Scanned with OKEN Scanner

PREZENTAREA ARTISTICĂ
GETA BRĂTESCU

REDACTOR RESPONSABIL DE NUMĂR
GEO ȘERBAN

COPERTA:
Secolul 20 — retrospectivă

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

REVISTĂ DE SINTEZĂ

editată de Uniunea Scriitorilor
din Republica Socialistă România

LITERATURĂ UNIVERSALĂ — ARTE — DIALOGUL CULTURILOR

Colegiul redacțional:
DAN HĂULICĂ redactor-șef, ION HOBANA, VASILE NICOLESCU,
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ, ALEXANDRU BACIU, GEO ȘERBAN, ANDREI BREZIANU

240-241-242

1-2-3 • 1981

SUMAR

Secolul 20 : GÎNDURI ÎN MERS-DOUĂZECI DE ANI DE APARIȚIE

Secolul 20
ÎN CONȘTIINȚA LUMII

D. R. POPESCU, EUGEN JEBELEANU, EUGÈNE IONESCO, EDWARD HEATH, CHEN BINGYI. CELLA DELAVRANCEA, GEO BOGZA, D. I. SUCHIANU, OVIDIU MAITEC, ALEXANDRU BALACI, GEORGE STEINER, ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA, GIANCARLO VIGORELLI, MIHNEA GHEORGHIU, CONSTANTIN ȚOIU, ȘTEFAN BĂNULESCU, EDOUARD PIGNON, ANDRZEJ KUŚNIEWICZ, MARCEL MIHALOVICI, RENÉ BERGER, WACLAW SADKOWSKI, ALFONSO SASTRE, ROBERT STONE, SERGHEI A. MAKAȘIN, VITALI OZEROV, ROBERTO MAZZUCCO, MARCEL IANCU, EDUARDAS MIEJELAITIS, MARTIN BOOTH, LUCIAN PINTILIE, JUHANI SALOKANNEL, NAGY VILÁG, LUBICA VYCHOVALA, LILLI PROMET, UFFE HARDER, ÖSTEN SJOSTRAND, IORGU IORDAN, KLAUS HEITMANN, ALBERTO PERRINI, GUGLIELMO PETRONI, ALDO NICOLAJ, ANATOLI EFROS, NICOLAS SCHÖFFER, JEROME LAWRENCE, JOSÉ LUIS CANO, EDOUARD RODITI, EDWARD STRINGHAM, RAYMOND WILLIAMS, ANTON DUMITRIU, NIKOLAI FEDORENKO, ISAMU NOGUCHI, IRIS MURDOCH, GEORGES CHARBONNIER, DARIO PUCCINI, ELIO FILIPPO ACCROCCA, ANDRÉ FRÉNAUD, MOUSSE BOULANGER, W. KRAUS, S. FAUCHEREAU, LESZEK PROROK.

Scanned with OKEN Scanner

REVISTE ÎN ORIZONT EUROPEAN

GEO ŞERBAN: *Traiectorii* • 25

BENEDETTO CROCE ŞI « LA CRITICA »

THEODOR ENESCU: *« La Critica » lui Benedetto Croce* • 42
BENEDETTO CROCE: *Introducere la revista « La Critica »*; Fragmente despre « La Critica »; Lumea merge către. . .; Cele două rase; Sfîrşitul civilizaţiei (selecţie Theodor Enescu, tălmăciri de Oana Busuioceanu) • 61
Benedetto Croce — fragmente despre om şi operă în viziunea lui FRANCESCO FLORA şi LUIGI RUSSO • 74
THEODOR ENESCU: *Cu privire la Croce şi România* • 78
ŞTEFAN DELUREANU: *Benedetto Croce, meditaţie şi atitudine* • 81

EUROPA ÎN POEME

ŞTEFAN AUG. DOINAŞ: *Argument* • 87
STEFAN GEORGE: *(Tu prag încă ne stai sfîrşit şi mijloc)*. PAUL CLAUDEL: *Oda a patra — muza care este graţia*. ADY ENDRE: *Amintiri dintr-o noapte de vară*. RAINER MARIA RILKE: *Sonete către Orfeu*. F. T. MARINETTI: *Din « Manifestul tehnic al literaturii futuriste »*. GEORG TRAKL: *Rondel, (E grîul secerat. . .), (O, sălăşluirea în tăcerea grădinii. . .), Florile soarelui*. G. BACOVIA: *Plumb, Lacustră, Nervi de toamnă*, FERNANDO PESSOA: *Orizont*. OSIP MANDELSTAM: *Scoica. (Ameţitor de sus e-o flacără hoinară.) (Voi bate tot bivuacul acestei străzi mohorîte)*. TUDOR ARGHEZI: *Psalm, Har, Transfigurare*. SERGHEI ESENIN: *Sînt ultimul poet al naţiunii, Atît de alb să fie cerul pe rîu, O, Doamne-acest imens nimic*. TRISTAN TZARA: *Din « Dezgust dadaist »*. GIUSEPPE UNGARETTI: *În venele, Variaţiuni despre nimic, Ca să suport lumina, biciul ei*. HUGO BALL: *Versuri fără cuvinte*. BERTOLT BRECHT: *Psalmul întîi, În vremuri întunecate, La auzul veştii despre îmbolnăvirea unui mare om de stat*. JUAN RAMÓN JIMÉNEZ: *Creatura fericită*. GOTTFRIED BENN: *Eul tîrziu, O vorbă;* PAUL VALÉRY: *Schiţa unui şarpe*. JORGE GUILLÉN: *Perfecţiunea, Pahar de apă, Vocaţia de a fi*. T. S. ELIOT: *Tărîmul pustiu: Ce spune tunetul, Tradiţia spiritului european în poezie*. EUGENIO MONTALE: *Casa vameşilor*. LUCIAN BLAGA: *Mirabila sămînţă, Perspectiva*. GHIORGHIOS SEFERIS: *Zile de iunie 1941*. ANDRÉ BRETON: *Din « Primul Manifest suprarealist », Din « Al doilea Manifest al suprarealismului »*. ION BARBU: *Oul dogmatic*. VLADIMIR MAIAKOVSKI: *Din « Cum să faci versuri »*. MOMČILO NASTASIEVIČ: *Cuvinte din însingu-*

Scanned with OKEN Scanner

rare. FEDERÍCO GARCIA LORCA: *Din « Imaginea poetică la Don Luis de Góngora »*. VITEZSLAV NEZVAL: *Praga veche sub ploaie*. FRANCIS PONGE: *«Sfidarea lucrurilor »*. MIECZYSLAW JASTRUN: *Conversație cu autorul*. W. H. AUDEN: *Imnul Națiunilor Unite*. SAINT-JOHN PERSE: *Cronica*. ODISSEAS ELYTIS: *Autopsia*. GÜNTER EICH: *Marele lac Lübbe, S-a avut grijă, Finalul unui roman polițist*.
Tălmăciri de: A. E. BACONSKY, NINA CASSIAN, ȘTEFAN AUG. DOINAȘ, ION BRAD, IOANICHIE OLTEANU, ETA BOERIU, FLORIAN POTRA, MIRCEA IVĂNESCU, ROXANA EMINESCU, PETRE STOICA, SLAVOMIR POPOVICI, ȘT. STOENESCU, C. ABĂLUȚĂ, MIHAI MIROIU • 94

HENRY MILLER

Răstignirea rozei, fragmente din romanele *Plexus*, *Nexus*, *Sexus*, în românește de Antoaneta Ralian • 144
HENRY MILLER: Pro și contra (selecție și traducere de Mihai Mîndra) • 167
DAN GRIGORESCU: *Viață ca artă* • 171

ANCHETA „SECOLUL 20"

Interferențe și determinări reciproce ale literaturilor în contextul lumii contemporane

ANDREI PLEȘU: *Rigorile ideii naționale și legitimitatea universalului* • 189

•

NUMERELE 1—2—3 și următoarele, pentru a rememora explorările revistei în cîmpul vizualului, sînt ilustrate cu o suită din copertele și afișele noastre.
Această selecție, mărturisind, încă o dată, voința de amplă deschidere a revistei, reunește reproduceri după:
Arhitectură și sculptură antică, arheologie chineză, folclor japonez și sud-american, caligrafie persană și măști africane;
Orfevrerie medievală, gravuri medievale germane, repere ale artei europene, de la Leonardo și Michelangelo la Piranesi și Goya;
Iconografie contemporană din aria reportajului politic, imagini de *mass-media;*
Artă a veacului XX, arhitectură și desen, sculptură, pictură și tapiserie, documente: BRÂNCUȘI, KLEE, MAIAKOVSKI, PALLADY, MOORE, NOGUCHI, KAHN, DALI, IPOUSTÉGUY, APOSTU, NICODIM, BERNEA, I. GHEORGHIU, GETA BRĂTESCU, ANA LUPAȘ, KIRSTEN GREGERS JENSEN, DAVID HOCKNEY, ALVIN AILEY, L. PINTILIE, RIOPELLE, SOULAGES, V. ALMĂȘANU, P. CODIȚĂ, LIGIA MACOVEI, O. GRIGORESCU, V. GORDUZ, M. SPĂTARU, C. POPOVICI, S. DUMITRESCU, B. GĂNESCU, GABRIELA PĂTULEA-DRĂGUȚ, WANDA MIHULEAC, I. BITZAN.

Scanned with OKEN Scanner

20 de ani de prezenţă în cultura românească

20 de ani de dialog internaţional

Scanned with OKEN Scanner

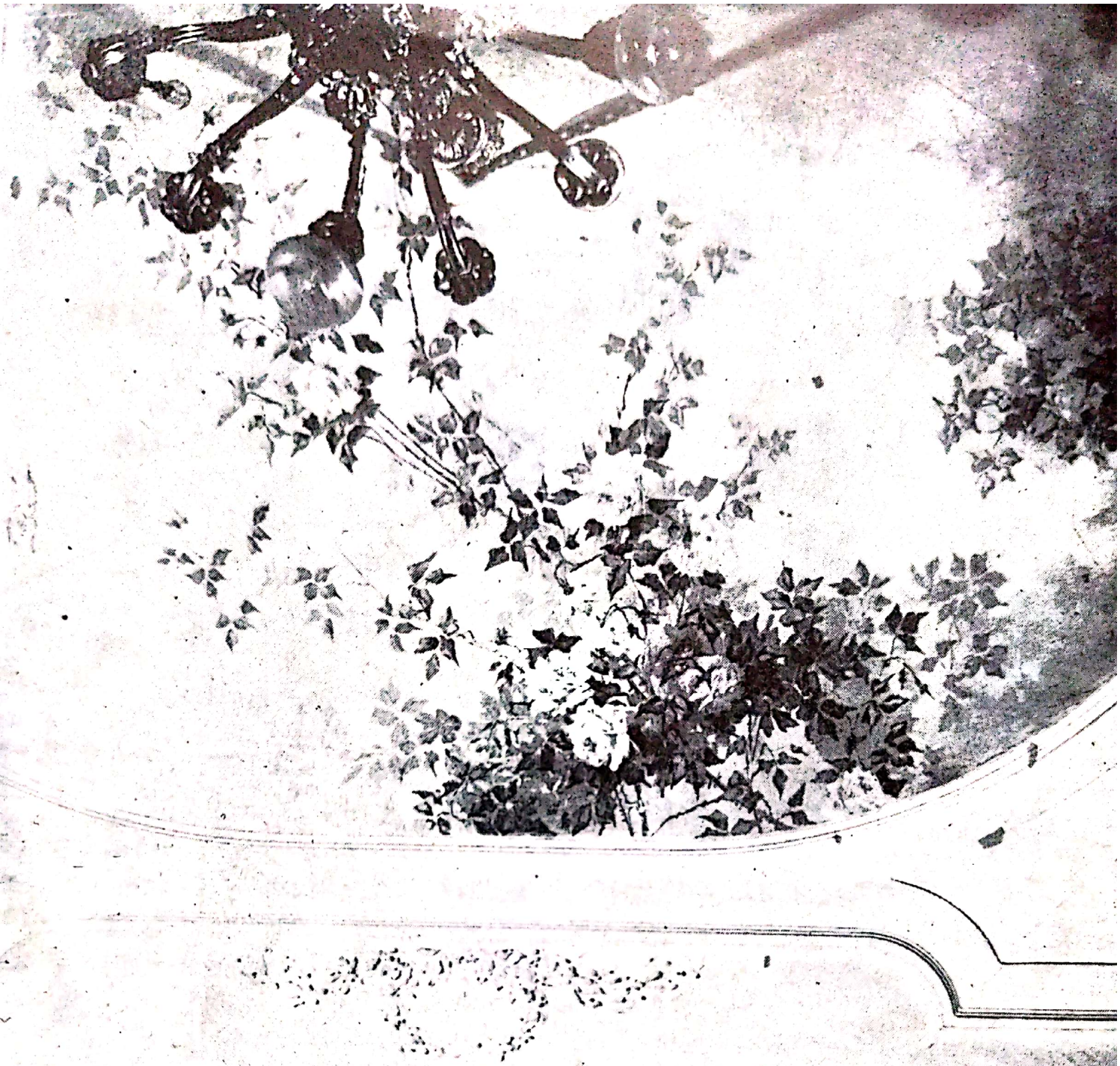

UN PROGRAM DE UNIVERSALITATE ACTIVĂ

Scanned with OKEN Scanner

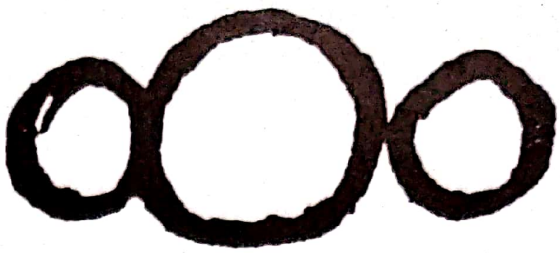

Saturn văzut cu luneta lui Galileo

◀ Fotografie de EUGEN LUPU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

GÎNDURI ÎN MERS

Evident, nicio revistă nu așteaptă neapărat ocazia unei aniversări ca să-și mai arunce ochii în spre drumul urmat. Dar cînd, implacabil, calendarul o reamintește — cum este acum, împlinirea a 20 de ani de cînd « Secolul 20 » a ieșit în lume — nici nu sînt motive, de teama festivismului indecent, să se procedeze cu prefăcută indiferență, fără a scruta, odată în plus, etapele parcurse și a trasa direcțiile experienței acumulate în scopul intensificorii, inteligente și calme, a dialogului culturii noastre cu celelalte culturi de pe mapamond.

Prin însăși apariția sa, « Secolul 20 » venea să anunțe că a sosit momentul depășirii acelui decalaj cultural datorat vicisitudinilor războiului și anilor următori de nefastă izolare și ignorare a unei bune părți din zestrea spirituală a omenirii. În condițiile inițiale, trebuind să se preocupe în primul rînd de *recuperări*, de natură să satisfacă nevoia punerii la curent a cititorilor cu stadiul evoluției literaturii de pretutindeni, revista a păstrat cîtva timp aspectul unui receptacol de traduceri, menit să umple sîrguincios numeroasele goluri existente. Pentru « Secolul 20 », ca pentru mersul nostru general înainte, a avut un rol determinant ambianța de efervescență creatoare promovată prin lucrările celui de al IX-lea congres al partidului din vara lui 1965. Practicilor anterioare de suspendare a punților spirituale, cu mari daune în privința inițiativei

originale, grevată de incompetență, necunoaștere și suficiență provincială, li s-a replicat memorabil în raportul prezentat înaltului for de către tov. Nicolae Ceaușescu:

« *Progresul culturii socialiste se bazează pe cunoașterea și însușirea a tot ce are mai înaintat arta și cultura mondială, pe dezvoltarea largă a schimbului de valori spirituale între popoare. Este de aceea necesar să fie intensificate legăturile de colaborare cu oamenii de cultură și artă din țările socialiste, cît și din celelalte țări, asigurate condiții pentru un contact permanent cu viața culturală contemporană, pentru manifestarea tot mai intensă a țării noastre în concertul culturii și artei universale. Aceasta nu presupune însă atitudine necritică față de tot ce vine din străinătate, ci, dimpotrivă, impune spirit de discernămînt, o judecată proprie în aprecierea creației artistice și a operelor de artă* ».

Asemenea ambițioasă perspectivă de înscriere a potențialului creator românesc în context mondial, de severă responsabilitate istorică, nu putea să nu crească considerabil atribuțiile « Secolului 20 ». Era limpede că acțiunea începută de înlăturare a lacunelor *informative* prin traduceri se cerea integrată într-un program de amplă viziune *formativă* în măsură să consolideze judecata interpretativă, punctele de vedere autorizate, un sens lucid al valorilor autentice. De la opere și autori readuși pe rînd în atenția publicului nostru, accentul a trecut, treptat, în spre direcții, curente, interferențe, surprinse în sinteze critice concepute a înlesni apropierea tendințelor caracteristice din arta și literatura lumii de astăzi, ceea ce asigură stabilitatea spiritului creator, pe deasupra fluctuațiilor conjuncturale, atît împotriva rutinei oportuniste, conservatoare cît și împotriva inovatorismului snob, bîntuit de obsesia modelor trecătoare. Între aceste extreme, probînd de o parte comoditate de gîndire, cecitate artistică, iar de altă parte amatorism și improvizație frivolă, interesul a mers către investigația disciplinată de coerența interioară a fenomenelor văzute în substanța lor perenă și în dialectica interconexiunilor diacronice. În locul spaimelor paralizante de a fi în veșnică întîrziere ca și a orgoliilor rudimentare de a ne atribui întîietăți imaginare, ținta eforturilor redacționale a constituit-o acel stil de lucru patronat de tenacitatea rigorii în acord cu tradiția deschiderii și comunicării nutrite prin tot ce e mai

Scanned with OKEN Scanner

rezistent în patrimoniul nostru cultural, îmbogățit de valori făurite în prezent capabile să participe la întreținerea circulației universale a ideilor.

Prospectînd meridianele spirituale ale lumii, « Secolul 20 » n-a operat *pe lîngă*, nici *paralel* ori *alături*, ci efectiv și angajant *din interiorul* actualității literar-artistice românești, cu preocuparea expresă de a contribui la desăvîrșirea climatului de creație prielnic construcției originale și afirmării pe plan mondial. Este un motiv de satisfacție să constatăm, în repetate rînduri, cum cărți de idei, cu verificată audiență, ilustrînd nivel intelectual racordat suplu la direcții prestigioase ale gîndirii contemporane și-au avut nucleul în unul sau altul din numerele « Secolului 20 ». Efervescența de laborator a revistei, dornică să evite scleroza tiparelor șablon, uniformizarea, paleativele de moment, a întîlnit confirmarea, nu o dată, în confruntări cu eforturi similare din străinătate, regăsindu-se pe aria unor teme comune cu publicații din toate colțurile, de la « Les Temps Modernes » sau scandinava « Artes » (cînd a fost vorba, de pildă, de explorarea Japoniei) pînă la « Nagyvilág » (în materie de proză americană post-modernă). Nu numai paginile revistei, ci însuși sediul său din calea Victoriei 115 reprezintă adesea un loc al întîlnirilor elocvente în pluralitatea lor geografică; de-alungul anilor, « cartea de aur » redacțională a colecționat mesaje într-o înfrățire simbolică a alfabetelor latin, arab, slav sau grecesc, exprimînd dincolo de exotismul seducător al grafiilor, cristalizarea unui același fertil limbaj al colaborării și apropierii nemijlocite întru folosul tuturor.

Extinderii acestui limbaj i-au fost dedicate inițiativele « Secolului 20 » în toți cei 20 de ani de existență și îi vor fi dedicate pe mai departe cu consecvența garantată de atenta analiză a îndemnurilor emanate de la cele mai înalte foruri de îndrumare și decizie. Repere adecvate pentru imediata noastră activitate găsim în indicațiile transmise ultimei conferințe naționale a scriitorilor de către tovarășul Nicolae Ceaușescu:

« Trăim o epocă deosebit de complexă și contradictorie, cînd pe arena mondială se înfruntă două tendințe diametral opuse. Se afirmă, pe de o parte, cu tot mai multă hotărîre, voința popoarelor de a pune capăt vechii politici de dominație și asuprire, de a trăi libere și independente, într-un climat de înțelegere și colaborare. Pe de altă parte, se accentuează criza

Scanned with OKEN Scanner

economică mondială, continuă manifestările politicii de inegalitate și amestec în treburile interne ale altor state, de consolidare și reîmpărțire a sferelor de influență. Pe diferite meridiane ale globului au apărut noi conflicte și stări de încordare, cursa înarmărilor cunoaște proporții fără precedent — toate acestea primejduind tot mai grav libertatea, securitatea și independența popoarelor, pacea întregii lumi. În aceste condiții, imperativul suprem al zilelor noastre este unirea și conlucrarea tot mai strînsă a popoarelor, a forțelor înaintate de pretutindeni pentru a împiedica agravarea situației internaționale, pentru a impune pacea și destinderea, pentru a asigura salvgardarea celui mai fundamental drept al oamenilor — dreptul la viață, la pace, la existență liberă și demnă ».

Ce probă mai pregnantă de demnitate decît a replica violenței ruinătoare, prin nobila competiție pe tărîmul creației ! Plătim îndestul tribut efemerității imprevizibile spre a ne pune întreaga ardoare în căutarea durabilului și relevarea permanențelor ordonatoare. Deși nu mai sîntem chiar tineri, nici n-am ajuns să ne blazăm. Eroziunii malefice a timpului, concretizată în tristele pierderi suferite pe drum, începînd cu întîiul nostru redactor șef, Marcel Breslașu, pînă la cel mai recent dispărut de pe lista colaboratorilor de bază, Tașcu Gheorghiu, (fără a uita cîți nu mai sînt din aceia ce ne onorau cu aprecierea lor în numărul aniversar de acum zece ani: Zaharia Stancu, Eugenio Montale, Konstantin Simonov, Al. Philippide, William Saroyan, Roger Caillois, Jaroslaw Iwaszkiewicz, Antoine Goléa), ne rămîne să-i opunem concentrarea energiilor pe tărîmul stabil al răspîndirii valorilor spiritului prin care umanitatea își ia revanșa și preîntîmpină oarbele ravagii produse de neștiința unită cu instinctualitatea primară. Ne mobilizează, încrederea absolută în continua putere de germinație specifică poporului nostru, limpede și definitiv consacrată, nu în opere izolate, întîmplătoare, ci printr-o lucrare neîncetată de autodepășire și înălțare, dovedind resurse constructive, clarviziune și sentimentul robust al unui loc bine determinat, inconfundabil, în forumul universalității.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

S C R A F

Scanned with OKEN Scanner

SPAȚII DE CULTURĂ

Calea Victoriei 115,
o arhitectură de Ion Mincu

Pe unde au trecut G. Enescu, M. Sadoveanu, T. Arghezi, G. Bacovia, A. E. Baconsky, N. Labiș, Zaharia Stancu, M. R. Paraschivescu, Tudor Vianu, Ion Marin Sadoveanu, Al. Philippide, Marin Preda . . .

Fotografii de pictorul GRIGORESCU ION

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

în conștiința lumii

O AMBASADĂ

Revistele călătoresc. Ele călătoresc, în general, dela chioşcar până acasă, până pe masa de scris sau (mai comod) până în pat, şi de acolo la coş.

Puţine, rarissime, sunt acele publicaţii pe care iubitorii de litere, nu de literă (şi de imagini, nu de fotografii) le păstrează şi le urcă în pro-naosul şi în naosul sfintei biblioteci, deasupra căreia stă scris cu litere de aur şi de azur: «La început, a fost Cuvântul» — şi nu cimentul şi dinţii macaralei.

Să apari, ca publicaţie de literatură şi artă, într'o ţară şi să circuli şi să fii aşteptată şi citită dealungul şi dealatul acelei ţări — nu e puţin.

Să ai, însă, o deschidere de arc proiectând idei, gânduri, visări despre şi dela toate punctele cardinale ale Pământului, — iată ceva mai mult.

Cu o tenacitate susţinută de un zâmbet dezinvolt, «Secolul 20» a izbutit această performanţă pe o perioadă de două decenii.

Cititorul dela noi şi cel din alte ţări au putut astfel, an de an, să-şi îmbogăţească şi spiritul şi biblioteca, prin fiecare număr al acestei enciclopedii literar-artistice. Spun Enciclopedie — şi nu greşesc.

O enciclopedie, în oglinzile căreia se răsfrâng cu fidelitate, însă niciodată rigid, direcţia ideilor, a realizărilor artistice, a viziunii acestui fermecător şi ameninţător veac.

O Enciclopedie . . .

Şi o Ambasadă.

O Ambasadă, care ne onorează, nu doar într'o ţară, ci pretutindeni, şi al cărei tiraj ar trebui să fie mărit proporţional cu audienţa mereu în creştere în toate ţările lumii.

EUGEN JEBELEANU

Scanned with OKEN Scanner

Vă felicit pentru «Secolul 20», care este nu numai cea mai bună revistă românească de literatură, dar și una dintre cele mai bune din Europa.

Viață lungă colaboratorilor și revistei.

Cu prietenie,

EUGÈNE IONESCO

Cher Haulică,

Je vous félicite pour votre revue le "XXème siècle" qui est non seulement la meilleure revue roumaine de littérature, mais une des meilleures d'Europe.

Longue vie à vous, à vos collaborateurs et à votre revue.

Amicalement.

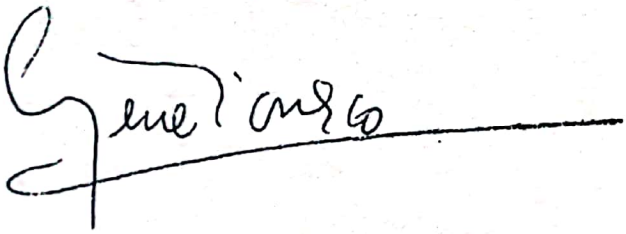

CONSTRUCTORI DE PODURI

În fiece cultură, constructorilor de poduri li s-a adus prinosul unor binecuvîntări aparte. Secolul 20 este un constructor de poduri, nu doar între Răsărit și Apus ci și — mai dificil încă — între Poezie și Inteligență. Astăzi, mai mult ca altădată, trebuie să învățăm să trăim și unii și alții ca oaspeți. În Secolul 20 poetul, gînditorul, iubitorul de literatură se simt fiecare acasă. Cele mai călduroase urări la împlinirea primilor douăzeci de ani de existență ai revistei dumneavoastră.

GEORGE STEINER

Scanned with OKEN Scanner

NRE

cultura letteratura
politica economia
arti scienze

direttore Giancarlo Vigorelli

Nuova Rivista Europea

Ho detto e scritto più volte che Secolul XX è una delle più importanti e autorevoli riviste culturali europee e internazionali. Sono perciò molto lieto di salutare i suoi 20 anni, con l'intatto entusiasmo dei miei primi incontri con i direttori di ieri e di oggi di questa rivista, che onorando la Romania ne porta il nome e la cultura in altri paesi. La mia Rivista – ieri L'Europa Letteraria e oggi la Nuova Rivista Europea – saluta questa 'sorella latina' e questa 'sorella europea', augurando altri meriti, altri successi, e tanti molti anni.

Giancarlo Vigorelli

Direzione / Amministrazione via Dietro le Mura B. n. 11 / Trento / ☎ 0461 983429
Redazione via San Marco 16 / Milano / Italia / ☎ 02/669169

Scanned with OKEN Scanner

Am spus și am scris de nenumărate ori că «Secolul 20» e una dintre cele mai importante și mai prestigioase reviste culturale europene și internaționale. De aceea, sunt foarte bucuros să salut cei 20 de ani ai săi, cu entuziasmul intact al primelor mele întîlniri cu conducători de ieri și de azi ai acestei reviste, care, făcînd cinste României, îi poartă numele și cultura în alte țări. Revista mea — ieri, «L'Europa letteraria», astăzi «Nuova Rivista Europea» — salută această «soră latină» și această «soră europeană», urîndu-i noi merite și noi succese, precum și, românește, la mulți ani!

GIANCARLO VIGORELLI

Cuvîntul scris este o axă cardinală a oricărei mișcări și transformări din istoria umană. «Secolul 20» este o oglindă poliedrică a scrisului și a spiritului contemporan; și a redacției care îl generează în tumultuoasa cerere de cultură și participare românească. Orientată de o dialectică ideologică modernă, revista este totdeauna vie, fremătînd continuu, încărcată de propuneri și sugestii de artă a verbului sau a figurativului, de oriunde din lume. Fără a se supune rutinei, deschisă fluxului luminos de idei, revista demonstrează o excepțională curiozitate față de ceea ce este nou în concordanța artelor. Vastele sale dezbateri în jurul nucleelor tematice de o arzătoare actualitate exercită o mare putere de atracție asupra cititorilor prin analizele și imaginile atotcuprinzătoare, de multe ori demitizante ale comtemporaneității, dar totdeauna călăuzite de acul fermagnetic al busolei artei profund umaniste.

ALEXANDRU BALACI

Saluturile cele mai afectuoase marii reviste «Secolul 20», căreia îi sărbătorim fericit cea de a 20-a aniversare.

Vă îmbrățișează prietenul vostru

ALFONSO SASTRE

Scanned with OKEN Scanner

For Seckel 20

My warmest congratulations upon your twentieth year of life, together with my thanks for helping to introduce me through translation and biography, to the ancient and immortal Roman life and language. Twenty years more of Seckel would not be enough. Let it be forty more or sixty more.

I have always believed in Comte's doctrine that fiction must justify itself in every time. It must. We all, in life, justify ourselves: and Seckel 20 has more than justified itself by using its scope the whole world.

Let there be a Seckel 21 when the time comes.

Robert Lowe

Cele mai călduroase felicitări revistei dumneavoastră la împlinirea primelor două decenii de viață, cu recunoștință pentru a fi mijlocit — prin traducere și ospitalitate — introducerea mea în viața străveche și fără de moarte a limbii române. Douăzeci de ani deacum încolo n-ar fi de ajuns pentru Secolul; *îi urez ani mulți, patruzeci, șaizeci chiar, de-acum înainte.*

Nu m-am îndoit niciodată de cuvintele lui Joseph Conrad după care proza trebuie să se justifice pe sine în fiecare rînd. La fel și fiecare dintre noi, în viețile noastre: dar făcînd din lumea întreagă sfera sa de cuprindere, Secolul 20 *s-a justificat și se justifică pe sine cu prisosință.*

Fie ca, atunci cînd timpul va veni, să avem printre noi un Secolul 21.

ROBERT STONE

Literaturnoie nasledstvo — *una din cele mai vechi tipărituri de istorie și cercetare literară din Uniunea Sovietică — trimite* Secolului 20, *cu prilejul aniversării sale, sincere felicitări și urările cele mai bune.*

Vă mulțumim pentru ceea ce ați făcut și faceți pentru literatură și, în special, pentru atenția și dragostea dumneavoastră nestrămutată, acordate operelor clasice din literatura rusă și sovietică.

Cu profundă stimă,

SERGHEI MAKAȘIN

membru din anul 1931, în Colegiul de redacție al publicației Literaturnoie nasledstvo, laureat al Premiului de Stat, doctor în științe.

Felicit călduros revista Secolul 20 *cu prilejul gloriosului jubileu.*

De-a lungul anilor, ea a publicat multe opere care și-au dobîndit aprecierea cititorilor contemporani avizi de cunoaștere, cititori-constructori ai noii societăți.

Scanned with OKEN Scanner

Fie ca ultimele decenii ale secolului XX să aducă revistei noi succese creatoare. Chezășia lor o reprezintă credința în ideile socialismului, păcii, prieteniei între popoare, publicarea a tot ce crează mai bun maeștrii cuvîntului, care păşesc pe drumul progresului social, al slujirii poporului muncitor, al îmbogățirii artei realiste.

Urez din tot sufletul colectivului revistei strălucite descoperiri în domeniul artistic, inspirație creatoare, nestrămutat entuziasm, într-o muncă însemnată și nobilă.

VITALI OZEROV

Trimițîndu-vă cele mai cordiale, cele mai profunde urări la cea de a douăzecea aniversare a revistei voastre, vă rog să credeți că ele sunt și urările autorilor de teatru italieni, pe care-i reprezint în organizația noastră de breaslă. Considerăm ca pe un imens rezultat însuși faptul de a putea întreține legături constante cu revista voastră, pe merit celebră: nu există misiune mai înaltă pentru oameni decît schimbul prietenesc de opinii, informația reciprocă, cunoașterea a ceea ce alți oameni gîndesc, produc, propun. Revista voastră îndeplinește această înaltă misiune la cele mai înalte niveluri: prin caracterul complet, prin acuratețea, inclusiv grafică, a caietelor sale (nu există artă fără tehnică și nu există tehnică fără profesionalitate), prin continuitate.

Noi suntem convinși că dacă omenirea se va putea bucura de o nouă vîrstă de aur, aceasta va fi vîrsta culturii: pierind ignoranța, va pieri răul, violența, lăcomia. Toți oamenii vor putea să știe, toți să cunoască, toți să judece. Cine muncește în domeniul culturii, muncește în acest scop: «Secolul 20» activează tocmai în acest scop, în deplină conștiință și fără incertitudini.

Redactorului șef, redactorilor, tipografilor, celorlalți lucrători angajați în nobila misiune, le spunem — în comuna noastră limbă mamă — ad maiora !

ROBERTO MAZZUCCO

Scanned with OKEN Scanner

SFINXUL INTERIOR

Revista Secolul 20 ce ne poate spune și ce ne-a spus despre secolul în care sîntem închiși ca între două puncte? Dar prin ce se deosebește acest timp de timpul de ieri sau de alaltăieri, de secolele de ieri sau de alaltăieri? Și cum au cuprins penițele acestui veac în cărțile acestui veac destinul capricios al lumii, bulimia spațială a unor idoli sîngeroși, alterarea binelui prin ocuparea binelui, iluminarea popoarelor prin propria lor suferință, eliberarea popoarelor prin propria lor iluminare, revoluția împotriva obiectelor, adularea obiectelor, fetișizarea obiectelor, defetișizarea obiectelor și a ideilor toxice, defetișizarea atoniei histrionice a burgheziei, revoluția împotriva cuvintelor toxice, deratizarea ideilor imperialismelor spațiale, economice, ideologice, cum au cuprins penițele acestui veac în cărțile acestui veac coroziva lucrare a dezamăgirii, exploatarea colonială și neocolonială, viața moleșită a unor neosultani, revoluțiile religioase, metafizice, metastazice, ce-au coborît prin inchiziții culturale spiritul către luminile întunecate ale unor triste evuri, cum au cuprins penițele acestui veac în cărțile acestui veac dialogul științei cu arta, dialogul puștii cu arta, descoperirea cosmosului, lărgirea cosmosului, turismul cosmic, angoasa omului aflat într-un neîntrerupt război cu timpul, îndelungata cercetare a sinelui pornită vîrtos de domnul Montaigne și de alți nobili bărboși de pe vremea altor zăpezi? Eu cred că această lungă întrebare cuprinde în ea și propriul ei răspuns: penițele și-au făcut datoria, au scrutat lumea, luna văzută, și fața nevăzută a lunii, a lumii, forțele umane vii, revoluționare, forțele stelare, pasiunile luminoase, pasiunile oarbe, vinovate, ieșite nu doar dintr-o gușă sau dintr-o gîlcă, sau dintr-o energie tulburare a cosmosului, penițele și-au făcut datoria mărturisind, luptînd, construind un nou zodiac, protector, al cărților, al valorilor, al luminilor adevărate. Și încă ceva: ele au pus în centrul lumii omul, sinele, cunoașterea eului, a lumii prin experiență personală; omul într-o ecuație socială și cosmică, desigur, dar și neapărat într-o geometrie ce are ca punct de plecare și de sosire lăuntrul... Sfinxul interior, izvorul neliniștilor umane, dar și al libertăților, dragostei, adevărului. Conștiința socială și politică a omului a

Scanned with OKEN Scanner

văzut că dincolo de atotputernicirea friguroasă a vidului și de neliniștea infinitului neant — e mai acută, oricum nu atît de indecisă și de searbădă, fremătarea zilnică a timpului, palpitul zilei, pulsul secolului e mai viu... al acestui secol ce nu s-a arătat leneș în catastrofe și deziluzii, în bombe și gazări fizice și morale, în tropot de cisme fasciste și imperialiste, în dorințe ce-au rupt geografia lumii în bucăți și bucățele, geografia rupînd-o ca pe o hartă cumpărată la talcioc pentru împachetat brînza! propria brînză, desigur...! Aceste întrebări ale omului, ale Sfinxului său interior arată realitatea lumii și realitatea individului, Sfinxul fiind emblema calității sinelui. Grecii căutau răspunsurile vremilor lor în oracolul de la Delfi, unde era mijlocul lumii, buricul pămîntului. Oedip a descifrat enigma, cum se știe: dar cum de-a putut el învinge acea cățea divină? Se îmbolnăvise Sfinxul? cum de-a dezlegat tainele cel cu picioarele umflate, Oedip? Cel condamnat la moarte de proprii săi părinți, de cei care i-au dat viață, adică chiar de creatorii de viață, adică, da, chiar de viața însăși? Cel ce e sortit pieirii, iată că dezleagă cheia enigmei, salvînd cetatea — cu prețul ce se va dovedi ulterior, cum se știe, scump! De două ori salvează cetatea umflatul la picioare, ucigînd cățeaua celestă cu vibrația minții sale de om. Dar cu Sfinxul ce s-a înstalat în el, în lăuntrul său, ce se va întîmpla? Înainte Oedip a adus bucuria între hotarele cetății sale. Dar de cunoașterea pre care a căpătat-o cum se va mai putea despărți? Orbind? Sfinxul interior, conștiința, sau cum să-i mai spunem sublim chin, acestui luminos zeu interior, acestui întunecat demon? A orbi din propria voință, e oare suficient ca să-i încerci un răspuns la întrebările pe care el, odată descoperit în tine, ți le pune, reverberat și necruțător? Este el cel care te salvează de zei și te descătușează de atîtea coercitive forțe supraindividuale? Descoperindu-l în sinele său, omul și-a descoperit cu adevărat verbul a alege, precum și posibilitatea de a decide ieșirea din orice compromis moral? Descoperirea Sfinxului interior echivalează cu o mireasmă a libertății găsită în propria sa ființă? Este, pentru Oedip, Sfinxul lăuntric o certitudine? Da, el descoperă lumea, descoperindu-se, el înțelege jocurile zeilor, descoperindu-se pre sine. Sau invers — descifrînd cosmosul, lumea, se pricepe pe sine. Dar cîți inși ai veacului douăzeci descoperind tainele lumii n-au pus plapuma peste propriul lor cap, încercînd să-și închidă gura, urechile, mintea, înăbușind în ei propria

Scanned with OKEN Scanner

vibrație luminoasă? Vinovăția lor a dus la atîtea crime, la două războaie cumplite, care împart secolul nostru în trei părți, ca niște borne de calendar! Dar descoperirea conștiinței politice și sociale a iluminat bărbații acestui veac, a iluminat popoare întregi, a dus și duce la o apărare a binelui public, spre gloria cetății și a conștiinței oamenilor ei. Și a secolului în care sîntem cuprinși.

D. R. POPESCU

Cu două decenii în urmă aveam bucuria și cutezanța de a pune la cale apariția unei reviste române de literatură universală, cu sprijinul tovărășesc al cîtorva colegi de breaslă, în condiții materiale destul de modeste, dar cu un duh inovator realmente revoluționar pentru vremea cam dogmatică din care se trezea cultura noastră, însetată de marile idei ale lumii. Așa s-a născut «Secolul 20», începînd cu titlul și formatul ales, cu stilul sumarului și mai ales al prezentării grafice. (Mi se pare simbolic acum, să revăd coperta în alb-albastru cu desenul lui Picasso, tocmai în anul centenarului marelui creator al palomei păcii).

Ne-am ciocnit la început de dificultățile bănuite — eram cu Marcel Breslașu, apoi cu Dinu Săraru, cu S. Bratu și cu C. Țoiu și cu alții, rămași în redacție sau risipiți azi prin Țară și prin lume —, și ne-a ajutat enorm dorința de frumos și de mai bine a scriitorilor și a cititorilor și a tipografilor noștri. Pe urmă, după primele succese, a fost mai ușor, pînă cînd revista și-a cîștigat locul de frunte meritat, printre celelalte, mai vechi sau mai noi.

Acum «Secolul 20» e un clasic recunoscut al genului, cu excepționale calități literare și plastice, pregătit să-și petreacă unicul său destin într-o reînnoire permanentă, ca un tînăr cărunțit de iernile altui veac, cu tot restul vieții înainte. Redactorilor și cititorilor săi le urez iarăși la mulți ani!

MIHNEA GHEORGHIU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

EȘICHIERUL

De «Secolul 20» mă leagă o nedreptate. Timp de opt luni, cît a ținut pregătirea primului număr, apărut anevoie, am fost cel dintîi și singurul redactor al acestei reviste. Greutatea era să alegi materialul «extern». Politica schimbîndu-se iute, orice număr se învechea înainte de a se constitui, și ce sînt 30 de zile? — și iar trebuia s-o iei de la început. Un început mereu nou cu unghiul ușor modificat. Curios pentru durata universală a unei culturi cum este a noastră. Pentru a regăsi însă pasul larg al acestei universalități, strălucit reprezentată în seriile de azi ale «Secolului» și care ne conectează strîns la restul lumii scrise, a trebuit ca tirul să fie reglat, reajustat de nenumărate ori. Aceasta se petrecea sus într-una din încăperile visătoare ale sediului glorios de pe șoseaua Kiseleff, — bătrîna Uniune.

Eram așa dar unicul redactor, experimental, fără simbrie, neangajat, lucrînd cu bucata. Ce-i drept, se plătea bine. Opt luni de cazne sisifice, de tatonări, de redactări, de istovitoare stilizări și confruntări. Se lucra fără orar, de dimineața pînă seara. Fiindcă la asemenea aniversări se spun și întîmplări mai hazlii, trebuie să adaug că sub ochii mei, într-o zi, apăru pe o pagină tradusă din Kazantzakis și faimoasa «chambre à louer» tălmăcită «camera de lăudat», boroboața princeps a unui traducător și autor de texte ce nu-și cunoaște toate textele. Speram să fiu angajat. Lucram cu zelul celui ce știe că e suspectat fie și de o vină imaginară. Parcă totdeauna vrem să ne răscumpărăm de ceva. Suspectează și domină. Parapsihică perioadă. Si... marea fericire se produse. Mă angajară, deși cu jumătate de normă. Vine Breslașu, el era acum șef în locul lui Mihnea Gheorghiu, (experimental deasemeni) mă bate pe umăr, «Toiule, te-au angajat, bravo, mă bucur și te felicit, de mîine ai leafă», drăguț cum era autorul atîtor fabule cu miez. Asta

se petrecea dimineața. Toată după amiaza și seara, și noaptea chiar, am dus-o într-o euforie, și cînd sînt fericit, nu pot să dorm, în schimb dorm tun la restriște. Prietenii mă felicitau, cred că avusese loc și o petrecere voioasă. A doua zi la șapte cu puteri înzecite mă prezint la muncă. Nu trecuseră nici 24 de ore. Vine iar Breslașu, încurcat, și mă ia de-un cot și mă duce într-un colț pîcîind din pipă, fuma un tutun greu care mirosea a tămîie, și-mi șoptește încet cum prezinți cuiva condoleanțe, « Țoiule, dragă, nu-ș ce naiba, s-au răzgîndit, nu te mai angajează. . . » Cerul să se fi prăbușit deasupra mea, mi-ar fi venit mai ușor. Sînt nedreptăți și nedreptăți. Cînd ai înotat însă cu ochii scoși din orbite ca să ajungi la mal și cînd dracul cu un hohot de rîs îți fură malul din față. . . Foarte curios ! Din asta, orgoliul meu ieși întărit. Amărăciunea, cîteodată, înalță. Numai că nu trebuie exagerat.

Dan Hăulică nu știa că eu tocmai la acest lucru mă gîndeam cînd ne-am întîlnit în noiembrie trecut la Paris la Beaubourg. Nu am văzut un român mai liniștit la Paris și mai calm și mai demn și mai sigur de ce reprezintă cultura țării sale. Pe cînd el mă făcea să urc scara în spirală spre expoziția lui Roger Caillois, care se clatină ca puntea unui vapor, expoziția plină de obsesia eșichierului fatal unde se fac mutările decisive, mă gîndeam: Hăulică ăsta, zău dacă n-ar fi bun să conducă Beaubourgul cu atelierul lui Brîncuși cu tot. Acest redactor-șef al celei mai frumoase reviste de literatură universală din Europa, — și nu exagerez, — acest om cu ochii grei, populați în pasta lor densă de viziunile atîtor forme și pînze celebre, care te și neliniștesc puțin, un pic și ironici, politicos, delicat ironici și distanți, cum priveau, în secolele de aur ale picturii, prelații lui Rafael, Tizian, Tintoretto, care, cunoscînd bine dogma, știau, în secret, lăsîndu-se stăpîniți ca de un păcat de acest dulce secret, că arta însumează, generoasă, și ceea ce, prin firea lucrurilor, trebuie să dispară, contopindu-se cu adevărul mereu nou al spiritului omenesc.

CONSTANTIN ȚOIU

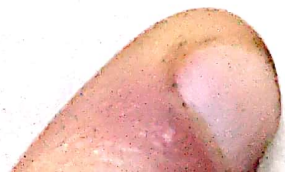

Scanned with OKEN Scanner

a știut întotdeauna să se înconjoare de colaboratori români și străini de cel mai înalt nivel cultural. Dacă limba Română ar fi o limbă de circulație internațională, desigur că „Secolul XX" ar fi citit azi pretutindeni în lume.

Soția mea și cu mine, care am fost și noi modești colaboratori ocazionali ai revistei, îi dorim alți mulți ani de reușită!

Marcel Mihalovici

De cîte titluri de noblețe intelectuală se poate mîndri o revistă literară, artistică și estetică, cînd îi este permis, ca revistei «Secolul 20», să înregistreze 20 de ani de existență! Această revistă este una din cele mai importante de același tip care apare azi în Europa.

Trebuie subliniat faptul că direcția «Secolului 20», în frunte cu Dan Hăulică, a știut întotdeauna să se înconjoare de colaboratori români și străini de cel mai înalt nivel cultural. Dacă limba română ar fi o limbă de circulație internațională, desigur că «Secolul 20» ar fi citit azi pretutindeni în lume.

Soția mea și cu mine, care am fost și noi modești colaboratori ocazionali ai revistei, îi dorim alți mulți ani de reușită!

MARCEL MIHALOVICI

Scanned with OKEN Scanner

Douăzeci de ani, mai mult decît o aniversare, un pariu ! Căci este un pariu, pentru o revistă, nu numai să dureze două decenii, ci să-şi reînnoiască din an în an prospeţimea inventivă. Rămăşag dublu: «Secolul 20» a reuşit să onoreze trecutul, fără a i se aservi; a izbutit să se deschidă prezentului, fără a i se conforma pasiv. E adevărat, cîrma e în mîini bune: Dan Hăulică aliază calitatea umanistului şi curiozitatea exploratorului. Cu el, revista devine arta de a pilota, iar cultura o descoperire cibernetică.

RENÉ BERGER

Cîndva, e mult de atunci, nişte străbuni de-ai mei au ajuns pînă în Muntenia şi în Moldova, unii călare şi cu arma în mînă în luptele împotriva turcilor, alţii, ceva mai tîrziu, la vînat sălbăticiuni, în munţii din Transilvania. Eu, urmaşul lor, am cunoscut abia prin anii treizeci această ţară rodnică, bogată şi frumoasă, trecînd cu automobilul din Sighetul Marmaţiei şi Satul-Mare prin trecători şi munţi pînă în valea Dunării. Îmi amintesc ca azi, mulţimea în straie orientale la tîrgul din Brăila. Şi Bucureştiul, mai puţin întins decît astăzi dar purtînd de pe atunci numele de «Parisul Orientului». Eleganţa cafenelelor şi magazinelor de pe Calea Victoriei, gustul şi aroma excelentei cafele şi parfumul femeilor frumoase. Dar ţin bine minte şi faptul că gara mare de azi încă nu exista, iar pe şoseaua Kiseleff, plină de hîrtoape şi acoperită de noroi, se îmbulzeau căruţe.

Înapoindu-mă tot prin munţi, undeva pe un drum îngust şi cotit care ducea spre o vale, am dat peste o turmă mare de oi, cam vreo sută la număr, care blocau trecerea. Prin urmare, am oprit maşina, iar oile behăind şi sunîndu-şi clopoţeii, se frecau de marginea maşinii. I-am privit pe ciobanii care semănau cu nişte tineri din statuile, frescele şi mozaicurile romane.

Scanned with OKEN Scanner

Atunci mi-am zis: iată, mă aflu în străvechea, în antica Dacie, în țara dacilor sau a daco-romanilor. Iar unul din cunoscuții mei, probabil că a avut dreptate dedicîndu-și cartea în care-și evoca tinerețea petrecută acolo: « Împăratului Traian, civilizatorul Moldovei. . . »

ANDRZEJ KUSNIEWICZ

La aniversarea revistei Secolul 20
un desen de EDOUARD PIGONON

O REVISTĂ — O CARTE

Provincialismul strică publicațiile și în țările mari, nu numai în țările mici — și încă la ce proporții !

Cine crede că o revistă poate fi altfel gîndită și elaborată decît ca o carte, unicat de la număr la număr, procedează în cultură ca bucătarul lui Nozdrev din Suflete moarte în facerea mîncărilor: găsea sare, punea sare, găsea zahăr, punea zahăr, găsea mălai, punea și mălai — și așa mai departe.

Revista Secolul 20, în vîrstă de vreo douăzeci de ani, își onorează tinerețea, sfidînd, prin concepția și factura sa, bătrîna și naiva obtuzitate a atîtor publicații care întîrzie în a confunda cu o magazie inertă biblioteca vie a inteligențelor momentului cultural actual, moment al marilor și cutremurătoarelor sinteze, manifestate în multitudinea de expresii particulare din lumea și vremea de azi.

Cu un nume atît de contemporan și atît de potrivit sieși prin ceea ce adună și crează, revista Secolul 20, — întocmită de directorul ei Dan Hăulică ajutat de o mînă de străluciți colaboratori — ne aduce încăodată în față adevărul simplu atît de usturător pentru provincialismele de toate soiurile și de pretutindeni: o revistă nu poate fi gîndită și elaborată altfel decît ca o carte, unicat de la un număr la altul.

ȘTEFAN BĂNULESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Dragi tovarăşi,

Sînt douăzeci de ani de cînd, prin străduniile dv. neobosite, apare «Secolul 20» — revistă a cărei ţintă tot mai înaltă recoltează profunda apreciere a publicului cititor. Mă bucur, în mod deosebit pentru această aniversare! Contribuţia remarcabilă pe care activitatea redacţiei o aduce la schimburile culturale dintre România şi celelalte ţări ale lumii, mi-a lăsat o adîncă impresie. Cred că avem multe de învăţat din priceperea, spiritul creator şi lărgimea de orizont dovedite de revista dv. La rîndul nostru, şi noi depunem eforturi susţinute, căutînd să contribuim cu toate forţele noastre la schimburle culturale dintre China şi ţările lumii, şi îndeosebi cu România.

În acest moment aniversar, în numele meu, cît şi al tuturor tovarăşilor din redacţia revistei Shijie Wenxue, *«Literatura universală» vă adresez cu respect cele mai calde felicitări frăţeşti!*

Din toată inima urez revistei «Secolul 20» să dobîndească succese tot mai mari! Fie ca legăturile şi colaborarea pe care am stabilit-o acum între cele două reviste frăţeşti ale noastre — «Shijie Wenxue» şi «Secolul 20» — să se dezvolte continuu! Fie ca schimburile culturale dintre China şi România să devină tot mai strînse şi mai eficace! Din tot sufletul îmi exprim urarea ca prietenia dintre popoarele chinez şi român să dureze în veci!

CHEN BINGYI

Redactor şef al revistei „Shijie Wenxue", Beijing

Scanned with OKEN Scanner

外国文学研究所

《二十世纪》丛书编辑部

亲爱的同志们：

你们辛勤劳动二十年，《二十世纪》丛书出得越来越好，因而深受读者欢迎。我为此感到非常高兴！你们对罗马尼亚国外文学系统介绍出了贡献，给我留下了深刻的印象。你们的富有创造性的思维经验，值得我们好好学习。我们将继续努力工作，对中国国外学术界、特别是罗马尼亚的文学系统贡献出自己最大的力量！

在欢庆你们的外国文学创刊二十周年的节日里，我本人，并代表《世界文学》编辑部全体同志，向你们致以毛泽东的热烈祝贺！

衷心祝愿：《二十世纪》丛书取得更大的成就！《世界文学》和《二十世纪》两个兄弟刊物之间的友谊与合作日益巩固！中罗两国之间的文学交流和友好关系也更为成长！衷心祝愿中罗两国人民之间的牢固的友谊万古长青！

《世界文学》主编

陈冰夷

1981年12月27日晨

于布加勒斯特

DIALOGUL CU „SECOLUL"

S-ar putea ca felicitările pe care doresc să le transmit redacției revistei Secolul 20 să nu fie pe deplin sincere. Mai bine zis nu atît nesincere cît conținînd o fărîmă de gelozie. Ba chiar și altceva: sentimentele de admirație și devotament pe care le nutrim pentru un frate mai mare și care totodată parcă ne trezesc dorința unei competiții. Întrucît revista Literatura na Swiecie este o revistă pe jumătate mai tînără decît Secolul—în mai a împlinit zece ani de la înființare. Lucrez la această revistă chiar de la început — deși nu port răspunderea ei de la începutul existenței sale — și mi-amintesc exact discuțiile purtate de fondatorii ei, febrilele noastre căutări de experiențe și modele care ne-ar fi putut ajuta să dăm tinerei noastre publicații orientarea intelectuală și artistică potrivită, să creem modul de activitate redacțională cel mai apt să ducă povara îndatoririlor ce ne incumbă. Unul dintre modelele cele mai prețioase și mai apropiate nouă a fost atunci — și a rămas pînă în ziua de azi pentru noi — Secolul 20. Înrudirile de situație și tradiție culturală ale țărilor noastre (firește nu depline dar esențiale), evidentele gusturi și preferințe artistice comune, ideea de a configura revista nu ca pe un « folder » editorial sau ca pe un mijloc de publicitate zgomotoasă a noutăților de sezon, ci ca pe o agora în vederea discuțiilor esențiale și a confruntării de opinii și atitudini creatoare în diverse literaturi — aceste discuții și întîlniri urmînd să îmbogățească conștiința intelectuală și să lărgească sensibilitatea estetică a publicului cititor. În sfîrșit, revista urma să exprime convingerea că arta traducerii literare este o parte imanentă a literaturii naționale, după cum interpretările literare și artistice comparatiste constituie o parte integrantă a vieții intelectuale și artistice din propria țară, fără de care ea ar fi condamnată la provincialism și epigonism. Toate aceste motive și elemente directoare ale activității noastre la Literatura na Swiecie s-au format în strînsă relație și în dialogul cu Secolul, în cursul lecturii succesivelor sale numere monografice, cu prilejul întîlnirii dintre colaboratorii ambelor reviste la București sau la Varșovia, precum și la diversele congrese și simpozioane internaționale. Tocmai în cursul acestor întîlniri nemijlocite sau nu, s-a ivit la noi, la Varșovia, opinia lipsită de orice complex de inferioritate că avem motive de a fi geloși pe Secolul 20. Mai întîi pentru acel « esprit d'équipe », pe care l-am observat vizitînd Bucureștiul și pe care ne străduim să-l introducem în colectivul nostru, apoi pentru acel gust artistic și editorial incomparabil care iradiază din fiecare număr al revistei bucureștene și pentru care încercăm să găsim un echivalent în condițiile noastre editoriale, mai modeste, și de asemenea în lupta pentru a obține « bunăvoința vizuală » a cititorului nostru tot mai capricios și greu de cucerit.

Ba nu, prin ceea ce urmează am să rectific formularea inițială: urăm din inimă Secolului — fratelui nostru mai mare — deplin succes în viitoarele, cît mai numeroasele decenii ale activității sale. Si-i urăm de asemenea să stîrnească în noi o fărîmă din acea gelozie de familie care nu este invidie, ea va fi în continuare pentru noi un prețios îndemn la lucru.

WACLAW SADKOWSKI

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Secolul20

Secolul20

Secolul20

حافظ

Secolul20

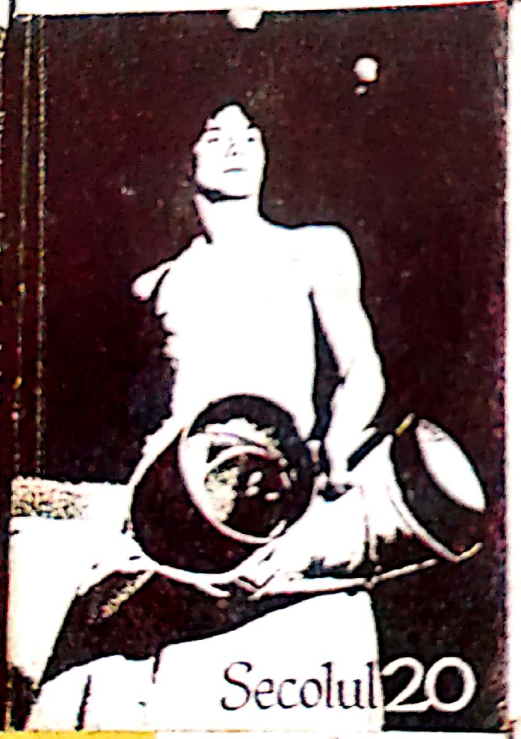

Secolul20

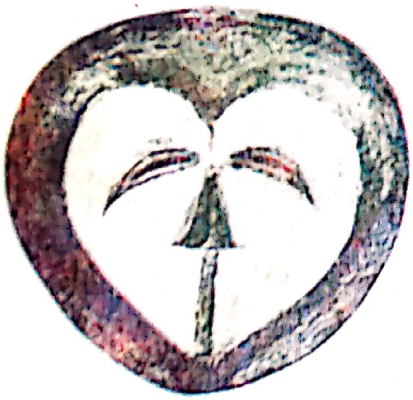

Secolul20

Secolul20

Secolul20

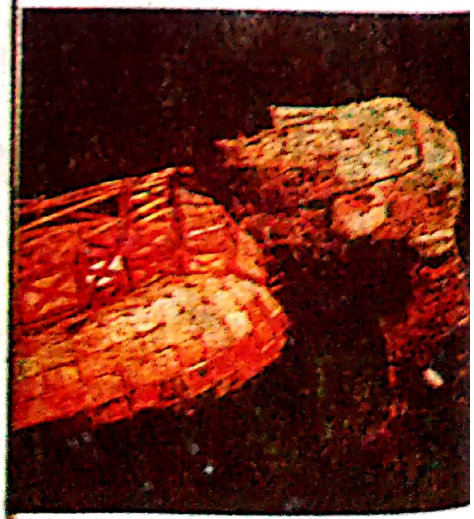

Secolul20

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Stenograma unei metafore

Nu știu de ce fel de cuib vor fi avînd nevoie ouăle de aur. Dar dacă operele literare au nevoie de un climat prielnic, atunci «Secolul 20» este cuibul ideal pentru orice ou de aur.

GEO BOGZA

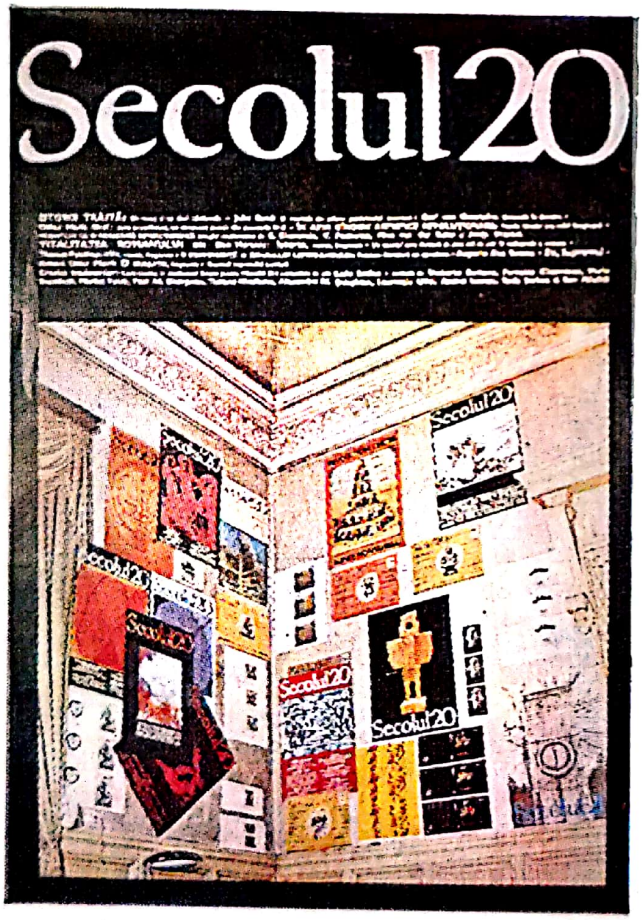

Reproducerile color,
OCTAVIAN STĂCESCU

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

Scanned with OKEN Scanner

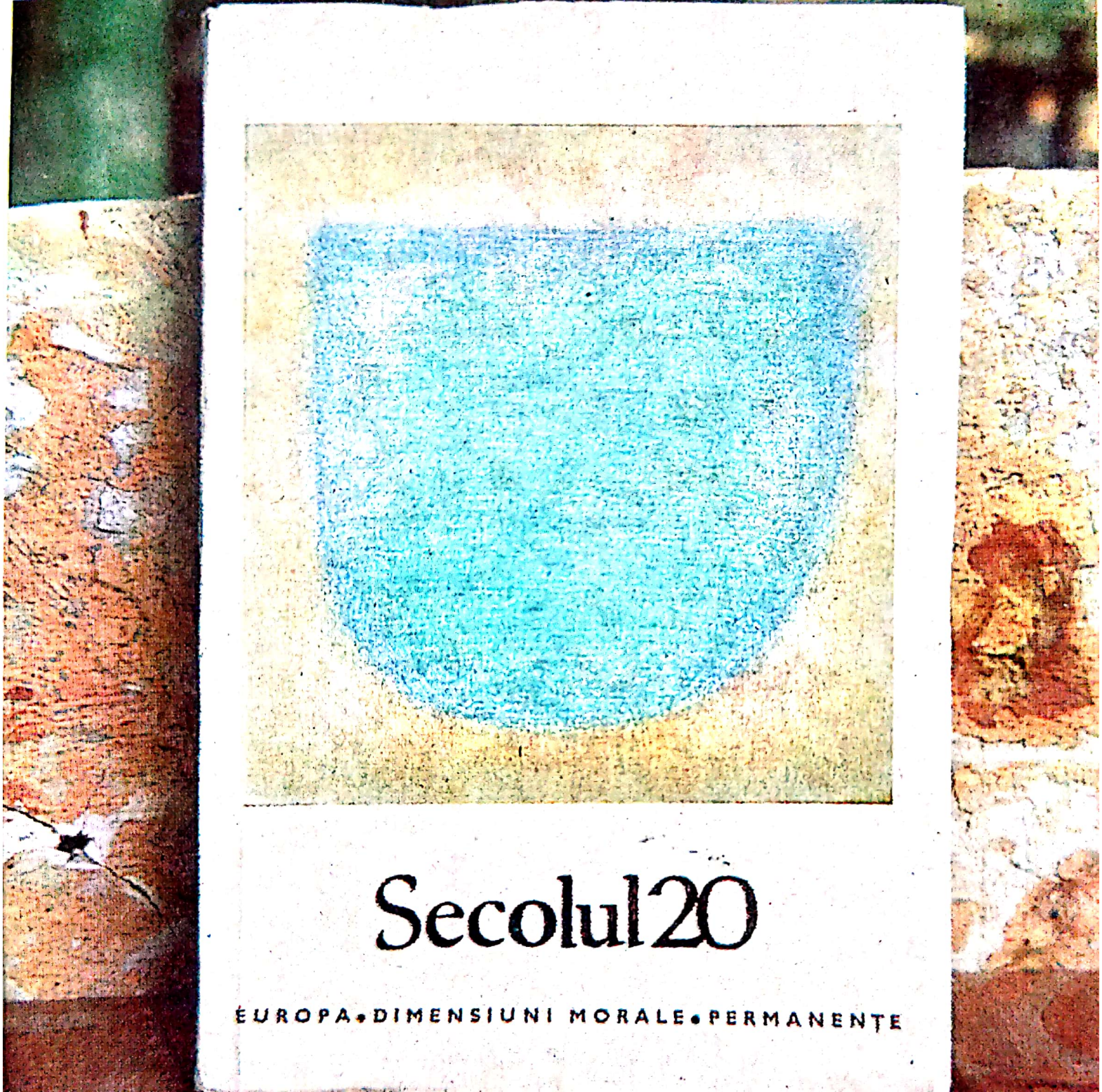

Scanned with OKEN Scanner

Cultura românească aparține culturii lumii. Obsesia «sincronizării» este o obsesie provincială. Complexele de marginalitate sau cele ptolomeice sînt complexe care crispează dialogul culturilor. Secolului 20 îi datorăm, între altele, decrisparea dialogului; propunerea unui sistem de referință universal, care nu mai poate fi niciodată abolit. Cultura românească nu se mai poate niciodată întoarce spre sistemele de referință regionale ori dialectale. Oricîtă nostalgie ar exista pentru ele! Cultura românească este condamnată la Universalitate. Meritul imens al revistei este că de la început a intuit, iar în ultimul timp cu un caracter excepțional, această ireversibilitate.

La mulți ani!

LUCIAN PINTILIE

De-a lungul anilor, pentru coperte și afișe, reproduceri după: arhitectură și sculptură antică, arheologie chineză, folclor japonez și sud-american, caligrafie persană și măști africane, orfevrărie medievală, gravuri medievale germane, repere ale artei Europene, de la Leonardo și Michelangelo la Piranesi și Goya; iconografie contemporană din aria reportajului politic, imagini de mass-media; artă a veacului XX, arhitectură și desen, sculptură, pictură și tapiserie, documente: Brâncuși, Klee, Maiakovski, Pallady, Moore, Noguchi, Kahn, Dali, Ipoustéguy, Apostu, Nicodim, Bernea, I. Gheorghiu, Geta Brătescu, Ana Lupaș, Kirsten Gregers Jensen, David Hockney, Alvin Ailey, L. Pintilie, Ș. Gabrea, Riopelle, Soulages, P. Codiță, Ligia Macovei, O. Grigorescu, V. Gorduz, M. Spătaru, C. Popovici, S. Dumitrescu, B. Gănescu, Gabriela Pătulea-Drăguț, Wanda Mihuleac, I. Bitzan.

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

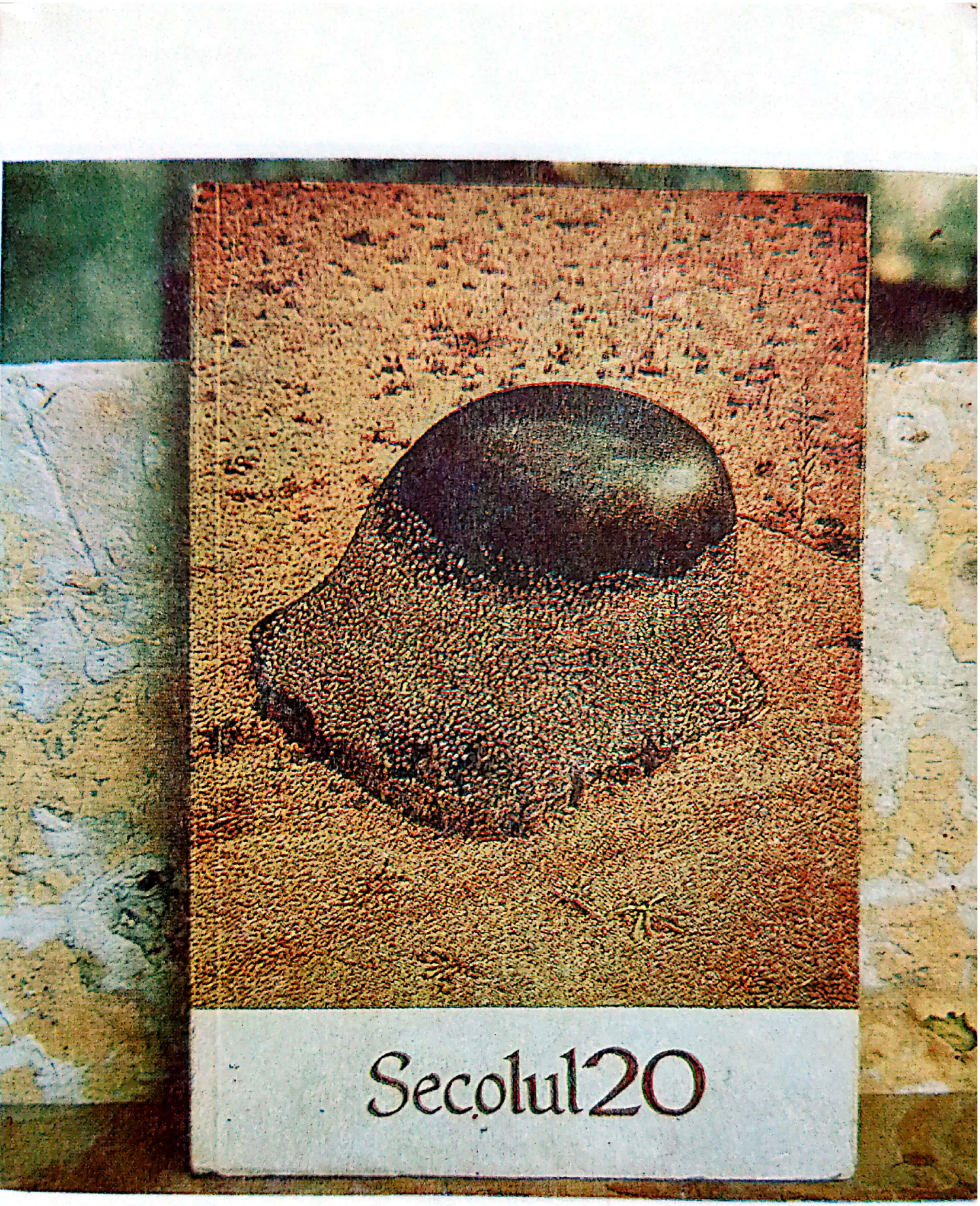

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

O determinare cu rosturi mai adînci, exprimate într-un fel de vizibile ritmuri ale devenirii românești în planul istoriei culturii, a făcut să se succeadă, numai în ultima sută de ani, pe scena publicisticii superioare unde se definesc și se consacră reputațiile naționale, cîteva reviste de deosebită durată și prestigiu neîndoios. Cu Convorbirile literare, Viața Românească, Revista Fundațiilor, numim doar trei dintre ele, constituite astăzi în masive, impresionante colecții, între ale căror file palpită intelectul și creativitatea românească modernă.

Iar în succesiunea lor, putem situa încă de pe acum revista Secolul 20. Argumentele noastre? Durata — 20 de ani de neîntreruptă apariție, adevărat record în lumea contemporană. Prestigiul — necontestata impunere, în țară și în străinătate, a frumoasei, elaboratei publicații de înaltă ținută, fără de care cultura noastră nu mai poate fi concepută.

De aceea urările de succes la aniversarea nouă nu pot fi decît un mijloc retoric prin care noi cei care am fost părtași la creșterea « copilului minune » ne ascundem emoția și iubirea.

ZOE DUMITRESCU-BUȘULENGA

Trimit un salut cordial importantei reviste Secolul 20, cu ocazia celei de-a douăzecea aniversări.

În acești douăzeci de ani, Secolul 20 a arătat un interes susținut pentru literatura universală a epocii noastre, insistînd cu succes în marcarea celor mai interesante și diverse reliefuri ale modernității, în tonuri și limbaje diferite.

JOSE LUIS CANO

Scanned with OKEN Scanner

Când privești o hartă geografică, resimți plăcerea contemplării continentelor și a țărilor, cu întinderea lor limitată, dar când cercetezi paginile unei reviste ca Secolul 20, *ești mirat și mândru de spiritul creator al omului, cercetând de mii de ani fenomenele creației și cuceririle ei nelimitate. Spiritul omenesc n-are hotare, este veșnic călător, deschizând drumuri noi, în toate sectoarele activității sale. Secolul XX, în care trăiește omenirea, este, desigur, timpul celor mai neînchipuite descoperiri, iar revista care îi poartă numele, stă la pândă, înregistrîndu-i victoriile în toate domeniile Artei, de la arhitectură, literatură, sculptură, pictură, muzică, dans, balet și cinematografie, meritîndu-și titlul glorios care-i luminează scopul. La împlinirea a 20 de ani de la apariție, salutăm cu bucurie această aniversare, urând nesecatului izvor de hrană spirituală — Revista* Secolul 20 *— aceiași perseverență în împărtășirea cititorului cu selecțiile sale din complexitatea creației universale.*

CELLA DELAVRANCEA

Felicit călduros «Secolul 20» la această aniversare de 20 de ani. Orice revistă ar fi măgulită de menținerea constantă a unor standarduri atît de înalte, precum «Secolul 20», în înfăptuirile sale remarcabile. M-am simțit personal onorat atunci cînd în trecut am publicat și eu în paginile revistei dumneavoastră, și îi doresc deplin succes în următorii săi douăzeci de ani de existență.

EDWARD HEATH

Scanned with OKEN Scanner

From: The Rt. Hon. Edward Heath, M.B.E., M.P.

HOUSE OF COMMONS

I warmly congratulate Secolul 20 on this its twentieth anniversary. It is a remarkable achievement for any journal to have consistently maintained such high standards as Secolul 20. I was myself honoured to have published in your journal in the past, and I wish it every success for the next twenty years of its life.

Edward Heath

Scanned with OKEN Scanner

De ce «Secolul 20»?

E limpede. Această revistă care își serbează a douăzecea aniversare a vrut să aibă același nume de botez, același nume de familie cu secolul «Douăzeci».

O epocă e ca o ființă vie, ca o persoană. Un nume nu-i numai o vorbă, ci o iscălitură, un portret. Secolul douăzeci are onoarea de a fi portretul celui de al patrulea om nou.

Căci patru au fost ei, în tot cuprinsul istoriei universale: omul grec, omul creștin, omul Renașterii și, însfîrșit, acest al patrulea om nou care, de o sută de ani, se naște sub ochii noștri. Toți patru au o trăsătură comună, tuspatru au vrut, au făgăduit, au crezut că pot făgădui fericirea tuturor oamenilor. O fericire pe temei spiritual, intelectual, sufletesc. O lozincă îi aseamănă și îi unește: «fericiți cei ce pricep»; fericiți cei ce înțeleg adevărurile lucrurilor, adevăruri care așa de des poartă mască; fericiți cei ce au onoarea, cea mai mare din toate, onoarea de a se dezînșela.

Fericirea nu e vorbă lată, ci o treabă precisă, cuprinsă în verbul a reuși. Dar nu oricum, ci tot timpul, mereu, în fiecare zi, în fiecare clipă: «Le bonheur existe (zicea Alain), il faut le chercher dans les petites choses». Într-adevăr, lucrurile mici au darul de a putea să fie multe; să fie dese. Totuși, ele nu-s chiar așa mici, ci doar particulare, limitate la cutare problemă, la cutare temă definită. În sine, ele pot fi, și chiar de cele mai multe ori sînt, de o tragică gravitate, de o tulburătoare profunzime. Principalul e că-s nespus de multe. Că se ivesc la tot pasul în complicata lume a veacului douăzeci; că dau omului necontenit prilejul acelui act sublim care e dezînșelarea. Dublu izvor de mîndrie. Constatăm că toată viața fusesem neghiobi, că ne lăsasem prostiți; și mai constatăm că, de aci înainte, ne așteaptă o întreagă viață unde, pe o anumită problemă, om devenit definitiv deștepți; garantat și irevocabil. Sîntem mîndri de a recunoaște zeci de ani de prostie trecută, și alte zeci de ani de inteligență viitoare intangibilă. Dublă mîndrie de tine-însuți. Alianță de modestie și triumf. Aceste două mari surse de mulțumire se ivesc la fiecare dezînșelare nouă. Lumea secolului nostru e așa de bogată în probleme încîlcite și dureroase, încît ne oferă, în fiecare clipă, noi prilejuri de dezînșelare. Nefericirea care chinuiește pe omul de azi este disperarea că nu mai pricepe nimic. O disperare care, însă, de fiecare dată, își găsește

Scanned with OKEN Scanner

antidotul în nobila conduită a dezînșelării, amestec prețios de umilitate, onestitate și triumf.

Sînt unii care azi se plîng că liceele au aproape toate profil fizico-matematic și deplîng puținătatea liceelor umaniste. Aici, pe de o parte, societatea electronică de azi e o lume diabolică, unde ultimul lucrător trebuie să știe bine că un șurub așezat strîmb poate aduce mii de morți. Pe de altă parte, revanșa umanistă e azi prea importantă pentru a fi lăsată în seama unor didactice « ore de clasă ». Ea trebuie cultivată în vasta sferă a gîndirii literare, filosofice și artistice. Chiar cînd e vorba de adolescenți, de liceeni, ba mai cu seamă cînd e vorba de ei.

Revanșa umanistă astăzi cere centrale ale spiritului, oficine bine organizate, unde problemele să nu fie doar eseuri aruncate în vînt, ci alcătuiri de dosare, unde să se adune toate părerile pro și contra pe cutare problemă. Întîlniri la o laltă a celor mai diferite atitudini, unde gîndirea va fi maximum de individuală și maximum de colectivă. Grupaje exhaustive pe cutare temă. Aceasta e sarcina « celui de al patrulea om nou ». Și este, exact, ceea ce, de două decenii, face, în mod sistematic, academia în aer liber care se numește revista românească: « Secolul 20 ».

D. I. SUCHIANU

Cînd vreau să citesc sau să recitesc ceva, cînd vreau să-mi consolidez un gînd, m-am obișnuit să caut volumele « Secolului 20 » și, desigur, să-i pîndesc noul număr. Așa se întîmplă să revăd uneori numere de la început și să retrăiesc evenimentul apariției primului număr devenit de atunci un fapt fericit de cultură, mereu reiterat. Apariția revistei de fiecare dată, și tot mai mult, mi se pare ca o întîlnire și reîntîlnire a valorilor umane din întreaga lume; și ceea ce se vădește superior în ea este că te simți invitat și tu într-o incintă aleasă, zidită cu știință și rigoare, (o, ce importantă mi se pare rigoarea !) și totuși deschisă tuturor.

OVIDIU MAITEC

Scanned with OKEN Scanner

Sfera de influență a unei reviste ca «Secolul 20» — editată de douăzeci de ani încoace într-un mod atît de meritoriu de Uniunea Scriitorilor din Republica Socialistă România — depășește cu mult propriul ei spațiu lingvistic. Această revistă slujește exemplar comunicării, schimbului de idei ce nu cunoaște granițe, pluralismului creator al popoarelor noastre, căruia cultura europeană îi datorează însemnătatea și energia ei nesecată.

Felicităm «Secolul 20» pentru realizările sale și ne exprimăm speranța într-o continuare la fel de plină de succese, spre folosul cititorilor din țară și din străinătate.

Cu cele mai bune urări

Dr. WOLFGANG KRAUS

Felicitînd revista și echipa ei pentru excelenta muncă depusă în primii douăzeci de ani ai existenței, nu pot decît să doresc «Secolului 20» să împlinească alți douăzeci de ani de activitate — iar mie îmi urez să mă mai aflu în viață atunci pentru a sărbători cei patruzeci de ani activi!

EDOUARD RODITI

Pentru cei 20 de ani ai «Secolului 20»

Ideile, formele de sensibilitate se nasc oarecum la întîmplare și circulă prin lume fără prea mare logică. Iată, spre exemplu: în această toamnă, am văzut o piesă de Samuel Beckett — scrisă în franceză deși prima limbă a autorului este engleza; încă mai mult, Beckett a ieșit dintr-o altă cultură, cea irlandeză; dar piesa lui n-ar fi avut niciodată forma actuală fără existența altor fenomene spirituale; dada, bunăoară, care mișcare datorează enorm unui Tzara; ori cultura română pe vremea debuturilor acestuia răsuna puternic de ecourile simbolismului francez; care simbolism francez se constituise nu fără împrumuturi din filosofia germană; care filosofie germană etc, etc, etc. Dincolo de vechii greci

Scanned with OKEN Scanner

și latini, dincolo de civilizațiile orientale și africane, dincolo de omul cavernelor, ne-am sui pînă la ameoba originară, animalul unicelular din care am apărut. Cine are dreptul să revendice piesa lui Beckett? Cultura franceză? engleză? irlandeză, poate? africană, mai bine? oarecare pitecantrop? Aș paria că însuși Beckett ar opta pentru ameobă. La urma urmei, ce importanță are? Piesa se înfățișa uimitoare (era deasemenea părerea vecinului meu din stînga, un brazilian, bănuiesc) și asta-i important, nu-i așa?

Nicio cultură demnă de acest nume n-a trăit izolată de celelalte. Cel puțin în cultură, orice act izolaționist nu poate fi decît semnul unui spirit meschin, mărunt, incompatibil cu ceea ce este cultură, și care ajunge să ducă numai la un grohăit de automulțumire...

Arborul viguros, adică adînc înrădăcinat în propriu-i pămînt, nu se teme să-și întindă larg ramurii în afară pentru a respira chiar din aerul cîmpului învecinat. Și toți își au, întru aceasta, justificare; arborele, țarina ce-l hrănește și căreia el îi restituie umbra binefăcătoare, însuși cîmpul vecin.

Prea bine că oameni, organisme culturale, instituții sau reviste se consacră ventilării și îmbogățirii spațiilor naționale cu puțin aer adus din afară; precum « Secolul 20 ».

SERGE FAUCHEREAU

Salut SECOLUL 20 la a 20-a aniversare a sa.

Scriitorii de pretutindeni, din întreaga lume civilizată, au cunoștință de superba și valoroasa dumneavoastră contribuție la literatura contemporană. Vizita mea în România ca și vizitele artiștilor români în țara mea, s-au numărat printre cele mai mari bucurii ale vieții mele. Va trebui să schimbăm idei și să ne dăm mîna mai des, în anii care vin. Pace! Colegialitate! Confluența minților și inimilor peste depărtări de mii de leghe!

JERÔME LAWRENCE

Scanned with OKEN Scanner

Salut revista «Secolul 20» cu prilejul celei de a douăzecea aniversări și îi doresc să-și continue strălucita sa acțiune culturală cu o reușită binemeritată și din ce în ce mai vastă.

Cu expresia celei mai profunde simpatii

NICOLAS SCHÖFFER

Je salue la revue "SECOLUL 20" à l'occasion de son vingtième anniversaire et je lui souhaite de poursuivre sa brillante action culturelle avec une réussite bien méritée et de plus en plus vaste

avec l'expression de ma plus grande sympathie

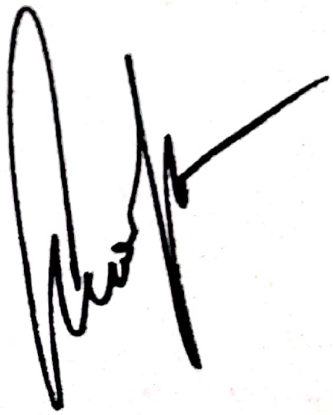

Scanned with OKEN Scanner

Mulțumesc pentru bunele D-voastră urări,
vă rog să primiți aceleași calde urări
din partea mea.

Salut prestigiosul periodic
„Secolul XX" cu prilejul a 2 decenii
de apariție. Urez încă mulți ani de
existență în slujba culturii universale,
în limba română

Marcel Iancu

6 Ianuarie 1987
Tel Aviv

Fragment autograf dintr-un mesaj al lui MARCEL IANCU

Scanned with OKEN Scanner

Din tot sufletul vă felicit cu prilejul minunatei aniversări a douăzeci de ani de la apariția Secolului 20. *Această revistă care publică literatură străină e renumită atît la dumneavoastră în patrie, cît și dincolo de hotarele ei. E pentru mine o plăcere să salut colectivul de redacție și personal pe dumneavoastră, iubite Dan Hăulică.*

EDUARDAS MIEJELAITIS

Felicitări Secolului 20 *care ne-a dăruit întregul secol în răstimpul a douăzeci de ani: fie ca redacția să meargă mai departe tot la fel, pînă la al 21-lea răstimp, de an și secol.*

MARTIN BOOTH

Revista literară finlandeză Parnasso *și-a serbat anul acesta a 30-a aniversare. Sîntem, desigur, încredințați că deceniile noi — ca și ideile fructuoase și inovatoare — pornesc de la 1, nu de la 0. Numărul 1 al revistei* Parnasso *a fost, într-adevăr, oferit cititorilor finlandezi în 1951.*

Sîntem mîndri să cunoaștem un exemplu similar din depărtări, al dumneavoastră ; și în România, învederat, proiectele noi și puternice încep de la 1. Proeminenta revistă literară Secolul 20 *își serbează acum două decade de activitate. Felicităm și pe redactorii și pe cititorii* Secolului 20, *trimițîndu-le ura rea ca cel de-al treilea deceniu, acum început, să fie — pe scena națională și universală — o eră a noilor afirmări de nume pentru viața culturală a României.*

Cu cele mai bune gînduri,

JUHANI SALOKANNEL
redactor șef

Scanned with OKEN Scanner

UN SALUT FRĂȚESC

Revista Secolul 20 *împlinește douăzeci de ani. De două decenii îi primim volumele elegant concepute și redactate, de două decenii urmărim cu interes relatările redactorului nostru de specialitate, care prezintă, periodic, rezumatul numerelor anterioare ale revistei, cîștigînd noi imbolduri, noi idei pentru munca noastră. De două decenii durează prietenia — cimentată și de contacte directe, personale — dintre redacțiile noastre, și aproape n-a fost an, în care să nu fi căutat posibilitatea unor schimburi de idei reciproce.*

Sîntem încredințați, că această prietenie este în plus consolidată de faptul că cele două reviste de literatură universală avînd scopuri identice, le realizează în mod diferit ; de exemplu felul deosebit în care revistele noastre promovează conceptul de modernitate: Nagyvilag *înțelege să răspundă ideii de modernitate publicînd literatură contemporană și doar în cazuri de excepție se ocupă de opere mai vechi și autorii lor, cînd publicarea acestora este motivată de o anumită interferență cu actualitatea.* Secolul 20 *— dacă am reușit să-i deslușim întocmai profilul programatic — include în sfera modernității toate valorile spirituale universale, fie de altădată ori de astăzi, considerîndu-le parte integrantă a culturii contemporane. Noi aici la Budapesta ne străduim să dobîndim informații cît mai proaspete din Est și Vest (deci și din perimetrul literaturii române contemporane), în timp ce* Secolul 20, *prezentînd din unghiuri cît mai diverse direcțiile și realizările literaturii și artei contemporane, concepe numere tematice, scrutînd în primul rînd factorii care leagă spiritualitatea românească de cea europeană și, implicit, cea universală. Pe cînd, în cazul revistei* Nagyvilag *centrul de greutate e determinat de literatură, și se acordă spațiul destul de limitat problemelor de filosofie, sociologie și altor domenii ale artei —* Secolul 20, *tocmai datorită viziunii integratoare asupra interferențelor creatoare, deschide porți mai largi dezbaterilor de idei cît și reproducerilor din domeniul artelor plastice. Pe acest fond întîlnirile periodice dintre redactori — cîndva mai susținute —*

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

KHALID ALI MUSTAFA
Union of Writers in Iraq

25.III.1976. For a free visiting at the editorial office of Zvezda 20

Diane Wakoski
Ville Montée
361 Rampart Way, Apt 302
Detroit, Michigan

Estimada Sra. Palmira Bastos
La revista rumana
Ajalá que tiene siempre revista
la revista "El Siglo 20"

Dear

Благодаря уже существующей традиции, что журнал посвящает
интересное, чем меньшее число сотрудников его делает. Сегодня эта
традиция находится.

Благодарим „XX. Век" за поздравление.

Com admiração pelo magnífico trabalho
cultural que a revista Século 20 pratica
Victor Bobone 31.1.76.

Surpreendida e maravilhada com este serviço total
à cultura
do Bobone

Secretaria de estado da Cultura
Palácio Foz. Restauradores - Lisboa
EXMO. SR. PAULA BOBONE
VASCONCELLOS FERREIRA
PORTUGAL

Estimado Sr.
Solicitamos
Sírvase enviarnos
Contrato

Scanned with OKEN Scanner

sînt interesante și necesare, asigurînd eficiente schimburi de idei, profesionale și prietenești.

Revista noastră Nagyvilag sărbătorește și ea acum un sfert de veac de la înființare. Ridicînd paharul la aniversarea revistei frățești Secolul 20, sărbătorim în același timp și tradiția colaborării noastre colegiale, urînd redacției bucureștene și fiecărui membru al colectivului mult succes și satisfacții în muncă.

Redacția revistei «NAGYVILAG»

Urmăresc cîteva reviste din diverse țări europene, destinate să prezinte cititorului lor literatura de peste hotare. Între asemenea reviste, Secolul 20 se situează pe un plan superior, atît prin activitatea propriu-zisă a redacției care cu un entuziasm de nestins pregătește numere speciale sau grupaje mai ample cu caracter tematic, ceea ce dovedește urmărirea unei concepții bine gîndite și cu termen lung, cît și prin selecția materialului documentar ilustrativ în măsură să-i asigure o ținută artistică la un nivel excepțional. Străduințele Secolului 20 sînt de mare valoare în serviciul ideii generoase a schimbului de informații și valori literare. Cu prilejul aniversării a 20 de ani de existență, urez Secolului 20 spor în lărgirea contactelor literare iar în următorii ani multă viabilitate pentru a ajunge să-și schimbe, plin de vigoare, titlul său în Secolul 21.

LUBICA VYCHOVALÁ

◀ Din Cartea de Aur a întîlnirilor redacționale:
oaspeți de pretutindeni, semnături de pe toate meridianele.

Scanned with OKEN Scanner

POUR SECOLUL 20

Il y a déja longtemps que j'avais envie de vous féliciter pour votre magnifique numéro spécial sur le Danemark, si compétent et si complet - de Saxo Grammaticus et les Ballades du Moyen Age à Kierkegaard et d'Andersen et Brandes à l'art et à la poésie modernes, au cinéma de Dreyer, à l'architecture...

Mais il y a bien d'autres raisons de vous féliciter et je suis heureux d'en avoir l'occasion maintenant. De vos numéros sur les cultures des petits pays et sur les grands thèmes de la pensée moderne et surtout de votre effort continu en faveur de la libre création, en littérature, mais aussi dans d'autres domaines.

Je pense qu'une revue comme la vôtre est d'une importance vitale pour la culture européenne, pour la circulation et l'échange des idées, pour ouvrir des horizons nouveaux, pour témoigner du fait que ce qui nous unit est toujours plus fort et plus durable de ce qui semble nous séparer.

Votre travail contribue à renforcer un espoir nécessaire, dans ce monde difficile où nous vivons. Donc, félicitations, Secolul, pour ces premières 20 années. Je vous en souhaite beaucoup encore.

Uffe Harder

Copenhague, juin 1981

Uffe Harder

Aș fi vrut încă de-acum cîtva timp să vă felicit pentru magnificul dumneavoastră număr special dedicat Danemarcii, atît de competent și de complet — de la Saxo Grammaticus și baladele medievale, pînă la Kierkegaard, Andersen și Brandes, și, mai departe, pînă la arta și poezia modernă, la opera cinematografică a lui Dreyer, la arhitectură . . .

Dar sînt și multe alte motive pentru a vă felicita, ca să mă bucur de prilejul ivit acuma. Pentru numerele dumneavoastră dedicate culturii țărilor mici, pentru abordarea marilor teme ale gîndirii moderne și în mod deosebit, pentru efortul dumneavoastră continuu în favoarea libertății creației în literatură, în alte domenii de asemeni.

Cred că o revistă ca Secolul 20 *este de o importanță vitală pentru cultura europeană, pentru circulația și schimbul de idei, pentru deschiderea de noi orizonturi, pentru a da mărturie de faptul că ceea ce ne unește este întotdeauna mai trainic și mai puternic decît ceea ce ne-ar despărți.*

Munca dumneavoastră contribuie la întărirea unei speranțe necesare, în lumea dificilă în care trăim. Așadar, felicitări Secolului 20 *pentru primii săi douăzeci de ani de viață. Vă doresc ani mulți și de-acum încolo.*

UFFE HARDER

«Secolul 20», care împlinește douăzeci de ani de la apariție, a devenit mesagerul elanurilor creatoare și al sentimentelor esențiale ale vremii noastre. De-alungul existenței sale, revista a reflectat evoluția atmosferei intelectuale în România, dar și în lumea întreagă. O revistă, care a pătruns în intimitatea atîtor literaturi naționale și a dat cuvînt geniului lor creator, este o publicație autentic universală, multinațională, pentru că oamenii sînt încredințați că arta, în primul rînd arta, spune adevărul.

Nobilă într-adevăr misiunea de a-ți consacra eforturile pentru afirmarea gîndirii creatoare a veacului său ! E multă și sinceră bucurie, în admirația mea entuziastă față de revista dumneavoastră.

LILLI PROMET

Scanned with OKEN Scanner

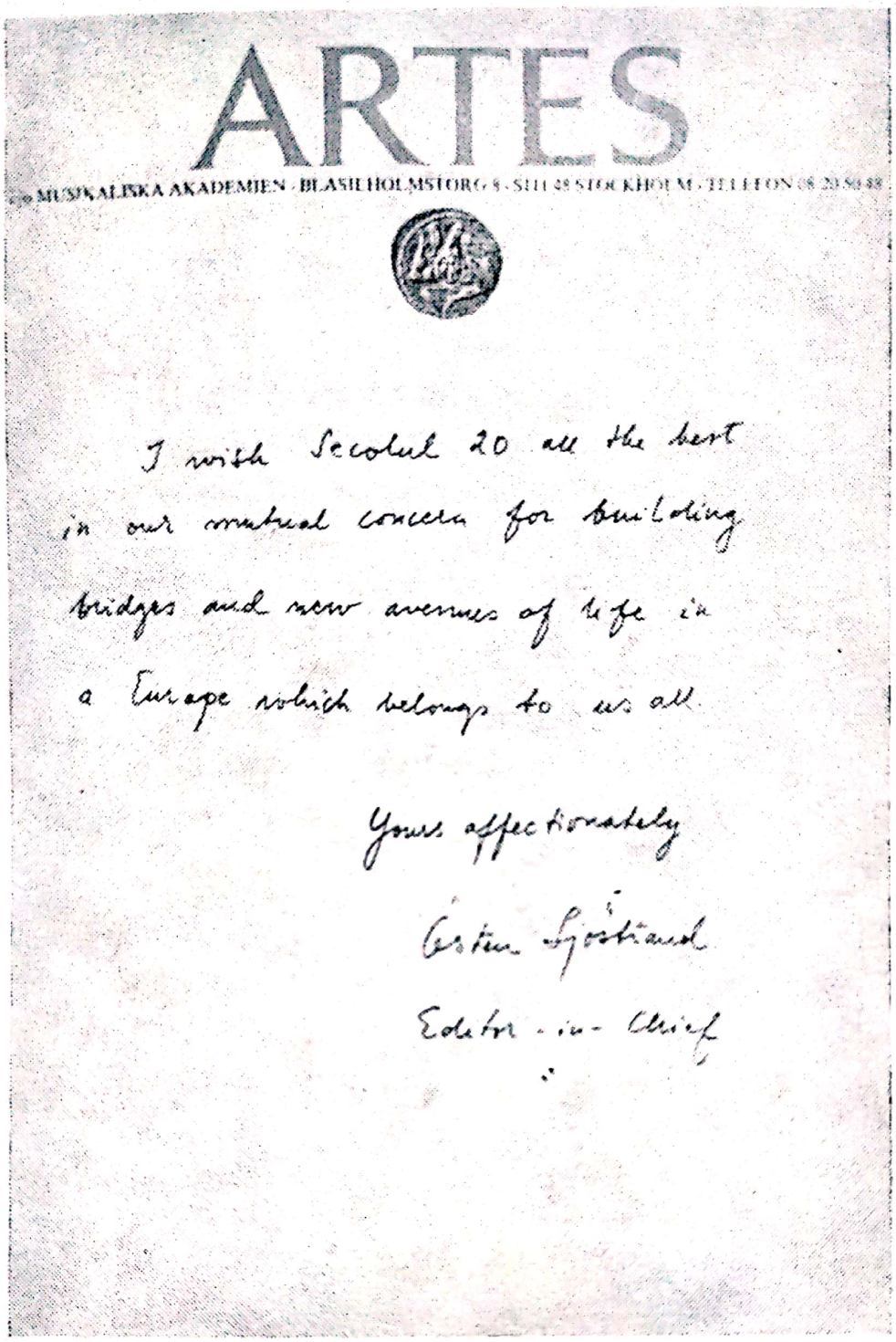

ARTES

c/o MUSIKALISKA AKADEMIEN · BLASIEHOLMSTORG 8 · SE-111 48 STOCKHOLM · TELEFON 08 20 50 88

I wish Secolul 20 all the best
in our mutual concern for building
bridges and new avenues of life in
a Europe which belongs to us all.

Yours affectionately

Östen Sjöstrand

Editor-in-Chief

Fac cele mai bune urări Secolului *20 în sensul colaborării noastre mutuale pentru construirea de poduri şi noi drumuri ale vieţii în Europa care este a noastră a tuturor.*

Al Dumneavoastră cu afecţiune

ÖSTEN SJÖSTRAND

Redactor şef al revistei ARTES

Scanned with OKEN Scanner

În ultima vreme, relațiile, de tot felul, ale țării noastre cu numeroase alte țări ale lumii se dezvoltă rapid și, după părerea mea, în mod favorabil. Constatarea nu surprinde, și, dacă, atunci cînd e vorba de probleme foarte importante, prin complexitatea lor, situația nu se prezintă clar decît pentru puțini oameni, cei mai mulți grație poziției lor în stat, comparația pe care o putem face în legătură cu relațiile dintre indivizi și dintre diverse asociații culturale înlesnește oricui înțelegerea avantajelor rezultate din stabilirea și dezvoltarea relațiilor dintre state. Acum cîțiva ani, cu un prilej festiv care mă privea direct, sfătuiam pe cei prezenți, în special pe tineri, să se ocupe și de unele limbi străine, nu numai de a noastră, pentru a trezi interesul unui număr mai mare de specialiști și, deci, pentru a ne valorifica mai bine munca științifică. Arătam atunci, între altele, că personalitatea excepțională a lui George Călinescu este aproape necunoscută peste granițe sau, în cazul cel mai favorabil, nici pe departe apreciată așa cum ar merita. De aceea felicitam pe tovarășii care au întemeiat cele două periodice de critică și istorie literară destinate străinătății.

Aceste considerații de ordin foarte general sînt valabile, în largă măsură și pentru revista «Secolul 20» cu ocazia aniversării a douăzeci de ani de la apariție. De astă dată lupta, ca să zic așa, pentru «deschidere» — folosesc acest termen, care mi se pare extrem de elocvent, din cauza concreteței lui — se duce pe două fronturi, mai bine zis, în două direcții: și pentru cunoașterea realizărilor noastre peste granițe și pentru informarea publicului românesc despre evenimentele culturale din alte țări ale lumii. Cred că orice laudă propriu-zis, directă, este de prisos. Faptul însuși vorbește de la sine, ca să mă exprim ca pe vremuri.

Închei acest cuvînt de salut cu urări sincere de succes în continuare și cu felicitări călduroase pentru cei care se ocupă, cu atîta pricepere și grijă, de această admirabilă publicație periodică.

IORGU IORDAN

Scanned with OKEN Scanner

Revista «Secolul 20» îmi este mereu prezentă în memorie. Pe pereții cabinetului meu de lucru la facultate atîrnă două afișe măiestrit lucrate — unul mai cu seamă deosebit de frumos, cu desene, schițe și însemnări ale lui George Călinescu —, tipărite cu o ocazie specială. Ele îmi amintesc de discuțiile atît de stimulatoare și de instructive pe care le-am purtat în redacția acestei reviste, în cursul unei vizite făcute în primăvara anului 1980. Îmi face plăcere să repet în scris, cu prilejul împlinirii a douăzeci de ani de la înființarea revistei, cele spuse atunci partenerilor mei de discuție, amabili și remarcabil de cultivați: faptul că «Secolul 20» este, după părerea mea, nu numai una dintre revistele românești cele mai distinse și mai deschise către lume, ci că ea poate fi comparată și pe plan internațional cu cele mai prestigioase periodice literar-culturale. Urez revistei, al cărei aspect exterior se armonizează atît de fericit cu conținutul ei, multă fericire pentru întreg secolul al cărui nume îl poartă!

KLAUS HEITMANN

Cele mai fierbinți și mai cordiale urări revistei «Secolul 20» la cei douăzeci de ani de strălucită și neîntreruptă activitate în serviciul literaturii înțelese în cea mai largă accepție, care îmbrățișează atît istoria, epica și proza narativă, cît și poezia și teatrul, și, împreună cu ele, orice altă manifestare de artă, de la pictură la arhitectură. În concluzie, «Secolul 20» iradiază cultură, adică toate manifestările care-l interesează pe om întru frumos și echilibru, întru înțelegere și creativitate, întru informarea și formarea istorico-umanistă, emoție a spiritului, mîngîiere, exaltare lirică, școală pentru comprehensiunea oamenilor de azi, de ieri și de mîine, din Europa și de pe toate continentele Pămîntului. De fapt, omul se poate cunoaște și recunoaște numai sub cea mai nobilă dintre flamuri care este tocmai aceea a culturii. Sub această flamură, omul dobîndește conștiința de sine și recunoaște în semenii săi tot atîția frați, se simte mai integrat ca membru al comunității din care face parte și devine conștient că aparține unui popor străvechi și mîndru care, tocmai pe planul pașnic al literaturii, al teatrului, al artei, al culturii, se poate simți înfrățit cu toate popoarele lumii.

ALBERTO PERRINI

Scanned with OKEN Scanner

Am fost prezent în «Secolul 20» încă de la primele numere, în anii șaizeci. Atenția acordată de această revistă vieții intelectuale europene mi s-a părut întotdeauna dintre cele mai vrednice, prin exactitatea judecăților și prin pluralitatea opțiunilor.

Reviste literare care să ajungă să împlinească douăzeci de ani de existență, în Europa, au fost totdeauna foarte puține; dacă «Secolul 20» se poate pregăti să depășească acest prag, înseamnă că s-a priceput să-și păstreze mereu vitală funcția în viața intelectuală a timpului nostru, rămînînd unul dintre punctele de referință viabile pentru istoria contemporană a culturii literare și artistice.

Sunt foarte bucuros să pot alătura salutul și urarea mea la saluturile și urările tuturor acelora care au înțeles și au prețuit funcția «Secolului 20» în continuitatea acelui spirit universal pe care poezia, literatura și arta îl hrănesc ca semn de progres și de înțelegere între popoare.

GUGLIELMO PETRONI

Primesc cu întîrziere scrisoarea care îmi anunță împlinirea celor douăzeci de ani ai «Secolului 20», și eu, care mi-am văzut adeseori scrierile găzduite în paginile acestei reviste vreau să-i trimit, o dată cu urările mele cele mai sincere și mai afectuoase, și sentimentele recunoștinței mele, deoarece, dacă astăzi sunt oameni în România care cunosc numele meu, meritul e și al «Secolului 20». De aceea, împreună cu toți cei care, prin munca lor, dau viață revistei și cu marele public al cititorilor, la ceasul hărăzit, voi sufla și eu spre a stinge lumînările de pe marea tortă pregătită de ziua aniversară a «Secolului 20».

La douăzeci de ani, se spune în satul meu, se pot face minuni. Ce o să mai facă de acum înainte această revistă care, în cei douăzeci de ani de viață, a făcut atîtea minuni prin dîrzele sale bătălii culturale și prin neîntreruptele sale eforturi pentru o tot mai amplă răspîndire a culturii? Va face minunea de a rămîne așa cum e, «Secolul 20», fără să îmbătrînească niciodată.

ALDO NICOLAJ

Scanned with OKEN Scanner

Sînt încîntat să felicit frumoasa dumneavoastră revistă cu ocazia aniversării sale și să-i urez tinerețe creatoare.

ANATOLI EFROS

E pentru mine o mare plăcere să vă pot felicita cu prilejul celei de a douăzecea aniversări a revistei dumneavoastră. De-a curmezișul bătrînului nostru continent al Europei, distanțele culturale par încă, prea ades, atît de mari, chiar și în condițiile comunicațiilor moderne: dar grație unor publicații ca a dumneavoastră, scriitorii și oamenii de cultură pot și trebuie să mențină vii aceste legături servind omul.

RAYMOND WILLIAMS

Jesus College, Cambridge
9 ianuarie 1981

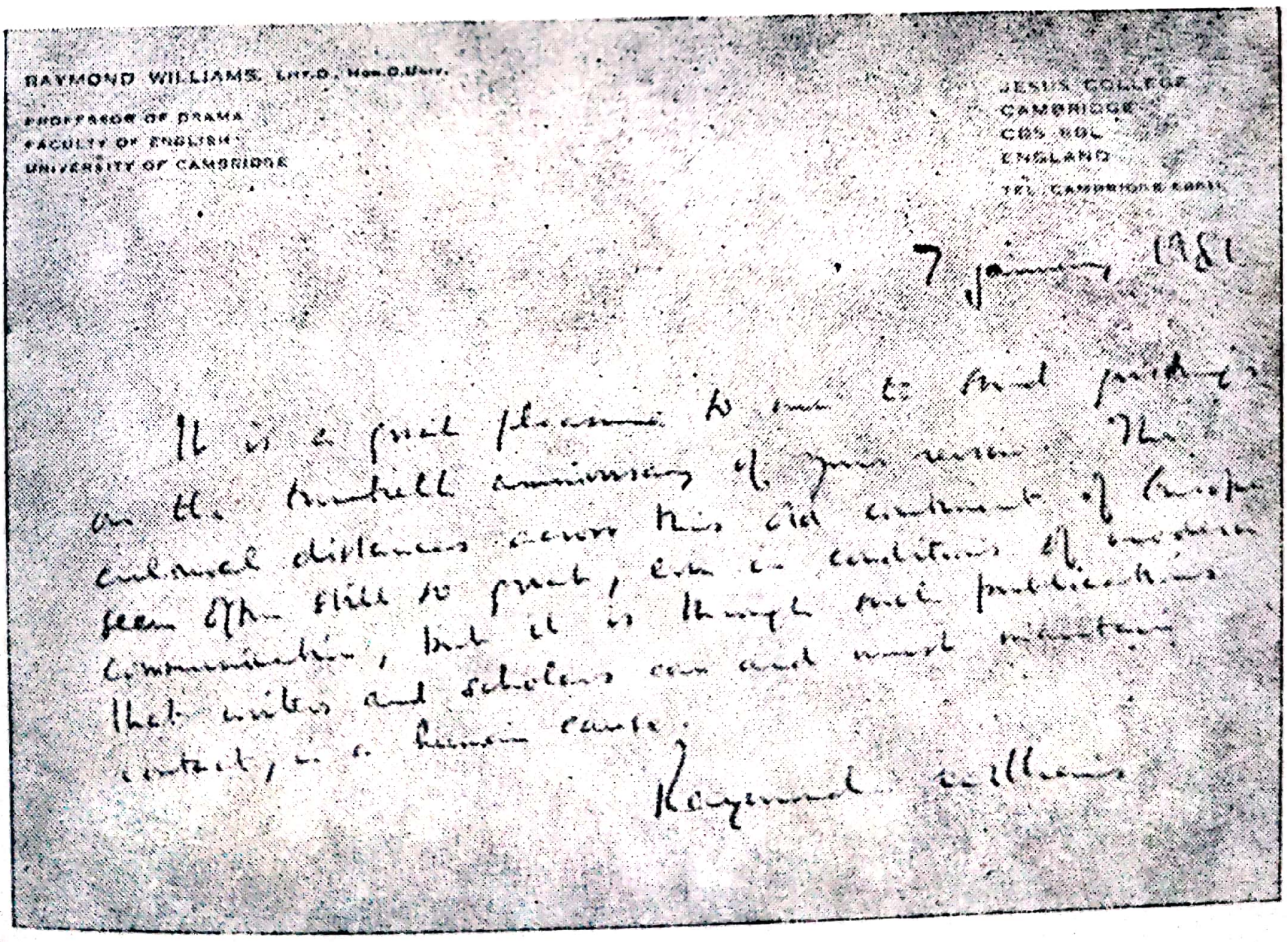
RAYMOND WILLIAMS, Litt.D., Hon.D.Univ.
PROFESSOR OF DRAMA
FACULTY OF ENGLISH
UNIVERSITY OF CAMBRIDGE

JESUS COLLEGE
CAMBRIDGE
CB5 8BL
ENGLAND
TEL. CAMBRIDGE 64911

7 January 1981

It is a great pleasure to me to find myself able to congratulate you on the twentieth anniversary of your review. Across the cultural distances which, even in conditions of modern communications, still do in many real practical ways separate the countries of Europe, it is through such publications as yours that writers and scholars can and must maintain contact, as a human service.

Raymond Williams

Revista Secolul 20 *reprezintă cultura românească în ceea ce ea are mai autentic și universal. Nivelul ei artistic, literar și filozofic — care ar onora orice mare cultură — dovedește că energiile spirituale românești sînt prezente și se explicitează la modul cel mai înalt cînd li se oferă cadrul adecvat.*

ANTON DUMITRIU

Primiți vă rog aceste felicitări din partea unui admirator american, la a douăzecea aniversare a revistei Secolul 20.

Un admirator american — trebuie să adaug — care, din păcate, nu citește românește. Dar întreprinzătoarea dumneavoastră revistă nu se adresează, desigur, cititorilor străini, căci pune comorile literaturii universale la îndemîna cititorilor români. Și cît de admirabil aduceți la îndeplinire acest ideal se poate vedea cu prisosință în generoasele selecții din autori celebri și totodată familiari nouă tuturora, ca Soren Kierkegaard, Giorgios Seferis, Italo Svevo, Hermann Broch, Vladimir Nabokov și mulți alții. Nu pot să nu mă gîndesc la plăcerea pe care fiecare dintre aceștia ar resimți-o văzînd în ce fel lucrările lor sînt publicate la dumneavoastră în traducere română.

Dar dacă nu pot citi aceste texte, mă pot cel puțin bucura răsfoind splendidele grupaje consacrate de Secolul 20 *unor pictori și sculptori români, frumoasele desfășurări de planșe și fotografii, imaginile înfățișînd cititorului instantanee din remarcabilele spectacole teatrale montate de regizorii români.*

Vă urez așadar La mulți ani ! Duceți, vă rog mai departe această operă neprețuită. Sper să pot fi alături de dumneavoastră ca să salut și primul număr al revistei Secolul 21, *cînd își va face apariția peste alți douăzeci de ani.*

EDWARD M. STRINGHAM

Scanned with OKEN Scanner

THE
NEW YORKER
25 WEST 43RD STREET
NEW YORK, N. Y. 10036

EDITORIAL OFFICES
212/840-3700

May 21, 1981

To the Editors
Revista Secolul 20
Calea Victoriei 115
Bucharest, Romania

Dear Sirs:

May an American admirer offer you congratulations on the twentieth birthday of Secolul 20?

An American admirer--I must add--who is unfortunately unable to read Romanian. However, your enterprising magazine is not designed for foreign readers but to bring the wealth of world literature to Romanian ones. And how admirably you achieve this ideal is made evident by the generous selections of such famous and familiar writers as Søren Kierkegaard, George Seferis, Italo Svevo, Hermann Broch, Vladimir Nabokov, and many others. I can't help but think what a pleasure it would give them to see their work appearing in Romanian translation!

But if I am unable to read the texts I can at least enjoy the splendid sections Secolul 20 devotes to Romanian painters and sculptors, the beautiful spreads of photographic work, and the shots of exciting new theatrical productions devised by Romanian directors.

So happy birthday! Please continue your invaluable work. And I hope to be around to greet the first issue of Secolul 21 when it appears twenty years from now!

Edward M. Kingsbury
Executive Editorial Secretary
The New Yorker Magazine
25 West 43rd Street
New York, N.Y.

Dragi prieteni,

Ne folosim de plăcutul prilej — împlinirea a douăzeci de ani din ziua apariției primului număr al revistei Secolul 20 — pentru a vă felicita și a ne exprima călduroase sentimente de tovărășie și prietenie.

Ne este bine cunoscut că Secolul 20 acționează ca un mijlocitor eficace între literatura română și literaturile din întreaga lume. Traducerile, comentariile pe marginea acestora, interesantele studii, interviuri, recenzii, articolele despre traducerile din literatura română peste hotare, — publicate în paginile revistei, oferă cititorilor vaste informații despre cele mai importante realizări din literatura universală, ca și despre particularitățile luptei contemporane de idei.

Cu deosebită satisfacție, observăm interesul neostoit al revistei față de operele clasice din literatura rusă și sovietică, precum și față de literatura actuală din țara noastră.

Felicitîndu-vă din toată inima cu prilejul remarcabilului jubileu, vă dorim noi succese în activitatea creatoare. Îngăduiți-ne să ne exprimăm speranța că literatura sovietică contemporană își va găsi, în paginile Secolului 20, o și mai largă oglindire, pentru continua apropiere între culturile noastre.

În numele colectivului revistei Inostrannaia Literatura

NIKOLAI FEDORENKO

Redactor șef,

E o plăcere deosebită să salut Secolul 20, care, ajuns la vîrsta de 20 de ani, leagă mai departe inimile noastre de România.

ISAMU NOGUCHI

New York
27 ianuarie 1981

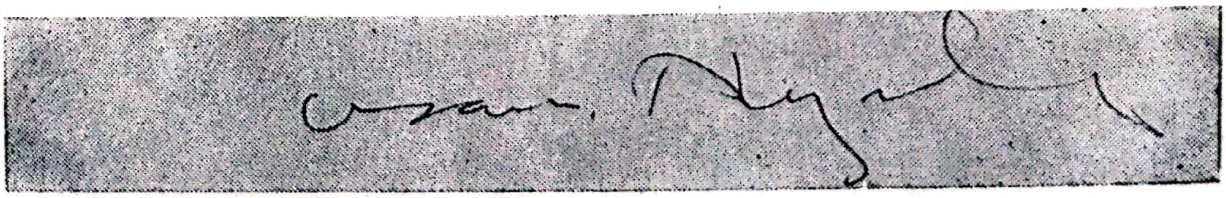

Scanned with OKEN Scanner

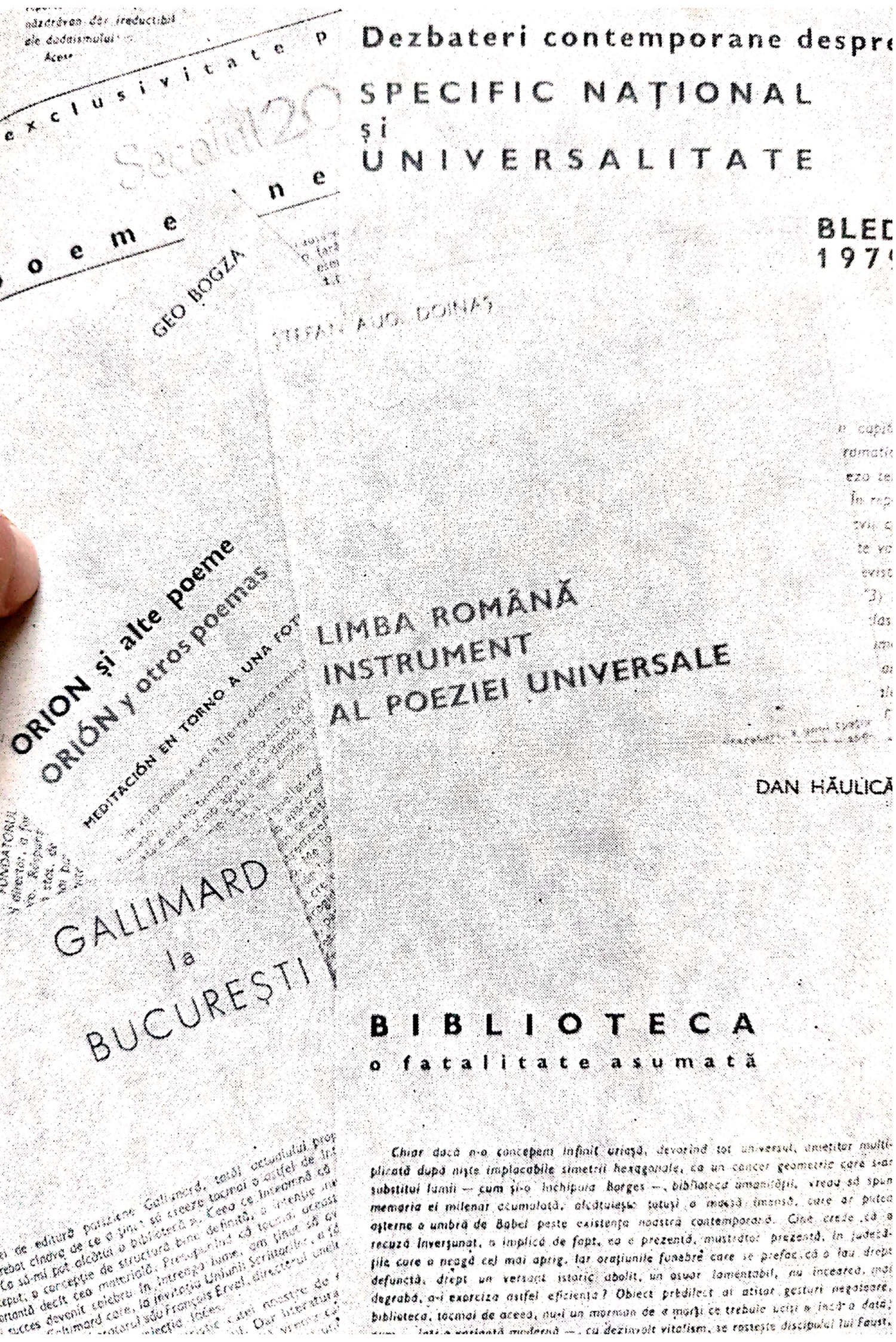
Dezbateri contemporane despre
SPECIFIC NAȚIONAL
și
UNIVERSALITATE
BLED
1979
exclusivitate
poeme
GEO BOGZA
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ
ORION și alte poeme
ORIÓN y otros poemas
MEDITACIÓN EN TORNO A UNA ROSA
LIMBA ROMÂNĂ
INSTRUMENT
AL POEZIEI UNIVERSALE
DAN HĂULICĂ
GALLIMARD
la
BUCUREȘTI
BIBLIOTECA
o fatalitate asumată
Chiar dacă n-o concepem infinit uriașă, devorînd tot universul, ameițitor multiplicată după niște implacabile simetrii hexagonale, ca un cancer geometric care vrea substitui lumii — cum și-o închipuia Borges —, biblioteca umanității, vreau să spun memoria ei milenar acumulată, alcătuiește totuși o masă imensă, care ar putea așterne o umbră de Babel peste existența noastră contemporană. Cine crede că o recuză înverșunat, o implică de fapt, ea e prezentă, mustrător prezentă, în judecățile care o neagă cel mai aprig. Iar oraționile funebre care se prefac că o fac drept defunctă, drept un versant istoric abolit, un eșuar lamentabil, nu încearcă, mai degrabă, o-i exorcizeze astfel eficiența? Obiect predilect al atîtor gesturi negeoare, biblioteca, tocmai de aceea, nu-i un morman de a morți ce trebuie uciși o dată;

Cu sinceră plăcere și cu multă simpatie salut cei 20 de ani de viață ai revistei românești «Secolul 20», la care am avut ocazia să colaborez. În acești douăzeci de ani, «Secolul 20» a știut să păstreze la înălțime calitatea opțiunilor sale literare, a știut să rămînă credincioasă premiselor sale de angajare civilă, a știut să păstreze și să extindă legăturile sale internaționale și internaționaliste, a știut să ducă mai departe idealurile socialismului și ale păcii mondiale. Făcînd primii săi pași prin valorificarea literaturii Rezistenței, revista și-a dedicat mereu centrul propriei sale activități critice, creative, poetice idealurilor acesteia. Ca luptător al Rezistenței în Italia, în Spania și în Europa, acesta e, prin urmare, motivul principal care mă leagă de revista «Secolul 20».

DARIO PUCCINI

Printre revistele internaționale cu cel mai mare relief informativ și formativ, «Secolul 20» se distinge prin faptul că e vocea culturală și plurivalentă a literaturii și artei diferitelor popoare. Este izvorul și ecoul celor mai profunde și nobile «științe umane» întîlnite în gîndirea și în formele unei culturi care unește valori și conținuturi ale acestor decenii ale noastre.

Este revista care onorează o Țară. Numeroasele sale «capitole» reprezintă (pentru generațiile viitoare) romanul *unui secol: adică oglinda neliniștilor și a speranțelor noastre. Termometrul realizărilor noastre.*

Sărbătorind cel de al douăzecilea an, prietenii români ne oferă, nouă, tuturor, un «far», care de la București dă lumină diferitelor continente.

Apropiindu-ne de încheierea secolului, salutăm această revistă a noastră, *cu urarea noilor anotimpuri pe care ni le deschide Mileniul.*

ELIO FILIPPO ACCROCCA

Scanned with OKEN Scanner

Sînt fericit să sărbătoresc cu domneavoastră cei douăzeci de ani de existență ai revistei Secolul 20. *Norocul mi-a adus-o adesea în mînă, de mulți ani încoace, de cînd, cu ocazia unei aniversări Eminescu, am fost pentru prima dată în țara voastră și cînd am avut plăcerea de a învăța să o cunosc sub îndrumarea a doi scriitori colaboratori ai revistei și care mi-au devenit prieteni: Petre Solomon și Georgeta Horodincă.*

Mi-am putut da seama, în cursul ultimilor peste cincisprezece ani, de preocuparea revistei dumneavoastră de a promova în străinătate cele mai bune producții literare românești și, în același timp, de a face cunoscută, cu multă independență de spirit și suplețe, diversitatea tendințelor artistice și literare din lumea întreagă. Pentru a fi reușit atît de bine să îndeplinească această dublă sarcină, cred că toți scriitorii au de ce să vă mulțumească și să vă felicite.

ANDRÉ FRÉNAUD

Nuclee de interes în compoziția revistei, — interviuri, în exclusivitate, cu mari personalități ale literaturii, gîndirii și artei, astfel cum cititorii *Secolului 20* le-au văzut apărînd, de-a lungul anilor. ▶

Scanned with OKEN Scanner

ARTISTUL ȘI METAFORELE VIITORULUI

interviu
în
exclusivitate
pentru
Secolul20

ANDREI BREZIANU: Prin profilul ei, revista «Secolul 20» se preocupă de ... este vorba de probleme culturale, unele nu fără legătură cu desfășurări centrale ... înțelegerea noului în universul artelor. Există o pluralitate de căi ... abordarea și descifrarea tendințelor ... cea de astăzi, aflată la răscruce, ... pas cu noul fenomen. Desigur, o ține ... mai la îndemână noastre puncte de vedere ... tendințelor «secretografiei» epoc... din mai multe unghiuri. Ce părere ... se situează actual artistul fără ca ...

ALVIN TOFFLER: Cred că există ... descrierea realității; artistul, în ceea ... Există, pe de altă parte, desigur, și ... McLuhan că artiștii sînt înzestrați cu cap... ei ar fi un fel de zeiesoape îndreptat spr... de oricînd cu o astfel de descriere a rol... totea occidentală de astăzi, artiștii sîn... află de alături de principalele schimbă... se află, în multe privințe, în urma alt... totea de implicare în cele viitoare. ...

ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

Interviu
cu
GERARDO DIEGO

— Iubiți — și în același timp ... înțelegeți adesea termeni din ... lăsați cu aceste două ... totdeauna ai fostei

— muzica, în poezia dumneavoastră ... turii. Credeți că poezia poate să ... tul să devină un măestru al regulii ... ef, el serafin del numero de oro?

... ist amator, mă interesează de ... t trei maniere distincte de a privi ... ecială de a interpreta muzica. În ... ent în opera mea, ca o consecință ...

MANUELA GHEORGHIU

interviu cu

GABRIEL GARCÍA MÁRQUEZ

PREMII LI...

Valent...

mesa...

Sec...

MADELEINE FORTUNESCU

De vorbă cu

EDUARDAS MIEŽELAITIS

Interviu
cu
HERBERT MARCU...
la
San Diego

Despre realism
între
invenție și m...
interviu de
GHEO...

MARTI...

...VDRU AL...

...tincire»
...și o...

...PEN...

...luleasă de pe străzile
...al lui Rossini, a
...ștră a Hoților
...iege e moartea»

...n trei nopți, la
...i Brazilia, citiseră
...manul Cien años de
... De altfel, manuscr...
...ele cel mai așteptat
...i trecut o ființă pe la
...ă-i stăm sare și rugă...
...ecțiile al Institutului
...ă hazardul îmi rezerva
...zînd și patronul hotelu...

...și fără exhaust, cu un

Karl Heinz Stockhausen

în exclusivitate pentru Secolul 20

IOAN COM
interviu cu

MARY McCARTHY

în exclusivitate pentru

Secolul 2

ILEANA BERLOGEA

de vorbă cu

EDWARD BOND

CONSTANTIN OLARIU

Interviu
cu
ISTVÁN ÖRKÉNY

DAN HĂULICĂ

CONVORBIRI LA ROMA

ANTONIONI

DE SICA

ZAVATTINI

CASTELLANI

■ RENATO CASTELLANI: La sursele lui Shakespeare . . .

Scanned with OKEN Scanner

O țară are nevoie de scriitori înzestrați cu inteligență și independență, așa cum are nevoie de oxigen.

Oxford
Februarie 1981

IRIS MURDOCH

"Greetings to Secolul 20.
A country needs thoughtful independent writers as it needs oxygen."

Caracterul cel mai remarcabil al revistei Secolul 20 *este universalitatea ei. Din toate revistele europene, ea e probabil singura care poartă același interes tuturor formelor artelor tradiționale și contemporane.*

Am avut de multe ori prilejul de a colabora la Secolul 20; *am resimțit totdeauna această colaborare ca o deosebită onoare. Afinitățile culturii franceze cu cultura română apar cu netezime cînd străbați sumarele acestei publicații. E regretabil că exemplul revistei* Secolul 20, *care a ales calea pluridisciplinarității artistice și intelectuale, nu e urmat în mai multe țări. Într-adevăr, calea celei mai puternice reverberații spirituale de care dispunem este însăși deschiderea spre gîndirea tuturor țărilor, oricît de îndepărtată le-ar fi cultura. Schimbul general e cel care apără cel mai bine specificul și originalitățile naționale; pentru a fi înțeles adînc această evidență, revista* Secolul 20 *își realizează din plin misiunea românească și europeană.*

GEORGES CHARBONNIER

Scanned with OKEN Scanner

20 de secole de creație au făcut din oameni receptacole — pline sau goale — cum sîntem. Spartă acum, fereastra care separa artele frînge luminile pe care revista voastră le răsfrînge asupra universului.

MOUSSE BOULANGER
Președinte al Societății Elvețiene a Scriitorilor

Nu ne-a crescut crîngul Akademos, ne-am format în ambianța culturală a revistelor literare; scriitorii și cititorii evoluați din ultimele două secole, influențați de prototipurile englezești efemere The Tatler *și* The Spectator, *precum și de unele periodice ca* Musenalmanach *și* Die Horen *ale lui Goethe și Schiller, ar putea confirma această opinie. Viața literară a Europei secolului al XIX-lea a fost dominată de ilustra* Revue des Deux Mondes.

În mozaicul multicolor al publicațiilor literare semnificative în contemporaneitate, alături de fenomenele trecătoare, care uneori introduceau schimbări radicale în estetică și în tipul de comportament al autorilor, luau naștere fenomene durabile care, la rîndul lor, facilitau inițiativa scriitoricească, permiteau confruntarea ambițiilor proprii cu posibilitățile reale, modelau — adesea foarte eficient — publicul literar, denumire prin care definesc un cerc mai restrîns decît totalitatea cititorilor, firește importantă și cîntărind greu în viața culturală.

În vremea noastră, periodicele literare reduc sentimentul însingurării, care — în ciuda apartenenței la numeroase colectivități de anvergură diferită — îi încearcă nu numai pe creatori dar și pe receptorii sensibili, reducînd distanțele în spațiu, ștergînd hotarele dintre medii, uneori chiar și dintre gusturi, atît în sfera limbii proprii cît și în cuprinsul universului literar.

Periodicul-prieten sau cel puțin oaspete constant al casei, cu perspective largi de prezentare și valorificare, caracterizat printr-o ospitalitate pluralistă, asigură receptorilor săi credincioși continuitatea educației umaniste, care, pentru foarte mulți, ajunge să depășească o simplă deprindere culturală — devine un mod de existență. Prin filele lui realizează mai eficient decît este posibil pe alte căi, idealul unui dialog și al unor întîlniri cu creatorii, cu gîndurile, cu imaginația și cu sensibilitatea acestora, fără să țină seama de granițele pe care le-a fixat istoria între popoare, între spiritualitatea și obiceiurile lor, chiar și între diversele lor scări de valori.

Fără periodice cu asemenea perspectivă — și nu toate țările le au, chiar și atunci cînd beneficiază de un nivel ridicat al revistelor literare — cultura contemporană, națională și universală, ar fi sărăcită și inertă.

Aceste reflecții mi-au fost sugerate de aniversarea a douăzeci de ani de existență a periodicului Secolul 20, *care evidențiază toate valorile pomenite mai sus. Rolul particular pe care îl joacă pe terenul lim-*

Scanned with OKEN Scanner

bii române, ca loc de întîlnire a unor creatori semnificativi și a unor fenomene literare dintre cele mai interesante, cum și a tradiției universale, incluzînd aportul artiștilor români — ca for a numeroase poziții și reinterpretări creatoare în lumina respectului pentru suveranitatea scriitoricească, mi se pare deosebit de semnificativ, și, într-un sens, exemplar. Această valoare face ca Secolul 20 să se afle adeseori consemnată de presa literară mondială; s-ar cuveni să fie mult mai frecvent.

Unanima recunoaștere a celor care, neținînd seama de barierele de limbă, au posibilitatea să vină în contact cu revista sărbătorită se datorează și formulei — concepută cu grijă și executată consecvent — a coexistenței artelor în fiecare număr: ospitalitatea pe care gazda literară o acordă prezentării plasticii și fotografiei nu le reduce pe acestea la o funcție adjuvantă și ilustrativă, ci păstrează întreaga lor autonomie calitativă. De aceea revista și profită de expresivitatea sporită a acestor tovarăși și parteneri ai cuvîntului scris. Bunul gust din punct de vedere plastic îl dovedește și grija pentru frumusețea grafică a prezentării.

Socotesc că douăzeci de ani în biografia unei reviste cîntăresc tot atît cît două decenii într-o viață de om, așadar e o perioadă lungă și semnificativă. Invitat să-mi spun cuvîntul cu prilejul acestui jubileu, onorat de publicarea anterioară, în două rînduri, a textelor mele, urez revistei, întregului colectiv redacțional și celor mai apropiați colaboratori, să permanentizeze toate valorile pe care le-am întrezărit în acest periodic românesc. Le urez, deasemenea, să-și păstreze aceeași vitalitate neafectată de rutina care, odată cu scurgerea vremii, încearcă întotdeauna să-și pună amprenta asupra fenomenelor cu caracter repetabil. În sfîrșit, felicitîndu-i pentru cele realizate și prestigiul dobîndit în acești primi douăzeci de ani — le urez din partea cititorilor permanenți sau ocazionali un respect și atașament de asemenea natură încît, fără să fie lipsiți de darul privirii critice asupra obiectului îndrăgit, acestea să rămînă perene. *Ad multos annos!*

Varșovia, 1981

LESZEK PROROK

Scanned with OKEN Scanner

IX. Jahrgang. Heft 6
Berlin, Ende Juni 1929

PREIS M 1,50

DER QUERSCHNITT

BEGRÜNDET VON ALFRED FLECHTHEIM
HERAUSGEBER: H. V. WEDDERKOP

IM PROPYLÄEN-VERLAG / BERLIN

Scanned with OKEN Scanner

GEO ȘERBAN

TRAIECTORII

Cu cei 20 de ani de existență la activ — constituind, în sine, îndemn la incitantă retrospectivă — « Secolul 20 » poate oferi cadrul unei explorări prolifice, cu larg spectru comparatist, în scopul evaluării experiențelor acumulate, pe diverse meridiane, pentru structurarea unor prestigioase reviste, devenite fecunde generatoare de idei, repere pe calea intensificării vieții spirituale.

Sînt, în istoria literaturii universale, destine scriitoricești, direcții de gîndire estetică și mutații ale gustului artistic de neconceput în afara decantărilor și osmozelor întreținute de una ori alta dintre revistele vremii. Cine zice Herzen, bunăoară, zice neapărat și « Kolokol » (Clopotul), editat de el în perioada exilului londonez, după cum triada marilor noștri clasici — Eminescu, Creangă, Caragiale — se raportează, definitoriu, la Junimea și, implicit, la « Convorbirile literare » ale lui Titu Maiorescu. Ar fi imposibil de refăcut harta modernizării literelor franceze, în epoca simbolistă, și după aceea, fără a avea în față colecția longevivei « Mercure de France » și tot așa transformările de mentalitate și emancipare a sensibilității în Germania lui Stefan George fără ilustrele « Blätter für die Kunst ». Situația se înfățișează identic în spațiul culturilor mai mici, de la vestul la estul continentului, începînd din Belgia (« La Jeune Belgique » a lui Verhäeren) pînă la noi cu « Literatorul » lui Macedonski ori « Viața nouă » a lui Ovid Densușianu, trecînd prin perimetrul ceh cu « Moderni Revue » a lui Arnost Prochazka, sau cel maghiar cu « Nyugat » (Occident), tribuna generației lui Ady Endre, Kosztolány, Babits, Frigyes Karinthy, Milan Füst și ceilalți. Aici se încadrează și « Chymera » varșoviană din anii tinereții lui Iwaskiewicz.

Pe măsură ce se accentuează circulația informației în secolul nostru, revistele polarizează și dinamizează opțiunile opiniei publice, încît, aproape, fără excepție,

Scanned with OKEN Scanner

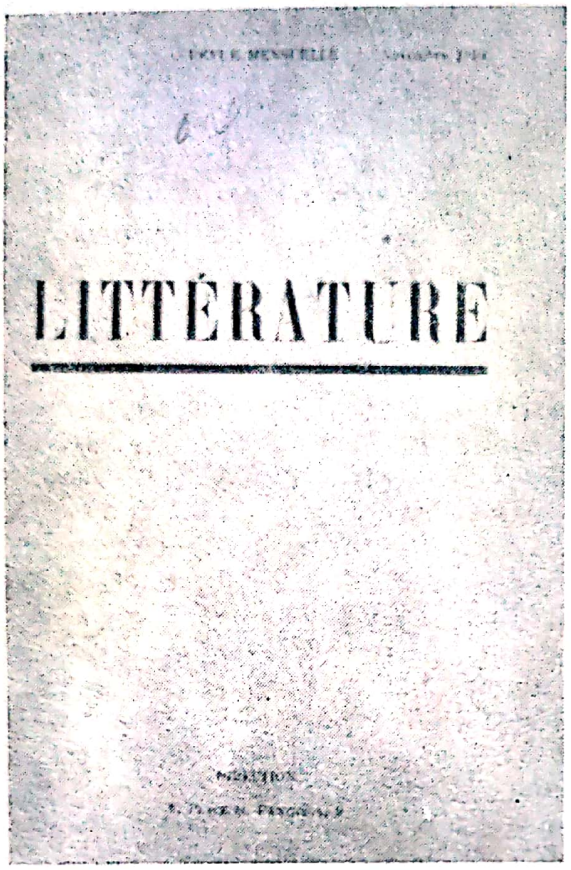

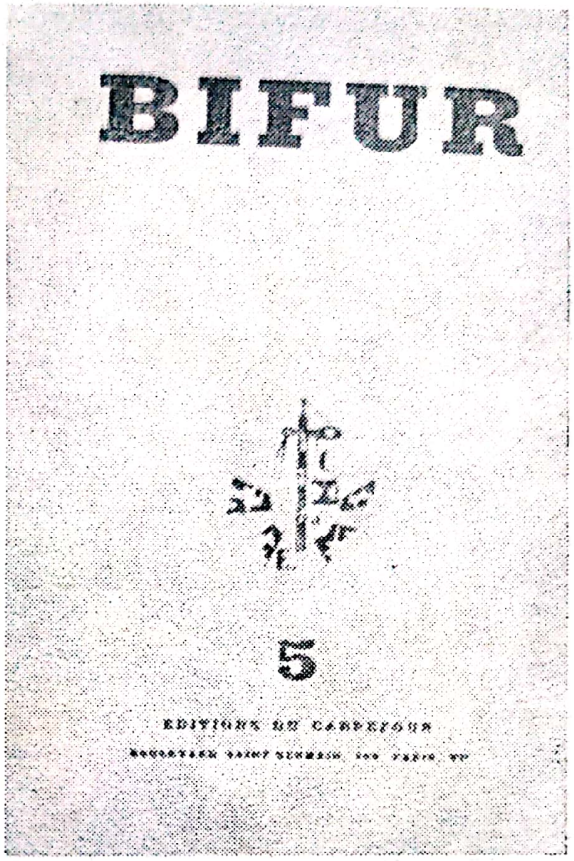

în paginile lor se fac şi se desfac gloriile, cu mult înaintea cristalizării operelor definitive, ceea ce ridică — imperativ — cota actualităţii. Uneori, cînd intervin prestigioase spirite directoare, revista se confundă cu opera, reflectă pas cu pas consolidarea sa în atenţia generală. Autoritatea lui Croce a căpătat relief european în indiscutabilă relaţie cu « La Critica », scoasă de el în zorii secolului nostru. Roluri similare au îndeplinit « Revista de Occidente » pentru Ortega y Gasset, « La Nouvelle Revue Française » pentru Jacques Rivière într-o primă fază, iar apoi pentru Jean Paulhan, ulterior « Esprit » pentru Albert Béguin, vieneza « Das Fackel » pentru Karl Krauss, londoneza « The Criterion » pentru T.S. Eliot între 1922—28, pînă la trecerea lui în Statele Unite, în fine « Viaţa Românească » pentru G. Ibrăileanu sau « Sburătorul » pentru E. Lovinescu.

Proliferarea mişcărilor de avangardă, în preajma şi imediat după întîiul război mondial, a impulsionat nevoia forjării tipăriturilor în stare să restabilească punţi, să dezvăluie afinităţi, să omogenizeze energiile tinere nonconformiste şi să le canalizeze fertil spre diversele zone ale creaţiei, concepute din ce în ce mai categoric ca rod al unei viziuni multiplu-sudate. Se înmulţesc, astfel, revistele emanate dintr-un sentiment comunitar, de echipă, de la mai vechea « Mir Iskusstva » (Lumea artei) în Rusia, pînă la « Der Sturm » în Germania, « De Stijl » în Olanda, « Lacerba » în Italia, « Contimporanul » în România sau, în Franţa, « Littérature » succedată de « La Révolution surréaliste » şi de mai puţin sectarele « Commerce », « Bifur », « Mesures », antrenate deopotrivă în depăşirea formelor sclerozate, a separării creatorilor şi graniţelor artificiale dintre arte ; paginile lor se internaţionalizează programatic prin schimburi de colaborări, tot aşa după cum stimulează interferenţele între literatură, muzică, plastică, film, balet şi arhitectură. O traiectorie eloc-

Scanned with OKEN Scanner

ventă a impactului dintre creație și societate se degajă din replicile succesive pe care le dau evenimentelor chiar și reviste, nu strict militante (cum au fost « Commune », « Cuvîntul liber » sau « Korunk »), dar de o impecabilă rectitudine intelectuală. Demnitatea conștiinței creatoare, ultragiată de distorsiunile fasciste, și-a aflat exprimarea în « Fontaine », « Messages », « Confluences » sau « Cahiers du Sud ». În condițiile înfrîngerii nazismului, voința de reconstrucție spirituală europeană trebuia să genereze tipuri adecvate de reviste, intens marcate de fermentul disputelor ideologice, fie sub impulsul unei personalități, de exemplu Jean Paul Sartre care face să apară, la 1 octombrie 1945, « Les Temps Modernes », fie în orbita unei tendințe colective de concentrare asemenea celei cunoscute în Germania sub denumirea Grupul '47, avîndu-i printre protagoniști pe Heinrich Böll și Günther Grass, întruniți în paginile lui « Akzente ». De peste Ocean parvin, concomitent, consistente mesagii, unele prin surse ce începuseră să emită semnale luminoase încă înaintea ultimei conflagrații mondiale, bunăoară, în cazul influentei « Partisan Review », ființată sub zodia rafinamentului livresc al lui T. S. Eliot, stimulativ și călăuzitor pentru pleiade mai noi, în frunte cu Saul Bellow. Teren prielnic afirmării, într-o raportare suplă la solicitările actualității, pare să fi asigurat elegantul « The New-Yorker », de unde au ieșit să cucerească globul John Updike și J.D. Salinger. Mișcarea ideilor de astăzi, cu metamorfozele produse de explozia structuralistă și semiotică, risca să fie derutantă pentru destui iubitori de literatură, dacă nu găseau, la timp, în « Critique » (fundată de Georges Bataille din 1946) ori « La Quinzaine littéraire » (la cîrmă cu Maurice Nadeau), modalități de orientare flexibilă, organică.

Istoriile literaturii moderne (Thibaudet, Lalou, Călinescu, inclusiv Gaëtan Picon în subtextul « panoramelor » lui) asimilează revistele cu reflexele funcționale ale spiritului critic, în ambianța și în limitele solicitărilor momentului dat. Paralel, este posibilă pespectiva integratoare și, atunci, avem tabloul dinamic al unor catalizatori în circuit, o rețea cu numeroase ramificații, reglate după parametrii selectării și confruntării valorilor. Pe un asemenea tablou, revistele localizabile spațial, mai mult sau mai puțin durabile, apar racordate convergent la energia pusă în circulație prin creatorii generațiilor ce-și răspund. Așa dar, dincolo de suma contribuțiilor inmagazinate înlăuntrul propriei colecții, profilul cutărei reviste va fi omologat în cîmpul relațiilor, al confluențelor cu care se conjugă, în procesul șlefuirii și primenirii continue a receptivității publicului.

Cînd « Secolul 20 » accentuează preocuparea pentru *sinteză*, în consens cu rigorile situării calme pe coordonate universale, interferează atitudini bine sedimentate în structura culturii române ca urmare a aspirației — repetat verificată pe spirala devenirii istorice — de a înfrînge barierele izolaționismului, închistarea provincială și, deopotrivă, superficiala acomodare, mimetismul snob.

Este reconfortant a descifra, chiar din primele gesturi întemeietoare, cum înmugurea conștiința sporurilor aduse spiritului de o sîrguincioasă deschidere către lume. Limba mai ezita, se poticnea, nededată gîndului ce se înfiripa cu promițătoare impetuozitate, totuși, în « înștiințarea » trimisă să vestească înjghebarea « Albinei Românești » la Iași, în primăvara lui 1829: « Nu se află astăzi în lumea politicită, neam, deși mai mic la număr decît românii, carele, întru alte ale sale folositoare instituții, să nu aibă în limba nației un jurnal periodic. Sporiul acel vrednic de mirare în care acum au ajuns științile, măiestriile și negoțul au răsărit în parte din asemenea împărtășitoare mijloace prin carile lăcuitorii dispărțiți de munți și de mări să fac vecini și, împrumutîndu-se cu rodul cercărilor, îndămînează traiul însoțitori ». Imediat, în articolul program al întîiului număr, revista se revendică de la ambiția sănătoasă a așezării temeinice în Europa, conform potențialului propriu de afirmare: « Cine nu simte în țara noastră lipsa așezămînturilor prin a

Scanned with OKEN Scanner

Direktion r. Hausmann
№ 2
DER
DADA
Preis 1 Mark
dada siegt!
Tretet dada bei.

căror lucrare, precum sîntem politiceşte, să ne putem face şi moraliceşte mădulari folositoare ale familiei europene, a căreia raze de învăţătură de atîtea veacuri se răsfrîng pre orizontul nostru?» Înseşi titlurile de pe frontispicii sunau grăitor. Cea care, la 1840, îşi spunea «Icoana lumei» («foaie pentru îndeletnicirea moldo-românilor») se şi justifica în consecinţă: «Toate cîte Franţia, Anglia, Germania şi Italia, în cursul multor ani, au cules şi au publicat, (...) noi alegînd le vom culege şi le vom trece în a noastră foaie şi (...) credem că înrîurirea asupra luminării nu va fi mai puţin strălucită decît au fost în acele ţări». De pe atunci se schiţează, printre scriitori, năzuinţa de a obţine audienţă peste marginile fatal reduse ale unei limbi de restrînsă circulaţie; şi iată-i pe Gr. Alexandrescu, pe Alecsandri, pe C. Negruzzi recurgînd la seviciile «Spicuitorului moldo-român» care avea o ediţie paralelă «Le glaneur moldo-valaque». Un bărbat de talia lui Mihail Kogălniceanu, promotor al reformelor social-politice chemate să pună capăt înapoierii feudale şi să grăbească făurirea statului naţional unitar, iniţiind «Steaua Dunării», ca tribună a răspîndirii ideilor emancipatoare, avea grijă să sublinieze din capul locului: «... trebuie să ne folosim de liniştea de faţă (tocmai încetaseră tunurile să mai bată în Crimeea — n.n.) spre a ne pregăti pentru a asemăna prin chipuri legale instituţiile noastre cu instituţiile Europei civilizate, în familia căreia voim a fi număraţi» (editorialul datat 1 octombrie 1855).

Pe trunchiul voinţei de afirmare competitivă în concernul european, se altoieşte lurînd priceperea înrîuririlor dintre variatele domenii ale spiritului creator, încît, ca 1861, Al. Odobescu, minte enciclopedică, pune bazele «Revistei Române», primă publicaţie concepută la noi să inculce opiniei publice o *imagine de vase comunicante* asupra literaturii, istoriei, jurisprudenţei, filozofiei, artelor, ştiinţelor exacte şi naturale. Ca entuziasmul începuturilor să treacă dincolo de exaltarea verbală, fără să degenereze în conjunturalism steril, de paradă, iar împrumuturile firesti să fie convertite în matură promovare a originalităţii de fond, mai trebuia ceva: *discernămînt*, tradus în simţ al măsurii şi judecată incoruptibilă. Este ceea ce introduce Junimea prin intermediul «Convorbirilor literare», venite în 1867 să cureţe terenul de buruienile frazeologiei apologetice, ca şi de meschinăria clevetitoare, dizolvantă. Unul dintre fruntaşii grupării ieşene, istoricul şi filosoful A. D. Xenopol, pregătind turul de orizont pentru a cincea aniversare a revistei, reliefa sensul pozitiv, constructiv al exigenţei junimiste, guvernată de asumarea înaltelor precepte ale intelectului: «Critica, adică cercetarea măsurii realizării adevărului, binelui şi frumosului, este un product al timpului modern. Cercetare şi apreciere sînt polurile în jurul cărora se învîrte întreaga viaţă modernă. Noi. care tocmai am împrumutat atîtea forme de viaţă de la străini, trebuie să ne grăbim a ne pune şi în curentul spiritului modern...» Avertismentul avea în vedere semnele premature de autosatisfacţie, manevrele dirijate de interesul promovărilor carieriste, mascate sub slogane emfatice, de fapt manifestări ale primitivismului cultural, făcute numai să discrediteze autenticele capacităţi de asimilare a civilizaţiei: «Declamarea zi şi noapte asupra patriei, asupra naţionalităţii, asupra originei noastre ş.a.m.d. produce un dezgust şi o oboseală care face pe orice spirit mai bun să se ţină departe de sfera care dă loc unor asemenea trivialităţi; pe publicul cel mare îl înşeală prefăcîndu-se că-i oferă ceva, pe cînd într-adevăr nu-i oferă nimica». (apud I. Hangiu: *Presa literară românească*, 1968, vol. I, pag 234)

Mentorul intransigenţei critice junimiste, cel ce a dat corp doctrinar şi a fixat pentru posteritate platforma revistei, Titu Maiorescu — cu gîndul mereu la promovarea valorilor româneşti de o manieră îndrituită să autorizeze mîndria patriotică printr-un real spor de prestigiu în faţa străinătăţii, — îşi axa convingerile pe principiul sincronizării echilibrate, riguroase: «Pe noi, românii, ne-a scos soarta fără de

Scanned with OKEN Scanner

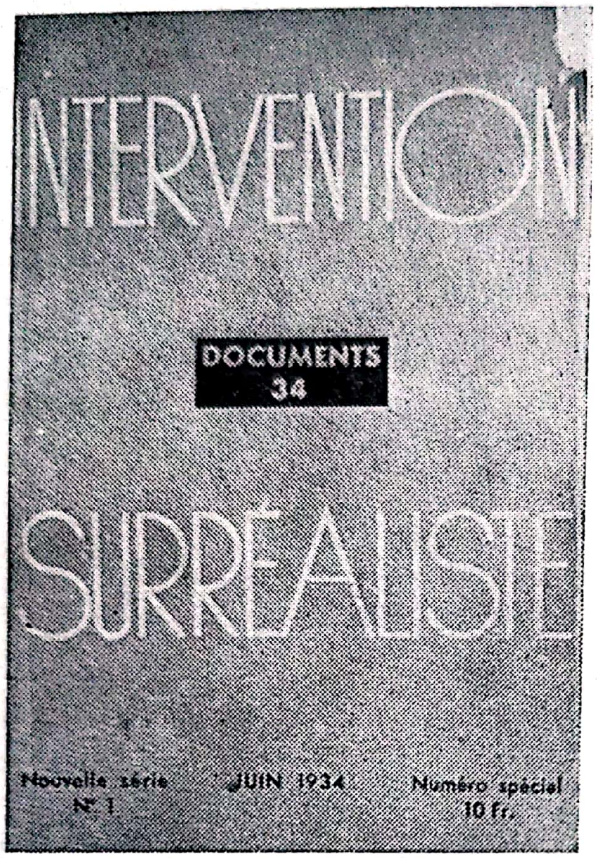

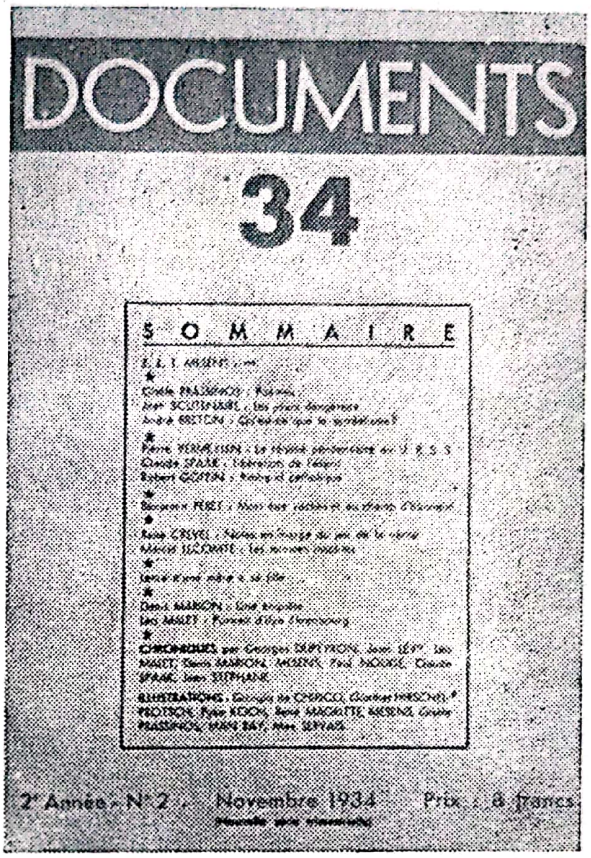

veste din întunericul Turciei și ne-a pus în fața Europei . . . Nu e cu putință ca un popor să se bucure de formele dinafară ale unei culturi mai înalte și să urmeze totodată înlăuntru apucăturile barbariei . . . Iată pentru ce lupta neîmpăcată în contra ignoranței pretențioase și a neadevărului ne-a părut cea dintîi datorie . . . Critica, fie și amară, numai să fie dreaptă, este un element neapărat al susținerii și propășirii noastre, și cu orice jertfe și în mijlocul a oricîtor ruine, trebuie împlîntat semnul adevărului » ! (articolul *Direcția nouă*, 1872). Tipografic, « Convorbirile literare » au durat peste șaptezeci de ani, cu scurte sincope, supraviețuind mult epocii lor de glorie, pentru a sfîrși într-o vetustitate comparabilă în ochii cititorului de azi doar cu « Revue des Deux Mondes ». Însă, odată cu modelarea opiniei publice, dornică nu numai să se informeze, ci aptă să și discearnă, să dea loc la curente și confruntări, firesc însăși presa trebuia să se diversifice corespunzător. Direcții configurate adesea polemic, produc organismele de exprimare pe potrivă. Pozițiile conservatoare primesc între 1881—1891 consistente replici de o remarcabilă fermitate ideologică, din partea revistei « Contemporanul », inaugurînd o glorioasă tradiție militantă : « trebuie să luptăm fără milă în contra ignoranței și șarlatanismului și să rupem măștile ». Natural, scopul vizat își asocia extinderea orizonturilor spirituale : « cum privește știința contemporană lumea », avînd a răspîndi adică « marile teorii științifice la ordinea zilei la popoarele civilizate din Apus ». Consecința acțiunii întreprinse metodic urma să fie întîia familiarizare a publicului românesc cu doctrina întemeietorilor socialismului științific (revelatoare traduceri fragmentare din *Originea familiei* de Fr. Engels — revelat și în inedita ipostază de dramaturg, peste aproape o sută de ani, în « Secolul 20 ») și cu aplicarea principiilor sale în analiza relațiilor dialectice dintre artă și societate (prin interpretările critice ale lui C. Dobro-

geanu-Gherea), dintre creația națională și năzuința spre universalitate, tot mai depărtată de tiparele utopic-romantice cu cît mai aproape bătea ceasul altei ere.

În chiar prima zi a noului veac, la 1 ianuarie 1900, ieșea de sub teascuri « Noua Revistă Română », organizată și dusă pînă la izbucnirea întîiului conflict mondial de către C. Rădulescu-Motru, strălucit produs al școlii maioresciene de rigoare a gîndului iscoditor, încărcat de responsabilitatea aprecierii realiste a împrejurărilor și posibilităților celor mai eficiente de a acționa. Titlul însuși conținea sugestia planului deliberat de a relua și amplifica eforturile începute de un Odobescu în direcția încurajării dialogului inter-disciplinar, proiectat pe fundalul dialogului cel mare dintre culturi. Pe făgașul deschis odinioară, « Noua Revistă Română » adoptă deopotrivă un profil enciclopedic, însă cu o mai avizată notă de implicare în realitățile imediate, hotărîtă să replice la semnele de istovire și alunecare într-o atmosferă apatică, înnăbușitoare, posomorîtă, « lipsită de razele idealului », după punerile la punct din articolul inaugural. « Idealul » preconizat de animatorul revistei încolțise în mintea sa din confruntarea cu civilizația apuseană, în Franța și Germania între 1889—1893. Motru însuși avea să relateze, mai tîrziu, « șocul » resimțit de la întîiul contact, pe cînd străbătea Tirolul austriac și Elveția alături de Titu Maiorescu, învățînd să măsoare distanța dintre familiara euforie a pitorescului în condițiile rudimentare din țară și înfrățirea cu natura în ambianța de confort înlesnită prin cele mai îndrăznețe aplicații ale științei (cf. *Amintiri din vremea studiilor*, « Revista Fundațiilor Regale », febr. 1934). De pe urma « șocului » se alesese chiar cu o temporară criză de încredere; de la distanță, anumite carențe de conduită locală îi puteau părea iremediabile: «Noi suntem ursiți să trivializăm cultura pe care alții au creat-o din adîncul lor sufletesc. Egiptul face pe toți oamenii buni, Balcanul face pe toți oamenii balcanici, adică ușurei, zeflemiști, juisori . . . » Remediul îl găsește în munca tenace pentru obținerea unei înalte calificări de specialitate, mai ales în seminariile și laboratoarele de la Leipzig sub patronajul renumitului profesor Wilhelm Wundt. Însă lucrul în laborator nu însemna inevitabilă izolare, opacitate față de mersul lumii. Exista pe lîngă universitățile nemțești o instituție tradițională, numită Leseshalle, unde puteau fi consultate, la orice oră din zi, publicațiile cele mai diferite, din toate colțurile mapamondului. Cum se poate imagina, frecventarea acestei « săli de lectură » exercita o enormă înrîurire; o sublinia D. Gusti (dintr-o serie imediat următoare lui Motru) în *Autosociologia unei vieți:* « . . . ziarele mari cuprindeau zilnic o adevărată enciclopedie a timpului și informațiile documentate pe care le dădeau situau întotdeauna lectorul în epoca sa . . . În felul acesta ziarul devenea un stimulent dinamic al existenței și factor de formare a personalității » (*Opere*, V, 1971, p. 54) La revenirea în țară, C. Rădulescu-Motru — viitor teoretician al « personalismului energetic » — aducea reflexul scrupulului științific grefat pe practica ținerii la curent în permanență cu fluxul informațional de pretutindeni. Din perspectiva unor asemenea deprinderi va pune pe picioare, la scurt timp, « Noua Revistă Română » concepută să ralieze spiritele noastre la circuitul prestigioaselor culturi, mai mult decît sub forma arborării criteriilor adecvate de judecată (operă începută de junimiști), prin chiar substanța emancipată a propriei conștiințe. Intră în profilul revistei procedee, tehnici de lucru absolut inedite în perimetrul nostru: ancheta, sondajele de opinie, corespondențele trimise din străinătate, turul de orizont la zi al tipăriturilor de peste hotare, evidența ecourilor românești în străinătate. Personal directorul revistei organiza, în 1904, o anchetă pe tema « Opinia publică din Italia față de România » În interior, lansa un foarte interesant chestionar privitor la psihologia poporului nostru, la care — între alții — răspund: V. Pârvan, Al. Macedonsky, Jean Bart, mentori ai opiniei publice la ora respectivă, avînd simultan grijă să informeze masa cititorilor de noutățile mișcării literare din

Scanned with OKEN Scanner

COMMERCE

CAHIERS TRIMESTRIELS PUBLIÉS PAR LES SOINS DE PAUL VALÉRY, LÉON-PAUL FARGUE, VALERY LARBAUD.

DOCUMENTS

DOCTRINES
ARCHÉOLOGIE
BEAUX-ARTS
ETHNOGRAPHIE

1

Magazine illustré
paraissant dix fois par an

T ADMINISTRATION
E L'ODÉON, 7
RIS-VIe

CAHIER I

Dr CONTENAU, L'art sumérien : les conventions de la statuaire. — Paul PELLIOT, Quelques réflexions sur l'art " sibérien " et l'art chinois à propos de bronzes de la collection David-Weill. — Josef STRZYGOWSKI, " Recherches sur les arts plastiques " et " Histoire de l'art ". — Georges BATAILLE, Le cheval académique. — Carl EINSTEIN, Aphorismes méthodiques. — Carl EINSTEIN, Pablo Picasso : quelques tableaux de 1926. — Michel LEIRIS, Notes sur deux figures mécaniques. — Georges LIMBOUR, Paul Klee. — Georges Henri RIVIÈRE, Le Musée d'ethnographie du Trocadéro. — Jean BABELON, L'Evangéliaire de Saint-Lupicin. — Hedwig FECHHEIMER, Exposition chinoise à Berlin. — André SCHAEFFNER, Igor Strawinsky.

PARIS, 29, rue La Boétie. Prix : 15 fr.

Scanned with OKEN Scanner

afară prin recenzarea revistelor franceze, germane, italiene. Astfel se face că în paginile « Noii Reviste Române » au rămas unicele referințe la mișcarea din jurul florentinei « La Voce » cu cei doi iluștri exponenți ai săi Renato Serra și Giuseppe de Robertis, ce aveau să-l fascineze la începuturile sale pe G. Călinescu și să-i determine stilul critic. Consecință a spiritului receptiv întreținut de revistă, aici găsesc teren prielnic de afirmare tineri autori ca Ion Vinea, Adrian Maniu, F. Aderca, N. Davidescu, criticii Ion Trivale și Marin Simionescu-Râmniceanu și, cu ei dodată, idei, forme, atitudini impregnate de fermentul unei primeniri de sensibilitate și perspectivă în literatura noastră. Piese de rezistență din *Plumb*, volumul de debut al lui Bacovia, sînt mai întîi înserate în « Noua Revistă Română » (1914—1915). Silit de împrejurările ostile ale războiului să abandoneze întreprinderea, C. Rădulescu-Motru se reîntoarce la uneltele sale, sub altă formă : « Ideea europeană », inaugurată la 22 iunie 1919 și sortită prezenței majore de aproape un deceniu. Față de căutările anterioare de a ne situa în Europa (fie prin gesturi sentimentale, fie veleitar, mai ales sub stimulente de ordin politic) se revendică « simțul realității » ca o probă a nivelului ridicat de înțelegere și comunicare, ferment pentru fertile activități practice. În locul opțiunilor « sufletiste », proaspăta revistă mizează pe « judecata obiectivă a minții noastre », pe baza căreia să ne aducem contribuția specifică la comunitatea de năzuințe și înfăptuiri a continentului, în deplină suveranitate a gîndirii : « Respirăm aerul întregii Europe. Pămîntul pe care stăm cu picioarele, îl rodesc picăturile de ploaie venite din toate colțurile Europei. De ce plămînii care ne roșesc sîngele și pămîntul care ne nutrește să se bucure de mai multă libertate de cum s-ar bucura mintea care ne conduce? De ce noi, românii, să ieșim din marele război, înjosiți la rangul de colonie culturală a unui popor, fie cît de puternic și de glorios acel popor? Am luat parte la un mare război, în care ni se spune că am servit cu folos cauza Europei; atunci să ni se lase cel puțin dreptul să deschidem culturii noastre o îndrumare liberă în orizontul cel larg al *ideii europene* ». Problema esențială era de a ieși din faza prozelitismului mimetic, adaptați sectar uneia ori alteia dintre mentalitățile europene, de ochii lumii ,pentru a ne comporta curent *europenește* la și între noi. Substanțiala modificare de optică răzbate dintr-un fel de poem în proză al lui Emil Isac: « Vin acasă din cuibul tău cald și plăcut, aduc pe buzele mele cîntecile tale, aduc în sîngele meu învățăturile tale, te aduc acasă în suflet închisă, în ochii mei luminînd, în voința mea, în durerea mea — Europă ! Voi orașe albastre, multe și mari ; voi, șosele curate, multe și lungi ; voi, teatre și muzee ; voi versuri și amintiri de parfum, dantele de Bruxela și turnuri de aramă, vitrine galante și vardiști serioși, trenuri luminoase și convoaie de demonstranți . . . Europă, tu tehnică, tu știință, tu totul ce este viață . . . te-am adus acasă ». (« Ideea europeană », nr. 4). Vechilor complexe de inferioritate, apatiei și frivolității autohtone, li se opune ambiția lucidă de a ne înscrie, ca parteneri egali, în procesul făuririi unei Europe solidare. « Omul cult de astăzi — pleda C. Rădulescu-Motru, căutînd să definească statutul participativ al intelectualilor (nr. 3) — simte nevoia de a se ține la curent, adică de a fi în rîndul urzitorilor realității de mîine, și dacă se poate, de a-și lega numele de această realitate. El știe că toate credințele omenești sînt trecătoare și cu toate acestea fiecare speră să depășească relativitatea în care au trăit semenii săi și să pună piciorul pe tărîmul sigur al realității adevărate și permanente. În goană după acest ideal al realității permanente, nu există cărări speciale pentru mari și pentru mici, pentru bogați și pentru săraci, pentru cei de o culoare și pentru cei de altă culoare ; aci, înaintea cuceririi supremului ideal, domnește deplina egalitate de drepturi între oameni ». Are loc o deplasare de accent și de ton, de la disputele mărunte, de coloratură politicianistă, locală, limitate lamentabil la tranzacționism cu sentimentele patriotice, către aspectele și soluțiile definitorii ale civilizației de tip supe-

Scanned with OKEN Scanner

rior, presupunînd comunicare și colaborare, încredere și năzuințî reciproc împărtășite. În acest cadru, revista cultivă interesul opiniei noastre publice pentru mișcarea de solidaritate europeană a grupului pacifist Clarté (se publică « Apelul către intelectuali » semnat de Romain Rolland), reproduce în extenso opinii autorizate asupra destinului continentului văzut de un Papini, un Paul Valéry, inițiază dezbateri de anvergură în jurul « unității sufletești » în vederea depășirii falsei alternative naționalism sau umanitarism. Printre invitații la dezbateri, nume sonore ca: Barbusse, G. Borgese, Emil Boutroux, Prezzolini, Arturo Farinelli, W. Wundt, Julius Wolf. Prin reproduceri grafice pe prima pagină (comentate competent, în interior, cel mai adesea de Șt. I. Neniţescu) « Ideia europeană » familiarizează ochiul cititorilor săi cu viziuni moderne, inaccesibile pînă atunci, de la van Gogh, Signac, Duffy, la Beardsley, Kokoschka, Klimt, Barlach, Alfred Kubin, Nolde, Steinlen. Aici apar prompte referințe la Proust, Strindberg, Claudel, Ardengo Soffici, Keyserling și alții. O excelentă ultimă pagină conținea sondaje de cea mai acută actualitate din mai toate țările europene mari și mici, cu o promptitudine și o vioiciune a spiritului dornic de noutate ce-și va găsi de aci înainte variate modalități de manifestare, de la « Mișcarea literară » a anilor 1924—25, calchiată pe modelul parizianei « Les Nouvelles littéraires » (de unde F. Aderca prelua stilul interviului impus de Fr. Lefèvre: « Une heure avec . . . ») pînă la « Lumea '45—'46 », « Agora » și mai aproape încă, la « Steaua » lui A.E. Baconsky. Înaintea acestora n-ar trebui omise, evident, cele cîteva încercări, e drept de scurtă durată, de a prelungi, ținuta de orgolioasă intelectualitate și raționalism pragmatic de la dispăruta « Idee europeană ». Seria descendențelor o inaugurează « Kalende », din toamna lui 1928 pînă în primăvara lui 1929, cu orientarea sa împotriva culturalismului amorf pentru o disociere critică a valorilor spirituale (« Suntem guvernați de intelect, singura garanție a libertății noastre »). Îi urmează, în 1934, puținele numere din « Criterion », iar un an mai tîrziu « Ideea românească », deasemeni repede sucombată. În fine, mai sînt caetele din « Simetria » (1939—1944), șapte la număr, cu pledoariile lor pentru permanențe și armonie, sustrase haosului conjunctural, pernicios, derutant, ca niște reconfertante replici unind eleganța eseistică și grafică cu gîndirea elevată într-un efort de sinteză dintre cele mai remarcabile din cîte ne-au precedat.

Rezistențe îndărătnice dinspre matca autohtonismului obscurantist au atras în competiție și reviste de continuitate tradițională, în primul rînd « Viața românească ». Solidul ei sector de « cronici » de tot felul: literare, artistice, filologice, științifice, economice, juridice, de politică internă și externă, militare, dublate de recenzarea periodicelor din marile capitale europene imprimă profilului revistei un suflu exemplar de mobilitate și generoasă situare la altitudinea celor mai percutante confruntări ideologice. Scrisorile pe adresa « Vieții românești » expediate din Franța și Germania de Mihai Ralea la începutul anilor 1920 sau mesajele pariziene din pragul și imediat după al doilea război mondial semnate de Eugen Ionescu au făcut epocă și rămîn modele ale genului. Prin « ferestrele deschise » ale « Vieții românești » pătrund în atenția publicului nostru prime ecouri, de exemplu, despre Hugo von Hofmannsthal (la 1908, via « Deutsche Rundschau »), despre prozatorul, pictorul și dramaturgul Wispiansky, autorul *Nunții* (îndată după moartea sa survenită în 1907) sau despre enigmaticul Sören Kierkegaard, cînd era descoperit și în paginile lunarei « Nouvelle Revue Française ».

Importanta experiență dobîndită în materie de conectare a potențialului nostru creator la parametrii universali avea să-și dea măsura în « Revista Fundațiilor Regale » (1934—1947). În paginile sale și-au aflat întîlnire generații de scriitori, adesea cu ceea ce au scris mai reprezentativ, de la Sadoveanu, Galaction, Arghezi, Blaga, Hortensia Papadat Bengescu, la Anton Holban, Emil Botta, Eugen Jebeleanu,

Scanned with OKEN Scanner

Constant Tonegaru, Nina Cassian, Maria Banuș ș.a. Dar au adăpostit, mai ales, puncte de vedere în chestiuni de circulație mondială, întreținute cu ardoare și înaltă calificare de strălucita pleiadă intelectuală în care s-au ilustrat Mircea Eliade, Mihail Sebastian, Petru Comarnescu, G. M. Cantacuzino, Haig Acterian, Ion Biberi, Alice Voinescu, I. D. Gherea, Emahoil Ciomac, Al. Ciorănescu, Anton Dumitriu, Al. Rosetti, Basil Munteanu, Radu Cioculescu, Al. Busuioceanu, D. I. Suchianu, F. Aderca, Al. Marcu, Eugen Sperantia, Oscar Lemnaru, Al. Tzigara-Samurcaș, Eugen Schileru, Eugen Crăciun, Perpessicius, Vl. Streinu, Tudor Vianu, N. Steinhardt și cîți alții încă. Lipsește din enumerare tocmai numele celui însărcinat cu dirijarea treburilor redacționale, după fulgerătoarea dispariție a primului redactor-șef, Paul Zarifopol. Este vorba de Camil Petrescu. Însă, prezența autorului *Ultimei nopți de dragoste* . . . la « R.F.R. » răspunde altor justificări și unui resort mai adînc decît acela de a spori lista personalităților solicitate să împrumute girul lor publicației. Și nici nu « patronează » din empireul celebrității, practică bine încetățenită, preluată de destui dintre contemporanii săi, Sadoveanu, Rebreanu, Arghezi, Cezar Petrescu. Temperamental, Camil Petrescu, veșnic nemulțumit și ars de idealul celor mai cutezătoare exigențe în virtutea cărora se găsea mereu *în campanie*, avea firește nevoie de un instrument de intervenție oricînd la dispoziție, reglat după principiile sale strategice desfășurate pînă în pînzele albe. S-ar fi putut imagina instrument mai potrivit decît o revistă? De aici și *obsesia* lui Camil Petrescu de la primii pași în carieră, cînd se leapădă pripit de timiditățile debutului și își fixează locul sub soare, la Timișoara anilor 1919—20, experimentînd publicația proprie. Nu este înțeles, mijloacele materiale îi lipsesc, dar nu abdică și, revenit la București, ia aventura de la cap cu « Săptămîna muncii intelectuale » ianuarie 1924. Nici aici mai norocos, însă nici mai puțin orgolios, dacă avem în vedere că redactorul mai evalua consecințele evenimentului memorabil pentru el și după zece ani. Între timp, se încăpățînase, în ciuda tuturor adversităților, să pună pe picioare « Cetatea literară » (dec. 1925 — iulie 1926) și să scoată din somnolență, măcar pentru o vreme, « Universul literar » (1928). Atîtea repetate inițiative constituiau un trecut care îl recomanda de la sine pentru succesiunea lui Paul Zarifopol. Din acest trecut, Camil Petrescu aducea mai cu seamă o concepție programatică ambițios articulată, aptă să coalizeze în jurul său eforturile tuturor celor interesați în promovarea creației originale românești. Tenta electorală inițială a platformei timișorene fusese pur accident. Sensul autentic personal al acțiunilor inițiate de Camil Petrescu își trage forța magnetică dintr-o viziune de corp, dintr-un acut sentiment al solidarității de breaslă fundat pe severe criterii axiologice. Chiar dacă unele dintre ideile sale comportă amendări, ca în cazul utopiei « noocratice » de la « Săptămîna muncii intelectuale », era de necontestat justețea direcției de atac împotriva dezagregării ambianței propice creației, subminată oricînd și oriunde apare toleranța față de impostura gregară și, corolarul acesteia, vulgarizarea gustului. « Cetatea literară », conform chiar numelui său, se constituie în apărarea valorilor primejduite de alcătuirea coteriilor (« excrocheria artistică se organizează fără scrupule », « celulele amorfe au năvălit pînă în cele mai vitale organe, cele menite să asigure continuitatea vieții intelectuale, au năclăit articulații fine, deformîndule . . . ») cu concursul instinctual al unor « nulități pompoase » cu atît mai condamnabile cu cît agravează, prin produse de serie sub orice critică, deruta mulțimilor insuficient orientate estetic. Constant și argumentat, Camil Petrescu raportează revista la nevoile de educație a publicului, dar nu spre a-l flata, adică fără să accepte perfidia « accesibilității » invocată de toți cîți nu aveau resurse să treacă pragul de jos al sentimentalismului de duzină, al melodramei leșioase și al tiradelor zornăitoare, patriotarde. Precizările lui retezau suflul lingușitorilor demagogi: « În cazul în care

Scanned with OKEN Scanner

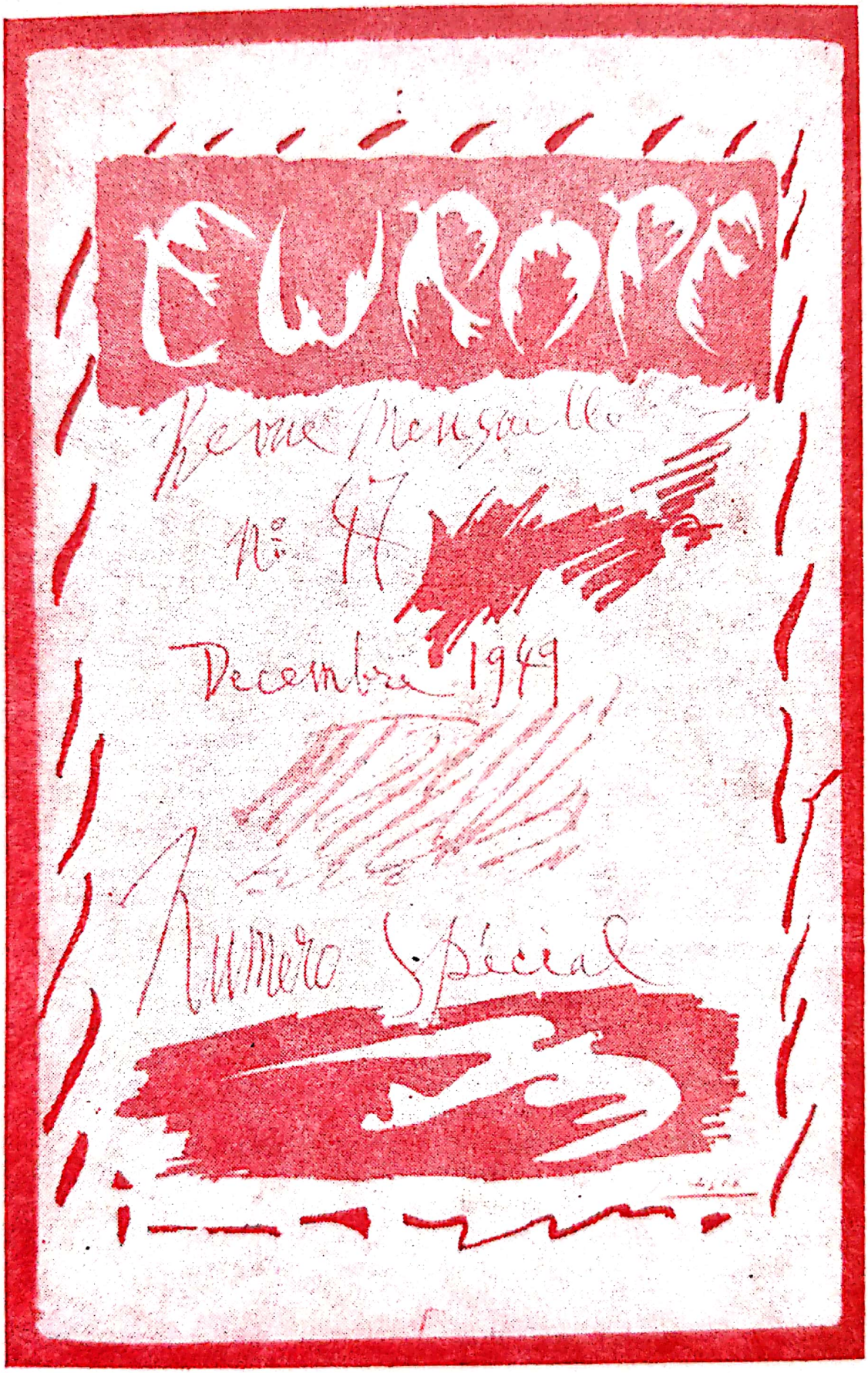

Scanned with OKEN Scanner

ne privește mai direct e sigur că literatura însăși nu are decît de cîștigat, dacă, din toate straturile sociale desfundate, mulțimea aspiră spre înălțimi de gîndire și expresie. Cu o singură condiție însă. Ca năvala ei să nu fie atît de dezorganizată încît să primejduiască înseși centrele de elaborare ale culturii, viciindu-le și structura și funcțiunile. Mulțimea care vine spre cultură trebuie să se supuie unei anumite discipline, să se canalizeze după anumite necesități intelectuale. Să se ridice ea spre laboratoarele sufletești, nu să le scoboare, să le dezorganizeze și să le adapteze haosului ei». Sub direcția sa, «Universul literar» căpătase un reconfortant caracter de școală pentru inițierea cititorilor în cîmpul valorilor românești de prim plan. O similară altitudine doctrinară și la «R.F.R.» Aceeași severitate ghidată de grija pentru protejarea climatului fără de care «creația însăși rămîne anemică și e timpuriu devastată». Marcînd cinci ani de existență, redactorul ei șef îi trasa o linie de conduită ce mai poate recolta adeziuni: «... trebuie înlăturat, ocolit, denunțat tot ceea ce duce la vicierea condițiilor de creație; impostura, inflația nulităților, supralicitația șarlatanească, contrafacerile insolite, emfaza, dezmățul valorilor facile, cultul locului comun». Directivele de mai sus, Camil Petrescu le făcea să apară în ianuarie 1938, an cînd avea să călătorească la Paris, unde a ținut să-l întîlnească pe Jean Paulhan, omonimul său de la «Nouvelle Revue Française». Asupra intenției exprese de a-l întîlni, încă mai înainte, sînt indicii recent scoase la lumină în corespondența editată de Florica Ichim (vezi *Scrisori către Camil Petrescu*, vol. I, p. 198). Confirmarea insolitei convorbiri se conservă în textul prizărit cîndva într-o efemeridă («Viața socială C.F.R.» nr. 5/1945), venind să sugereze un inegalabil stil de lucru. După energia frenetic cheltuită cu o revistă sau alta, s-ar fi zis că își vedea astfel realizat supremul scop, cînd de fapt, era doar mijlocul de a pune în circulație principii cu rază de bătaie mult mai lungă. Să aibă cum să vină de hac degringoladei imediate constituia pentru el felul cel mai sigur de a consolida terenul ca să ridice o stavilă în calea marasmului pe care îl întrezărea, tot mai alertat, în manifestările culturii apusene. Cu fiecare nouă revistă pe unde a trecut, Camil Petrescu n-a făcut decît să întindă antene și să viseze soluțiile corespunzătoare datelor recepționate din cele patru puncte cardinale ale Europei. Nu prea stenic tabloul rezumat radical în textul din 1945: «Climatul vidului și al actului gratuit» — totuși încurajator datorită incitantelor semne de întrebare puse minții camilpetresciene nemăsurat de ahtiată după clarificări, certitudini și delimitări împinse, succesiv, pînă la persecuție. Martor al epocii agitate dintre cele două conflagrații, ulcerat de observațiile culese, scriitorul nostru se considera acreditat să tragă cuvenitele salve de avertisment, destinate să se audă oriunde formele goale de conținut provocau năruitoare răsturnări de valori. De pildă, în Franța, a cărei spiritualitate îl îngrijora prin frivolitatea clișeelor ce o bîntuiau: gratuitatea, inutilitatea, cinismul, inițial colportate de foi obscure, mai apoi insinuate pînă în sanctuarul de la «Nouvelle Revue Française», în considerația lui un adevărat far, «cea dintîi publicație din lume» pe cînd îl avea în frunte pe Jaques Rivière, «unul din capetele cele mai virulente pe care le-a dat Europa între cele două războaie, un director de revistă cu adevărat genial», fiindcă deschisese porțile celebrității lui Proust, refuzat de Gide. Ar fi putut Camil să tolereze ca valul comercializării să-și facă și aici vad? Înnăscutul său simț justițiar îl împinge să pună categoric lucrurile la punct: «Revista *Cetatea literară*, care apărea pe atunci la București, a protestat nu numai împotriva acestei comercializări, ci mai ales împotriva unor formule vînturate agresiv pentru a duce cît mai multă confuzie în lumea și așa destul de încîlcită a ideilor... În 1938, într-o convorbire pe care am avut-o la Paris cu Paulhan, îi spuneam acestuia: «Franța va plăti scump acest dezmăț axiologic». Cum se va fi desfășurat exact conversația, e liber oricine

Scanned with OKEN Scanner

să-și imagineze.[1] E limpede oricui încărcătura simbolică a episodului, aducînd față în față exponenți, mentori de opinie publică din perimetrul a două culturi de nivel diferit dar interesate, deopotrivă, să întrețină, pe orice treaptă a istoriei, dialogul ideilor în folosul tuturor. Pe traiectoriile cele mai diverse, dialogul dintre culturi se dovedește a fi preocupat neîncetat conștiința intelectuală de la noi, de la întîiele ei licăriri. Seria bogatelor antecedente, examinate mai sus spre exemplificare doar, se constituie într-un adevărat testimoniu, a cărui continuitate și-o asumă « Secolul 20 ». În felul acesta, deși existența revistei noastre numără numai 20 de ani, în orientarea activității sale poate beneficia de experiențe mult mai întinse, revendicîndu-se de la o temeinică și mereu actuală tradiție a participării la fluxul mondial de valori literare și artistice. Ea însăși, ca revistă menită să exprime nivelul atins de conștiința creatoare românească, înțelege să-și verifice potențialul și să-și sporească eficiența prin confruntări succesive, multiple și ambițioase pe plan internațional. Exursul analitic și antologic dedicat în acest număr revistei lui Croce « La critica » inaugurează, în spirit emulativ, seria analizelor concepute să actualizeze profilul unor publicații (pentru cititorii mai tineri, ca și necunoscute), în paginile cărora s-a născut, s-a maturizat și s-a consacrat ceea ce reprezintă, astăzi, patrimoniul modern al universalității.

---

[1]) Probabil că nimeni pînă la Camil Petrescu și nici după aceea nu și-a asumat cu atîta aplomb prerogativele împărțirii de orientări. Nici chiar G. Călinescu, el însuși la fel de suspicios față de formulele de serie, manifestînd o identică obsesie a revistelor ca instrumente personale de directivare (de la « Sinteza », trecînd prin fugarul « Capricorn », « Jurnalul literar » de două ori, « Lumea » pînă la « Națiunea » cu excelenta ei pagină culturală). Și totuși, cineva avea să tatoneze voluptatea situației ideale de a se plasa în *absolutul himerei*; cel puțin așa sugerează fascinantul « roman epistolar » dintre I. Negoițescu și Radu Stanca, unde posteritatea este invitată să contemple profilul celei mai ispititoare reviste — « Euphorion », care, deși nu s-a tipărit niciodată, a existat sublimată într-o remarcabilă tensiune a spiritului către permanențe.

Scanned with OKEN Scanner

LA CRITICA

RIVISTA

DI

LETTERATURA, STORIA E FILOSOFIA

DIRETTA DA B. CROCE

Volume I.

(1903)

SECONDA EDIZIONE

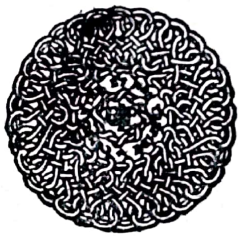

BIBLIOTECA
* ACADEMIEI *
ROMÂNE

BARI
GIUS. LATERZA & FIGLI
TIPOGRAFI-EDITORI-LIBRAI
1908

Scanned with OKEN Scanner

BENEDETTO CROCE

şi revista LA CRITICA

Scanned with OKEN Scanner

THEODOR ENESCU

„La Critica“ lui Benedetto Croce

. . . vagliami il lungo studio e'l grande amore
che m'ha fatto cercar lo tuo volume.
Inf., *I. 83—84.*

În 1902, vedea lumina tiparului, la editorul Remo Sandron din Palermo, una din cărțile mari ale secolului , carte care punea piatra de unghi a arhitecturii unei opere imense, înscrise pentru totdeauna în evoluția mereu reînnoitoare a străvechiului destin umanist al Europei: *Estetica come scienza dell'espressione e linguistica generale*. Ecoul rapid al cărții în întreaga lume intelectuală acorda încă de atunci personalității autorului o incontestabilă statură universală. În decursul a două decenii, numele lui Benedetto Croce se afirmase tot mai puternic în cultura modernă a Italiei, scrisul său parcurgînd un drum cuprinzător de tot mai complexe orizonturi actuale — de la contribuții filologice, la pasionata erudiție istorică napoletană, la critica literară teoretică și polemică, la teoria istoriei și la analiza materialismului dialectic și a economiei marxiste. O decisă intervenție polemică față de unele considerații asupra lui De Sanctis formulate de Carducci, atunci cea mai mare autoritate intelectuală a Italiei, îi aducea notorietate în cercurile literare — notorietate intensificată în anul următor, 1895, de un opuscul, *Critica literară și condițiile sale în Italia* — atac viguros împotriva aridei critici pozitiviste și pledoarie pentru speci-

Scanned with OKEN Scanner

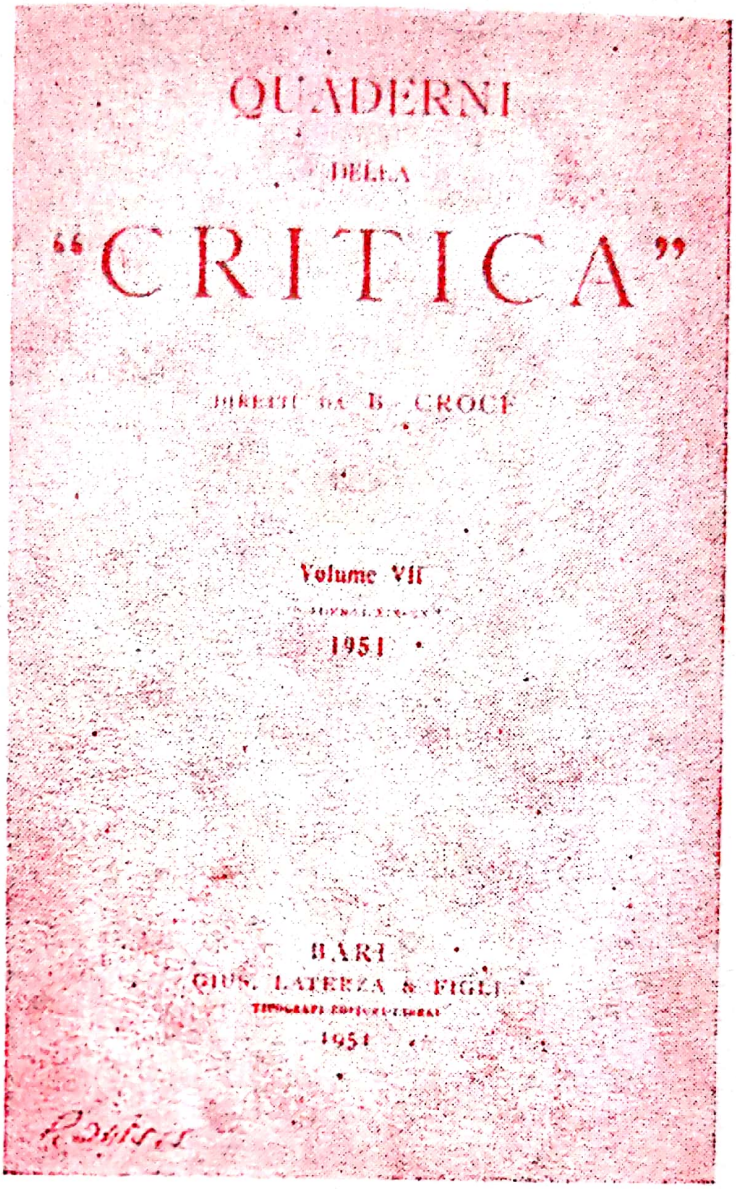

ficul spiritual al producției literare, generînd o răsunătoare polemică ce avea darul să cucerească spiritele tinere doritoare de noi orizonturi și de un zbor mai înalt al minții. Atît în teoria criticii literare cît și în analiza principiilor teoretice ale materialismului istoric și economiei marxiste, gîndirea tînărului napoletan, venit din afara rutinierelor cercuri universitare, se impunea prin seriozitatea și acuitatea ei, prin spirit de independență și autenticitate. Se putea presimți în ea o energie mentală exprimînd acea aspirație de reînnoire intelectuală și amplitudine europeană prezentă în spiritul noilor generații ale culturii italiene din pragul secolului. Pasul înainte pe care Croce îl realiza în direcția creerii fundamentelor teoretice, filosofice, ale unei asemenea acțiuni prin *Estetica* din 1902 (amplificare și aprofundare a unor *Tesi fondamentali* din 1900) însemna de fapt angajarea decisivă a conștiinței sale intelectuale în sensul unei vocații civice, a unei misiuni de împlinit în privința modernei renașteri europene a Italiei.

La 28 iunie 1902, Croce scria prietenului său, marele romanist german Karl Vossler, cu care, începînd din 1899 pînă la moartea acestuia, în 1949, a întreținut o

Scanned with OKEN Scanner

neîntreruptă corespondență, ce va rămîne ca o mărturie impresionantă de permanența, într-o nobilă, veche, tradiție europeană, a marilor sodalități umaniste: după ce se bucura de confirmarea primirii *Esteticii* și anunța că pregătește o *Teorie a istoriografiei*, « am apoi intenția — se dezvăluia — să încep în iarna ce vine, publicarea unei mici reviste critice, al cărei program este, pe scurt, acesta: 1) Articole retrospective relativ la ceea ce s-a făcut în Italia în cîmpul literar, istoric, critic, filosofic, etc., în ultimii 40 de ani, spre a pregăti o istorie filosofică și literară a noii Italii; 2) articole critice asupra cărților din literatura actuală, italiană și străină, dar numai asupra cărților *semnificative* în direcții bune sau rele. Cum revista va fi scrisă, cel puțin la început, în cea mai mare parte, de către mine, spre a-i da o direcție determinată, mă voi ocupa de cărțile care mă interesează. Există atîtea reviste *extensive* ce informează asupra tuturor cărților zilei, încît cred că e bine a încerca o revistă *intensivă*, care să se ocupe de puține cărți, dar în profunzime. Iată lucrările pe care le am în vedere. Cea care privește revista este încă un secret și am vorbit despre ea numai cîtorva prieteni. N-aș dori să mi se prevină mișcările sau să mi se pună piedici. De aceea să nu vorbești încă nici dumneata despre ea ». Dar încă de la începutul lui 1901, discutase despre necesitatea de a întemeia o asemenea revistă filosofică și literară cu mai tînărul său prieten Giovanni Gentile[1], pe atunci bursier în filosofie al școlii normale din Pisa, care se ilustrase prin cîteva intervenții filosofice antipozitiviste și în cîmpul comun al studiilor marxiste și cu care va lega o strînsă colaborare și o prietenie intimă *(tamquam frater*, îl numea Croce), prietenie însă după un deceniu străbătută de grave disensiuni de idei, și la aproape un sfert de secol, drastic întreruptă de nefasta angajare politică a lui Gentile. Revista proiectată de cei doi prieteni apărea în noiembrie 1902 — cu o copertă și cu un titlu ce vor rămîne invariabile în cele 246 de fascicole ai celor 41 de ani de regulată apariție la fiecare 20 ale lunilor impare: *La CRITICA — Rivista di filosofia, storia e letteratura — Diretta da Benedetto Croce.* — În fruntea primului număr figura o *Introduzione* — programul revistei — scrisă de Benedetto Croce, program ce va fi cu rigurozitate împlinit (Textul, memorabil pentru cultura italiană și europeană a acestui secol, îl reproducem în antologia alăturată). De remarcat hotărîta angajare a revistei în direcția unei critici de idei, a afirmării unor criterii ferme în analiza aprofundată a ultimelor decenii ale culturii italiene — cu predilecție în domeniul literar, filosofic, istoric și filologic; respingerea eclectismului tolerant și adoptarea « unei determinate ordini de idei », atitudine socotită mai fecundă pentru vitalitatea organică a unei mișcări culturale; alături de dezvoltarea progresului realizat în metoda istorică și filologică, promovarea unei redeșteptări a spiritului filosofic, socotită chezășie a salutarei întoarceri la *tradițiile de gîndire în care strălucea ideea sintezei spirituale, a ideii de humanitas*. În ordinea nelipsit implicatei direcții sociale și politice, simpla idee generală a distanței categorice de orice tentative ideologice coercitive; iar în privința unei anume direcții literare — într-o vreme, ca aceea, a — — *ismelor* — refuzul oricăror formule și primatul unic al valorii în stricta *lume a artei care e totodată cea mai liberală și mai riguros guvernată dintre lumi*. Revista propune astfel culturii italiene — în domeniul literar și al științelor umaniste — un salutar examen de conștiință și întru realizarea vastului ei program — program nu al unor « taumaturgi, ci al unor muncitori, simpli lucrători de tip vechi », cum sublinia Croce, urmărind contopirea propriei individualități în opera comună „che sola ci sta a cuore", își augura măcar zece ani de apariție (zece volume) spre a da oarecari roade: « Ar putea să fie în schimb treizeci sau patruzeci; dar mai bine zece decît nimic ». Printr-un destin singular, traversînd, cu o tenace

[1] cf. Fausto Nicolini, *Benedetto Croce*, Torino, 1962, p. 208—209.

Scanned with OKEN Scanner

obstinație a vocației civice și culturale, perioade dificile, amenințătoare, apariția revistei crociene va dura aproape 50 de ani, realizînd o monumentală serie de 48 de volume compacte (în medie 300—450 de pagini format 24/20). De unicitatea unei asemenea împliniri își va da seama, într-o tîrzie privire retrospectivă, însuși Croce: *O revistă, configurată de un unic sistem de concepte și scrisă, în cea mai mare parte de către un singur om, care să dureze atîta timp, nu-și află, după cîte-mi amintesc, corespondentul.* Într-adevăr, revista era scrisă în cea mai mare parte de Benedetto Croce — numai în primii douăzeci de ani (cu osebire în primii zece) colaborarea lui G. Gentile a avut o oarecare pondere. Alte nume de prestigiu ale culturii italiene, de-a lungul deceniilor, sînt prezente în paginile revistei, mai constant sau sporadic (A. Gargiullo, A. Casati, G. Volpe, C. Ricci, Ad. Omodeo, Guido de Ruggiero, Fausto Nicolini, Carlo Ragghianti, Alfr. Parente, fiicele lui Croce, Alda și Elena, etc.) dar ponderea mare o va avea totdeauna scrisul lui Croce. Revista va păstra constant *sistemul ciclurilor de articole asupra unei singure teme*, sistem pe care îl socotea, într-un bilanț al celor 12 ani de apariție *(Ai Lettori* [1]*)*, că « ha fatto buona prova », în loc de « articole care să se succeadă fără legătură, sărind de la un argument la altul ». În acest fel sacrificarea varietății era compensată « de mai marea siguranță pe care acest sistem o face posibilă în tratare, de mai marea unitate și durabilitate a rezultatelor pe care le obține, de faptul că ține viu interesul, interesul serios al lectorilor ». Cam la același moment cu acest prim bilanț al revistei, bilanțul operei însăși a lui Croce era impunător: în cincisprezece ani publica cele patru volume ale sistemului său filosofic, studiile despre materialismul istoric, două monografii despre Vico și Hegel, patru tomuri despre literatura Italiei moderne, sute de studii și eseuri (istorie erudită, filosofie, critică literară), articole și recenzii ce vor forma materia a douăsprezece volume. Un sentiment niciodată abătut al datoriei scrisului; o impresionantă operozitate, o uriașă putere de muncă, cu tenacitate disciplinată, toate acestea concurînd în acea « genialitate cotidiană » ce i-a fost recunoscută, i-au îngăduit lui Croce să realizeze — din octombrie 1882 — cînd publica primele articole, la vîrsta de 16 ani, pînă în octombrie 1952, cînd, la aproa pe 86 de ani, dicta ultimele sale reflecții critice —, o operă considerabilă, însumînd aproape 4000 de titluri ce realizează peste 250 de volume în domeniile filosofiei și istoriei filosofiei, esteticei, criticii literaturilor (italiană și europeană, cu predilecție germană, engleză, franceză, spaniolă), istoriei (italiene și europene), eticei, politicii și filologiei. Statura unui asemenea spirit, prezența lui fecundă în cultura europeană a fost odată perfect definită de un remarcabil scriitor și eseist elvețian, Rudolph Borchardt: « El a pătruns și a dominat în cultura Europei secolului XX tot atît de profund ca Cicero în cea a primului secol dinainte de Christos, ca Petrarca în secolul XIV, Erasm în al XV-lea, Bacon în al XVI-lea, Leibniz în al XVII-lea, Voltaire în al XVIII-lea, Goethe în al XIX-lea. La fel ca el, toți aceștia n-au fost nici visători, nici prezicători, nici inspirați, nici predicatori, nici sofiști, nici profeți, ci publiciști și oameni politici și de aceea aparținînd lumii și anume acestei lumi » [2]. Cînd, cu o pietate exemplară, publica o admirabilă cercetare asupra satului de origine al vechii sale familii abruzzese, filosoful nostru descoperea cu meditată introspecție lucidă cît « de slabă, intermitentă și fugitivă e în realitate conștiința unei ordini anume, a unui instinct, a unei pasiuni sau frămîntări » care să-l lege cu șirul celor din vechiul său neam și, în schimb, cît de imediat descoperea în adîncul

[1] *La Critica*, 20 noiembrie 1914, p. 401—403.
[2] Rudolph Borchardt, *Benedetto Croce*, în vol. *L'opera filosofica, storica e letteraria di B.C.*, Bari, Laterza, 1942, p. 4 (volum de autori celebri italieni și străini, publicat la vremea unui acut conflict cu puterea fascistă).

Scanned with OKEN Scanner

ființei puterea multiplelor legături cu prezentul viu: ceea ce îl făcea să gîndească, « non senza malinconia », « că poate omul este mai curînd fiu al vieții universale, care se realizează din cînd în cînd într-un mod nou; mai curînd decît *filius loci* este *filius temporis* ». Vocația universilității a marcat într-adevăr spiritul și opera lui B. Croce și « universalul » a constituit cheia de boltă a principiilor sale filosofice. Dar în același timp, și cu aceiași intensitate, spiritul său afirma individualitatea concretă, întruparea universalului în timp și loc, concretețea lui, singura ce-i poate da statut ontologic — cele două categorii condiționîndu-și reciproc și în egală măsură plenitudinea existențială. De aceea prezența personalității lui Croce este covîrșitoare, continuu implicată în viața civilă și culturală a Italiei secolului XX, căreia i-a insuflat conștiința cea mai înaltă a patriotismului — și care, așa cum au arătat și Antonio Gramsci și Luigi Russo (într-un text aici anexat, neputînd fi suspectat de înclinare partizană, dată fiind cunoscuta orientare de stînga a ilustrului critic), nu se va putea desprinde niciodată de amprenta vivifiantă a spiritului său. Instrumentul imediat, permanent, al acestei autoritare, salutare acțiuni spirituale asupra progresului modern al uneia din vechile mari civilizații ale lumii, l-a constituit, vreme de o jumătate de secol, *La Critica*. Cînd în 1915, la sfîrșitul primei perioade a revistei, ce coincidea cu afirmarea grandioasă a operei sale multiple de filosof, istoric și critic, Benedetto Croce în *Contribuție la critica propriei mele opere (Contributo alla critica di me stesso*, apărut în 1918) se referea la *Critica*, el care susținuse constant distincția dintre activitatea teoretică și cea politică, recunoștea incidența imediată a scrisului din revistă în viața civilă a țării sale, consolidîndu-și astfel « conștiința liniștită de a se afla la postul său, de a oferi ceea ce e mai bun în el, de a îndeplini operă politică, de politică în sens larg ». Datorită nemicșoratei încrederi în forța ideilor, scrisul său, continuu angajat prin revistă într-o bătălie culturală, realiza o înaltă, efectivă operă politică. Conștient, în acest sens, de ponderea operei cărturarilor în progresul civilizației țării lor, îi îndemna adesea să se consacre vocației lor funciare, să-și facă bine meseria pentru că acesta e unicul lor mod de a-și sluji patria, de a face cu adevărat, constructiv, politică. Această superioară concepție a angajării politice impunea, în ciuda ireductibilei opoziții față de fascism, recunoașterea din partea *Enciclopediei italiene* în 1931 a faptului că *La Critica* a fost « l'organo maggiore, e veramente insigne, del rinnovamento della cultura italiana ».

Volumele *Criticei* au fost împărțite de Croce, între 1903 și 1944, în patru serii (continuate de cea dintre 1945—1951 a *Caietelor Criticei — Quaderni della Critica*) după criterii intrinseci de dezvoltare a direcțiilor gîndirii sale, bineînțeles totdeauna determinate, în conformitate cu concepția sa despre filosofie, de problemele vii ale istoriei contemporane. Dar după caracterul epocilor pe care le-a străbătut, putem lua în considerație, prin tonul preponderent ce acestea l-au determinat în paginile ei, trei perioade mari ale *Criticei:* cea de la apariție pînă în preajma conflictului cu puterea fascistă, cea din timpul puterii fasciste și cea de după 1943 pînă în 1951, dominată de conștiința marilor zguduiri ce se profilau asupra vechilor concepții și forme ale civilizației europene.

Prima epocă a fost de calmă desfășurare a unui program radical de reînnoire a culturii italiene, în sensul afirmării primatului gîndirii dialectice și a spiritului critic constructiv. În bilanțul primelor douăsprezece volume, revista putea constata împlinirea intenției sale de a oferi o revizuire critică a operelor literare, filosofice și istoriografice din ultimele decenii ale culturii Italiei. În deosebi studiile critice asupra scriitorilor și poeților de după 1870, pînă la cei contemporani, scrise de Croce sub titlul *La letteratura della nuova Italia* (și adunate în șase ulterioare volume) — eseuri în care el analiza operele literare din punctul unic de vedere al valorii lor, în lumina concepției sale estetice —, aveau să stîrnească animozități, să genereze

Scanned with OKEN Scanner

reacții răsunătoare, polemici acerbe, ceea ce contribuia la un mai larg ecou al revistei. Croce însuși arăta eficacitatea introducerii respectivelor articole în revistă, într-o scrisoare către Vossler din 19 octombrie 1911: « Dar aceste articole asupra literaturii italiene contemporane a trebuit să le fac din rațiuni practice, spre a da difuziune și viață largă *Criticei*, care, dacă s-ar fi ocupat numai de filosofie, ar fi rămas închisă în lumea profesorilor de filosofie, și astfel nu și-ar fi exercitat acea eficacitate pe care a exercitat-o ». O rubrică ce avea să stîrnească deasemenea vii reacții printre literați era cea introdusă în 1909 și continuată cîțiva ani, de Croce și de alții, *Reminiscențe și imitații în literatura italiană din cea de-a doua jumătate a secolului XIX* — cercetări de comparatism literar, precedate de o importantă introducere și o notiță polemică asupra metodei. În același timp, *Critica* oferea prin Giovanni Gentile o istorie critică a filosofiei moderne a Italiei și o cercetare critică, datorată tot lui Croce, asupra operelor și a concepțiilor istoriografice din ultimele decenii. Dar marea vivacitate a revistei o constituia (de altfel o va constitui de-a lungul întregii sale apariții) eseurile și articolele prin care Croce va adînci continuu, va diversifica și confirma cu suplețe și subtilitate dialectică, prin multiplele elucidări analitice și istoriografice, prin exemplificări edificatoare, gîndirea sa estetică, filosofică și istorică. Asemenea continue elucidări fac obiectul fie al unor mari studii monografice (Hegel, Vico, Goethe, Shakespeare, Ariosto, Corneille) fie al unor eseuri asupra poeziei și non-poeziei din opera unor mari autori europeni; sînt prezente fie în profund elaborate noi eseuri teoretice de estetică, fie în articole erudite de istoria filosofiei, a istoriografiei, a istoriei și criticii literare, sau în numeroase recenzii critice — totdeauna urmărind ilustrarea unor principii — ale unor publicații semnificative, din toate domeniile culturii umaniste. Cînd, într-un tîrziu, răsfoind cele șase serii de *Conversațiuni critice* în care erau sistematizate pe categorii de probleme, eseurile și articolele sale critice, notițele și polemicile menite să răspundă chestiunilor ridicate de viața culturală imediată a vremii — Croce își amintea de repetatele invitații de a-și desfășura acțiunea critică și filosofică de la o catedră universitară, putea să noteze: « . . . dar catedra am așezat-o eu singur în mijlocul Italiei, răspunzînd la întrebări și oferind clarificări . . . » Această perioadă de primi cincisprezece ani ai revistei a fost cea în care influența gîndirii lui Croce, spiritul său, a pătruns cel mai adînc, mai organic în cultura Italiei, marcînd dezvoltarea intelectuală și morală a multor generații. Primele importante reviste italiene ale secolului, *Leonardo* și *La Voce* au fost marcate puternic de crocianism. Într-atît, încît primul număr din *Leonardo*, apărut în 1903, prin altitudinea accentelor anti-pozitiviste, s-a crezut a fi scris de Croce și Gentile, iar, de la primele numere din 1909, *La Voce*, putea fi socotită a avea ca « patron și responsabil » pe Croce [1]. Toți tinerii scriitori de aici au început printr-o entuziastă admirație față de Croce și o adeziune inteligentă față de principiile sale estetice și filosofice. Ramiro Ortiz, eminentul nostru profesor și istoric literar (și al nostru, pentru că dezvoltarea culturii moderne românești îi datorește, cum se știe, atît de mult) care, cel dintîi, introducea numele lui Croce la noi, scriind, în 1912, despre perioada în care a făcut « critică filosofică », mărturisea a se fi aflat « ca toți contemporanii mei, sub influența *Esteticii* lui Croce », a cărui filosofie socotea mai tîrziu « cu toții (admiratori și detractori) o avem în sînge ca un ferment de care nu e cu putință, chiar vrînd, să scapi » [2]. Încă de la început, *La Critica* întîmpina cu elogii *Leonardo*, remarcînd calitățile grupului de tineri strîns în jurul revistei, iar *La Voce* și directorul ei, Giuseppe Prezzolini, au avut mulți ani în Benedetto Croce un sfătuitor și un sprijinitor, revista bucurîndu-se de privi-

[1] Cf. Fausto Nicolini, op. cit. p. 438.
[2] Ramiro Ortiz, *Italia modernă*, București, 1925, p. 6 și 27.

Scanned with OKEN Scanner

legiile de a adăposti, în 1913, una din cele mai faimoase polemici ale lui Croce — cea cu noua direcție filosofică a «idealismului actual» patronată de G. Gentile, polemica deschisă de o magistrală scrisoare a lui Croce («Miei cari amici della Biblioteca filosofica di Palermo e tu, che sei primo fra tutti cosí nel valore come nell'amicizia...») Despre valoarea tinerei generații de critici (Borgese, Serra, Prezzolini, Cecchi, Gargiullo, ș.a.) scria la 19 octombrie 1911: «Cît despre tinerii care în prezent scriu critică în Italia, ei sînt cu mult superiori criticilor generației precedente, prin înălțimea criteriilor, prin cultură și gust. Aș dori ca critica tinerilor să iasă din jurnalism și să se îndrepte spre revivificarea istoriei literare, acum abandonată profesorilor, care sînt aproape cu toții de o disperantă *Bornierheit*. Dar tinerii, pe de altă parte, sînt cu toții lipsiți sau slabi în privința sentimentului față de știință sau cultură. Astfel că, pe de o parte, talent și ușurătate, pe de alta, seriozitate și stupiditate. Dar lucrurile mergeau mai rău cu ani în urmă». Fără îndoială, Croce însuși era conștient (cum arăta de altfel și într-o însemnare tîrzie) că dacă lucrurile mergeau mai bine era și datorită fermentului nou pe care spiritele bine înzestrate ale noilor generații îl aflaseră în scrierile sale și în primul rînd în *La Critica*. Și unul din factorii deloc neglijabili ce au făcut, pentru tinerele generații, seducția acestei reviste, a fost stilul prozei critice, filosofice și istorice, sau al polemicii lui Croce, stil surprinzător atunci, pe care filosoful îl adoptase și-l cultivase cu bună știință încă din prima sa tinerețe, luîndu-și ca model celebra revistă a anilor săi liceali «Fanfulla della Domenica» a lui Ferdinando Martini: stil epurat de retorismul vechii școli, îmbinînd precizia științifică, cu dezinvoltura limbii vorbite, neascunzînd emoția și participarea, sentențios și agil în polemică, practicînd savoarea eficace a reminiscențelor, a citatului erudit și a anecdotei; de o simplitate cursivă, de o varietate firească și virilă a mijloacelor și, mai ales, pătruns în toate fibrele lui expresive ca de o limfă vitală, organică, de o conștiință morală nutrită atît de vastitatea contradictorie a umanității cît și de responsabilitatea opțiunilor. Acest stil a asigurat continuu fiecărui fascicol din *La Critica* seducția superioară a lecturii, întreținînd ebuliția mentală și solicitînd aspirațiile înalte ale sinelui moral, printr-o regenerată aură a acelei antice *pietas*, ce a transformat omul în *homo humanus*. Făcînd din *La Critica* un izvor de complexe satisfacții ale intelectului, acest stil a fost întîmpinat cu admirație de tînăra generație de critici de la începutul secolului și dintre cele două războaie, critici (ca Cecchi, Prezzolini, De Robertis, Flora, Russo) care au lăsat prețioase analize ale virtuților lui.

Croce, și, bineînțeles, nici revista lui, nu avea să împărtășească evoluția ultramodernistă a generațiilor de la începutul secolului. El nu întîrzia să repudieze (cu vituperație metaforică uneori: «scimmie libidinose») interpretările extremiste și abuzive la care unii din tinerii generațiilor de la începutul secolului vor supune conceptele sale estetice (liricitate, fragmentarism), căutînd să ofere temeiuri teoretice-filosofice — purelor construcții ale fanteziei sau pasiunii lor. Fidel educației sale clasice și goetheene (o fidelitate devenită cu timpul și mai riguroasă) filosoful a rămas departe de orice putea turbura tendința spre armonie, spre echilibru luminos, a superioarei sinteze dialectice. Acest lucru nu poate fi interpretat ca unilateralitate, spiritele profunde nu au nevoie de tensiune și labilitate, pentru că au darul de a exprima esența durabilă, biruitoare peste demoliția epocilor, a umanului și ideii. Cînd, către deceniul al III-lea, în numele unei noi «ordini» care se proclama superioară prin disprețul față de valorile constructive ale epocii precedente, Croce se consacra cu o constanță de decenii, studierii operei unui mare poet, cu al cărui spirit își afla structurale afinități, și a cărui personalitate practică putea fi socotită ca exponentă a idealului de viață, de armonie vitală ale acelor epoci disprețuite acum, el sublinia cu senină superioritate ironică, valorile

Scanned with OKEN Scanner

morale ce distanțau propriul său ideal de realizare a personalității față de cele înspre care epoca arătase a se îndrepta: « Figura lui Wolfgang Goethe este compusă din virtute calmă, din bunătate senină, și justiție, din înțelepciune, din echilibru, din bun simț, din sănătate și, pe scurt, din tot ceea ce se obișnuiește a disprețui ca « burghez » [1].

Dacă prima înrîurire a spiritului crocian asupra generațiilor intelectuale ale Italiei s-a exercitat cu preponderență în sensul noutății gîndirii estetice, o a doua influență, sezisabilă mai ales după 1921, era generată de ideile despre istorie (o mărturie, în această privință și la Ramiro Ortiz), de noua concepție despre istorie și despre filosofie pe care Croce începea s-o elaboreze în acei ani, ca o desvoltare logică a principiilor sale filosofice. Această nouă construcție filosofică, ce va fi desăvîrșită în cursul celui de-al IV-lea deceniu (*La storia come pensiero e come azione*, 1927—38) și pentru care el va adopta denumirea de « istorism absolut », își află centrul (evident, ca un îndepărtat nucleu hegelian) în ideea că orice istorie este, în sens absolut, « istorie contemporană » și că adevărata filosofie se confundă cu istoria însăși, cu ideea de istorie [2]. Confruntarea directă a filosofului cu istoria trăită în deceniile III și IV, în urma opoziției sale decise și neîmpăcate față de fascism, se poate să fi generat această angajare într-o nouă elaborare (conformă, de altfel, cu modul în care concepea filosofia, ca reacție teoretică la problemele oferite de viață) a conceptului despre istorie. Ilustrații în acest sens oferea prin operele sale istoriografice din această perioadă apărute întîi în *La Critica;* generate și guvernate în ideea și în « morala » lor de atitudinea principială față de istoria acelei vremi (*Storia del Regno di Napoli*, 1925 ; *Storia d'Italia dal* 1871 *al* 1915, 1928 ; *Storia d'Europa nel secolo decimonnono*, 1932 ; *Uomini e cose della vecchia Italia*, 1927). Cu toată adversitatea fățișă față de fascism, cu toată respingerea categorică a tot ce ținea de noul regim și de ideologia lui și în ciuda atitudinii adoptate de a nu renunța la exprimarea unei atari opoziții ireductibile, *La Critica* lui Benedetto Croce a fost tolerată, din motive politice externe pe care regimul nu le putea nesocoti. Ea a reușit să apară fără întrerupere; atunci cînd publicații cît de puțin rezistente erau suprimate, filosoful napoletan nu a fost tulburat în desfășurarea activității lui publicistice (afară de excluderea din instituții și publicații academice și de o adevastare a locuinței în 1926). În 1940 numai, cînd exacerbarea agresiunii războinice impunea noi măsuri represive și o exclusivă orientare a publicațiilor și presei în sensul propagandei regimului, *La Critica* era inclusă printre publicațiile declarate ca fără suficientă audiență și care, în realitate, erau cele ce nu serveau exclusiv interesele puterii și ca atare, sub pretextul lipsei de hîrtie (banal alibi !), urmînd a fi suprimate. Un vehement protest al lui Croce ajungea însă pînă la Mussolini, care nu a îndrăznit să mențină hotărîrea. Dictatorul ar fi spus atunci, cu suficiență magnanimă: « Nu vreau să dau cucută filosofului » [3] și nu știm cît era de conștient, spunînd aceasta, că, într-adevăr, filosoful cu care avea de-a face se situa în marea tradiție a filosofilor adevărați a căror gîndire, ca a lui Socrate, era generată de imperativele realității, ale vieții și istoriei. Croce însuși se exprimase în acea perioadă explicit asupra necesității de a schimba radical, față de cea curentă, ideea de filosof, substituind odată dictonul vechi *Purus mathematicus purus asinus*, prin *Purus philosophus purus asinus:* « pentru că filosoful nu se poate mulțumi cu scheme și cu abstracțiuni, ci trebuie

[1] La Critica, XVI (1918), p. 110.

[2] « . . . le spirito non è mai in sè e per sè, ma è sempre storicamente » (Il concetto della filosofia come storicismo assoluto in *La Critica*, XXXVII (1939) p. 11. O succintă privire asupra complexei evoluții a gîndirii lui Croce, în textul lui Fr. Flora din antologia anexată.]

[3] Cf. Carteggio Croce-Vossler, Bari, 1955, scrisoare din 19 septembrie 1940, p. 271, notă.

Scanned with OKEN Scanner

să răspundă la chestiunile pe care realitatea și istoria i le pun și să pregătească cu adevărat noua istorie: de unde repulsia mea față de așa zișii filosofi puri, ignari, ignoranți și indiferenți la lucruri și care reduc filosofia la o scolastică și se folosesc de ea ca de un *gagne-pain*. Istoria filosofiei dovedește că toate adevărurile care au purtat înainte civilizația umană, cele ale unor Aristotel sau Kant, ale unor Vico sau Hegel, sînt « impure », adică sintetice *a priori*, adică istoricește născute și istoricește clarificatoare și, prin aceasta (așa cum Goethe spunea despre poezie) « „tirtaice", pline de viață și însuflețind pe oameni în bătăliile vieții ». Un astfel de filosof de antică spiță socratică întîlnim, mai ales după 1920, în paginile *Criticei*, care a apărut număr de număr, fără greș, în întreaga dificilă perioadă a fascismului, însă fără a cruța regimul, în fiecare fascicol fiind prezente aluzii transparente, uneori critici directe (ca cele despre scrierile filosofului și ministru al educației, fostul prieten Gentile), sau chiar fățișe apeluri la mobilizarea conștiințelor. Alături de numeroasele studii și articole de teoria istoriei, de istorie italiană și europeană, de eseuri și note de estetică, de eseuri critice — interpretări — a numeroase opere din literatura lumii — antică și modernă — nu rareori se întîmpla a fi inserate fie comentarii semnificative ale unor lucruri ce erau evidente paralele ale situației prezentului, fie chemări aproape directe la veghea conștiinței umaniste, precum, exemplu grăitor, în 1924, această pagină — apel-manifest la responsabilitatea oamenilor de cultură — ce încheia *Istoria regatului Neapolului* și în care cărturarii adversari ai fascismului, refugiați în neutralitatea specialității, aflau, așa cum în numele lor, releva Fr. Flora, întărire și imbold la rectiudine și atitudine inechivocă: « . . . Dar, odată cu limita sa, individul își dă seama și de propria-i putere și de propria-i responsabilitate și de datoria de a face totdeauna, de a face fără întîrziere ceea ce se așteaptă de la el, de a o face cu mulți sau cu puțini tovarăși sau de-a dreptul singur, de a o face pentru prezent sau pentru viitor. Ce importanță dacă alții nu-i calcă pe urme sau nu-i calcă imediat pe urme ; ce importă dacă alții judecă pe dos sau petrec și, concepînd josnic viața, josnic o și trăiesc? Să nu uităm acel sarcastic răspuns pe care regele Carol d'Anjou l-a dat acelor « oameni buni din Napoli », care i-au ieșit în întîmpinare să implore mizericordie față de revolta orașului, spunînd că fusese opera unor nebuni. «Și înțelepții ce făceau?» a întrebat acel sever suveran. Celor înțelepți și în particular celor care se dedică operei studiilor, lor numai îndrăznesc să le vorbesc, pentru că « practica » mea (cum spunea Vico) se desfășoară nu în altă parte decît « înlăuntrul academiilor », în cercurile științei, criticii și culturii. Cercetînd tradiția politică a Italiei meridionale, am găsit că singura direcție în care aceasta poate afla un merit deplin, este cea care pornește de la oamenii de știință și de gîndire, care au înfăptuit cît bine s-a făcut în această țară, pentru sufletul acestei țări, tot ce i-a conferit prestigiu și noblețe, tot ceea ce i-a pregătit și i-a deschis un mai bun viitor. Binecuvîntată să le fie pentru totdeauna amintirea și perpetuu să se reînnoiască în noi exemplul lor ! » Sau din rubrica *Notizie d'osservazioni* a fascicolului din 20 ianuarie 1936, implacabila, sentențioasa *Le due razze*, distincție incisivă dintre cele două « soiuri » de oameni (« razza » în italiană avînd nuanță peiorativă și referindu-se mai curînd la animale sau la oameni animalizați), cu implacabilă expulzare morală a celor fără *humanitas:* text în care se poate recunoaște, ca și în cel precedent de altfel, ca și în cel ce va urma, tipica intonație spirituală a stilului lui Croce, pe care Vossler o definea admirabil, ca seninătatea în dubla ei semnificație de *serenitas* și *alacritas*, comparabilă cu ironia lui Socrate, ca și ea izvorînd din vajnic curaj moral și agilă dialectică[1]. Din

[1] Karl Vossler, « *Dialettica e Carattere* » în *L'opera filosofica, storica e letteraria di Benedetto Croce*, cit. p. 24—25.

Scanned with OKEN Scanner

această tutelară *serenitas*, purcede vocația morală pe care spiritele nedecise sau confuze trebuie s-o fi cules dintr-o pagină — de confesiune și crez etic — ca aceasta din *La Critica* anului 1936: « . . . Dar sînt alte vremi, chinuite și dureroase, în care gînditorul stă solitar, și în puțină tovărășie, pentru că viața socială și-a pierdut echilibrul și înclină toată într-o parte, fie că este presată de griji în care cu mare chin se zbate, fie că este covîrșită de clocotirea a noi forțe fiziologice, ridicate de pe fundul ei. Vai de filosoful care, spre a scăpa de solitudine sau din alte sentimente cu mult mai puțin nobile, se pleacă și își potrivește filosofia sa cu « filosofia vremii » sau în vreun fel îi ține pasul ! Deoarece, dimpotrivă, atunci cu atît mai strictă și mai urgentă este datoria sa de a aminti oamenilor prin conceptele speculative și prin judecățile istorice ceea ce înseamnă adevărata și împlinita umanitate, cu atît mai mult el trebuie să fie atunci rigid față de alții și față de el însuși, pentru că « dacă sarea își pierde gustul ei, cine va mai putea vreodată s-o săreze? » Împărăția sa este, da, din această lume, dar nu a clipei care trece ». E aici programul întreg, de o responsabilă angajare morală a revistei lui Croce din timpul anilor opresivi ai puterii fasciste — și el într-adevăr poate fi identificat adesea în paginile volumelor de atunci. Funcția de *memento* moral al conceptelor speculative și judecăților istorice era împlinită, cu o rezonanță puternică și difuză în epocă, mai ales că venea de la un recunoscut oponent politc al catolicismului, și de un eseu celebru, ca cel din primul fascicol din 1942 al *Criticei: Perché non possiamo dirci non-cristiani.*

Cu un simț înalt al datoriei în momentele grele ale presiunilor vremii, chiar traversînd perioade trist resimțite de solitudine și izolare (cu resemnare filosofică cita, în legătură cu prietenii literari care acum îl ocoleau, două frumoase versuri ale lui Rutebeuf: « Ce sont amis que vent emporte / Et il ventait devant ma porte ! »), scrisul lui Croce reamintea adesea — și eficiența lui a fost recunoscută — datoria spiritului și a inteligenței de a rezista imperativelor servile și efemere ale puterii. Cu toate că — așa cum mărturisea în *Contributo alla critica di me stesso* — își propusese să nu depășească o anumită limită, o anume moderație temperată în înfruntarea regimului, aceasta dintr-o delicatețe etică față de cei care nu se puteau bucura de privilegiul excepțional pe care împrejurările îl acordau revistei sale, Croce nu-și putea înfrîna vocația sa de filosof-vates și scrisul său irupea direct întru animarea spiritului de responsabilitate al intelectualilor, întru întreținerea veghei nestinse a conștiinței morale. Era perfect îndrituit Francesco Flora, care-și asumase cu primejdie, în acei ani, titlul de redactor responsabil al revistei, să considere că, *La Critica* a fost atunci pentru mulți « asemeni unei oglinzi ca cea în care Rinaldo al lui Tasso își vede păcatele și se răscumpără ». « *La Critica* — adăuga el — în diverse moduri indirecte dar o de sigură eficacitate, discredita ireparabil fascismul: Croce poseda o abilitate fulgerătoare de a culege ocaziile »[1]. Toată această combativitate purtată în ani, cu o continuă vigilență a minții, l-a menținut pe filosof « paznic de far », în tărîmurile de hîrtii și litere ale *Criticei* sale, într-o lume a cărei suferință răzbătea, mai ales în anii deslănțuiți ai războiului, pînă în durerea sufletului său. Mărturisea adesea această suferință, personal încercată, a lumii, și cu patetism eroic afirma într-o scrisoare către Vossler, din 24 februarie 1941, satisfacția sufletească de a fi ales această cale a participării. Arăta astfel că, împlinind chiar atunci 75 de ani, se bucura de deplină sănătate fizică: « Dar Bergson spunea că adevăratul și întregul nostru corp este lumea ; și *à ce titre*, corpul meu este bolnav și îndurerat ca cel al tuturor indivizilor-lume. Sînt și de cei care reușesc să se separe și să facă

[1] Francesco Flora, *Scrittori italiani contemporanei*, Pisa, 1952, p. 57

Scanned with OKEN Scanner

din ei o mică lume, dar eu nu izbutesc și nici nu pot să-i invidiez pe aceștia ca pe niște fericiți ! »

Asemenea suferințe de individ-lume erau resimțite de Croce de-a lungul întregii perioade de creștere a regimului opresiv al *onagrocrației* (guvernării asinilor sălbatici) cum o numea . Ecouri se pot găsi mereu în rubricile de recenzii, *postille*, note și observații din *La Critica*. « Duc aceeași viață — îi scria lui Vossler la 7 decembrie 1938 —, care este poate viața tuturor în aceste timpuri : mă odihnesc în trudă și trudesc în odihnă care mă umple de triste și insuportabile gînduri ». Împotriva acestei stări de adevărată *accedia*, ce asalta ca o maladie ce nu putea fi combătută cu simpla medicație a lucrului obstinat, fără ajutorul naturii, nu rămînea filosofului (așa cum arăta într-o frumoasă notă, *Preoccupazione, cura, Sorge* din *La Critica*, 20 mai 1940), « se non invocare la grazia cooperante ». În cei peste treizeci de ani ai luptei crociene de după 1920 cu vicisitudinile tot mai înverșunate ale vremilor trebuie să recunoaștem că invocata « grație cooperantă » va fi însoțit impresionanta concentrare și veghe a energiilor spirituale angajate în neîncetatul leac al operozității, pentru ca opera filosofului, istoricului și a criticului să sporească mereu, și acțiunea spirituală a revistei sale să nu scadă. În anii grei ai războiului, Croce a făcut și imposibilul pentru ca fascicolele *Criticei* să apară neclintit la data lor și, mai mult încă, asemeni unui mesaj al veghei neturburate și triumfătoare a spiritului umanist asupra brutalității și oarbei prepotențe distrugătoare, să sosească fără greș în Germania, chiar în vremea devastatoare a războiului. (« Am primit cu obișnuita precizie — scria Vossler în 1942 și 1943 — noul fascicol al *Criticei* »).

În 1943 împrejurările de la sfîrșitul războiului aveau să-l arunce pe filosof în mijlocul acțiunilor politice directe, cărora nu li se va putea sustrage cîțiva ani, cu toate protestele sale de a nu fi un om politic, un om pe care să se poată conta pentru o mare și creatoare acțiune politică, lucru ce era «lontano dalle sue abitudini naturali », ci « un semplice uomo di pensiero, che aveva procurato di adempiere il suo dovere nelle condizioni dolorose in qui l'Italia s'era trovata » — opoziția pe care o condusese împotriva fascismului nefiind « direttamente politica, ma anzitutto morale ». În ultimii ani ai combaterii fascismului și în cei ai reașezării democratice sociale și politice a Italiei, Croce s-a aflat în centrul evenimentelor, recunoscut fiind ca personalitatea cea mai autoritar reprezentativă a virtuților morale și politice ale Italiei. Activitatea sa politică în scris, în vorbire, în relații, programe și atitudine a fost atît de absorbantă în acești ani, încît cu greu se putea retrage spre a se consacra scrisului său de filosof și critic. De aceea, conținutul fascicolelor *Criticei* n-a mai putut fi asigurat, pentru o apariție regulată, decît în 1943 și 1944, și aceasta datorită obiceiului, instaurat și respectat cu strictețe încă de la început, ca materia revistei să fie pregătită cu un an și chiar cu doi ani înainte. La 4 martie 1944, nota în jurnal (*Quaderni della Critica*, 8, 1947, p. 118) : « Continui să duc înainte cu alacritate lucrările mele literare în curs. Dar gîndul se întoarce mereu la situația prezentă a războiului și a politicii » ; la 3 mai, nota, pe lîngă diversele primiri și conversații politice : « Am lucrat la al III-lea și al IV-lea fascicol

Scanned with OKEN Scanner

din *Critica*». Dar zilele erau tot mai copleșite de activitățile publice: «zi rea — scria la 10 mai — din cauza multor postulanți și flencănitori («chiacchieranti»), de care cu mare greutate mi-am ocrotit lucrul». Încă de la începutul acelui an, își dăduse seama că în actualele condiții ale absorbirii activității sale de către politică, revista nu va mai putea apare ca pînă acum: «Am făcut o scurtă plimbare — găsim notat la 2 ianuarie 1944 — și în timpul ei m-am gîndit dacă și cum am să pot continua anul care acum începe, al *Criticei*». Articolele și conferințele politice cărora acum era obligat să le acorde cea mai mare parte a scrisului său, nu mai îngăduiau acestuia să alimenteze ca pînă acum conținutul revistei: «În '44 voi putea s-o scot mai departe cu articolele prevalent literare, care în bună parte sînt gata. Dar apoi? Nu va fi cazul s-o las să moară placid? sau s-o transform în conformitate cu noile condiții? și cum?» La începutul lui 1945, găsea soluția și o anunța lui Vossler: «*Critica* continuă; dar începînd din acest an, se publică la intervale libere, pentru că nu pot să dispun în voie de timpul meu». Și într-adevăr, pînă în anul din preajma morții lui Croce, *Critica* va continua să apară sub formă de *caiete (Quaderni della Critica)* — volume mai compacte, care, în număr de 20, vor egala, în cei aproape șapte ani de apariție, numărul respectiv de pagini al *Criticei*. Ca și în trecut, fascicolele sînt în mare parte scrise de Croce — deși e prezent și scrisul altor colaboratori ca Adolfo Omodeo, Alfredo Parente, V. Capocci, Elena și Alda Croce (studii de literatură germană și spaniolă) etc. Sumarul e dominat de eseuri de filosofie, de istoria esteticii și de critică literară sau de erudiție istorică, iar o bună parte a revistei e alcătuită din recenzii, notițe și observații, anecdote de istorie civilă și literară, «postille» cu argumente actuale — în toată această parte fiind continuu prezentă vigilența minții filosofului în clarificarea conceptelor, în reafirmarea principiilor «istorismului absolut», concepție ce încununase desvoltarea «filosofiei spiritului». Încă din 1940, Croce declarase lui Vossler că reușise «a dare un quasi completo assetto alla mia opera filosofico-storica-letteraria come se dovessi chiudere la mia vita. Ciò mi dà una certa tranquillità, ma forse continuerò ad accrescere quell'opera . . .» Și încă două decenii el avea să se dedice, în paginile revistei lui, la amplificarea acelei opere a gîndirii sale de filosof și istoric, de estetician și critic literar, numeroasele studii și eseuri aici apărute între 1940 și 1959 constituind contribuții deloc neglijabile la o înțelegere nuanțată și în adîncime a acesteia. Eseurile filosofice din anii 1945—1951 se îndreaptă spre argumente din actualitatea imediată de atunci — multe dintre ele sînt dedicate lui Hegel sau unor probleme ale istoriei marxismului, sau răspund unor probleme recente, oferind o soluție filosofico-istorică, în sensul ultimei sale concepții despre filosofie și istorie, nu odată formulate, ca de pildă și în 1947: «Adevărata și unica istorie este clarificarea problemelor prezentului prin cercetarea și înțelegerea corelativelor fapte din trecut». Este acesta spiritul ce se poate recunoaște în eseuri ca cel despre crizele istorice, despre «gîndire, moralitate, poezie», ca cel despre «Muncă manuală și muncă intelectuală» sau despre «Sfîrșitul civilizației», sau ca cele intitulate *Agli amici che cercano il transcendente* și *L'Anticristo che è in noi*. În aceste eseuri, ca și în recenzii, ca și în numeroasele note și observații, paginile

Scanned with OKEN Scanner

Criticei și *Caietelor Criticei* ilustrează constant, cum avea s-o repete însuși Croce în 1951, hotărirea sa de a se întoarce «clarificînd și rectificînd, asupra unor puncte ale lucrărilor compuse în lunga mea viață. Căci adevărurile noastre sînt corelative cu întrebările ce se nasc desigur în noi, dar sînt condiționate de feluritele vremi și care din acest implicit și etern dialog ce se numește istorie, nu este posibil să iasă fără a cădea în gol. Oamenii sînt închiși în istorie și orice act al lor este un act istoric, care continuă mereu» (*Quaderni della Critica*, nr. 19—20, septembrie 1951, p. 210). De aceea, scrisul său politic și moral din acei ani (ca, de altfel, și din anii primului război mondial) s-a îmbinat coerent și substanțial cu cel filosofic și literar. Experiența sa îndelungă și profundă de gînditor și cultivator al marilor opere literare îl va fi ajutat, desigur, să seziseze și să înfățișeze conștiinței contemporanilor probleme esențiale, neglijate absurd de actualitatea tumultoasă a vieții politice. Astfel e cazul, de pildă, cu un articol faimos din 1943, provocat de insistența acaparatoare asupra atunci actualei regăsiri a libertății, fiind dat uitării un alt sentiment fundamental al vieții civile: *Una parola desueta: Amor di patria*. Nu uitase mai înainte să precizeze însă, cu fermă luciditate față de ceea ce se putea întîlni în delirantele, interesate clamori patriotarde, că patriotismul trebuie înțeles «*in mod etic* și nu în mod naturalist, etnic, brutal, libidinos, capricios, ca în diversele naționalisme». La capătul unei vieți de gînditor exemplar prezent în problemele timpului istoric și ale vieții, Croce reafirma încă odată acceptarea eroică a datoriei ineluctabile față de istorie.

În *Quaderni della Critica*, ca și în paginile ultimilor ani ai *Criticii*, nelipsite rămîn numeroasele eseuri despre poezii antice și moderne, de o mare extindere și varietate încîntătoare a interesului — de la *Biblie* și Homer, Catul și Virgiliu, pînă la *Dies irae*, *Celestina* sau *Lazarillo de Tormes*, la Dante și Petrarca, la Tirso de Molina, Cervantes, Goethe, Flaubert, Hugo, Baudelaire, Hopkins, Mallarmé, etc., fără a fi uitate și aspecte semnificative ale literaturii minore (*La Dame aux camélias*, de pildă) sau, în sfîrșit, noile contribuții critice la istoria literaturii italiene din '500 sau '600. Poezia, reflecția sensibilă asupra filonului poetic și a reverberațiilor lui umane, a constituit o ocupație constantă, predilectă, a lecturilor și a inteligenței critice a lui Croce. (Distanța criticului și a lectorului față de multe producții literare contemporane și de noile expresii ale tensiunii și conflictelor sufletului contemporan a rămas constantă, menținută de stricta sa apartenență spirituală la momentul istoric al începutului de secol și la marea tradiție a literaturii clasice. Iar abordarea «poeziei pure» sau «de avangardă» era subminată sau cenzurată de o anumită suspiciune morală, cîteodată filosofic explicită.) Eseurile apărute în *Critica* anilor 1936—1944 și continuate în *Quaderni*, constituind culegerile *Poesia antica e moderna* și *Letture di poeti* rămîn ca una din operele mereu proaspete, revelatoare, ale sensibilității critice crociene față de poezie, ale capacității sale de a oferi o înțelegere pe dinăuntru a valorilor poetice, totdeauna la el congenere cu vibrațiile intime ale omenescului. Chiar în tumultul activităților publice acaparatoare de la sfîrșitul războiului, lecturile literare și reflecțiile critice asupra lor nu au fost niciodată abandonate: în *Jurnal*, după repetate însemnări privind

Scanned with OKEN Scanner

lectura piesei lui Tirso, *El Burlador de Sevilla* și schițarea eseului respectiv, asemenea preocupări constante sînt astfel justificate la data de 2 mai 1944: «Am scris eseul despre *El convidado de piedra*. Aceste scufundări în trecut nu sînt pentru mine evadări, ci asemeni unor băi odihnitoare și coroborante pentru orice activitate diversă pe care trebuie s-o exercit. Mă simt, imediat după aceea, mai puternic și aproape vioi spre a face față mai departe treburilor și oboselilor». Înalta, rara terapeutică spirituală a poeziei a constituit pentru Croce o întărire consubstanțială a conștiinței morale și astfel o oferea și, desigur, astfel a și acționat în paginile revistei sale. Opera poetului cu care el a simțit cele mai profunde afinități—Goethe — avea să constituie, și în ultimii ani, o nouă sursă de meditații critice și filosofice căci își propunea (cf. *Diario*, 10 mai 1944) să reparcurgă toate operele acestuia, în special pe cele minore — lecturi ce vor da naștere, în paginile *Caietelor Criticei*, celei de-a treia serii de eseuri goetheene.

În aceste ultime eseuri, accentul e pus adesea pe latura morală, educativ-filosofică, a personalității lui Goethe; acesta a constituit pentru Croce însuși, care nu a contenit să-l propună ca atare generațiilor europene (cum făcea în același timp și Thomas Mann), un model suprem de umanitate. Definind programul uman al lui Goethe, Croce, desigur, îl desvăluia chiar pe cel care a guvernat și va continua să guverneze pînă în pragul suprem, întreaga sa viață. « A se observa, a se examina, a nu se opri niciodată, a prefera opera acțiunii, *sich überwinden*, a se întrece pe sine mereu, aceasta a voit el și a făcut; și a fi el însuși și a nu semăna cu niciun altul, ci a semăna (el, la modul său, ca ceilalți la modul lor) cu Cel mai înnalt, *dem Höchsten*, adică cu raționalul și cu adevărul». De altfel, Goethe fusese adoptat ca model de ultimele generații umaniste, ce se înălțaseră în pragul secolului, și o deviză goetheeană, ca cea pe care Berenson și-o însușise, putea fi invocată deasemeni de Croce, spre a fi trecută ca un memento esențial generațiilor ce vor veni: « Im Ganzen, Guten, Wahren resolut zu leben ! »

Anii primelor patru decenii ale secolului (pînă în 1944) — epoca de apariție a *Criticei* — sînt considerați de obicei ca cei ai adevăratei, profundei acțiuni spirituale exercitate de revista lui Croce asupra culturii și spiritului public italian (și, implicit, european): deși în tumultul grăbitelor contestări ale hegemoniei spiritului crocian ce urmau acestei acțiuni recunoscute, meditațiile din închisoare ale lui Antonio Gramsci (a cărui « nobiltà e sensibilità dell' animo » Croce o releva în acei ani) veneau să amintească peremptoriu că, pentru gîndirea marxistă italiană, filosofia lui Croce nu numai a efectuat o salutară *tabula rasa* a atitudinilor învechite și superstițioase ce caracterizau modul de gîndire prevalent încă în Italia modernă, pregătind mințile pentru exercițiul liber, autentic și fecund al rațiunii, dar ea trebuie să constituie — asemeni filosofiei hegeliene pentru marxism — punctul de pornire al oricărei viitoare desvoltări creatoare. Din paginile revistei continuate în *Quaderni* n-a încetat să se ridice, chiar și în cei șapte ani următori încetării volumelor *Criticei*, a voce inalterată și convocatoare a vechiului spirit al civilizației europene, spirit pe care nu și-l putea imagina combătut fără amenințarea esenței umane însăși. Încă din 1935, subliniind o afirmație de atunci a lui Thomas Mann,

Scanned with OKEN Scanner

și anume că pilaștrii civilizației sînt creștinismul și antichitatea mediteraneană, avertiza că « a nega sau a minimaliza unul din aceste fundamente ale moralității și culturii noastre, sau a le nega pe amîndouă, din partea oricărui grup al societății europene, ar însemna o ieșire în afara civilizației, o smulgere violentă (care, de altfel, mulțumită lui Dumnezeu, nu e posibil de înfăptuit) din *status*-ul uman spre nu se știe ce ». Desigur, despre o acțiune directă a *Criticei* ca cea din precedentele decenii n-ar mai putea fi vorba, în avalanșa de radicale transformări, de instabilitate și confuzie spirituală a anilor următori războiului, cînd atîtea din idealurile generațiilor de la începutul secolului puteau apărea revolute și chiar desuete, ineficiente. Parcurgerea acestor ultimi șapte ani ai revistei crociene, dacă nu mai oferă calmul rezolut, seninătatea fermă a spiritului filosofic și critic prezent în vechile volume, aduce în schimb o imagine dramatică a acestui spirit în lupta cu inchietudinile, cu îndoielile, cu vehemența aparențelor istorice, și neobosita sa întoarcere la făurirea operei, la certitudinea nezdruncinată că operozitatea care să afirme continuu vechile idealuri spirituale ale mult încercatei civilizații europene, constituie fundamentul resurecției morale și civile. Publicarea în *Quaderni della Critica* a paginilor de jurnal din anii 1943—1944, ce vesteau mari răsturnări de viață socială și politică a Europei postbelice — publicare semnificativ întreprinsă de Croce în 1947 — venea să demonstreze cît de profund dramatic fusese procesul gîndirii sale ce ajungea în paginile multor eseuri din 1946—1951 la rezoluta încredere în triumful reînnoit al vechiului spirit făuritor și armonios oferit umanității de aspru încercata sinteză istorică — antică, medievală și modernă — a inepuizabilelor energii spirituale europene. Speranța din nou afirmată, era, în aceste eseuri, rezultatul unor neîntrerupte desbateri, căderi și înălțări interioare, ea nu avea monstruoasa inanitate morală a fanatismului, nici cecitatea încrederii prezumțioase ce vrea să treacă în van drept putere a credinței. Era speranța autentică, cea care vine din profunzimile imemoriale ale trezirii și asumării conștiinței morale în om, era speranța ca virtute eroică, cea definită odată admirabil de Bernanos drept « le désespoir surmonté ». Cel care se desvăluia lui Vossler încă din 1932, ca suferind « d'ipocondria per le condizioni generali della società », apare nu odată, în paginile jurnalului din 1943—44, biruit de amenințările fără orizont de înseninare ale prezentului. « Într-adevăr — nota în ianuarie 1944 (*Quaderni della Critica*, 7, 1947, p. 119), micile și marile festidii private și prozaice ce se întrețes în tragedia patriei și a civilizației, și totodată sentimentul că nu am înainte o viziune a viitorului în care să-mi fie dat a lucra pentru cauza care mi-e dragă și a-i spera triumful, mă exasperează într-atît încît gîndesc la dulceața odihnei pe care moartea sau făgăduința morții o aduce.»

« Să ne facem curaj — scria în 1945 — cu puținul stoicism ce e necesar în vremile de decadență ale vieții civile. Și atîta timp cît puterile ne mai țin, să continuăm tenace să lucrăm ». Aceste puteri de lucru nu diminuau nici chiar în perioada grelelor suferințe fizice pricinuite de gravul accident survenit la 82 de ani, dar erau copleșite de neguroasa conștiință a marilor suferinți ale lumii. « Nu m-aș simți prea rău — mărturisea atunci — dacă lumea n-ar trece ea însăși prin atîta suferință.

Scanned with OKEN Scanner

Aș susține cu alt suflet bătrînețea și aș împlini în bucurie lucrul meu pe care acum îl împlinesc în tristeți ». Și această conștiință a răului lumii — cu dens întunecatele ei orizonturi — era atît de covîrșitor prezentă în toate împrejurările vieții, încît nu-și putea îngădui nici măcar înseninarea momentană a contemplării frumuseții: un prieten exclamîndu-și înclinarea în fața viziunii mirifice a golfului napolitan de la Sorrento, îl făcea să recunoască încă odată drastica cenzură morală a conștiinței ruinelor din jur: « . . . sînt ispitit eu însumi de acel farmec cînd privesc din balconul camerei mele de lucru, dar sînt oprit drastic de un fel de remușcare pentru o asemenea răpire și încîntare momentană, pe care o simt plină de păcat, ilicită, în tragedia Italiei și a lumii ». Această neîntrerupt cotidiană tristețe mai putea fi totuși conjurată printr-o ultimă solicitare a unei puteri de reînnoire congenere ființei sale spirituale. Spiritul declinant se redresa sub tutela regăsită a unei surse interioare: « Din fericire însă, există în mine un izvor de inepuizabilă, sigură alinare și de reînnoită seninătate, care îmi spală rănile mizeriilor și, odată cu demnitatea interioară, îmi redă puterea. Și-mi spun din nou vorba lui Faust pe care am învățat-o pe dinafară încă din tinerețe: „Erquickung hast du nicht gewonnen, Wenn sie dir nicht aus eigner Seele quillt" („Însuflețire nu ai dobîndit, decît cînd izvora din propriu-ți suflet"). Și această însuflețire, Croce o afla în operozitate și în propovăduirea operozității, a datoriei omului de a făuri o operă fie ea cît de modestă, care să se adauge năzuinței continue de a birui răul, și de a înfăptui binele, de a contribui la acel cît de puțin bine, ce a asigurat, prin harul providenței, supraviețuirea și înălțarea umanității. Conceptul de « operă » a fost recunoscut ca un motiv central al filosofiei etice a lui Croce (« L'uomo che sia uomo . . . in effetto non intende mai a sè ma all'opera, che è l'unico vero se stesso . . . »). La el revine mereu, ca la un țărm sigur al renașterii și fermității spirituale, mintea covîrșită de îndoieli și griji a filosofului. Nici o iluzie în privința realității răului care sălășluiește în fiecare din noi, nici o incertitudine în privința datoriei de a-l combate, într-o conștiință nemărginită a permanenței lui. E tema inspiratului eseu de lucidă introspecție morală, *L'Anticristo che è in noi*, publicat în nr. 8, din iulie 1947, în *Quaderni della Critica*. Întunecatele perspective politice, sociale și morale, provocate de marile convulsiuni mondiale ce urmau războiului, previzibile pentru vechile așezări spirituale ale civilizației europene, pe care i le desvăluia o lungă conversație, în mai 1944, cu un inteligent diplomat polonez, îi pricinuiau o noapte de deznădăjduită meditație, încredințată unei pagini de jurnal: « Noi, în fondul tenace al sufletului nostru, sîntem încă în așteptarea reînvierii unei lumi asemeni și continuare a celei în care am trăit mai multe decenii înainte de războiul din 1914, o lume de pace, de muncă, de colaborare națională și internațională. Și în aceasta rezidă sursa implacabilei noastre angoase, pentru că acea speranță se îndepărtează mereu mai mult și, mai rău încă, se turbură și se întunecă. Noi trebuie să prevedem nu reînvierea acelei lumi, reluarea și îmbunătățirea ei, ci un șir fără orizont de zguduiri și răsturnări și ruine prin revoluții, conflicte, războaie, care va dura o jumătate de secol dacă nu și mai mult, și care se va putea să nu ajungă la nimic pozitiv, ci să ducă la *finis Europae*. Trebuie în mod hotărît să

Scanned with OKEN Scanner

ne despărțim de acele speranțe, să ne obișnuim cu ideea unei vieți fără stabilitate, fără posibilitatea de a desfășura în cursul ei, ca altădată, o ordonată, continuă activitate individuală și socială, a unei vieți zi de zi atît de respingătoare pentru noi, care eram oameni de muncă și ne propuneam programe îndelung chibzuite și le înfăptuiam cu calm. Și pe acest teren, clătinîndu-ne la fiecare pas, trebuie să facem tot ce putem spre a trăi cu demnitate, ca oameni, gîndind, acționînd, cultivînd sentimentele gentile și fiind totdeauna gata la renunțări, fără ca prin ele să ne descurajăm: hotărîre mult mai ușor de formulat decît de împlinit; dar, devreme ce altceva nu ne poate fi dat, trebuie necontenit să ne-o amintim și să ne-o inculcăm nouă înșine spre a modifica într-o anume măsură vechiul nostru Adam. Să ne încingem pieptul cu acel *aes triplex* al indiferenței, nu vom izbuti desigur niciodată: va covîrși sau se va reînnoi simțul de dezorientare, de lipsa unui sprijin, de instabilitate, de nemulțumire, de neliniște; și aceasta, în cele din urmă, ne va face să primim ca mai prietenă moartea». Un răspuns îndelung, interior meditat la asemenea sumbre stări negative, avea să propună filosoful în conferința *La fine della civiltà*, pe care o va ține la Torino, în octombrie 1946, publicînd-o în luna următoare în nr. 6 din *Quaderni della Critica* și în care viziunea angoasantă a unui *finis Europae* e considerată în perspectiva clarificatoare a resurselor de a înfrunta primejdii similare pe care umanitatea le-a demonstrat în cursul trecutului său atît de supus amenințării acestora. Soluția era aflată desigur, încă odată, în acel sentiment al operozității, al confundării omului cu opera sa pozitivă, cu înfăptuirea binelui prin operă: convingere pe care o repetă, stăruitor pedagogic în acei ani, invocînd odată autoritatea supremă a glasului poetic al lui Goethe prin inserarea oportună a unei traduceri comentate a mai puțin cunoscutului poem *Paleophorn und Neoteorpe:* «Activitatea face pe om fericit / Cea care creează binele și răul însuși / cu ajutorul puterii divine în bine-l transformă . . . » Printre ultimele cuvinte pe care, în acest sens, Croce, care scrisese și publicase în *La Critica* din 1930 acel prim capitol al *Istoriei Europei în secolul al XIX-lea*, intitulat «Religia libertății», ce iritase, ca un sfidător manifest umanist, puterea monstruoasă a acelei vremi, le lăsa generațiilor viitoare, apelînd la sentimentul lor de responsabilitate față de opera umanității, aceste ultime cuvinte de solicitare a conștiinței morale, le putem afla în conversațiile cu elevii Institutului de istorie, înființat în 1948, în casa sa din Napoli, conversații publicate parțial în 1949, în *Quaderni della Critica*. În una din aceste conversații, *Parità degli uomini nella libertà*, pe aceeași temă a libertății, atît de dragă unei civilizații ce putea invoca antica voce a lui Dante, Croce arăta că în ciuda «ruinelor de orice fel, a sărăcirilor culturale și economice, a devastării intelectului și urbanității, și sentimentelor gentile de umană încredere și cordialitate, «molto ancora è vivo in Europa della sua millenaria civiltà e della libertà che ne era l'attributo». Dar nu se poate nega că libertatea e combătută și turburată, rătăcită, covîrșită de confuzii, într-atît încît s-a putut auzi sentența, părînd confirmată de fapte, că «de aci înainte idealul libertății e învechit, aparține trecutului ce poate fi tînguit cu nostalgie sau poate fi doar obiect de poezie, dar care nu se va mai întoarce vreodată». Glasul lui Croce se înalță patetic întru spul-

Scanned with OKEN Scanner

berarea unei atari aserțiuni și el amintește pe cel care tot atît de patetic dar cu o vehemență de profet mînios, îl înălța în aceeași vreme chiar, și în același prag suprem al vieții, George Bernanos, în cîteva discursuri adresate tineretului, dintre care unul își lua ca titlu apostrofa *La liberté, pour quoi faire?* « Miei cari giovani e amici » — se adresa direct vocea încărcată de ani a unui filosof care se dovedise totdeauna o gîndire prezentă în problemele cruciale ale vremii sale, ale istoriei — « ascoltate me a cui par di essere sempre, come diceva Cervantes, *con el piè en el estribo;* cu un picior în șea, spre a-mi lua rămas bun de la « această glie ce ne face feroci », dar pe care am iubit-o și i-am căutat adevărul, unicul sigur adăpost pe pămînt ; nu vă lăsați nicidecum seduși și convinși de spuse ca acestea « che sono quintesenza di stoltezza e respingeteli con disdegno e con fastidio ». Totul se schimbă în realitate în afara ideii înseși de realitate ; istoria este o serie de creații, dar ideea de istorie nu se poate schimba, pentru că ea este autoarea tuturor schimbărilor . . . Poeții, cu totul diverși unii de alții — au fost poeți pentru că « toți au pus în act legea poeziei, care îi produce și îi depășește. La fel se poate spune de orice instituție și eveniment istoric » . . . « Orbene, l'ideale della libertà è nel cuore stesso della realtà, e quel cuore palpiterà sempre col ritmo col quale ha sempre palpitato ; le instituzioni cangeranno come hanno sempre cangiato, ma, fuori di quell-ideale, non se ne può essere un altro, e molto meno l'ideale della schiavitù universale . . . » Dar care e datoria celor încrezători în acest vechi ideal al civilizației europene, ce și cît mai pot face ei în aceste condiții de *ecclesia pressa?* « . . . unicamente, in molti o in pochi vel uno »: « în chip unic, în mulți sau în puțini *vel uno* (dacă nu chiar în unul singur) a ține înalt în sinele său, și cît se poate în alții, acel ideal de salvare și mîntuire, a-l face mai coerent și pur prin meditație, a-l cultiva cu un scrupul mai mare decît înainte și, făcînd totuși *atît cît e posibil*, a aștepta cu curaj și cu răbdare momentul în care el va fi invocat și va trebui să se i se afle în vreun loc păstrate tradiția, amintirile, experiențele, obiceiul » . . . Cu o astfel de chemare, către noile generații, la virtutea rară și dificilă de păstrători se încheiau ultimele volume ale unei reviste ce-și asumase, în deceniile fastidioase ale exceselor puterii, și exercitase, pentru întreținerea speranței în resurecția spiritului, oficiul de păstrare a valorilor acestuia, amenințate, dar nepieritoare, căci singure dătătoare de sens pentru umanitate. Așa cum pretinsese, în ades celebratul ultim *Soliloquio*, apărut în *Quaderni della Critica* din 1951, moartea nu-l putea afla « in ozio stupido » pe filosoful care considerase viața ca o firească pregătire continuă, prin operă, pentru ora morții și ca pe un fel de firesc permanent « raccoglimento della nostra anima in Dio ». Condeiul îi cădea din mînă la 20 noiembrie 1952, exact o jumătate de secol de la data înscrisă pe primul număr al semicentenarei sale reviste, *La Critica*.

Scanned with OKEN Scanner

Paraşuta lui Fausto Veranzio da Sebanico 1615

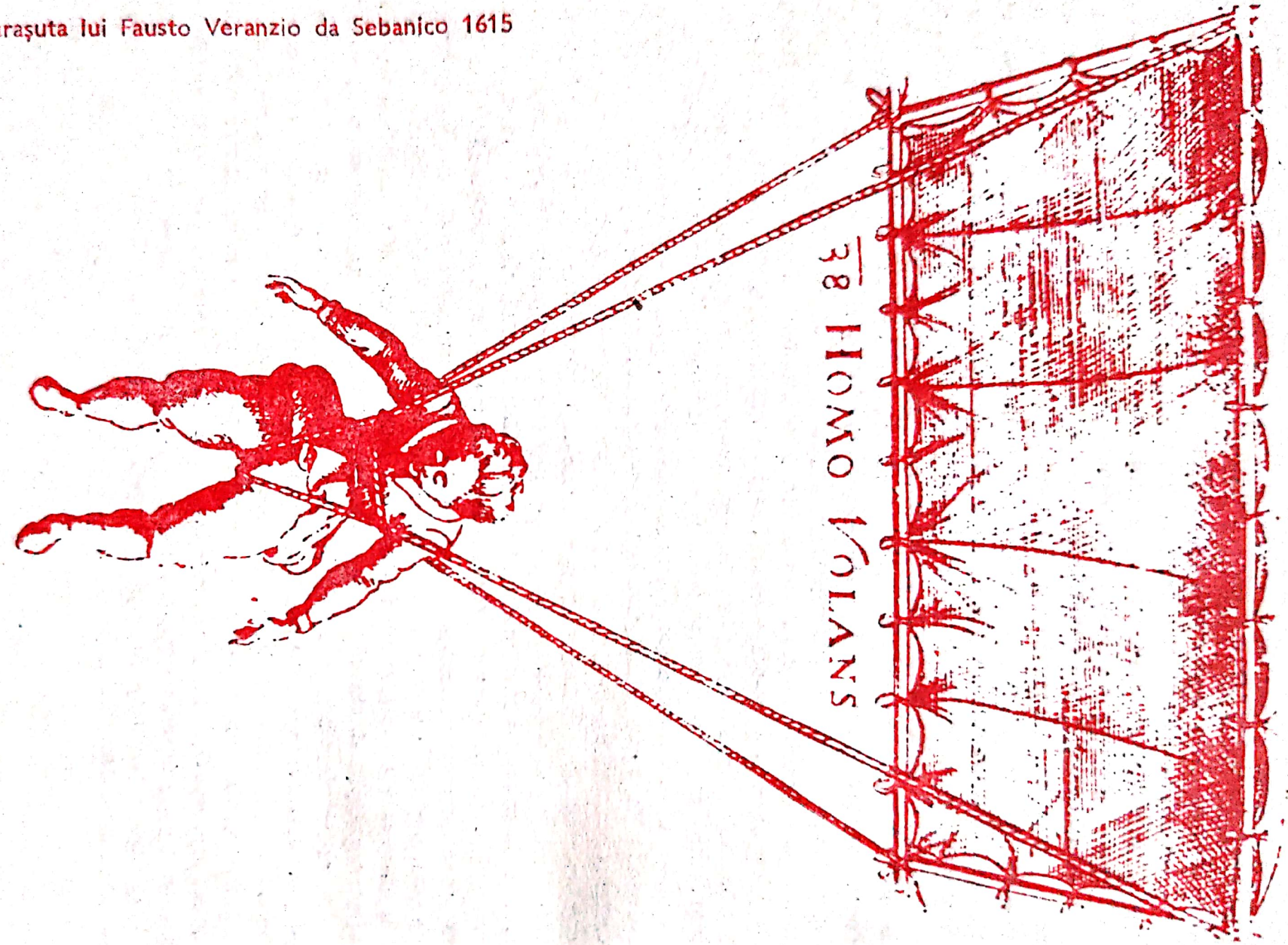

Scanned with OKEN Scanner

BENEDETTO CROCE

Introducere

la revista LA CRITICA

Avem în Italia multe reviste specializate în istorie politică, filologie, filozofie, artă și, îndeosebi, istorie literară, dintre care unele excelente în toate privințele. Dar cum fiecare din ele trebuie să țină pasul cu abundenta producție din respectivele domenii de cercetare și să-și informeze cititorii asupra tuturor problemelor și controverselor cît de mărunte, e firesc să nu poată satisface în mod mulțumitor cerințele celor ce doresc o informare critică și un fel de selecție a cărților de interes general, pe măsura apariției lor. Pe de altă parte, tocmai datorită caracterului lor de specialitate, se întîmplă ca nici una din aceste reviste să nu se ocupe, sau să nu se ocupe aprofundat de unele cărți, uneori chiar dintre cele mai importante, fie pentru că nu aparțin specialităților pe care sînt profilate revistele, fie pentru că se plasează la încrucișarea unor domenii de cercetare înrudite. Astfel, pentru a da un exemplu, dacă o disertație asupra unui aspect fie și de detaliu din biografia sau opera unui scriitor italian din trecut, va găsi acum în Italia cel puțin patru sau cinci cronicari competenți, critici emunctae naris, *nu se poate spune că de aceeași soartă va beneficia și o carte, să zicem, de istorie politică din zilele noastre sau privitoare la o problemă de literatură sau de istorie străină. De acestea se vor ocupa în cel mai bun caz, mai mult sau mai puțin superficial, revistele pentru marele public, în care latura critică este de obicei destul de neglijată, constînd fie din anunțuri editoriale pe un ton uniform elogios, fie din articole sumare de ansamblu, unde critica nu are posibilitatea să se desfășoare. Dar inconvenientul cel mai mare al acestor reviste pentru marele public izvorăște din lipsa unor criterii*

La Critica, Rivista di letteratura, storia e filosofia, diretta da B. Croce, Vol. I, fasc. 1, 20 noembrie 1903

Scanned with OKEN Scanner

ferme și a unui sistem organic de idei, ceea ce duce la o anarhie și o inegalitate a judecăților care le fac să se asemene uneori cu cafenelele unde fiecare vine să-și spună sau să-și impună propria lui impresie sau părere.

Și totuși, fiecare din noi resimte puternic nevoia de a nu pierde din vedere problemele generale și de ansamblu, care au un rol atît de însemnat în activitatea de cercetare, și de a le dedica aceeași grijă și atenție stăruitoare care se cere pentru ideile și faptele speciale și particulare. Din conștiința acestei necesități și din motivele arătate înainte s-a născut mica revistă de față, care urmărește tocmai să servească drept supliment și subsidiu celorlalte publicații de specialitate amintite mai sus, propunîndu-și să ia în discuție cărți italienești și străine, de filozofie, istorie și literatură, fără pretenția de a ține cititorul la curent cu toate publicațiile asupra diferitelor probleme, ci alegîndu-le pe acelea care, prin subiectul sau calitatea lor, prezintă mai mult interes și se pretează mai bine la discuții fecunde.

Am mărturisit implicit, iar acum o repetăm explicit că, prin înființarea acestei publicații, ne-am propus să susținem un anumit fel de idei. Căci nimic nu este mai dăunător unei dezvoltări sănătoase a cercetărilor decît acel sentiment de toleranță greșit înțeles, care înseamnă de fapt indiferență și scepticism, în virtutea căruia mulți fac loc în revistele lor unor vederi disparate și discordante; preocupați doar să aibă articole cît mai multe și sub semnătura unor scriitori cunoscuți și apreciați, ei nu se mai gîndesc la rezultatul final, la urma pe care trebuie să căutăm a o lăsa în mintea cititorilor. Atitudinea noastră, ce poate să treacă drept un exclusivism, noi o socotim în schimb un omagiu adus libertății, pe care o slujim mai bine oferind o țintă fățișă adversarilor, decît unindu-ne cu ei într-o frăție prea puțin sinceră și binefăcătoare. Citius emergit veritas ex errore quam ex confusione — este un frumos dicton al lui Bacon, care merită să fie din nou amintit.

Iar pentru cei ce doresc să știe din capul locului, înainte de a-și începe lectura, în ce tovărășie se vor afla, e bine să menționăm de la început principalele puncte ale orientării acestei reviste. Coordonatorul ei crede cu convingere că unul din cele mai mari progrese realizate în Italia în ultimele decenii a fost faptul că, prin intermediul universităților și al altor instituții de învățămînt, de control și de informare, s-a disciplinat metoda cercetării și documentării; ca atare, este un susținător convins al celei ce se numește metodă istorică sau metodă filologică. Dar el crede cu tot atîta convingere că această metodă nu e suficientă pentru toate exigențele gîndirii, fiind necesară așadar promovarea unei redeșteptări generale a spiritului filozofic; și că, sub acest aspect, critica, istoriografia și filozofia însăși vor avea de cîștigat printr-o reîntoarcere ponderată la tradiții de gîndire întrerupte din nefericire după înfăptuirea revoluției italiene, și în care strălucea ideea sin-

Scanned with OKEN Scanner

tezei spirituale, ideea de humanitas. Și cum filozofia nu poate fi decît idealism, el este adeptul idealismului: dispus să recunoască, de asemenea, că noul idealism, întrucît purcede cu mai multă precauție decît altădată și caută să-și justifice fiecare pas, poate fi desemnat ca idealism critic, sau ca idealism realist și chiar (dacă prin metafizică se înțeleg formele arbitrare de gîndire) ca idealism antimetafizic. În ce privește ideile sociale și politice — de care nu se poate face abstracție cînd e vorba de înțelegerea și judecarea unor cărți de istorie și de polemică politică și socială — chiar dacă asupra acestora ne vom opri destul de rar, el declară pe scurt că detestă toate tentativele de a măslui lumea sau de a-i convinge pe adulți să dea în mintea copiilor și că, dacă renunță aici să-și dea vreun titlu, o face doar pentru că n-a găsit nici unul care să nu se preteze la echivocuri. În sfîrșit, în privința formulelor de critică estetică, el crede, firește, că nu trebuie adoptată nici una, iar dacă artiștii își fac capriciul de a se simți și a se proclama veriști, simboliști, mistici, psihologi, clasici, neoclasici, alexandrini, bizantini, adoratori ai frumosului pur sau exponenți ai suferințelor sociale, criticul trebuie să zîmbească la toate aceste formule și să ia seama doar la ceea ce face artistul în lumea artei, care este cea mai liberală și, totodată, cel mai riguros guvernată dintre toate lumile.

Această profesiune de credință înseamnă că revista de față va fi neiertătoare cu numeroasele persoane geniale care, tratînd cu nepăsare istoria, ideile și faptele, se apucă să rezolve cu îndrăzneală probleme spinoase, cu care omul se chinuiește de veacuri, printr-o lovitură iscusită a pretinsei lor genialități. Și va fi neiertătoare cu cei care (fie ei naturaliști și erudiți, sau pseudonaturaliști și pseudoerudiți), luîndu-și un ton pozitiv, disprețuiesc orice tentativă de gîndire filozofică, orice strădanie a omului de a ajunge la o conștiință deplină a propriei sale ființe, afară de cazul cînd se apucă să filozofeze pe cont propriu, fără pregătire și maturitate, și să caute a-și impune aproape pe nesimțite filozofia lor de proastă proveniență, adunată din frînturi de pe toate drumurile ca niște mucuri de țigară. Și se va opune curentelor mistico-reacționare sau iezuito-volteriene, de care mulți se lasă seduși în timpurile noastre. Și nu va admira artiștii care, producînd o artă firavă și săracă, cred că o justifică etalînd formule și rețete moderniste, într-o proastă imitație a unora care, lăudîndu-se adesea și ei cu rețete discutabile, au izbutit de multe ori să realizeze totuși o artă vie și viguroasă.

Dar revista de față nu înțelege să se limiteze doar la recenzia cărților noi, ci (fără a mai enumera aici accesoriile minore ce se vor vedea cu timpul), ea va cuprinde în fiecare fascicol articole, note, contribuții, documente, concepute și orientate în vederea aceluiași scop și anume, acela de a pregăti materialul și a încerca o primă schematizare a istoriei creației literare și științifice italiene din ultima jumătate de secol. În acești cincizeci de ani,

Scanned with OKEN Scanner

Italia a făcut mult și în domeniul intelectual, dar nu există încă o cunoaștere exactă și echilibrată a acestor realizări cu meritele și deficiențele lor, oscilîndu-se între judecăți vagi și improvizate, optimiste sau pesimiste, cu o precădere a celor din urmă. Unii scriitori străini au oferit de curînd un tablou al condițiilor sociale și politice din Italia, într-o viziune limpede și cu o judecată senină, așa cum n-a încercat nici un scriitor de-al nostru să facă. Vom aștepta, oare, (căci au și apărut unele încercări), ca tot străinii să scrie și cărțile despre Italia literară și științifică? Să ne apucăm de treabă; în felul acesta, făcînd spre binele nostru un salutar examen de conștiință, vom pregăti totodată și calea istoricului de mîine. Pentru această parte a revistei cerem de pe acum indulgența cititorilor: dacă în istoria literaturii și a științei din timpurile trecute se constată mereu regretabile lacune și nedreptăți, cum ni s-ar putea pretinde oare să rezumăm fără lacune și nedreptăți (ne referim la cele involuntare), o istorie atît de recentă? Ceea ce nu înseamnă însă că nu trebuie să începem și să ne străduim a face cît mai puține greșeli.

S-ar putea obiecta că, față de un program atît de vast, va fi insuficientă o revistă firavă, care se publică doar o dată la două luni; iar cine va ridica această obiecție nu va greși întru totul. Ne vom abține de a invoca aici motivele de ordin personal care, în dorința noastră de a respecta anumite scrupule de conștiinciozitate, ne îndeamnă să limităm, cel puțin deocamdată, dimensiunile materiale ale revistei. Menționăm însă că, dacă planul va părea bun, iar aplicarea lui prea redusă, el va putea fi pus în aplicare de alții la o scară mai mare; nu vom avea decît de cîștigat. Dealtfel, să presupunem că această mică revistă va trăi zece ani: în zece ani, ea va fi înșiruit în rafturile bibliotecilor zece volume de vreo cinci sute de pagini fiecare, scrise cu bună-credință în slujba unor idei deloc banale și cuprinzînd un material poate nu de disprețuit pentru istoria culturii italiene moderne. Ar putea să fie însă treizeci sau patruzeci; dar mai bine zece, decît nimic.

CONTRIBUȚIE LA CRITICA PROPRIEI MELE OPERE

(Contributo allá critica di me stesso)

Fragmente despre LA CRITICA

[...] Vorbisem de multe ori cu prietenul meu Gentile despre oportunitatea unei noi reviste cu o orientare bine precizată, dar amînasem lucrul acesta pentru timpul cînd aș fi putut dispune de puterile mele, pe atunci

---

Contributo alla critica di me stesso, Bari 1915

Scanned with OKEN Scanner

angajate în pregătirea Esteticii. În vara lui 1902, am socotit că acel timp a sosit, și am elaborat La Critica, revistă de istorie, literatură și filozofie, în al cărei program am expus limpede orientările pe care urma să le apărăm și să le promovăm, precum și cele pe care aveam să le combatem. Dar pentru ca revista să nu se limiteze la o monotonă înșiruire de recenzii severe, iar pe de altă parte să nu se risipească în subiecte prea diverse și ocazionale, am hotărît ca articolele să urmărească ilustrarea vieții intelectuale italiene din ultimii cincizeci de ani, adică de la formarea noului stat italian, al noii Italii, socotind că acest domeniu apropiat, trezind o atenție mai vie, avea să servească totodată ca excelent « text de predici », adică de elucidări teoretice; i-am încredințat lui Gentile istoria filozofiei italiene din perioada respectivă, eu urmînd să mă ocup de istoria literaturii. Adevărul este că am făcut această alegere cu destule ezitări, atît pentru că, pînă atunci, urmărisem literatura recentă ca simplu cititor, din curiozitate, fără a-mi face din ea o preocupare, cît și pentru că, fiind printr-o înclinație firească și prin preocupările de pînă atunci cu totul prins de problemele filozofice, aveam să fiu prea puțin înzestrat pentru critica literară propriu-zisă. Această prezentare era însă indispensabilă, iar printre prietenii mei, nici unul nu era potrivit, așa încît m-am apucat s-o fac, cu timiditate și stîngăcie, așa cum se vede din primele eseuri, consolîndu-mă cu gîndul că, cel puțin o să eliberez acest domeniu de prejudecăți, să formulez corect unele probleme de rezolvat și să deschid drumul unor critici și istorici mai buni decît mine. [. . .]

Întemeierea revistei La Critica (al cărei program a fost dat publicității în noiembrie 1902, iar primul fascicol a apărut la 20 ianuarie în anul următor) a marcat începutul unei epoci din viața mea, aceea a maturității, sau a acordului cu mine însumi și cu realitatea. Ani în șir suferisem aproape tot timpul din pricina dezacordului dintre ceea ce făceam și ceea ce simțeam, fie și confuz, că trebuia făcut: a sciziunii dintre omul practic și cel teoretic, primul citind și scriind, celălalt vegetînd și căutîndu-și satisfacții în diferite moduri disparate și ocazionale; sciziunea dintre un anumit fel de studii care nu reprezentau aportul util pe care l-aș fi putut aduce și glasul conștiinței care-mi făcea reproșuri și mă îndemna spre o altă țintă. Lucrînd, însă, pentru La Critica, am ajuns să mă simt cu conștiința împăcată că mă aflu la locul meu, că dau tot ce am mai bun, și că înfăptuiesc o operă politică, în sensul larg al cuvîntului: operă de cărturar și totodată de cetățean, așa încît să nu mai roșesc, cum mi se întîmplase de atîtea ori înainte, în fața unor oameni politici și cetățeni activi pe plan social. Aceasta nu pentru că mi-aș fi prețuit în mod deosebit activitatea — iar dacă am auzit spunîndu-mi-se după cîțiva ani și timp de cîțiva ani maestru și îndrumător spiritual al tineretului, faptul m-a mirat și uneori chiar m-a deranjat — dar eram mulțumit că îmi desfășuram în sfîrșit toate forțele, mari sau mici cum erau, însă toate. Idealul

Scanned with OKEN Scanner

pe care-l urmăream era pornit nu din mine, ci din experiența mea complexă, căci, dat fiind că trăisem în lumea academică destul cît să-i cunosc calitățile și defectele, păstrînd totodată simțul vieții reale și pe acela al literaturii și al științei izvorîte din ea și reînnoindu-se prin ea, îmi îndreptam cenzurile și polemicile pe de-o parte împotriva diletanților și a celor ce lucrau fără metodă, iar pe de altă parte, împotriva academicilor închistați în prejudecăți și zăbovind în zonele exterioare ale artei și ale științei.

Prin conducerea și colaborarea la revista La Critica, aduceam un serviciu mai direct culturii italiene; scop la care am putut contribui în anii următori și prin intermediul unor colecții științifice și literare, pe care le-am început singur printr-o serie de Studii, continuate apoi într-un mod mult mai larg și eficace, datorită îndrăzneței voințe a unui tînăr editor pugliez, Laterza din Bari, care venise să-mi ceară sfatul. În felul acesta s-a născut în 1906 colecția de Classici della filosofia moderna, creată de Gentile și îngrijită de el și de mine, iar mai tîrziu, cea intitulată Scrittori d'Italia, și altele mai mici; iar multe volume au fost tipărite sau retipărite, de mine ori la sfatul meu, în Biblioteca di cultura moderna, care era deja înființată cînd l-am cunoscut eu pe Laterza. [...]

Această activitate din ultimii doisprezece ani, care au fost pînă acum cei mai rodnici din viața mea, trebuie să rămînă aici abia conturată, tocmai pentru că reprezintă eliberarea de frămîntările perioadei anterioare, rezolvarea contradicțiilor mele interioare, dobîndirea liniștii, a acelei liniști care, prin propria-i esență, oferă prea puține de povestit. Vorbind despre liniște, nu înțeleg însă odihnă și desfătare, ci strădanie și muncă armonioasă, susținută și sigură de sine; și nu înțeleg nici o rupere în două a procesului învățării și al creației, ca și cum înainte aș fi învățat, iar acum aș pune doar în aplicare ceea ce învățasem [...]

Pe urmă, însă, fie pentru a nu da prilej unor judecăți severe din partea presei străine, fie datorită convingerii că n-aveam să cedez cu nici un preț (și, ce e drept, cum să cedez fără a-mi renega gîndirea de o viață întreagă și a mă anula spiritual, supraviețuind fizic?), s-a preferat soluția de a fi înlăturat din academii și alte societăți docte din care făceam parte, lăsîndu-mi-se însă o oarecare libertate, pe care eu nu o cerusem, dar regimul socotea că-i este prielnică. Prin această concordie discordantă de interese, regimul se alegea printr-un fel de înțelegere tacită cu avantajul de a invoca în fața străinilor cazul meu, fără a-i convinge prin aceasta că italienii s-ar bucura de libertate, iar pe de altă parte, eu mă alegeam cu acela mult mai serios de a putea păstra cea mai valoroasă parte a culturii italiene, imună și potrivnică fascismului, și de a le oferi celor mai tineri sprijinul pe care trebuiau să-l aștepte de la noi, cei vîrstnici: fascicolele revistei mele, La Cri-

Scanned with OKEN Scanner

tica, erau scoase la vedere printre fideli ca niște semne de recunoaștere. Dar deși încercam uneori sentimentul că, dacă mi-aș fi schimbat atitudinea și aș fi mers mai departe în polemică, n-aș fi întîmpinat rezistență, m-am abținut s-o fac, îndeosebi pentru că, într-o țară unde nimeni nu putea vorbi liber, nu mi se părea că ar fi de bun gust ca unul care printr-un concurs fericit de împrejurări își păstrase o oarecare libertate, să o folosească în mod excesiv, fără considerație față de atîția care sufereau că fuseseră cu totul lipsiți de ea. [...]

Lumea merge către...

E una din formulele care se aud cel mai des în toate țările; orice conversație asculți, orice revistă deschizi, orice vitrină de librărie privești, dai veșnic de întrebarea și de răspunsul « încotro merge lumea ». Și totuși, dacă stăm puțin să ne gîndim, problema se dovedește destul de găunoasă, deoarece istoria ne învață că lumea a mers întotdeauna către ceva, către noi orientări, dar nu reușim niciodată să prevedem care vor fi acestea, sau, dacă reușim (în sensul că prevederea este o bună vedere a prezentului), nu mergem niciodată mai departe de afirmarea posibilității unor forme generice sau abstracte, care apoi, devenind concrete, pot să îmbrace cele mai variate conținuturi. În ce privește acest al doilea caz, de pildă, se va putea prevedea, mai mult sau mai puțin întemeiat, că lumea modernă merge către o predominare a economiei planificate sau de stat față de aceea a inițiativei și concurenței libere; ori se va putea prevedea că dintre vechile religii transcendentale, nici una nu va mai avea puterea să domine și să îndrume spiritele și voința celor mai buni. Dar, în cadrul acestor scheme ale viitorului, sînt posibile cele mai diverse și opuse realități morale și umane, cele mai diverse concepții și realități ale vieții; iar ceea ce contează, sau va conta, vor fi întotdeauna aceste realități, și nu schemele sociologice și filozofice. Așadar, pe cît este de important să știm din punct de vedere istoric încotro a mers lumea de-a lungul secolelor pînă în vremea noastră, pe atît este de puțin important, ba chiar steril și fastidios, să facem divagații asupra unor presupuneri fanteziste, sau să ne pierdem în abstracțiuni.

Dar această problemă care, pusă astfel, sub aspect teoretic, își pierde consistența și se dizolvă, merită o mare atenție sub aspect moral; cu alte cuvinte, dincolo de inconsistența problemei teoretice, se dezvăluie o problemă morală. Fiindcă, de fapt, acele proiecții ale viitorului generează sau se transformă curînd în moduri și instrumente pentru ceea ce se numea în vechea italiană dantescă « viltate »: o lașitate în dublul sens de aservire față de

Scanned with OKEN Scanner

altul pentru a nu înfăptui sub propria-ți răspundere eforturi de voință și de gîndire, sau de pesimistă rătăcire și deprimare. Schema, imaginea vagă și nedeterminată a acelui « ceva către care merge lumea », apare ca o realitate ineluctabilă, ca un fapt care este un fatum și cu care te împaci; sau nu te împaci, și te zbați în temeri și disperări, ajungînd la demoralizare; iar oameni care vor să se împace cu situația și să urmeze calea cea mai lesnicioasă, adică a coborîșului, sau oameni înclinați să abdice și să renunțe la îndatorirea obștească pentru a se mărgini să-și trăiască meschin așa-zisa viață particulară, se găsesc întotdeauna cu duiumul. Unii, ca să nu meargă « încotro merge lumea », nici nu se clintesc; alții, ca să meargă « încotro merge lumea », se iau după cei care — cred ei, sau le convine să creadă — se îndreaptă spre ținta respectivă, urmîndu-i ca niște oi, fără să știe sau să întrebe de ce: primii dovedesc cît de săracă le este vis humana, ceilalți cît de mișel le e cugetul, lipsa unui ideal și a unui crez, grija precaută de a se feri de lupte și primejdii sub pretextul că se supun unei presupuse necesități istorice, cînd împrejurările cer să te supui exclusiv unei efective, nu presupuse, necesități morale. Care necesitate, avînd în vedere totala necunoaștere a direcției în care merge lumea, sau, ca să facem o concesie, cunoscînd doar schema generică a orientării spre care se îndreaptă lumea, ne cere să căutăm cu toată stăruința și cu orice risc să păzim și să promovăm valorile umane și virtuțile umane, curajul adevărului, puritatea intențiilor, respectul personalității, respingerea răului, afirmarea binelui, în sfîrșit, ceea ce se cheamă cultul libertății și este ca atare nemuritor, fiind principiul călăuzitor la care trebuie să apelăm necontenit. Oricare ar fi schema acelui ceva « către care merge lumea », conținutul ei vor fi oamenii, și ea va deveni reală numai prin gîndurile, prin sentimentele și prin faptele oamenilor, avînd realitatea pe care i-o vor conferi ei, cu atît mai bună cu cît oamenii vor fi mai buni. Nu vă îngrijiți așadar încotro merge lumea, ci încotro trebuie să mergeți voi, pentru a nu vă călca în picioare, cu cinism, conștiința, pentru a nu vă rușina de voi înșivă. Lucru mai dificil într-o privință decît acela de a merge încotro merge lumea; dar mult mai ușor în altă privință, deoarece, dacă prima cale nu e lipsită de șovăieli și surprize, cea de a doua, oricît ar fi de aspră, este măcar hotărîtă și sigură.

La Critica, 1933

Cele două rase

Se tot vorbește azi despre « rase », care nu există cu adevărat decît în imaginațiile înfierbîntate de patima politică, dîndu-se lesne uitării (sau, nu e oare aceasta o modalitate de a abate gîndul și a-i distrage atenția?)

Scanned with OKEN Scanner

singurele două rase umane ce pot fi socotite cu adevărat distincte: aceea a oamenilor preocupați exclusiv, sau aproape exclusiv, de interesul lor particular, și aceea a oamenilor însuflețiți de conștiința și travaliul obștesc; oamenii materiali, sau sarkikeí, cum îi numea evanghelistul, și cei spirituali, nereligioși ca și religioși, vulgul și aristocrația umană. Deosebire care, în ultimă analiză, se întemeiază pe aceea dintre cele două aspecte eterne ale praxisului, cel utilitar și cel moral: aspecte care, dacă nu pot exista niciodată separat, deoarece se întîlnesc în orice ființă omenească (sub formă de firave raze morale la unii, și de umbre egoiste la alții), dau naștere prin feluritele lor îmbinări diverselor alcătuiri psihologice manifestate într-o formă tipică prin cele două stirpe, prin cele două rase, după cum o vedem zi de zi. Dacă veți încerca să ridicați pe vreunul din prima rasă către universal, datorie, ideal, veți vedea cum, în pofida strădaniilor voastre, va recădea mereu în obișnuitul și parcă înnăscutul lui calcul al utilității. Este rar, e aproape un miracol să se petreacă o conversiune efectivă, iar în majoritatea cazurilor nu ne rămîne altceva de făcut decît să ridicăm din umeri, nutrind dorința și nădejdea că fiii acestora se vor naște cu un alt fel de suflet; așa cum se și întîmplă uneori, deoarece sufletele, indiferent de factură, sînt create astfel de Dumnezeu și nu țin de ereditate. Nu sînt legate nici de alte determinări naturaliste sau măcar istorico-sociale, așa încît se întîlnesc în orice timpuri și unele și altele, în orice profesie, în orice credință, sub orice veșmînt; și pretutindeni, cele dintîi sînt cele mai numeroase, reprezentînd cantitatea, iar celelalte mai rare, reprezentînd calitatea: calitatea care, în cele din urmă, sfîrșește întotdeauna prin a birui cantitatea și a o întoarce spre propriile-i scopuri. Cum am putea suporta viața fără îmbărbătarea și alianța ce ni le oferă sufletele alese în care ne regăsim și cu care ne înfrățim în cursul vieții noastre de muritori, iar cînd acestea par că lipsesc practic din jurul nostru, cu celelalte care ne vorbesc prin operele lor încă vii și din paginile istoriei? Și care e singura voluptate ce nu ne poate fi știrbită niciodată, decît aceasta de a gîndi, a simți și a acționa în așa fel încît să ne contopim cu universalul, cu Dumnezeu? Și prin această contopire să depășim acel lucru de care se teme vulgul, numindu-l moarte?

La Critica, 1936

Sfîrșitul civilizației

În cursul și la sfîrșitul celui de-al doilea război mondial a încolțit pretutindeni stringenta neliniște față de un sfîrșit în pregătire, care ar putea avea loc într-un viitor apropiat, sfîrșit al civilizației sau — ca să o desemnăm

Scanned with OKEN Scanner

prin numele reprezentantei sale istorice și al simbolului ei — sfîrșitul civilizației europene. Unele referiri au apărut încă după primul război, în elucubrațiile, ce e drept, puțin convingătoare ale unor apocaliptici scriitori germani făuritori de paradoxuri, dar ele nu s-au transformat într-un sentiment larg răspîndit, așa cum se întîmplă acum. În forma și răspîndirea lui actuală, este un sentiment nou pentru secolele de istorie europeană, deoarece chiar și trecerea de la lumea greco-romană la cea medievală, în pofida devastărilor și distrugerilor aduse de năvălitorii barbari, a păstrat un sentiment al continuității, atît prin efectul persistentei idei a Romei, cît și prin creștinismul care a preluat mult din moștenirea lumii antice. Continuitatea a fost reintegrată și resimțită mai puternic la începuturile epocii moderne, bogată în fapte și plină de încredere, prin formarea marilor state, prin descoperirea și cucerirea pămînturilor de peste ocean, prin dezvoltarea rapidă a culturii la diferite popoare din Europa, prin îndrăznețe spirite inovatoare în religie, filozofie și știință. [...] Acum, însă, sufletele sînt bîntuite de tristețe, mintile de previziuni pesimiste, iar elanul încrederii, necesar unei bune activități, lipsește, fiind cu greu înlocuit de apăsătorul sentiment al datoriei de la care nu te poți sustrage.

Am pornit să vorbesc despre acest subiect, nu pentru a spori temerile sau pentru a aduce asigurări, și cu atît mai puțin pentru a emite păreri diletante asupra diverselor posibilități ori probabilități spre a hrăni imaginațiile, stimulîndu-le și interesîndu-le, așa cum fac cei ce scriu prin gazete; ci o fac doar în raport cu ideea istoriei, a cărei logică e bine s-o chibzuim sub toate aspectele, și cu ideea forței morale, care în istorie își are realitatea.

Sub acest aspect trebuie specificat că, prin decăderea și sfîrșitul unei civilizații, nu înțelegem epuizările, depășirile și înlocuirile ce se petrec spontan, pregătindu-se zi de zi și, datorită cărora, civilizația greco-romană a fost urmată de cea creștină ecleziastică, iar aceasta de cea creștină laică; sau, mai particularizat, civilizația umanismului și a renașterii a fost urmată de aceea a iluminismului, iar aceasta de cea liberală, ultima cunoscută observatorului istoric, deoarece în aceste succesiuni și de-a lungul acestor prefaceri tradiția s-a păstrat, și trăim încă — fie și cu raporturi, proporții, perspective și accente schimbate — din gîndirea, faptele și sentimentele grecilor și romanilor, ale bisericii medievale, ale umanismului, ale renașterii și ale iluminismului, care sînt părți active ale cugetului nostru, așa încît lipsa uneia din ele ar fi resimțită de noi ca o dureroasă și rușinoasă amputare; iar acesta e sentimentul viu al progresului, conservării și inovării la un loc. Sfîrșitul civilizației despre care vorbim, al civilizației în general, este nu înălțarea, ci ruptura tradiției, instaurarea barbariei, și are loc cînd spiritele inferioare și barbare care, deși ținute în frîu, există în orice societate civilizată, își redobîndesc vigoarea, iar în cele din urmă, preponderența și dominația. Atunci,

Scanned with OKEN Scanner

nefiind capabile să transforme civilizația existentă, ridicînd-o la un grad mai înalt și mai bun, o uzurpă, și nu numai că îi asupresc și îi prigonesc pe reprezentanții săi, dar se pornesc să nimicească și operele care le erau instrumente pentru alte opere, distrugînd monumente de frumusețe, sisteme de gîndire, toate mărturiile nobilului trecut, închizînd școli, risipind sau arzînd muzee, biblioteci și arhive, ori făcînd alte lucruri asemănătoare, așa cum s-a văzut și se vede încă, fie că aceasta se întîmplă din ignoranță și nepăsare, sau dintr-un voios spirit de distrugere, ori dintr-o hotărîre premeditată. Reprezentanții civilizației și cei ce ar fi dispuși și dornici să-i continue, ori să-i reia opera, sînt puși într-o situație de inferioritate și neputință, deși cugetul le rămîne neîmblînzit și nu cedează, dat fiind că se văd lipsiți de mijloacele practice ale activității lor, și sînt nevoiți în disperare de cauză să se închidă în sine, într-un mod de viață care este doar o așteptare a morții. Asemenea exemple nu trebuie căutate în întîmplări din trecut, fiindcă cele din zilele noastre ni le oferă cu atîta abundență, încît nici nu le mai simțim grozăvia.

Dar dacă vrem să dominăm aceste fapte cu mintea, înțelegîndu-le, să le ținem piept cu voința și să le combatem, trebuie să ne inhibăm groaza, să nu le mai privim ca nefirești și nici chiar ca neomenești și datorate acțiunii malefice a unei puteri ostile vieții, ci să le explicăm ca pe niște elemente ineluctabile ale vieții înseși. Vechii noștri istorici, ca Niccoló Machiavelli, știau și spuneau că lucrurile omenești depind de două puteri, Fortuna și Virtutea; era un mod de exprimare oarecum naiv, dar corespunzător realității, dacă este aprofundat și, în cele din urmă, definit printr-o altă dualitate, aceea a impulsului vital și a creativității morale, a dublei ordini de forțe, cele vitale sau organice și cele morale, fiecare ascultînd de propria-i lege și nu de cea a celuilalt ordin, dar neputîndu-se lipsi una de alta și nefiind eterogene una față de cealaltă; iar dacă, metaforic, una e socotită materială sau naturală, iar cealaltă spirituală, în realitate ele sînt ambele spirituale, compunînd laolaltă unitatea spirituală, care este o unitate dinamică sau dialectică, avîndu-și în ea însăși și nu în afara ei deosebirile, și în ea însăși, nu în afara ei, opozițiile prin care își desfășoară viața. [. . .]

Din demonstrația faptică a deșertăciunii deșertăciunilor, a caducității tuturor celor finite, rămîne intactă și strălucește în forța ei infinită Virtutea, împotriva Fortunei, virtutea gîndirii, a imaginației, a acțiunii practice și morale, care, învingînd clipele de rătăcire, își reia mereu activitatea în condiții noi, preluînd din trecut tot ce poate, iar în adîncul ei regăsește acest trecut, căci omul, format de datorie, n-ar putea niciodată să fie rupt de el substanțial fără a se destrăma ca om, iar faptul de a merge dincolo de acest trecut este adevăratul sens al noțiunii de progres și se realizează necontenit în omul moral, iar prin el, în societățile umane. Massimo, episcop de Torino, îi îmbărbăta pe cetățenii din Milano, cărora Atila le dărîmase casele și le arsese

Scanned with OKEN Scanner

bisericile, îndemnîndu-i să considere că Dumnezeu dăduse în mîinile dușmanilor « non civitatem que in vobis est, sed habitacula civitatis, non ecclesiam suam, quae vera est ecclesia, sed receptacula ecclesiae », iar poporul milanez, cu episcopul său, deși înfricoșat și îndurerat, « tamen in libertate perdurabat ». Casa aceasta, biserica aceasta ideală, care e singura reală, omul o are întodeauna, și în ea constă singura demnitate a vieții sale. Ce altceva s-ar putea cere omului? Istoria își găsește sensul în etică.

Cu toate acestea, dacă omul acceptă moartea și o dorește la capătul unei vieți laborioase, se pare că nu se poate resemna cu gîndul unui sfîrșit al civilizației în care s-a născut, s-a format, a muncit, a iubit și s-a frămîntat. Ar vrea ca această lume să continue pentru cei ce îi vor supraviețui și îi vor urma. Toate operele frumoase datorate oamenilor de geniu, toate cărțile ce cuprind adevăruri la care ține în mod deosebit, toate instituțiile ce i s-au dovedit prielnice, el ar vrea să le știe asigurate și în viitor. Solicitudinea lui este cu atît mai profundă, teama cu atît mai chinuitoare, cu cît este mai mare cantitatea de lucruri pe care cultura îi îngăduie să le îmbrățișeze. Este drept că istoria îi amintește imensele pierderi de acest fel pe care le-a suferit omenirea: strălucite opere grecești și romane, din care au rămas doar titlurile; cele din care s-au păstrat fragmente ce trezesc o dorință zadarnică; cele care, ca prin minune, ne-au parvenit printr-un singur codice; apoi picturile, statuile, edificiile ce și-au arătat cîndva strălucirea și, de asemenea, rînduielile dreptului, abia tîrziu și cu greu redobîndite. Dar în răgazurile acordate de forțele distrugătoare, în care civilizația își țese pînza și care, în pofida unor distrugeri sporadice sau parțiale, au durat secole și milenii, astfel încît s-a putut înjgheba din ele o așa zisă « istorie universală », căreia i s-a atribuit un început, o evoluție și un sfîrșit, adică o împlinire de pămîntească sau suprapămîntească desăvîrșire, s-a făurit iluzia că Civilizația umană ar fi alcătuirea spre care tinde și prin care se înnobilează universul, natura servindu-i drept piedestal. Se cere un efort chinuitor pentru a trece la o altă viziune a civilizației umane, privită ca o floare născută pe stînca aspră și pe care un nor vrăjmaș o va smulge și o va ucide, la o altă viziune a valorii sale, ce nu stă în eternitatea pe care nu o are, ci în forța eternă și nemuritoare a spiritului ce o poate crea, mereu nouă și mereu mai intensă. Iar teama noastră de sfîrșitul lucrurilor frumoase, al monumentelor adevărului, al puternicelor și înțeleptelor rînduieli și datini ale vieții nu se deosebește de aceea a pierderii ființelor dragi, care s-au supus sorții comune; și totuși, ne revoltăm în mod irațional, protestînd împotriva acestei sorți, iar astfel nu facem altceva decît să dovedim dragostea ce le-am purtat-o și le-o purtăm dincolo de moarte, și care este ca atare o forță veșnic și binefăcător activă în noi.

După cum am spus, aceste considerații nu izvorăsc dintr-o intenție practică, dintr-un fel de praeparatio pentru a aștepta resemnați iminenta și înfri-

Scanned with OKEN Scanner

coșătoarea barbarie ce-și va reconfirma inevitabilitatea, ci doar dintr-un scrupul de orientare teoretică a gîndirii istorice, care își are importanța ei. Practic, știm care ne e datoria: să luptăm fiecare în domeniul nostru și cu mijloacele noastre pro aris et focis, *pentru bisericile noastre și casele noastre, apărîndu-le pînă la capăt. Vor fi oare distruse? Vor rămîne în întregime sau doar în parte? Întrebarea e fără rost, pentru că răspunsul nu depinde de nici una din cele două părți aflate în luptă, ci de desfășurarea acestei lupte care le depășește pe amîndouă. Însă, chiar și în cel mai rău caz, nu încape nici o îndoială în privința atitudinii de adoptat, deoarece este singura care nu înjosește viața spirituală a omului în integritatea ei, coborînd-o la acea formulă mutilată și abjectă de a trăi cum o fi. Această atitudine este, după cum am mai spus, concordanța dintre spectacolul istoriei și adevărul eticii.*

Quaderni della Critica, 1946

Selecția textelor:
THEODOR ENESCU
Tălmăcirea
OANA BUSUIOCEANU

Scanned with OKEN Scanner

BENEDETTO CROCE
fragmente despre om și operă

Scanned with OKEN Scanner

FRANCESCO FLORA

Energia unei sinteze spirituale

Numele lui Croce, auzit deseori în copilărie (îndeosebi legat de acea Memoria *în care l-a apărat pe De Sanctis de criticile lui Carducci), nu a avut pentru mine o rezonanță menită să ducă la asociații mintale decît mai tîrziu, cînd s-a amestecat în polemica pascoliană purtată cu cîțiva colegi de școală, eu fiind susținătorul lui Pascoli, iar el al lui D'Annunzio, care mie mi se părea mai puțin original și deci cu o treaptă mai jos. Dar deși nu acceptam deschis judecata lui Croce asupra poetului meu, ba chiar mă leza, și cu toate că din filozofia lui nu cunoșteam decît cîteva pagini din* La Critica, *gîndirea lui sugera minții mele recalcitrante și frămîntate atîtea idei analoge, încît cel mai matur dintre noi îmi aducea acuzația că raționamentele mele erau tributare esteticii crociene. Era poate o părere greșită; dar gîndirea lui Croce începuse să pătrundă prin atîtea breșe în cultura italiană, adesea chiar datorită adversarilor săi, de pildă printr-un citat imprudent, încît ar fi fost de mirare ca niște adolescenți înclinați spre literatură să nu intuiască atracția și vigoarea aserțiunilor sale.*

Pe vremea aceea, vreau să spun în jurul lui 1907, el depășise faza de pură erudiție a celor ce se ocupau de istoria patriei, și stabilise conceptul însuși de istorie, aducîndu-l la acela general al artei, abordase tema criticii literare și a condițiilor sale în Italia, studiase materialismul istoric și marxismul, avînd un rol esențial în ceea ce s-a numit atunci criza socialismului; elaborase Estetica privită ca știință a expresiei și lingvistică generală, *apoi prima formă a* Logicii, *și publica* Ce este viu și ce este mort în filozofia lui Hegel, *iar din 1903 întemeiase* La Critica.

Estetica *era o carte care nu renova doar filozofia artei, ci orice altă disciplină, prin afinitățile și analogiile pe care le stabilea, deoarece se situa în miezul unei noi concepții filozofice, unde gîndirea particulară se naște numai în ritmul diferențierilor prin care se articulează unitatea, care la rîndul ei nu trăiește decît prin acest ritm, devenind acea specie particulară.* La Critica, *a cărei răspundere în fața legii am*

Fragment din *Scrittori italiani contemporanei*, Nistro Lischi, Pisa, 1952

avut onoarea să mi-o asum mulți ani mai tîrziu, în timpul nefastei tiranii, era cel mai direct și atrăgător mijloc de comunicare al acestei reînnoiri a culturii, ce se anunțase ca un idealism realist și antimetafizic, ca o reluare a acelor tradiții ale gîndirii în care «strălucea ideea sintezei spirituale, ideea de humanitas.»

Citeam Notele asupra literaturii noii Italii, recenziile atît de clare și substanțiale, polemicile atît de drepte, de severe, și totuși de senine; citeam scrierile despre filozofii italieni moderni, compuse de Giovanni Gentile cu acea pasionată fervoare din care s-au născut mai tîrziu Sumarul de Pedagogie și Teoria Spiritului ca act pur, înainte de a fi răpit acestor studii generoase, pentru a fi împins apoi spre o soartă funestă, de către un regim care nici nu l-a înțeles, nici nu l-a iubit.

Dar abia în jurul lui 1910 (și scriu aceste lucruri pentru că, într-un fel sau altul, ele privesc toată generația mea), după ce Croce publicase Filozofia practicii și Logica în forma ei matură, am început să mă orientez spre gîndirea crociană, pregătindu-mă să-i urmez drumul.

Mi s-a părut de la început un gînditor dificil, în pofida supremei lui clarități, mult mai dificil decît unii filozofi cu limbaj obscur, sau decît alții de o captivantă insinuare analitică, de pildă ca Bergson; iar acea limpezime de izvor, care nu are nimic scăpărător sau incandescent (început negativ în sine, printr-un exces ce deformează și alterează lumina), mi s-a părut una din cauzele cele mai evidente ale acelui echivoc datorită căruia atîția simpliști își făceau încă de pe atunci iluzia că au înțeles, ba chiar că au și depășit o gîndire care este, fără îndoială, cea mai complexă din cîte au fost elaborate după filozofia hegeliană.

O seamă de scriitori tineri începuseră să aibă veleitatea de a i se opune într-o manieră facilă și vehementă; iar reacția împotriva lui, atunci ca și mai tîrziu, s-a alimentat mai cu seamă dintr-o înclinație pur senzuală pentru manierele artistice, eventual imorale, ale curentelor de avangardă franceze. Experiența mea literară era firește, aceea a tinerilor, de la adepții revistei La Voce, pînă la unii futuriști; dar era totuși legată de gîndirea lui Croce, prin acele coordonate care mi-au îngăduit întotdeauna să îmbin motive foarte diferite unele de altele (motive terențiene, potrivit dictonului humani nil a me alienum puto), totuși apte să tindă către o echilibrare și o sinteză în conștiința mea. În felul acesta m-am aflat mereu acolo unde mulți din colegii mei nu se așteptau să mă găsească, iar în ochii clasificatorilor care descompun cugetul oamenilor, am trecut pe rînd drept un crocian ortodox, sau drept un rebel printre discipolii «școlii crociene».

Acum, după prima ilustrare a sistemului, desfășurarea și îmbogățirea prodigioasă a gîndirii lui Benedetto Croce se petrecea sub privirea atentă a ochilor noștri tinerești: apăruse volumul cu Probleme de estetică, Filozofia lui Giambattista Vico și se publicaseră Memoriile, care aveau să constituie apoi volumul al patrulea din Filozofia spiritului sub titlul Teoria și istoria istoriografiei, una din cele mai inventive și geniale opere ale gîndirii moderne.

În felul acesta ni se oferea un sistem viu și deschis ce culmina prin identificarea filozofiei cu istoria, și în care filozofia, în sensul strict al cuvîntului, este doar metoda istoriei mereu «contemporane». Spiritul este raportul dialectic dintre cunoaștere și acțiune, dintre teorie și practică, dintre Cuvînt și Act: este conflictul unor momente ideale în care își recunoaște propria-i unitate, ce ar rămîne altfel inefabilă și imobilă; căci prin acele diferențieri reale, în artă și logică, economie și etică, spiritul găsește opoziția necesară dezvoltării.

Ca atare, filozofia va fi constituită în întregime din descoperiri particulare și concrete. Unitatea lumii transpare în fiecare din aceste momente ideale, tocmai prin particularitatea pe care ea o afirmă; iar fiecare gîndire particulară este un sistem integral, străbătut de întreaga istorie. Gîndirea lui Croce își are centrul în orice punct.

Scanned with OKEN Scanner

Astfel, creația acțiunii e pregătită și luminată de creația cunoașterii, iar aceasta, la rîndul ei, prin creația acțiunii. [. . .]

Gîndirea lui Croce, așa cum s-a dezvoltat timp de peste o jumătate de secol, se dovedește azi a fi o arhitectură gigantică, clădită în jurul nucleului vital al Esteticii, pe care în ediția din 1902 a formulat-o ca știință a expresiei și lingvistică generală. Atenția acordată faptului verbal prin care se exprimă omul, această eternă poezie a umanului care în cadrul realului dă formă lucrurilor, cuvîntul care e gîndul însuși acționînd ca să recunoască și să garanteze adevărul în care acționează omul (« omul trăiește în adevăr » este una din cele mai luminoase și totuși severe sentințe ale lui Croce), ne apare astăzi ca prim indiciu al unei filozofii originale. Avea să devină într-adevăr istorismul absolut, așa cum a preferat Croce să-și numească sistemul lui de gîndire, care este, tot cum a spus Croce — « o hotărîtă afirmare a umanismului », deoarece « urmărește exclusiv să înțeleagă tot mai mult și mai bine omul interior, spiritul, refuzînd să iasă în afara acestui centru pentru a urmări metafizici deșarte de orice fel, sau pentru a se învălui în miturile religiilor. Tot binele, cel mai înalt și mai pur bine la care aspiră omul, se află în omul însuși, doar așa cum se poate afla, într-o dramatică și dialectică luptă cu forțele ce i se opun în interior și care marchează ritmul necontenitei sale înălțări ». De la sensul acestei humanitas *pornea Croce explicit încă din programul revistei* La Critica, *scris în 1902.*

LUIGI RUSSO

Popularitatea și impopularitatea lui Croce

Periodic, la un răstimp de vreo patru ani, reizbucnește în Italia polemica asupra personalității lui Benedetto Croce, pe o temă literară sau pe o temă politică. Adversarii lui se îmbărbătează reciproc, socotind că marele lor dușman este mort și îngropat pentru totdeauna, iar cîte unul ne asigură chiar că i-a risipit cenușa în vînt, așa cum se face cu ereticii nepocăiți. Apoi, cum necum, Benedetto Croce revine din nou la suprafață, proaspăt, mușcător și scăpărînd de spirit mai mult decît înainte, mai bine decît înainte; iar jocul acesta durează de vreo treizeci de ani. Oare prin ce putere fabuloasă rezistă mereu omul acesta marilor valuri de impopularitate, atrăgîndu-și, fie și recalcitrantă, stima și admirația ascunsă a multora din adversarii săi? Să încercăm să-i pătrundem secretul. Este vorba, probabil, de un secret cît se poate de simplu, așa că nu ne va rămîne decît să îndeplinim rolul modest de notar al unui episod din istoria culturii noastre, foarte limpede ca origine și foarte consecvent și fatal în efectele sale.

S-ar putea spune pe scurt că întreaga atitudine a lui Croce este aceea a unui revoluționar metodic, care, cu aerul cel mai pașnic și mai prozaic din lume, dărîmă sedi-

---

Din volumul: Antologia della critica letteraria, *vol. III,* Dall'Alfieri al Croce. *Messina-Firenze, C. D'Anna, 1959*

Scanned with OKEN Scanner

mentele gîndirii şi obişnuinţei contemporane, zguduie turnurile şi bastioanele ei, fără a lua seama la frumuseţea gestului său de distrugător. Acest caracter metodic şi placid antiestetizant, propriu polemicii sale, este parcă anume făcut ca să zgîndărească nervii adversarilor şi să le dezvăluie zilnic şi implacabil neputinţa: de aici se trag mîniile, dezlănţuirile şi atacurile repetate ale feluritelor falange vizate, împotriva fortăreţei solid construite a filozofului napolitan. Aceasta e în parte raţiunea agitatei iritaţii a unor anticrocieni; pe de altă parte, printr-un sentiment analog, este raţiunea tainicei stime şi admiraţii pe care adversarii înşişi sînt constrînşi s-o nutrească faţă de acest duşman de neînfrînt.

Opera lui Croce nu e născută dintr-un jet, nu este o operă de impetuoasă genialitate, ci de o genialitate cotidiană, şi care se foloseşte de un ton mijlociu. În timpul vieţii scăpărătoare, ca să zicem aşa, a unui geniu, lumea rămîne uluită datorită vreunei creaţii sau vreunui gest mare, dar curînd se obişnuieşte; geniile fac miracole doar o singură dată şi nu le place să le repete. Iar mulţimea admiratorilor face inventarul şi trece mai departe. Există apoi oameni de o mare vigoare, care nu sînt genii, dar spun cuvinte remarcabile umanităţii şi au un caracter exploziv în manifestările lor intelectuale; sînt oarecum ca acele izbucuri impetuoase, care ţîşnesc năvalnic dintr-odată, se avîntă, se frîng şi gîlgîie, dar jerbele lor cad înapoi; pînă la urmă, aceste izbucuri formează un ochi de apă, iar uneori, vai !, o băltoacă în locul unde s-au născut. Este o apă ce odihneşte în întunecatul căuş adumbrit, dar îşi pierde în această odihnă întreaga ei frumuseţe, *cum spunea divinul meu Metastasio !*

Dacă ar fi să continui cu aceste metafore acvatice, aş spune că opera lui Croce îmi aminteşte mai degrabă de pîrîiaşul ce izvorăşte la Falterona[1], *care porneşte ca un rîuleţ şi, pe măsură ce înaintează, se transformă într-un fluviu adevărat. Strîmbă din nas ici şi colo dispreţuitor, şi pare să se retragă în sine sărăcit de ape, ori să se piardă prin mlaştini mai întunecate, dar pe urmă, la o nouă cotitură, îl regăseşti mereu pe el, pe don Benedetto al nostru în persoană, care-şi continuă liniştit drumul, nutrit cu strădanii şi din strădanii, întinerit prin polemică, încărcat cu noi preocupări şi noi cărţi, cu pasul lui niţel neglijent dar sigur, de om sîrguincios, însă fără grabă. Iar după un parcurs de o sută de mile, tot nu se satură ! N-aveţi încotro, prieteni sau adversari, sînteţi nevoiţi să ţineţi mereu seama de el.*

[1] Rîul Arno.

Scanned with OKEN Scanner

THEODOR ENESCU

Cu privire la Croce şi România

Cititorii români puteau lua cunoştinţă prima oară printr-un volum cu opera de estetician a lui Croce prin traducerea, apărută în 1922 la «Cultura Naţională, în «Biblioteca de filosofie» îngrijită de D. Gusti, a importantului opuscul din 1913 Breviario di estetica. Versiunea românească, sub titlul Elemente de estetică, precedată de o bună succintă «notă introductivă» se datora lui St. I. Neniţescu, pe atunci tînăr întors din Italia, de la studii. Despre vizita pe care, la începutul lui 1919, acesta i-o făcuse lui Croce spre a-i cere sfatul în privinţa studiilor ce urma să le întreprindă la Universitatea din Roma, aflăm chiar dintr-o scrisoare a filosofului napolitan, din 23 iulie acel an, către Karl Vossler. În anii următori, Şt. I. Neniţescu — după cum odată ne-a relatat — avea să-l mai frecventeze pe Croce, care, arătîndu-se doritor să sprijine, în vreun mod practic, cultura românească, intervenea hotărîtor, la sugestia interlocutorului său pentru atribuirea unui teren României la Bienala din Veneţia. Printre manuscrisele rămase de la regretatul poet şi critic de artă se află şi o versiune românească integrală a unuia din cele mai frumoase texte ale lui Croce, fundamentalul Contributo alla critica di me stesso (Contribuţie la critica propriei mele opere) — versiune ce s-ar cuveni desigur să fie publicată. O serioasă cercetare asupra prezenţei operei lui Croce în cultura românească nu există pînă în prezent şi fără îndoială n-ar fi deloc lipsită de interes.

În numeroasele recenzii pe care Croce le-a făcut în revista sa pot fi întîlnite şi numele cîtorva autori români: A. D. Xenopol, M. Dragomirescu, R. Ortiz (spiritual calificat odată ca «insegnante in terra barbarorum») În 1941, evoca mai vechea întîlnire cu Mihail Dragomirescu la Congresul internaţional de estetică din 1931 de la Budapesta, unde îşi amintea a fi fost singurul care i-a dat dreptate, luînd de mai multe ori cuvîntul în sprijinul spuselor lui, cînd acesta scandalizase «gli storici filologi e quelli sociologici o nazzionalisti e razzisti» cu afirmaţia insistentă că istoria poeziei nu este altceva decît istoria capodoperelor. Prin toată încărcătura de «filosofia naturalistica e antiquata» din Science de la litterature a esteticianului român, Croce era în măsură să distingă totuşi «un vero sentimento della poesia» şi da dreptate, în spiritul ei, chiar şi unei afirmaţii ce-şi amintea a fi stîrnit ilaritate la acelaşi congres, şi anume că o poezie, spre a fi preţuită trebuie citită nici mai mult nici mai puţin decît de patrusprezece ori («Quattordici volte» la rubrica «Notizie ed osservazioni» în La Critica, 1941, p. 199).

O mare preţuire acorda Croce, în trei lungi recenzii din La Critica eseurilor («Rimbaud le voyou» «Faux traité d'esthétique» şi «Baudelaire

Scanned with OKEN Scanner

et l'experience du gouffre») unui poet și eseist român devenit eseist francez, B. Fundoianu (Benjamin Fondane), cu care a întreținut și o interesantă corespondență. În Quaderni della Critica (nr. 15, noembrie 1949) recenza cu acut interes eseul lui Mircea Eliade, Le mythe de l'éternel retour, elogiind «la molteplice e scelta erudizione dell'autore e la lucidità della sua trattazione» și discutînd tema centrală: «la riluttanza o avversione al corso della storia, ai cangiamenti e pericoli e dolori che essa porta con se o addirittura del terrore che incute» și, consecință, «i tentativi di fuggirla». Arăta că viața, istoria deci, nu poate fi totdeauna decît străbătută de adversități,iar o soluție a fericirii nu are cum să fie oferită de modelul de viață al primitivilor, deoarece aceștia» n-au creat o nouă formă de viață ci numai au întreținut iluzii în ce privește recurența fericirii». Însă cu empatie descifra motivația sufletească a autorului, înțelegînd că în aceste părți ale cărții lui, el da curs «durerii care sălășluiește în sufletul său ca și în alre atîtota din noi care scriem și citim, offesi nei nostri affetti di patria e di umanità».

Alte contingențe ale lui Croce cu România mai pot fi aflate în relațiile și corespondența pe care le-a întreținut în deceniile II și III ale secolului cu o fervență propagatoare în Italia a culturii românești, Elena Bacaloglu. Cîteva scrisori ale lui Croce, dintre 1910 și 1920 se păstrează azi la Biblioteca Academiei și denotă o mare solicitudine și cordiale sentimente de prietenie față de intrepida româncă ce întreținea în aceeași ani strînse relații și o asiduă corespondență cu apropiatul lui prieten, marele poet napolitan Salvatore di Giacomo. În prima din aceste misive, din 1910, Croce mulțumește pentru «foarte frumoasa țesătură românească ce împodobește acum camera mea de lucru și strălucește nu numai de a ei frumusețe ci și de amintirea amabilei donatoare». Într-o scrisoare din noiembrie 1917 întîlnim o mișcătoare expresie de încredere în destinul României, în acele dificile momente istorice, de primejdie și cumpănă prin care țara trecea și pe care — se arată convins filosoful — va reuși să le biruie prin tenacitatea apartenenței la tradiția spirituală europeană. Ultima scrisoare păstrată, din 1920, cînd Croce era ministru al învățămîntului, se încheia cu rîndurile: «Ella deve persuadersi che, come Ministro, io non ho maggiori poteri di quelli che avessi come privato: perchè un Ministro non è altro che un amministratore della cosa altrui». Numeroase interesante referiri la Croce se află în scrisorile lui Salvatore di Giacomo către Elena Bacaloglu. Dar asupra acestora, ca și asupra scrisorilor lui Croce, ne propunem să revenim odată aici mai pe larg.

LA CRITICA
RIVISTA DI LETTERATURA STORIA
E FILOSOFIA
Direzione:
Amministrazione

Napoli 4 giugno 1912.

Gentilissima Signora

Ho ancora presso di me
[illegible], ma a costo di dar
[illegible] preferisco la seconda
[illegible] la conseguenza non
[illegible] "collocabile" fra quelle di cui
[illegible] del Rebizzo.

Ciò che desidero è che
abbiano tempo di occuparsi
di codesti articoli. Ma alla fine di agosto
o ai primi di settembre
[illegible] una perfetta
[illegible] e allora
[illegible]

Voglia gradire i miei
[illegible]
distinti saluti

Suo
B. Croce

ȘTEFAN DELUREANU

Scanned with OKEN Scanner

Croce, gîndire și acțiune

Admirabila dăruire și tenacitate a lui Croce, în multipla activitate de teoretician, director de revistă și al unei mari case de editură, decurg din concepția severă despre menirea sa ca intelectual indisolubil legat de frămîntările epocii. În primul rînd, considera datoria de a crea opere care să genereze alte opere, instrumente de progres și de eliberare umană. Creator conștient, el nu contemplă, ci trăiește în istorie, cunoscînd pentru a opera. Idealitatea lui este cultura ca educatoare și eliberatoare a omului, implicit, așa dar, semnificația și rolul omului de cultură, al « înțeleptului »: care nu e pentru el nici profet, nici expert-călăuză, noul Vergilius. Circumscriind sensul omului în orizontul mundan, fără aspirații transcendente, el îi fixează locul și menirea *aici*. « Înțeleptul » său nu e sacerdotul absolutului, ci literatul-cetățean exaltat de Francesco de Sanctis.

Suferind îndelung din cauza unei « dizarmonii » între ceea ce făcea și ceea ce ar fi trebuit să facă, a unei « sciziuni » între omul practic și teoretician, Croce depășește această sciziune în fundamentalul travaliu de revizuire a istoriei culturii italiene, de intervenție directă în activitatea culturală ca luminare a conștiințelor, întreprinsă la revista *La Critica:* « . . . operă de om de studiu și de cetățean totodată, astfel încît să nu roșesc cu desăvîrșire, cum mi se întîmplase de mai multe ori în trecut, înaintea unor oameni politici și a unor cetățeni socialmente perseverenți. Nu că aș fi avut prea mare încredere în opera mea; și dacă m-am auzit numit după cîțiva ani și pentru cîțiva ani maestru și ghid spiritual al tinerilor, asta n-a fost fără mirarea mea, amestecată uneori cu iritare; dar eram mulțumit că-mi desfășuram acum toate forțele pe care le posedam, mari sau mici cum vor fi fost ele, în întregime ».

Laicul exigent, își crease în formă rațională « o credință asupra vieții și a scopurilor și datoriilor ei », descoperise religia datoriei, respirase « credința și speranța în viziunea palingenezei neamului omenesc, răscumpărat prin muncă și în muncă ». Marile cărți de istorie, eseurile croceene, sînt toate străbătute de pasiune politică, orice problemă practică e pentru el o problemă « spirituală », de tratat și de rezolvat de cei ce operează pe tărîmul culturii. Reflecția teoretică nu se disociază niciodată la el de opera critică, istoriografică, de aceea a moralistului

și omului politic, un militant în formele proprii. În scrierile sale, Croce se angajează nu numai într-o activitate educativă, ci într-o constantă intervenție politică, îndreptată, prin cunoașterea realului, spre transformarea lui.

Recitindu-și cu emoție, după căderea regimului fascist, *Istoria Italiei de la* 1871 *la* 1915, publicată în 1927, el apreciază că scriind-o înaintea evenimentului izbăvitor, contribuise la păstrarea amintirii și aspirației libertății în timpul acelei « triste paranteze » și că ea putea sta și în viitor mărturie a sentimentelor și idealurilor laborioaselor generații a căror devenire o reconstruise. Cartea provocase reacția violentă a guvernării fasciste care văzuse clar aici o negare răspicată a legitimității ei istorice. Cîțiva tineri curajoși adresară lui Croce o scrisoare de recunoaștere a marei sale prezențe în conștiința istorică a țării, dînd astfel o replică îndrăzneață apostrofei iritate a dictatorului ce-l numise pe filosof « un dezertor al istoriei » (« un 'imboscato della storia »). Gestul lor cutezător avea să fie plătit cu drastice condamnări la închisoare.

Așa cum în *Istoria Italiei* respinsese criteriile arbitrare care contestă sau desfigurează faptele — în primul rînd ideea unei « vocații speciale » revelate, chipurile, popoarelor anticipat, în concordanță cu o presupusă lege istorică —, în *Istoria Europei în secolul XIX* (1932), dedicată curajos lui Thomas Mann împreună cu o semnificativă terțină dantescă (aluzie la evoluția similară a două spirite care se întîlneau acum în adeziunea solidară, ireversibilă, la antitotalitarism: « Pur mo venian li tuoi pensier tra i miei / con simile atto e con simile faccia / sìuhe d'entrambi un sol consiglio fei »), Croce contracara exaltata « misiune europeană » a fascismului, esențialmente antieuropean, apărînd — în opoziție cu competiția naționalismelor — / patrimoniul ideal în care popoarele se identificau tot mai mult:

« Între timp, asistăm pretutindeni în Europa la germinarea unei noi conștiințe, a unei noi naționalități (fiindcă, așa cum am observat, națiunile nu sînt date naturale, ci stări de conștiință și formațiuni istorice); și în același mod în care, acum șaptezeci de ani, un napolitan de sub vechiul Regat sau un piemontez din regatul subalpin deveniră italieni fără a-și renega ființa lor anterioară, ci dimpotrivă, înălțînd-o și contopind-o în acea ființă nouă, tot astfel și francezi și germani și italieni și toți ceilalți se vor eleva la demnitatea de europeni, și gîndurile lor le vor adresa Europei și inimile lor vor bate pentru ea, precum înainte băteau pentru patriile mai mici, nu numai că nu uitate, ci și mai puternic iubite ».

Italia și Europa sînt două concepte fundamental omniprezente în gîndirea croceană, două concepte în continuă, indisolubilă comunicare, față de care se verifică permanent atitudinea civică a istoricului, stimulată de aceeași exigență inexorabilă: *Istoriei Italiei*, născute dintr-un act de repunere în onoare a ideii de libertate, pe care « banda politică înstăpînită pe patria italiană » (expresia e a lui Croce) o ultragia, numind-o « Italietta », îi urmase, cu necesitate, *Istoria Europei*, generată de trepidația pentru viața aceleiași sfinte idei, în aspirația reînvigorării opoziției față de regimurile care o violau și credeau că reușiseră să o suprime, tocmai cînd cărți apărute în afara Italiei, luau ca *motto* reconfortanta mărturie a lui Croce: « Celui care mă întreabă dacă libertatea mai are viitor, eu îi răspund că are mai mult: are Eternitatea. »

Cel pentru care cultura istorică avea rostul « de a păstra vie conștiința pe care societatea umană o are despre propriul trecut, adică despre prezentul ei, adică despre sine, de a-i oferi ceea ce îi trebuie întotdeauna pentru căile de ales, de a

Scanned with OKEN Scanner

ține pregătit tot ceea ce îi va putea fi de folos în viitor pentru acest rol » și pentru care violența nu însemna forță ci slăbiciune — distrugătoare și nu creatoare —, în timp ce forța adevărată, « sinteză volitivă », era totdeauna constructivă, Croce, deci, denunța în *Istoria ca gîndire și ca acțiune* (1938), — într-o încercare de a defini sensul și locul mitului în opera politică și socială —, absurda confuzie de planuri care-l transforma în instrument al anti-istoriei. Prin denaturări succesive, naționalitatea « care e istorie », devenise naționalism, o rigidizare a istoriei, transferată apoi în rasism, ieșire aberantă din istorie și intrare în zoologie.

Condamnînd impetuoasa erupție a freneziei rasiste, Croce nu putea să nu releve opoziția energică, salutară, care o înfrunta peste tot.

Aversiunea lui Benedetto Croce contra fascismului fusese categorică și deplină; în ferma lui opoziție, el rostise încă din 1924 memorabila observație că, în lupta împotriva acestuia, nu probabilitatea victoriei apropiate era de luat în considerare: fundamentală era păstrarea locului de combatant. În 1945, reafirmase decis: « În ce privește fascismul, deși sînt puțin dispus să urăsc (ura e o povară prea grea și dureroasă), ura mea față de el, sub toate aspectele sale, e atît de violentă și de tenace, încît acest sentiment nu se domolește nici măcar acum cînd el a murit sau e pe moarte ».

Pentru Croce și antifascismul său, fascismul se configura ca o enormitate, ca un moment de degenerare în viața italiană, ca « o invazie a Hicsoșilor », după celebra sa metaforă. O paranteză de barbarii ce trebuia ștearsă, pentru a se reveni la punctul anterior, prefascist. Palingeneză morală și întoarcere la origini, aceasta era revendicarea sa.

Un alt act emblematic încheie arcul cronologic al perioadei celei mai fericite a operei crociene: e discursul rostit în septembrie 1944 în care « înțeleptul » interpreta în fața lumii, în numele Italiei învinse, secole de civilizație și cultură italiană, în apărarea celeilalte Italii, a Italiei Rezistenței, nu fără evidenta intenție de a aminti Angliei și Statelor Unite aplauzele lor inițiale la adresa fascismului. Condamnarea fascismului se pronunța neechivocă, dar gîndul exprimat în măsura seninătății, revenea solemn la erori și dureri comune, la oameni ce nu mai existau, la embleme ale spiritului creator dispărute pentru totdeauna, la colțul său din Napoli în care nu știa cum se va mai putea întoarce vreodată. Triumfau însă și acum încrederea și speranța, adică voința: « Domnilor, omul care v-a vorbit e înaintat în ani și veți ierta sinceritatea cu care vi s-a adresat cel care a trăit mult și n-a cerut niciodată altceva vieții decît să-l lase să-și îndeplinească munca de gînditor la care se simțea chemat, și . . . să poată concura la asigurarea, într-o omenire civilizată, a continuității și progresului studiilor cărora el le-a dăruit opera sa. Însă el, asemeni atîtora din generația sa, resemnat pentru moment, în tristețea de a lăsa după sine o lume așa de diferită de aceea plină de speranță și de încredere, pe care a avut-o în jurul său în adolescență . . . o lume profund descumpănită și îndurerată, e sigur însă că ea, care nu vrea și nu poate să moară, își va recupera forțele și își va relua ascensiunea. Permiteți dar ca el să vă exprime o dorință la care nu știe încă să renunțe, care e aceea de a vedea înainte de a închide ochii, arcul ceresc apărînd, sau măcar profilîndu-se, pe orizontul Italiei și al lumii întregi ».

În ultima « conversație » cu studenții Institutului de Studii Istorice din Napoli, din anul academic 1948—1949, inserată în *Quaderni della Critica* și inclusă apoi în

Scanned with OKEN Scanner

Istoriografie și idealitate morală (1950), tratînd despre egalitatea oamenilor în libertate, Croce observa cum, printre ruine de tot felul, speranțele nu erau stinse și clipeau cînd și cînd, fulgerînd orizontul crepuscular.

Bătrînul dascăl venera încăodată, sub semnul imortalității, idealul de libertate care e « în inima însăși a realității : și acea inimă va bate mereu cu ritmul cu care a bătut întotdeauna, dar, în afara acelui ideal, nu poate exista altul, și cu atît mai puțin idealul invers al servituții universale ».

Benedetto Croce, în care Gramsci identifica pe « cel mai mare gînditor al Europei » (*Città Futura*, 11 februarie 1918), farul intelectualității italiene postrisorgimentale, primul ideolog al societății, al clasei conducătoare italiene prefasciste, s-a inserat adînc în tradiția culturii Italiei unitare, contribuind în mod determinant la obținerea dreptului de cetate în Europa, pentru critica italiană. Această desprovincializare a unei culturi naționale impunătoare, s-a operat, înainte de toate, prin revista *La critica*, prezentă cu « impecabila ei copertă gălbuie în toate universitățile și bibliotecile Europei ».

Concomitent cu această profunzime generoasă de idei și judecăți, cel pentru care și explicarea potrivită a unui sonet petrarchian însemna a face operă de antifascism — italian și european în continuă compenetrație a celor două ipostaze,— a reprezentat, pentru generațiile contemporane, și un model de civism.

« Dezertorul din istorie », cum l-a gratulat un dictator furios, avea de fapt rădăcini din cele mai profunde în istorie. Atît în aceea a țării sale cît și în aceea a continentului.

Prezentînd în 1941 semnificația de manifest a cărții sale, *Istoria ca gîndire și ca acțiune*, ziarul *Times* putea nota pe drept: « Cauza libertății are în Italia, în persoana unui filozof care trăiește și studiază de ani îndelungați într-un vechi cartier din Napoli, pe apărătorul său cel mai de nădejde ».

Scanned with OKEN Scanner

STEFAN GEORGE
PAUL CLAUDEL
ADY ENDRE
RAINER MARIA RILKE
F. T. MARINETTI
GEORG TRAKL
G. BACOVIA
FERNANDO PESSOA
OSIP MANDELSTAM
TUDOR ARGHEZI
SERGHEI ESENIN
TRISTAN TZARA
GIUSEPPE UNGARETTI

EUROPA ÎN POEME

HUGO BALL
BERTOLT BRECHT
JUAN RAMON JIMENEZ
GOTTFRIED BENN
PAUL VALÉRY
JORGE GUILLEN
T. S. ELIOT
EUGENIO MONTALE
LUCIAN BLAGA
GHIORGHIOS SEFERIS
ANDRÉ BRETON
ION BARBU
VLADIMIR MAIAKOVSKI
MOMCILO NASTASIEVIČ
FEDERICO GARCIA LORCA
VITEZLAV NEZVAL
FRANCIS PONGE
MIECZYSLAW JASTRUN
W. H. AUDEN
SAINT-JOHN PERSE
ODYSSEAS ELITIS
GÜNTER EICH

Scanned with OKEN Scanner

Grupaj selectat, cu un argument de
ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

PICASSO, desen, Minotaurul

Tălmăciri de:

A. E. Baconsky
Nina Cassian **Ștefan Aug. Doinaș** **Ion Brad**
Ioanichie Olteanu **Eta Boeriu**
Mircea Ivănescu **Florian Potra** **Petre Stoica**
Roxana Eminescu **Slavomir Popovici**
St. Stoenescu **C. Abăluță** **Mihai Miroiu**

Scanned with OKEN Scanner

ȘTEFAN AUGUSTIN DOINAȘ

Scanned with OKEN Scanner

ARGUMENT

Conștiința modernă a poeziei s-a cristalizat în primul sfert al secolului XX, pe fondul unei crize generale a conștiinței europene minată insidios de acțiunea — cu rezultate uneori tardive — a unor « maeștri ai suspiciunii ». Marx, divulgînd resorturile materiale ale faptului istoric și punînd în lumină caracterul de clasă al unei culturi; Nietzsche, propovăduind « religia supraomului » și răsturnarea totală a sistemului de valori consolidat de veacuri de către Creștinism; Bergson, acuzînd intelectul « spațializant » că îngheață și falsifică elanul vital, că fragmentează continuitatea genuină a duratei pure; Freud, forînd pe verticală structura umană și construind subteran edificiul psihologiei abisale; — toți aceștia au pregătit deriva în care au început să plutească o seamă de certitudini seculare ale spiritului european. Pentru templul poeziei tradiționale — cu cei doi mari piloni ai lui, Clasicismul și Romantismul — artificierii care așează prima dinamită, înlăuntrul lui, sunt Rimbaud și Mallarmé: hipertrofierea eului liric, cerința teribilistă ca poetul să procedeze prin « dereglarea tuturor simțurilor », să se facă *voyou* pentru a deveni *voyant*, pretinsa « inventare a culorii vocalelor » etc., pentru primul; « secesiunea »

limbajului, viziunea paginei de poezie — asediată din toate părțile de albul neant al Tăcerii — ca o întrepătrundere de galaxii logice, sau propoziția atît de inofensivă care spune că « poezia nu se face cu idei, se face cu cuvinte » etc. — iată micile nuclee anunțînd conspirația internă împotriva poeziei, adolescentina de-conspirare a poetului, neîncrederea în acel « tărîm de mijloc » — situat între conștiință și real — care va deveni terenul viitoarelor bătălii — Limbajul.

Și totuși, în primii ani ai secolului nostru, poezia europeană părea încă de nezdruncinat în mărețul ei edificiu zidit de-a lungul atîtor epoci. Convergente în direcția unui « purism » liric, Parnasianismul, Simbolismul și Hermetismul vor filtra lent, o mistică a formei estetice, un lexic al nobleței, strălucirii, prețiozității și răcelii, un rol aparte — de sacerdot laic — al poetului, — trăsături care se vor confirma cu Neoclasicismul în general, cu *Jugendstil*-ul german și Hermetismul italian. În același timp, din Romantism continuă o linie a sensibilității cosmice a omului, mai acuzată acum — în perioada de criză — prin afirmarea și clamarea unei rupturi om/univers, a unei opoziții ireductibile natură/civilizație, a unui « amurg » al idolilor, al zeilor, al oamenilor etc., din care Expresionismul își va urzi « poetica strigătului », precum și alte stindarde de luptă. O a treia linie majoră, aceea a poeziei religioase, va continua să fie activă, ca un sindrom mistic — nu e, oare, ciudat? — tocmai în corpul sănătosului raționalism francez, prin Claudel și Péguy. Pînă la sfîrșitul primului război mondial, cei care aveau să devină fie marii poeți, fie exponenții unor orientări poetice, fie exemplarii lor « eretici », apar, rînd pe rînd, ca reprezentanți ai celor trei direcții indicate mai sus: Rilke *(Das Stundenbuch)* în 1900, Claudel *(Cinq Grandes Odes)* în 1904, Stefan George *(Der siebente Ring)* în 1907, Ady *(Sînge și aur)* în 1908, Péguy *(Eve)* și Benn *(Morga)* în 1912, Apollinaire *(Alcools)* în 1913, Trakl *(Sebastian im Traum)* și Maiakovski *(Norul în pantaloni)* în 1915, Bacovia *(Plumb)* și Ungaretti *(Il porto sepolto)* în 1916, Eliot *(Prufrock)* și Valéry *(La jeune Parque)* în 1917, Blaga *(Poemele luminii)* în 1919. Dar epoca salutarelor « trădări » poetice încă nu începuse, viitorii maeștri sunt încă fideli « școlilor » în cadrul cărora s-au descoperit pe ei înșiși.

Primul semn a ceea ce avea să se petreacă în chiar fieful tradițional al poetului, care e Limbajul, apărea la orizont: « Manifestul futurist » al italianului Marinetti, în 1912. Sub lozinca destul de vagă a unor *parole in libertà*, la adăpostul unei gîlcevi gălăgioase cu sintaxa și punctuația etc., și implicit recomandării de a exprima în poezie *coraggiosamente il « brutto »*, se manifestă, de fapt, o mare cotitură a poeziei europene: ruptura programatică, de principiu, cu trecutul; cu acel trecut care sub diverse forme — ca model de artă clasic, ca măsură a omului, ca « vîrstă

Scanned with OKEN Scanner

de aur », ca « paradis pierdut », ca acord al individului cu Totul etc.—nu încetase, de aproape două mii de ani, să fie « soarele scufundat » al clasicilor și romanticilor. În locul acestui trecut idealizat, se propune acum un nou orizont, singurul în care termenul de *libertate* încă nu e compromis, deoarece rămîne mereu o virtualitate pură — viitorul: deliranta viziune rimbaldiană *Million d'oiseaux d'or, o future Vigueur* ! Deocamdată, acest viitor era — cel puțin pentru Futurism — în funcție de civilizația și tehnica europeană, un automobil părîndu-i-se lui Marinetti « mai frumos ca Victoria din Samotrake ». Patru ani mai tîrziu, la Zürich, Tristan Tzara va pune hazardul să scoată din pălărie prototipul noii poezii și din dicționar numele orientării care avea s-o breveteze — Dadaismul: « program » mult mai radical, și extins de la poezie la întreaga activitate creatoare de valori, deoarece — dincolo de atentatul la logica, construcția și finalitatea textului — funcționa un nihilism molipsitor, cu multiple consecințe practice.

În deruta societății europene, provocată de primul război mondial, lirismul își recuperează o funcție social-politică declarată, veche de cînd lumea; dar căreia îi va trebui încă un sfert de veac pentru a-și găsi temeiurile teoretice și a se autodefini ca « poezie angajată ». În jurul anilor 20, exponenții principali ai acestei descinderi cetățenești în arena politică sunt Brecht (ale cărui poezii nu vor fi totuși adunate în volum decît în 1927, *Die Hauspostille*) și Maiakovski, desprins complet de suprarealismul său incipient cu poemul *15.000.000* (1919). În plan pur cultural, marasmul spiritual al acelor ani va prilejui capodopera lui Eliot, *The Waste Land* (1922). Apoi, acest prim sfert de secol avea să se încheie cu cea mai fermă, elaborată și adîncă « revoluție culturală » — gîndită și propusă ca atare, în cele două manifeste redactate de Breton în 1924 și 1925 — aceea a Suprarealismului. Mișcarea se reclamă deopotrivă de la Marx, Bergson și Freud; dar, ca surse pur literare, ea se îndreaptă spre romanul negru și literatura fantastică, Hegel și Romantismul german (îndeosebi Novalis), Rimbaud și Lautréamont. Suprarealiștii vor să exprime *le fonctionnement réel de la pensée*, să recurgă *à la toute-puissance du rêve* (de unde, dicteul automat), să ruineze *définitivement tous les autres mécanismes psychiques*, să lupte împotriva « sistemelor » înjghebate de Rațiune, să recunoască rolul unui « joc dialectic » între materie și spirit (depășind tradiționalul dualism filozofic), să se arate *infiniment sensibles*, ca poeți, la apropierea fortuită a doi termeni, din care țîșnește *la lumière de l'image*, să proclame *l'égalité totale de tous les êtres humains devant le message subliminal* al Inconștientului, să se debaraseze cu adevărat *de tout souci esthétique*. Să consemnăm, de asemenea, tendința de a revalorifica arta primitivă și arta celor alienați *(L'art des fous, la clé des champs !)*, umorul negru,

Scanned with OKEN Scanner

hazardul obiectiv, și angajamentul politic în lupta împotriva culturii burgheze. Aceste trei orientări « revoluționare » se sprijinesc, de altfel, pe cuceririle de avangardă ale artei plastice care se afla, în timp, cu un pas înaintea lor. Pictorii și poeții « descompun » obiectul estetic tradițional — tabloul, respectiv poemul — înscriindu-se deliberat pe vectorii explozivi ai « operei de artă », adică încurajînd forțele centrifuge, autarhice ale elementelor care o formează: culoare, linie și forme geometrice abstracte în dauna figurativului și a compoziționalului (în pictură), cuvînt, imagine, sonoritate în dauna construcției logice a textului (în poezie).

În acel atît de agitat deceniu al treilea, s-a putut crede, pentru o clipă, că viitorul poeziei ar aparține în întregime acestor « școli » sau « mișcări » literare, ca purtătoare ale unei acute crize a conștiinței poetice (în cadrul, mai general, al celei culturale), ca « programe » foarte precise, cu finalitate imediată. Dar evoluția europeană a genului a arătat, în anii următori, că ființa poeziei trăiește nu atît prin poeticile care se elaborează explicit, cît prin poeticile care se realizează implicit în structurile unor mari opere; că « revoluțiile » în poezie nu fac decît să stimuleze — și, într-un fel, chiar să justifice — cezarismul marilor cretori. Urmărindu-i pe aceștia din urmă, pînă spre mijlocul secolului, se va vedea că ei își trădează treptat adeziunile din tinerețe, anti-conformismul lor de avangardă (acolo unde există) cedînd în fața unui « conformism » — care e, de fapt, fidelitate față de sine — a personalității, și astfel, în fața celui, inalterabil, al eternei poezii: Benn și Blaga se desprind din Expresionism, Rilke depășește purismul restrictiv al « artei pentru artă », exact așa cum Ady și Bacovia își depășesc tinerețea simbolistă; Hermetismul italian (Ungaretti și Montale) cristalizează într-o formulă care nu mai are decît puține puncte comune cu experiența omonimă franceză; chiar Valéry îl renegă întrucîtva — poate din prea acuzat intelectualism — pe maestrul anilor săi de debut; în Spania, pleiada de poeți crescuți la « școala franceză » (Guillén, Diego, Dàmaso Alonso, Lorca, Aleixandre, Alberti etc.) își descopăr, încă din 1927, un nou zeu tutelar în conaționalul Góngora, justificîndu-și prin recursul la el și la folclorul național explozia imagistică aparent de sorginte suprarealistă. « Dogmatismul » teoretic al « școlilor » (tocmai pentru, că teoretic, se anunță ca un anti-dogmatism) e, astfel, învins de forța creatoare personală care-și plăzmuiește miturile proprii.

Se vede clar, acum, conștiința de sine a poeziei are destulă forță și generozitate pentru a se alimenta din conștiințele — extrem de divergente — ale diverselor « angajamente existențiale », ale diverselor trăiri adînci care se impun, treptat, omului de artă din Europa. Se diversifică, astfel, o seamă de linii de forță ale lirismului, care, cu puține excepții și, desigur, supuse unor inerente oscilații, vor rămîne active pînă în zilele

Scanned with OKEN Scanner

noastre. Oricît de mare risc ar comporta etichetările, nevoia unui tablou general al poeziei europene din secolul nostru mă obligă la un anume schematism, la cîteva compartimentări cu valoare relativă.

E, mai întîi, acea poezie care izvorăşte din *conştiinţa unei crize a valorilor*. Aceasta va fi, pentru expresionişti, o criză a «omului în lume», a omului situat fie în raport cu un Transcendent interogat anxios şi pus sub semnul întrebării, fie în raport cu o Natură pierdută, dar recuperabilă; lirism al unui univers în suferinţă din cauza unui morb metafizic, sau numai social. Pentru cei ce au anunţat, sau pentru cei ce continuă «programele» nihiliste ale Futurismului şi Dadaismului, ea va fi o «criză a Limbajului» sau o «criză a eului», ambele convergente spre o poetică a aleatorului, în care hazardul sau — mai puţin radical — jocul (gratuit ori nu) se substituie logicei şi ordinei practicate de Raţiunea instauratoare. De la desfiinţarea limbajului consacrat, căruia i se divulgă funcţia utilitară, pînă la «inventarea» unui nou limbaj, incomunicabil, speculat ca expresivitate — eufonică sau cacofonică — nu este decît un pas, — şi acest pas a fost făcut: Hugo Ball, apoi Isidore Isou, iar mai tîrziu Henri Michaux experimentează, pe rînd, «poeme sonore» ce renunţă la «un limbaj devastat de jurnalism», ori «distrugerea CUVINTELOR în favoarea LITERELOR» (Letrism), ori adevăraţi «monştri verbali». Pentru urmaşii credincioşi ai Suprarealismului, atît în ţara sa de baştină, cît şi în România, Jugoslavia, Cehoslovacia, Polonia etc., atît «dicteul automat», cît şi «lumina imaginii» vor marca o prelungită conştiinţă a «crizei realului», evidentă încă în prezent.

În al doilea rînd, se cuvine să remarcăm o *conştiinţă a faptei*, care mobilizează poezia europeană mai ales după al doilea război mondial. Ea înţelege să-şi aproprieze actul poetic ca pe unul dintre cele mai eficiente instrumente spirituale de modelare a sufletului contemporan, angajînd masele în orbita unor idealuri istorico-sociale precise. Sfidarea culturală a burgheziei, aspect iniţial şi negativ al «programului» suprarealist, îşi va găsi ţeluri comune cu poezia angajamentului politic, cu atît mai mult cu cît între «trădările» care au dezmembrat Suprarealismul, ca mişcare unitară, se numără exodul poeţilor comunişti, dornici să facă din fapta culturală o prelungire a faptului politic. Revolta, ca atare, face un pas înainte, care este acela al militării pentru instaurarea unei noi ordini, în locul celei dărîmate: supra-realitatea nu indică, atunci, doar faza minus a negării realităţii prezente, ci şi faza constructoare a unei realităţi viitoare. Al doilea război mondial va deschide, în cadrul acestei lirici a faptei, o nouă perspectivă pentru poezia patriotică, prin care se afirmă conştiinţa de sine a popoarelor zguduite de cataclism, de la lirica «maquisardă» a francezilor, la Neorealismul ultragiat de catastrofe al italienilor, de la

Scanned with OKEN Scanner

Realismul socialist al țărilor din Est la poezia luptătoare a comuniștilor spanioli și greci.

Există, apoi, o lirică modernă a *conștiinței creaturale*. E vorba de sentimentul exultant al dependenței de Transcendență și al unor legături incoruptibile cu Universul, așa cum îl exprimă poezia unor « mari catolici » de la Claudel la Milosz. Uneori acest sentiment pierde coloratura religioasă, pentru a înregistra raportul om/Univers ca revelare a unei uriașe « ceremonii cosmice », ca procesiune inițiatică a stihiilor, precum la un Saint-John Perse. Dar e vorba, pe de altă parte, la alții, de sentimentul dependenței omului de societatea și civilizația contemporană, resimțită ca o teribilă sclavie: aceea pe care Benn expresionistul o deplîngea ca despicare *(Spaltung)* între individul modern și propria sa realitate ancestrală, sau aceea pe care același Benn, devenit neoclasic, o prezintă ca o dramă apocaliptică a « eului modern » crepuscular *(Das moderne Ich)* asediat de condițiile istorico-sociale. După cum poate fi vorba de tradiționalul sentiment al « dezrădăcinării », încărcat cu accente noi în lirica atît de marginal-europeană a unui Esenin. În orice caz, la toți aceștia, ca și la continuatorii lor, registrul sufletesc uman parcurge marele arc ce se deschide între *da*-ul extatic al credinciosului și *of*-ul surd al scepticului.

În fine, se poate vorbi despre o *conștiință a culturii*, despre sentimentul că omul e scăldat în baia unor valori perene create de el însuși și cărora e chemat să le construiască mereu sinteza vivifiantă, conștiință care hrănește o parte a poeziei moderne. Neoclasicismul acestei orientări poate fi identificat în multe țări, îndeosebi — acum — ca depășire a formulei « artă pentru artă » și a « purismelor » de orice fel, și remarcabil ca tentativă de sinteză. culturală. Un asemenea lirism e prezent în unele poeme ale lui Eliot, teoreticianul și practicianul concilierii tradiție/inovație; se poate citi de-a lungul operei poetice a lui Blaga, în « discursul său mixt » care încearcă sinteza mit/filozofie; se întrevede ca un nou orizont egeic,saturat de umanism, la marii greci moderni (Sikelianos, Seferis, Kavafis, Elitis etc.); și poate că tot ca sinteză culturală ar trebui să fie văzută opera poeților « cu mai multe euri lirice » (citește: poetici), cum sunt românul Ion Barbu sau portughezul Fernando Pessoa.

Aceste orientări fundamentale nu exclud, fără îndoială, posibilitatea experimentelor de orice fel : de la acela al lui Francis Ponge, pentru care « obiectul » tematic devine — ca textualitate — « joc » figurat fie al materialității lucrului real ca atare, fie al sonorității numelui său; la poezia « vizuală » sau « concretă » care se reîntoarce la obsesia mallarmeiană a paginei ca spațiu vital și constitutiv al poemului, sau la aceea « caligramică » a lui Apollinaire; de la « jocurile » existențiale ale unui Vasko Popa, la « necuvintele » unui Nichita Stănescu. Pentru asemenea expe-

Scanned with OKEN Scanner

rimente, sau pentru altele, se poate găsi oricînd punctul de contact cu una sau alta din direcțiile mari amintite mai sus. În măsura în care poezia modernă trăiește fericită din centrarea asupra nucleului ei esențial ideatico-vizual-expresiv, ea își demonstrează — poate, paradoxal — aceeași sănătate în forme de lirism care acuză voluptuoasa ei dezmembrare în elementele care o compun: imaginea, sunetul și ideia. Accentul exclusiv pe una din aceste componente arată clar că conștiința crizei Limbajului poetic e încă vie, dar că soluțiile mai noi se feresc de radicalismul excesiv al anilor 20.

Mica antologie poetică ce urmează vrea să ilustreze ideile avansate mai sus, adică să prezinte, la scară foarte mare, un fel de « hartă a poeziei europene din secolul XX » întocmită de un cartograf modest și, fatalmente, subiectiv. Ea speculează deopotrivă asupra textelor de poezie și asupra textelor de poetică, tocmai pentru a nu pierde din vedere reperele importante, de ordin istoric, ale fenomenului. Restrînsă și, mai ales, partizană; avînd decența de a nu insista asupra zonelor pe care cartograful nu le cunoaște direct (fără a pretinde că « acolo sunt lei »), această selecție ar dori, întîi de toate, să stimuleze propria viziune a cititorului asupra a ceea ce s-a petrecut în Europa în ultimii 80 de ani. De aceea, ea nu poate fi nicidecum un bilanț, ci doar un alfabet de uz personal, cu mari spații goale între litere, în care fiecare e invitat să înscrie majusculele în care crede.

Desen de PICASSO

Scanned with OKEN Scanner

STEFAN GEORGE

•

Tu prag încă ne stai sfîrşit şi mijloc
Pe drumul tău de jos, Zeu de solstiţiu,
Spre steaua ta ni se înalţă imnul.
Zăceau atunci mari umbre peste plai
În templul şubred flacăra-n altare
Nu mai bătea spre noi de alte febre
Nu părinteşti scăzute: înspre tronuri
Inaccesibile-ale celor Limpezi
Uşori Puternici unde-un sînge nobil
Ne aspira dorindu-şi depărtarea . . .
Atunci venişi lăstar din trunchiul propriu
Frumos ca nimeni mai real ca visul
Arzînd ca zeii goi ne-ai stat în faţă:
Atunci din mîini cu mir ţi-a curs preaplinul
Şi fu lumină şi-orice dor tăcu.

Tu ne-ai răpit din chinul dezmembrării
În contopire incarnată Unul
Cu Altul stînd, Beţie şi Lumină:
Erai la tron de nouri rugătorul
Luptînd cu spiritul şi învingîndu-l
Şi jertfă-ai fost la cuvenitul termen . . .
Prieten undelor de primăvară
Curat şi svelt tu le-ai primit alintul
Şi-ai fost cel dulce adormit în iarba
În care pogorîse un Ceresc.
Te-am copleşit cu crengi de sălcii, roze
Şi dubla-ţi frumuseţe-am celebrat-o
Dar fără-a şti că-n corpu-n faţa cărui
Îngenunchiasem se-ntrupase-un zeu.

•

Din jar de purpuri ceru-şi strigă ciuda:
Mi-e ochiu-nstrăinat de-acest popor . . .
Infirm i-e spiritul ! iar fapta moartă
Doar cei ce-n drum către ţinuturi sacre
S-au sughiunit pe aurii trireme
Cîntînd la harfa mea şi care-n templu
Jertfesc . . . şi cei ce încă-şi caută drumul
Nălţîndu-şi braţele-arzătoare seara

Scanned with OKEN Scanner

Doar lor le mai presar pe urme harul —
Iar restu-i noapte și nimic.

●

Cînd Unul piere Totul e tangibil:
Orb spiritul din ham s-a dezbrăcat
Ca suflet dezertor în joc penibil —
Rostit e Totul: snop de pai uscat.
Alungă-acum din piept mîhnita zestre
Mînii iluzii beznă și pîrjol:
Fapta țîșnește-n jubilări terestre
Ideia-și naltă-n soare trupul gol.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

PAUL CLAUDEL

CINCI MARI ODE

ODA A PATRA: MUZA CARE ESTE GRAȚIA
(fragment)

Strofa I

(. . .)
Așa cum poetul antic vorbea în numele zeilor lipsiți de prezență,
Și eu spun că nu există nimic în natură, care să nu fie adresat anume și direct omului,
Și precum lumina pentru ochi și sunetul pentru ureche, la fel orice lucru pentru analiza inteligenței,
Continuată cu inteligența care o
Reface din elementul pe care-l recîștigă,
Fie că e hîrletul ce-l curăță, sau zidul constructorului și amestecul de mercur,
Ori savantul, cu pana în mînă, ori urzeala războiului de țesut, ori căruța.
Iar eu pot să vorbesc, în prelungirea tăcerii din lucruri,
Vorbirea care la locul ei este voință și inteligență.
Voi cînta marele poem al omului sustras întîmplării!
Tot ce oamenii au făcut prin preajmă cu tunul care deschide străvechile Împărății,
Cu barca demontabilă suind pe Aruwhimi, cu expediția polară adunînd observații magnetice,
Cu bateriile furnalelor înalte care mistuie minereu, cu freneticele orașe care gîfîie și țes (și ici-colo cîte-o buclă albastră a rîului pe cîmpia solemnă),

Scanned with OKEN Scanner

Cu porturile mărginite pe dinlăuntru de ghiare și de antene, și transatlanticul semnalizînd departe în ceață,
Cu locomotiva-nhămată la garnitura ei, și canalul care se umple cînd fata inginerului-șef cu vîrful degetului ei pe trăgaci face să sară-n aer de-odată digul cel dublu,
Eu am să fac cu un poem ce nu va mai fi aventură a lui Ulise printre Lestrigoni și Ciclopi, ci cunoaștere a Pămîntului,
Marele poem al omului în sfîrșit împăcat pe de-asupra cauzelor secunde cu forțele veșnice,
Marea Cale triumfală de-a curmezișul Pămîntului împăcat, pe care omul sustras întîmplării să-nainteze!

Antistrofa I

— Ce-mi pasă de toate mașinile voastre, de lucrările voastre de robi, de cărțile și de scrierile voastre?
O, într-adevăr fiu al țărînei! o, matahală cu labe late! o, într-adevăr născut pentru căruță, zmulgîndu-și fiecare picior din ogaș!
Plăzmuit de minune pentru a fi contopist de birou, copiind minuta și expediția.
O, destin de Nemuritoare legată de-acest imbecil grosolan!
Nu cu strungul și cu foarfecile se face un om viu, ci cu o femeie, și nu din cerneală și pană se iscă vorba cea vie!
Cum ai să socotești, oare, femeile? fără ele totul ar fi atît de ușor. Iar eu, eu sunt o femeie între femei!
Eu nu sunt accesibilă rațiunii, iar tu nu vei face deloc, deloc nu vei face din mine ceea ce vrei, însă eu cînt și dansez!
Și eu nu vreau să iubești o altă femeie decît pe mine, ci numai pe mine, căci nu există o alta atît de frumoasă,
Și niciodată tu nu vei fi bătrîn pentru mine, ci-n ochii mei mereu mai frumos și mai tînăr, pînă ce vei fi un nemuritor împreună cu mine!
O, prostule, în loc să raționezi, profită de ora aceasta de aur! Surîde! Pricepe, căpățînă de lemn! O, chip de măgar, învață marele rîs divin!
Căci eu nu voi fi totdeauna aici, ci fragilă sunt pe-acest sol de țărînă cu cele două picioare ale mele ce pipăie,
Ca un om pe fundul apei care-l respinge, ca o pasăre care încearcă să se așeze, cu cele două aripi pe jumătate închise, ca flacăra pe feștilă!
Vezi-mă-n fața ta pentru clipa aceasta scurtă, iubită a ta, cu-acest chip care biruie moartea!
Cel ce-a băut dar pe de-a-ntregul strachina sa de vin nou, acela nu mai cunoaște creditorul și proprietarul;
El nu mai e soțul unei glii sterpe, nici colonul unei femei certărețe cu patru fete în casă;
Ci iată-l sărind complet gol ca un zeu în teatru, cu capu-mpletit în ramuri de viță, liliachiu și cleios de sus pînă jos de dulcele must al ciorchinilor,
Ca un zeu lîngă cimbru, fluturînd pielea unui purceluș plin de vin care e capul regelui Pantheu,
În timp ce așteptîndu-și rîndul corul de băieți și fetișcane cu voci proaspete îl privește rontăind măsline sărate!
Iată virtutea acestei băuturi pămîntene: bețivul, încet-încet, înveselindu-se, vede dublu,
Lucrurile deopotrivă cum sunt și cum nu sunt, iar oamenii-ncep să nu mai înțeleagă ce spune.
Oare-adevărul să fie mai puțin tare decît minciuna?
Închide doar ochii și respiră viața cea rece! Ptiu vouă, hapsîne zile terestre! O, nunți! o, premise-ale spiritului! soarbe doar vinul acesta nefermentat!

Scanned with OKEN Scanner

Apropie-te și vezi dimineața eternă, pămîntul și marea sub soarele dimineții, ca unul care apare în fața tronului lui Dumnezeu !
Ca pruncul Jupiter cînd stătea uluit pe prag la grota Dicteei,
Cu lumea în jurul său, nu ca un rob supus, ci ca moștenitorul și fiul legitim !
Căci nu tu ești făcut pentru ea, ci ea e făcută pentru tine !
La ce bun să te-ncorzi și mai mult, împotrivindu-te
Propriei tale bucurii evidente și violenței acestui suflu ceresc ? trebuie să cedezi !
Triumfează și izbește cu picioru-n pămînt, căci cel atașat de nimic,
Înseamnă că nu-i mai este stăpîn, și calcă-n picioare țărîna ca unul care dansează !
Rîzi, așadar, o doresc, văzîndu-te,
Rîzi, nemuritorule ! văzîndu-te printre aceste lucruri pieritoare !
Și bate-ți joc, și uită-te la ce luai tu în serios ! căci ele se prefac a fi aici, însă trec.
Și se prefac a trece, însă nu-ncetează de-a fi aici !
Iar tu, tu ești cu Dumnezeu pentru totdeauna !
Ca să transformi lumea n-ai nevoie de hîrleț și secure, de mistrie și spadă,
Ți-e destul s-o privești numai, cu acești doi ochi ai spiritului care vede și care aude.
.....

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

ADY ENDRE

AMINTIRI DINTR-O NOAPTE DE VARĂ

Din cer un înger mîniat
Sună peste pămînt o rea vestire.
O sută de flăcăi înnebuniră,
Căzură stele fără număr,
Se risipiră nimburi de fecioară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

Bătrînii stupi focul i-a devorat,
Mînzul cel mai frumos și-a frînt piciorul,
Burkuș, dulăul, a murit turbat,
Maria, servitoarea mută
A început să cînte-asurzitor,

Scanned with OKEN Scanner

Visam că morții noștri înviară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

Tîlharii jefuiau neruşinat,
Cei bravi tăceau ascunşi,
Iar laşii de trufie se-arătară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

Știam că omul se înșeală-adesea,
Că dragostei îi e mereu dator —
Totuşi mi se părea ciudată
Lumea aceea-ntoarsă, răsturnată.
Luna părea mai batjocoritoare;
Oamenii mai mărunți ca niciodată
În noaptea-aceea mi se-nfățișară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

Cu voluptate neagră, spaima
Plutise peste suflete în zbor,
În fiecare om sălăşluise
Destinul tainic al strămoşilor.
Se mistuise-n sînge şi-n teroare
Supremul har al omului, gîndirea,
Pierise în neant, se destrămase
Toată sclipirea ei de-odinioară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

Eram pe atunci încredințat
Că a-nviat şi mă cufundă-n moarte,
Un zeu pe care l-am abandonat.
Dar iată, vremea e departe,
Şi eu rămîn acelaşi om mereu,
Născut atunci în noaptea de coşmare,
Căutător de Dumnezeu,
Sînt amintirea ei amară —
Ciudat,
Ciudată-a fost acea noapte de vară.

În românește de A.E. BACONSKY

Scanned with OKEN Scanner

SONETELE CĂTRE ORFEU

Partea I. XXII

Noi suntem grabnicii.
Dar pasul de timp
ni-l dau doar ca ghimp
pururi-zăbavnicii.

Iutele, zornicul
se stinge-n respir;
numai statornicul
ne unge cu mir.

Copile, fii îndrăzneț
nu-n saltul pe măgurĕ
nu-n zborul semeț.

Toate-n odihnă se țin:
lumină și negură,
carte și crin.

Partea II. I

Respirație, invizibil poem!
Veșnic schimb al ființei în sine
în purul spațiu cosmic. Cumpăn suprem,
prin care ritmic mă-ntîmpin pe mine.

Val fără seamăn, cărui
succesivă mare-i sunt în nesațiu;
strîngătoare cum nici o mare posibilă nu-i, —
dobîndă de spațiu.

Dintre-aceste locuri din spații, cîte de-atunci
n-au fost în mine! Unele vînturi de vrajă
parcă-mi sunt prunci.

Mă recunoașteți voi, vămi, de șederea mea încă grele?
Tu, odinioară netedă coajă,
rotunjime și frunză cuvintelor mele.

XIII

Fii despărțirii-nainte, de parcă-ntr-o dungă
ea, precum iarna, ce tocmai se duce, ți-ar sta.

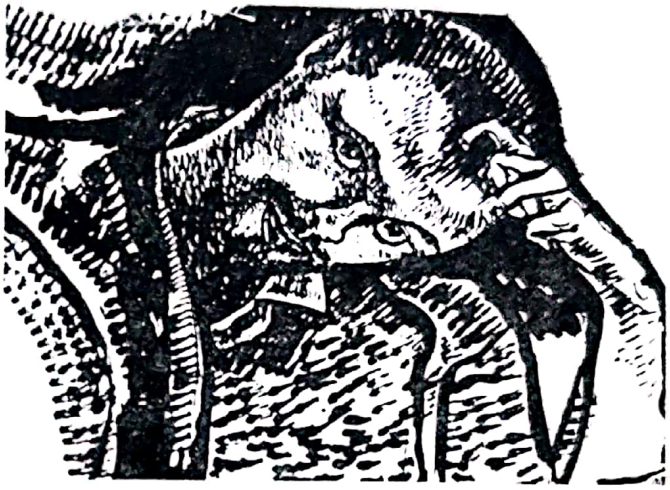

KLEE: *Tînăr odihnindu-se*

Scanned with OKEN Scanner

Căci e o iarnă-ntre ierni, care atîta-i de lungă,
că-ndurătoare, iernînd-o, e inima ta.

Fii mort de-apururea-n Euridice —, ca plantă
spornică-n cîntec te-nalță-n raportul iubit.
Celor spre moarte, aici, pe tărîmul în pantă,
fii sunătorul cristal, chiar de sunet zdrobit.

Fii — și cunoaște la fel în ce stă neființa,
prundul cel fără sfîrșit ce-ți undește priința:
clipei unice-mplinirea ce spumegă du-i.

Printre-amuțite și-adînci, printre cele postume,
hrană rotundei naturi, nerostitelor sume,
numără-ți rîsul și șterge-apoi numărul lui.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

F. T. MARINETTI

DIN « MANIFESTUL TEHNIC AL LITERATURII FUTURISTE »

1. *Trebuie să distrugem sintaxa, așezînd substantivele la întîmplare, așa cum se nasc.*

2. *Trebuie să folosim verbul la infinitiv*, pentru că se adaptează elastic la substantiv și nu-l supune *eului* scriitorului care observă sau imaginează. (. . .)

3. *Trebuie să abolim adjectivul*, pentru ca substantivul nud să-și păstreze valoarea sa esențială. Adjectivul avînd în sine un caracter de estompare, e incompatibil cu viziunea noastră dinamică, deoarece presupune o haltă, o meditație.

4. *Trebuie să abolim adverbul*, ligamentul muzical care unește diversele sunete ale perioadei. Adverbul conservă în frază o fastidioasă unitate de ton.

5. *Fiecare substantiv trebuie să-și aibă dublul său*, adică substantivul trebuie să fie urmat, fără conjuncție, de substantivul de care e legat prin analogie. Exemplu: bărbat-torpilor, femeie-golf, mulțime-resac, piață-pîlnie, ușă-robinet.(. . .)

6. *Să abolim chiar și punctuația.* (. . .)

11. *Să distrugem literatura « eu »-lui*, adică orice psihologie. Omul complet avariat de bibliotecă și de muzeu, supus unei logice și unei prudențe înspăimîntătoare, nu mai oferă absolut nici un interes. Deci trebuie să-l eliminăm din literatură și să-l înlocuim pînă la sfîrșit cu materia, a cărei esență trebuie sesizată prin acte de intuiție, ceea ce nu vor putea să facă niciodată fizicienii și chimiștii. Să surprindem prin intermediul obiectelor în libertate și a motoarelor capricioase respirația,

Scanned with OKEN Scanner

sensibilitatea și instinctele metalelor, pietrelor, lemnului etc. Să înlocuim psihologia omului, epuizată de acum înainte, cu *obsesia materiei*. (. . .)

E nevoie între altele să redăm *greutatea* (facultate de zbor) și *mirosul* (facultate de împrăștiere) *obiectelor*, lucru care a fost neglijat pînă acuma în literatură. Să ne silim să redăm de exemplu peisajul de mirosuri pe care le percepe un cîine. Să ascultăm motoarele și să reproducem discursurile lor aparte, inumane. (. . .)

Să facem cu curaj « urîtul » în literatură, și să ucidem așadar solemnitatea. Haide ! nu vă mai luați aerele astea de mari sacerdoți, ascultîndu-mă ! E destul să scuipi în fiecare zi pe « Altarul Artei » ! Intrăm în domeniile fără margini ale intuiției libere. După versul liber, iată în fine *cuvintele în libertate !* (. . .)

Poeți futuriști ! V-am învățat să urîți bibliotecile și muzeele, ca să vă pregătesc *să urîți inteligența*, trezind din nou în voi divina intuiție, dar caracteristic al rasei latine. Prin intermediul intuiției, vom învinge ostilitatea aparent ireductibilă care separă carnea noastră umană de metalul motoarelor.

După domnia animală, iată inaugurîndu-se domnia mecanică. Prin cunoașterea și cu prietenia materiei, despre care oamenii de știință nu pot să cunoască decît reacțiile fizico-chimice, noi pregătim crearea *omului mecanic din părți care se pot schimba*. Noi îl vom elibera de ideia morții, și prin aceasta de moartea însăși, suprema definiție a inteligenței logice.

(1912)

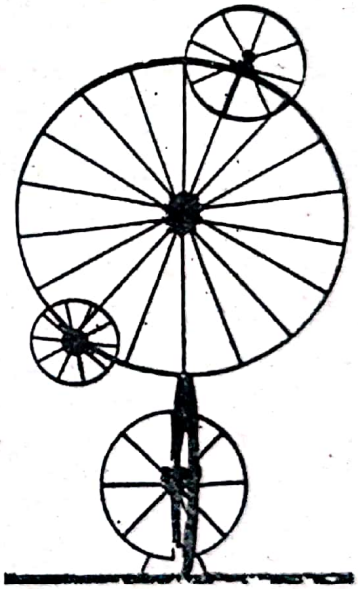

ETTORE COLLA—*Continuitate*

GEORG TRAKL

RONDEL

Risipit este aurul zilelor,
A serii albastră și brună culoare:
Suavul flaut al păstorului moare,
A serii albastră și brună culoare,
Risipit este aurul zilelor.

•

E grîul secerat și strugurii-s culeși,
Cătunul trăiește în pace și-n toamnă.
Ciocanul și nicovala răsună mereu,
Rîsete izbucnite-n frunziș purpuriu.

De pe gardul întunecat
Adu mărgărite copilului alb.
Spune cît timp e de cînd am murit;
Soarele vrea negru să apară pe cer.

Scanned with OKEN Scanner

Peștișorul roșu în apele iazului;
Frunte ce se ascultă speriată;
Vuiește domol sub fereastră vîntul de seară,
Monotonă flașnetă albastră.

Steaua și tainica sclipire
Îngăduie încă o dată în sus să privești.
Arătarea mamei în durere și groază;
Rezedele negre în noapte.

●

O, sălășluirea în tăcerea grădinii cuprinse de amurg,
Cînd în frate ochii surorii s-au deschis întunecați și rotunzi,
Purpura gurilor fărîmate
S-a topit în răcoare de seară.
Ore ce sfîșie inima.

Septembrie pîrguie perele aurii. Dulceață de tămîie
Și daliile ard pe gardul vechi.
Spune ! noi unde am fost, atunci cînd în barca neagră
Seara trecuserăm dincolo,

Deasupra zbura un cocor. Brațele înghețind
Cuprindeau ceva negru, și înlăuntru curgea sînge.
Și albastru jilav în jurul tîmplelor noastre. Biet copilaș.
Adînc meditează din ochii știutori o stirpe întunecată.

FLORILE-SOARELUI

Voi, aurite flori-ale-soarelui,
Lăuntric înclinate spre moarte,
Voi, surori de umilință pline
În asemenea liniște
Se încheie anul lui Helian
De răcoare montană.

Îi pălește atunci de săruturi
Fruntea beată
În mijlocul acelor aurite
Flori ale melancoliei,
Determină spiritul
Întunecimea tăcută.

În românește de PETRE STOICA

Scanned with OKEN Scanner

Scanned with OKEN Scanner

PLUMB

Dormeau adînc sicriele de plumb.
Și flori de plumb și funerar vestmînt—
Stam singur în cavou . . . și era vînt . . .
Și scîrțîiau coroanele de plumb.

Dormea întors amorul meu de plumb
Pe flori de plumb, și-am început să-l strig —
Stam singur lîngă mort . . . și era frig . . .
Și-i atîrnau aripele de plumb.

LACUSTRA

De-atîtea nopți aud plouînd,
Aud materia plîngînd . . .
Sînt singur și mă duce-un gînd
Spre locuințele lacustre.

Și parcă dorm pe scînduri ude,
În spate mă izbește-un val —
Tresar prin somn, și mi se pare
Că n-am tras podul de la mal.

Un gol istoric se întinde,
Pe-aceleași vremuri mă găsesc . . .
Și simt cum de atîta ploaie
Piloții grei se prăbușesc.

De-atîtea ori aud plouînd,
Tot tresărind, tot așteptînd . . .
Sînt singur, și mă duce-un gînd
Spre locuințele lacustre.

NERVI DE TOAMNĂ

La toamnă, cînd frunza va îngălbeni,
Cînd pentru ftizici nu se știe ce noi surprize vor veni, —
Alcoolizat, bătut de ploi, cum n-am mai fost cîndva,
Tîrziu, în geamul tău, încet, cu o monedă voi suna.

Și-n toamna asta ud , mai putredă ca cele ce s-au dus,
Cînd vîntul va boci, din nou, la cei de jos, la cei de sus, —
La geamul tău, în spaima nopții, ca un prelung final,
Voi repeta că anii trec mereu mai greu, și mai brutal.

Va bate ploaia . . . și tîrziu, la geamul tău voi plînge-ncet . . .
Va rătăci alcoolizat, apoi, prin noapte, un schelet, —
Nimic tu nu vei auzi din cîte voi avea de spus . . .
În noaptea asta udă, mai putredă ca cele ce s-au dus.

FERNANDO PESSOA

ORIZONT

O, mare-antică, — ntr-ale tale frici
Ai strîns corali, nisipuri și urzici.
Rupt vălul nopții, cerul de jăratic,
Furtunile, misterul ritual,
Deschisă-n floare-i zarea, sud astral
Străluce pe catarg inițiatic.

Severa dungă-a țărmului din zare —
Pe cînd corabia se-apropie pe mare,
Cresc arbori din întinderea compactă,
Pămîntul varsă sunet și culori,
Și-ajuns pe țărm vezi arbori, păsări, flori,
— Era'nainte linie abstractă.

Să poți visa la forme nevăzute
Din depărtarea vagă. În virtute.
Stîrnind speranța, vrerea măsurată,
Să afli-n dunga rece de-orizont
Copaci și flori, nisipul vagabond,
Sărutul adevărului — răsplată.

În românește de ROXANA EMINESCU

Scanned with OKEN Scanner

OSIP MANDELSTAM

SCOICA

De mine poate n-ai nevoie,
O, noapte; din al lumii hău,
Precum o scoică fără perlă,
Am fost zvîrlit pe țărmul tău.

Nepăsătoare, cînți în pace,
Mișcînd al undelor norod,
Dar vei vedea-ntr-o zi că-ți place
Minciuna scoicii fără rod.

Și pe nisip vei sta culcată
Cu ea sub propriul tău șal
Și-ai s-o unești pe viața toată
Cu-al hulei clopot colosal.

Și ca pe-o inimă vei umple
Fragilii ei pereți apoi
Cu dulcea murmurare-a spumei,
Cu cețuri, vînturi și cu ploi . . .

Desen de PICASSO

•

Amețitor de sus e-o flacără hoinară.
Așa se vede-un astru de departe?
Stea diafană, flacără hoinară,
Fratele tău Petropol e pe moarte.

Amețitor de sus ard visuri pămîntești
Și-o stea verzuie razele-și împarte.
O, stea, dacă-nălțimii și apei soră-i ești,
Fratele tău Petropol e pe moarte.

Cu aripile-ntinse la tragică-nălțime,
O colosală navă de portu-i se desparte.
Astru verzui, la pieptul mizeriei sublime,
Fratele tău Petropol e pe moarte.

Pe Neva-i spartă-n țăndări curata primăvară
Și ceara nemuririi nu mai arde.
Orașul tău, dacă ești stea hoinară,
Fratele tău Petropol e pe moarte.

Scanned with OKEN Scanner

•

Voi bate tot bivuacul acestei străzi mohorîte
După crenguța de mălin din careta neagră cu arcuri,
După boneta zăpezii, după veșnicul huiet al morii . . .

Părul avea culoarea castanei și rememoram spațiul de la o șuviță la alta,
Fumegoasa lor amăreală, — nu: ușoara, formica lor acrime;
Ele lasă pe buze o uscăciune de ambră.

Castaniu mi se pare în asemenea clipe și aerul,
Iar inelele pupilelor își adaugă un tiv luminos
Și cunoștințele mele despre coaja de răsură a mărului . . .

Și totuși, tălpile săniei de piață scîrțiiau pe omăt,
Prin interstițiile rogojinei priveau aștri ghimpoși
Și răsuna pe clapele cuprinse de-ngheț tactul distinct al copitelor.

O singură consolare deci: ghimpii stelarei minciuni,
în timp ce viața lasă-ndărăt boneta de spumă a teatrului
Și cine să te-audă rostind: « din bivuacul unei străzi mohorîte . . . »

În românește de IOANICHIE OLTEANU

TUDOR ARGHEZI

PSALM

Te drămuiesc în zgomot și-n tăcere
Și te pîndesc în timp, ca pe vînat,

Să văd: ești șoimul meu cel căutat ?
Să te ucid ? Sau să-ngenunchi a cere.

Pentru credință sau pentru tăgadă,
Te caut dîrz și fără de folos.
Ești visul meu, din toate, cel frumos,
Și nu-ndrăznesc să te dobor din cer grămadă.
Ca-n oglindirea unui drum de apă,
Pari cînd a fi, pari cînd că nu mai ești;
Te-ntrezării în stele, printre pești,
Ca taurul sălbatec cînd se-adapă.

Scanned with OKEN Scanner

Singurl, acum în marea ta poveste,
Rămîn cu tine să mă mai măsor,
Fără să vreau să ies biruitor.
Vreau să te pipăi și să urlu: « Este ! »

HAR

Îmbrăcați în straie de iască
Sînt gata cartofii să nască.
S-au pregătit o iarnă, de soroc,
Cu cîrtițele la un loc,
Cu întunericul, cu coropișnița și rîmele,
Și din toate fărîmele
Au rămas grei ca mițele,
Umflîndu-li-se țițele.
Auzi ?
Cartofii sînt lehuzi.

Ascultă, harul a trecut prin ei
Virginal, candid și holtei,
Dumnezeiește.
Cel-de-sus și din veac binevoiește
Să-și scoboare sfintele scule
Pînă la tubercule,
Și pentru negul cartofilor cald
Face descîntece, ca pentru smarald.
Într-o noapte
Li s-au umplut straiele cu lapte
Ca să-și hrănească un pui
În fiecare vîrf de cucui.

TRANSFIGURARE

Cu toate că i-am spus că nu vreau,
Mi-a dat noaptea-n somn să beau
Întuneric, și am băut urna întreagă.
Ce-o fi să fie, o să se aleagă.

Puteam să știu că-n zeama ei suavă
Albastră alburie, era otravă ?
M-am îmbătat ? Am murit ?
Lăsați-mă să dorm . . . M-am copilărit.

Cine mai bate, nu sînt acasă,
Cine întreabă, lasă . . .
Cui mai pot să-i ies în drum
Cu sufletul meu de acum ?

Scanned with OKEN Scanner

SERGHEI ESENIN

Lui A. Marienhof

SÎNT ULTIMUL POET AL SATULUI

Sînt ultimul poet al satului,
În vers cu bîrnele unui biet pod.
Mestecenii spun adio băiatului,
Cădelnițînd din foi a prohod.

Săvîrși-se-va făclia de ceară
A acestui trup de pripas
Și lemnoasa pendulă lunară
Stins îmi va bate ultimul ceas.

În curînd, printre țarini albastre
Va veni musafirul de fier,
Ovesele-nrourate de astre
Le va strînge pumnul lui sever.

Palme străine, reci, cu voi pe brazdă
Cîntecul n-o s-o mîie mult, vai !
Numai spicele după vechea gazdă
De dor tînji-vor ca niște cai.

Nechezatul lor vîntu-l va bea-ntr-o seară,
Cînd o să-mi joace de bun rămas,
În curînd, în curînd pendula lunară
Stins îmi va bate ultimul ceas.

ATÎT DE ALB SĂ FIE CERUL PE RÎU

Atît de alb să fie cerul pe rîu,
Ori e apa însăși ieșită de sare ?
Tu cînți și cele două țărmuri în frîu
Le ține cîntecul tău de pierzare.

Într-o vînătă rîiniță prins,
Rîul se macină-n spulber subțire.
Dorul cu aur ți l-ai încins
Și-albastră nemărginire.

Scanned with OKEN Scanner

Braţu-n elanul lui brun
Un alint ursuz nu ţi-l apasă.
Spre Solovki orice drum e bun:
Prin Arhánghelsk, pe Úmba — ce-ţi pasă ?

Ce-ţi pasă dacă vezi un schit
Gîrbov sub puntea cu riduri ?
O să te piseze la infinit
Cu sălciile lui povîrnite pe ziduri.

Să stai cu ochii pierduţi în jos,
Beat de cîntec şi-mbrîncind ziua cu cotul . . .
În locul lunii, dintr-un nor gros
O focă-şi scoate paşnică botul.

O, DOAMNE-ACEST IMENS NIMIC

O, doamne-acest imens nimic
E pîntecele tău.
Şi ce e soarele ? Buric
Pe caspicul hîrdău.

C-o rază şi-un cîrlig stelar
Vrei să ne vîri în sac
Şi-agiţi cu mrejele-n zadar
Pupila unui lac.

Căci vîrşei mici venind de sus
Somnul îi dă ocol
Şi nu mă văd pe mine dus
La cer c-un prostovol.

Desculţ, hai şi tu pe pămînt,
Să-l baţi cu cracii goi
Şi toarnă-a zorilor fierbînd
Răşină peste noi.

Să ardă tot ce-n lume-i chin
Şi scîrbă, şi urît,
Şi-apoi în schitul tău senin
Tu du-mă, n-ai decît.

În româneşte de IOANICHIE OLTEANU

Scanned with OKEN Scanner

TRISTAN TZARA

DIN « DEZGUST DADAIST »

Orice produs al dezgustului susceptibil de a deveni o negație a familiei este dada; protest cu pumnii încleștați a întregii ființe într-un act destructiv: DADA; cunoașterea tuturor mijloacelor repudiate pînă acum de sexul pudic al compromisului comod și al politeții: DADA; abolirea logicei, dans al neputincioșilor creației: DADA; a oricărei ierarhii și ecuații sociale instalată pentru valori de către valeții noștri: DADA; fiecare obiect, toate obiectele, sentimentele și nelămuririle, vedeniile și șocul precis al liniilor paralele, sunt mijloace de luptă:DADA; abolirea memoriei: DADA; abolirea arheologiei: DADA; abolirea profeților: DADA; abolirea viitorului: DADA; credință absolută indiscutabilă în fiecare zeu produs imediat al spontaneității: DADA; salt elegant și fără prejudecăți, dintr-o armonie în altă diferită; traiectorie a unui cuvînt aruncat ca un disc sonor strigăt; a respecta toate individualitățile în nebunia lor de o clipă: serioasă, temătoare, timidă, viguroasă, decisă, entuziastă; a despuia biserica ta de orice accesoriu inutil și greu; a scuipa ca o cascadă luminoasă gîndirea neîndatoritoare sau amoroasă, sau a o răsfăța — cu via satisfacție că e absolut același lucru — cu aceeași intensitate în tufișul pur de insecte pentru sîngele de rasă, și aurit cu corp de arhangheli, cu sufletul său. Libertate: DADA, DADA, DADA, urlet al culorilor crispate, întrețesere de contrarii și de toate contradicțiile, de grotesc și de inconsecvențe: VIAȚA.

(1916)

GIUSEPPE UNGARETTI

ÎN VENELE

În venele morminte-aproape goale
Încă fierbinte galopînd dorința,
În oasele mele ce-ngheață piatra,
În suflet regretele surde,
Cruzimea ne-mblînzită, risipește;

De remușcare, nesfîrșit lătrat,
În neostibil întuneric
Cumplită claustrare,

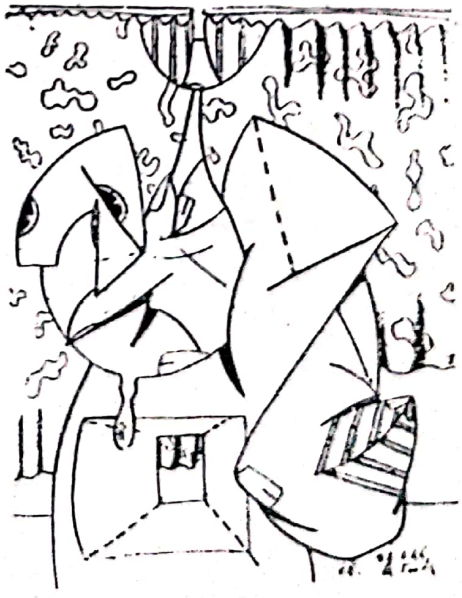

Desen de ADAMI

Scanned with OKEN Scanner

Mă izbăveşte, şi din somnu-ţi lung
Clinteşte-ţi geana milostivă;

Neaşteptat rozalbul tău semnal
Tresară, minte născătoare,
Şi iarăşi mă surprindă;
Reînvie-te pe tine nesperată,
Neverosimilă măsură, pace.

Fă, ca-n văzduhul plutitor, să pot
Reîngăima cuvinte inocente.

VARIAŢIUNI DESPRE NIMIC

Acea fărîmă de nisip ce curge
Şi din clepsidră se depune mută,
Şi trecătoare-amprentele pe carnea
De nor, pe carnea care moare . . .

O mînă ce răstoarnă-apoi clepsidra,
Întru mişcare reîntors nisipul,
Prefacerea-n argint de nor, tăcută,
În primii vineţi zori fugari de ziuă . . .

Mîna în umbră a întors clepsidra,
Şi, de nisip, fărîma care curge
E tot ce mai auzi şi, auzită,
E singura ce-n beznă nu dispare.

CA SĂ SUPORT LUMINA, BICIUL EI

Ca să suport lumina, biciul ei,
Dacă lumina va apare,
Ca să suport lumina, ca să pot
Privi la ea fără clipire,
Cu suferinţa te deprind,
Îţi ispăşesc păcatul,

Ca să suport lumina
Biciu-îi înfrunt şi,
Cutremurătoare,
Presimt prin el c-a noastră
Va deveni sublimă bucurie !

În româneşte de ETA BOERIU

Scanned with OKEN Scanner

HUGO BALL

« VERSURI FĂRĂ CUVINTE »

Am inventat un nou fel de vers, « Versul fără cuvinte » sau poeme de sunet, acordate după legănarea vocalelor cîntărite și distribuite exclusiv în concordanță cu valoarea liniei inițiale . . . Aveam un costum special desenat pentru aceasta. Picioarele mele erau acoperite de coturni făcuți din carton bleu lucios, care-mi urcau pînă la șold, și astfel aveam aspectul unui obelisc. Pe de-asupra purtam un guler înalt de carton stacojiu pe dinlăuntru și aurit pe dinafară, aranjat la gît astfel încît să-mi pot mișca brațele ca niște aripi ridicînd și coborînd coatele. Mai mult, purtam un țilindru înalt cu dungi albe și bleu. Și recitam:

« Gadji beri bimba
glandridi lauli lonni cadori
gadjama bim beri glassala
Glandradi glassla tuffm i zimbrabim
blassa galassasa tuffm i zimbrabim. »

Accentele deveneau mai grele, expresia creștea odată cu intensificarea consoanelor. Am remarcat foarte repede că felul meu de a predica . . . nu mai era potrivit cu pompa punerii mele în scenă. Mă temeam de o sincopă, și de aceea mă concentram intens. În picioare, în dreapta orchestrei, recitasem Cîntecul lui Labadas în Nori, *și apoi în stînga* Caravana Elefanților. *Acum mă întorceam din nou spre centru iar ritmul tărăgănat al elefanților mi-a permis chiar un mic crescendo . . . am notat că vocea mea care aparent nu avea de ales, asumase cadența centenară a lamentației sacerdotale, așa cum se cîntă Liturghia în toate bisericile catolice din Occident și Orient . . . nu știu ce anume îmi inspira această muzică, dar începusem să cînt rîndurile de vocale ca un recitativ . . . și încercam nu numai să rămîn serios, ci chiar mă forțam să fiu grav . . . lumina electrică se stingea cum convenisem, și iată-mă dus, cu perspicacitate, ca un arhiereu magic, spre abis.*

Înainte de a citi versurile, parcursesem cîteva rînduri indicatoare: « Cu aceste poeme sonore vrem să renunțăm la limbajul devastat și făcut imposibil de către jurnalism. Ar trebui să ne retragem în alchimia cea mai profundă a cuvîntului, și chiar să abandonăm cuvîntul, rezervînd astfel poeziei domeniul ei cel mai sacru».

(1916)

Scanned with OKEN Scanner

BERTOLT BRECHT

PSALMUL ÎNTÎI

1. *Cît de înspăimîntătoare-i în noapte fața convexă a cîmpiei negre !*

2. *Deasupra lumii sunt norii, ei aparțin universului. Deasupra norilor nu se află nimic.*

3. *Copacul singuratic din pămîntul pietros presimte pesemne că totul e zadarnic. Pînă acum n-a văzut un copac. Nu există copaci.*

4. *Mereu mă gîndesc: Noi nu suntem observați. Lepra singurei stele în noapte, înainte de-a apune !*

5. *Vîntul cald încă își arată strădania întru corelații, catolicul.*

6. *Duc o existență foarte retrasă. Nu știu ce-i răbdarea. Sărmanul frate, Dumnezeul răsplatei, spunea despre univers: El nu săvîrșește nimic.*

7. *Călătorim cu viteză mare pe un astru îndreptat spre Calea lactee.*
Inima mea bate prea puternic. Altfel, totul e-n ordine.

GENERALE, TANCUL TĂU ESTE O MAȘINĂ PUTERNICĂ

El face una cu pămîntul pădurea și strivește
Sute de oameni.
Are însă un cusur:
Îi trebuie un tanchist.

Generale, bombardierul tău este puternic,
Zboară mai repede ca uraganul și duce poveri
Mai grele decît elefantul.
Are însă un cusur:
Îi trebuie un pilot.

Generale, omul tău e nespus de destoinic.
El poate să zboare și poate să ucidă.
Are însă un cusur:
Știe să gîndească.

În românește de PETRE STOICA

ÎN VREMURI ÎNTUNECATE

Nu se va spune: Pe cînd nucul se scutura în vînt,
ci: Pe cînd zugravul îi călca în picioare pe muncitori.
Nu se va spune: Pe cînd copilul arunca piatra cea netedă
peste apa cea repede,
ci: Pe cînd se pregăteau marile războaie.
Nu se va spune: Pe cînd o femeie intra în odaie,
ci: Pe cînd marile puteri se coalizau împotriva muncitorilor.
Dar nu se va spune: Erau vremuri întunecate,
ci: De ce au tăcut poeții acelor vremuri ?

Scanned with OKEN Scanner

LA AUZUL VEȘTII DESPRE ÎMBOLNĂVIREA UNUI MARE OM DE STAT

Cînd omul indispensabil își încruntă fruntea,
două imperii mondiale se clatină.
Cînd omul indispensabil moare,
lumea se uită-n jur ca o mamă care nu mai
are lapte pentru copilul ei.
Dacă omul indispensabil s-ar întoarce
la o săptămînă după moartea lui,
în întreg imperiul
nu s-ar mai găsi pentru el
nici măcar un loc de portar.

În românește de NINA CASSIAN

JUAN RAMÓN JIMÉNEZ

CREATURA FERICITĂ

Cîntînd te duci și vii, rîzînd prin apă,
prin aer fluierînd te duci, rîzînd,
în cerc de verde,-argint, de-azur și aur,
preabucuroasă de-acest du-te-vino
prin prima-mbujorare-a lui april,
formă distinctă, de măsuri de-o clipă
în viață, în lumină, în culoare,
egale nouă, vîlvorate țărmuri !

Ce veselă ești tu, ființă, în
etern universala-ți veselie !
Ce fericită tai văzduhu-n valuri,
sui împotriva unduirii apei !
Nu-ți pasă nici de hrană, nici de somn ?
Întreaga primăvară-i cuibul tău ?

Întreg frunzișul și întreg azurul,
întregu-nfloritor îți aparține ?
În gloria ta, tu nu știi ce e spaima;
ți-e scris să te rotești, să te rotești
în cerc de verde,-argint, de-azur și aur,
eternitate de eternități.

Desen de HENRI MATISSE

Scanned with OKEN Scanner

Ne dai chiar mîna într-o clipă de
posibilă afinitate, de subită
iubire, de radioasă indulgență,
și, la atingerea-ți fierbinte,
vibrînd în trup și suflet nebunește,
ne-aprindem de-armonie, și uităm
de noi, în permanentă înnoire,
lucim o clipă bucuroși de aur.

Ba chiar se pare c-am putea să fim
nepieritori ca tine,
să fîlfîim din mare către munte,
să ne-aruncăm săltînd din cer în mare,
să ne rotim, să ne rotim, să ne rotim,
eternitate de eternități!
Și să cîntăm, rîzînd prin aer,
să rîdem lung prin apă, fluierînd!

Și totuși tu nu vrei deloc să uiți,
prezență-ntîmplător perpetuă,
tu ești o creatură fericită,
un suflet magic, singur, fără umbră,
de grații aurit și de căldură,
îmbătător și liber lotru, care
în cerc de verde,-argint, de-azur și aur,
te duci rîzînd și fluierînd prin aer,
cîntînd te duci și vii, rîzînd prin apă!

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ ȘI FLORIAN POTRA

GOTTFRIED BENN

EUL TÎRZIU

I

Privește: val de mixandre, dantelă
cu ochi de pe-acum străveziu,
lume pe ducă, propria sa imortelă,
e tîrziu.

Scanned with OKEN Scanner

Trandafirii din urmă, cînd fabula
verii de mult a pierit pe ogor —
moi haïssable,
încă menadic iscoditor.

II

La început a fost potopul. O plută de lemùrii goale
împing elanul, vita, de-o piatră-nsărcinat.
Ca plai de morți, și amintiri, și tortùri bestiale,
deodată Dumnezeu s-a arătat.

Toate animalele mari: acvile de cohorte,
porumbeii Gòlgotei, val —
toate orașele mari: cu purpură și palmieri în escorte —
flori ale pustiei, vis al lui Baal.

Prund din Levant, ale Marmarei plute,
Romă, restituie caii lui Lyssip —
ultimul sînge-al taurului alb peste-altarele mute,
din marea Amphitritei ultim nisip —

Moloz. Bacchanale. Profeții, spume-ale gurii.
Barcarole. Desfrînări.
La început a fost potopul. O plută de lemùrii
e-mpinsă pe ultimele mări.

III

O, suflet, putrezit jur împrejur,
abia trăiești și încă e prea mult,
cînd nu-i un fir de praf de pe cîmpie,
cînd nu-i frunziș din vreo pădure vie
prin umbra ta să nu fi scos tumult.

Stînci licăresc, albastru e Tartàrul,
Hadesu-n tonuri de-oleandru suie
spre somn, și ard parăzi de morți cu flăcăruie
în mitice țîșniri purtîndu-și harul.

Surse de bambus, arbori de cauciuc,
plăci de incași febrila mare șterge,
château lunar: lavine prind s-alerge,
umbre pe ziduri vinete se duc.

Cu frățești fericiri lîngă Cain și Abel,
Dumnezeu li se-arată prin nor cenușiu —
născătoare țricină, haïssable:
Eul tîrziu.

Scanned with OKEN Scanner

O VORBĂ

O vorbă — un salt —: adie din simboluri
necunoscută viață, sens abrupt,
stă soarele, tac sferele în stoluri,
și totu-n ea se concentrează, supt.

O vorbă — un licăr, zbor și fulger sferic,
un sul de flăcări, stea-n cutreier greu —
și iarăși nesfîrșitul întuneric,
în spațiul vid de peste lumi și Eu.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ și VIRGIL NEMOIANU

PAUL VALÉRY

SCHIȚA UNUI ȘARPE*

Lui Henri Ghéon

În crengi, zefirii vin s-alinte
Vipera-n care mă-mbrăcai;
Un vag surîs, mușcat de-un dinte
Și fulgerat de-al poftei grai,
Peste Grădină-acum se plimbă,
Și-și joacă despicata limbă
Smaraldul meu triunghiular . . .
Sunt fiară, însă fiară-acută,
Veninul meu deși vulgar
Întrece lînceda cucută.

Suav e timpul dat plăcerii !
Voi temeți-vă, muritori !
Nicicînd sătul, adeseori
Căscînd simt limita puterii !
Azuru-ațiță-n fast de-amiazi
Balaurul care-mi dă azi
Stupidul chip al simplității.

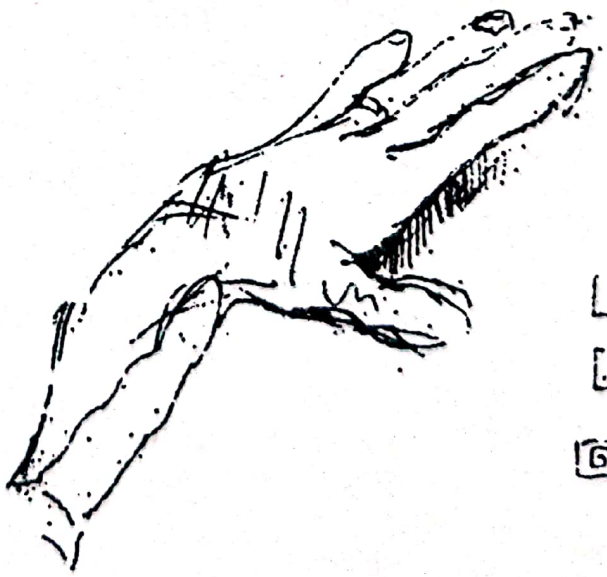

PAUL VALÉRY — Pagină de caiet

* fragment

Scanned with OKEN Scanner

Tu, neam de zăpăciți, te-aștept !
Cu ochiul dezghețat, stau drept
Asemenea necesității !

O, Soare, Soare ! . . . Vină clară !
Tu, Soare, care moartea-ascunzi
Sub cort de aur bleu spre seară
Cînd flori țin sfat sub pomii scunzi;
Cu insondabile delicii,
Tu, mai trufaș ca toți complicii,
Și cursă-a mea sus, în azur,
Tu cruți simțirea de știința
Că lumea-i doar un biet cusur
Care pătează Neființa !

Tu, ce trezești, mărite Domn,
Ființa, și-o-nsoțești cu focuri,
Tu, care-o-nlănțui într-un somn
Pictat cu-nșelătoare locuri,
Agent de vesele stafii
Prin care, sclav privirii vii,
Obscurul suflet îl înflăcări,
Mereu minciuna mi-a plăcut
Ce-o răspîndești peste-absolut,
O, rege-al umbrei, tors din flăcări !

Revarsă-ți brutele călduri
În care lenea mea de gheață,
Ca bir al silnicei naturi,
Visînd năpaste se răsfață . . .
Plăcut mi-e locul ce văzu
Carnea-n săruturi, cum căzu !
Furia mea, aici, se coace;
O sfătuiesc, o fierb din nou,
M-ascult, și gîndul meu se face
Un murmurat-undind ecou . . .

O, Vanitate ! Cauză Primă !
Cel ce domnește-n Cer, cu-un vers
Ce prin lumină se exprimă
Deschise vastul univers.
Sătul de purul său spectacol,
Chiar Domnul rupse-acest obstacol
Al simplei sale veșnicii;

Scanned with OKEN Scanner

El se făcu Cel ce-și împarte
Principiul, în urmări deșarte,
Iar Unitatea,-n stele mii.

Cer, vina lui ! Timp, moartea lui !
Și-abisul animal, avidul ! . . .
Căderea în origini nu-i
În stare să refacă vidul ! . . .
Dar primul rost ce-l zise Verbul,
EU ! . . . Dintre aștri, mai superbul,
Spus de smintitul creator,
Eu sunt ! . . . Voi fi ! . . . Vărsînd lumină,
Împuținarea lui divină
O scald în fast de Seductor!
. . . . . .

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

JORGE GUILLÉN

PERFECȚIUNE

Arc, deasupra zilei clare,
Îndesat azur tronează.
E suprema-ncoronare
A splendorilor: amiază.
Totul e cupolă. Centru
Fără voie, roza pentru
Soare lujeru-și apleacă.
Și-i atît de-adînc fiorul
De prezent, încît piciorul
Simte-n mers planeta-ntreagă,

PAHAR DE APĂ

Sete nu-i, nici buză-atrasă
De această prospețime,
Și nici gînd care se lasă
Vrăjit de-a formei vechime
În acest crin vertical:
Volum lichid, dar cristal
Întrecîndu-se cu astre.

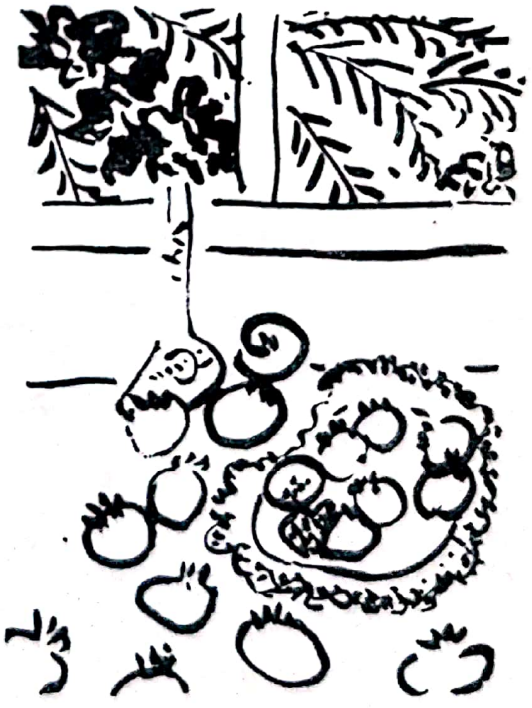

HENRI MATISSE, desen

Scanned with OKEN Scanner

Văzul și credința, toate
Te contemplă, simplitate
Ultimă a lumii noastre.

VOCAȚIA DE A FI

O dimineață.
Mirosul de furtună și rouă crește-n față,
rîvnește spații
Virgin, un vînt aparte, străin de respirații;
În timp ce iarba,
Abia acum ivită din luturi, încă oarbă,
Gătită-n verde
Copilăresc, pe cîmpul care sub har se pierde,
Împinge-aci
La limita extremă vocația de-a fi.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

T.S. ELIOT

TĂRÎMUL PUSTIU*

CE SPUNEA TUNETUL

După lumina torțelor roșie pe fețele năclăite
După tăcerea prinsă-n chiciură în grădini
Și după moartea înceată în ținuturi împietrite
Vuietele și plîngerile
Temnița și palatul și răsfrîngerile
Tunetului de primăvară peste munți îndepărtați
Cel viu odinioară este mort acum
Noi altădată vii acum murim
Cu puțină răbdare

Aici nu mai e apă ci stîncă doar
Stîncă și nu e apă. Și drumul pierdut în nisip
E drumul șerpuind în sus printre munții
Care sînt munții stîncilor fără apă
Dacă ar fi apă ne-am opri și am bea
Dar printre stînci nu poți să te oprești și să stai pe gînduri
Sudoarea s-a uscat picioarele se-nfundă în nisipuri
Dacă măcar ar fi apă între stînci
Gura muntelui moartă și cu dinții mîncați care nu mai pot să scuipe
Aici nu mai poți sta nici în picioare nici lungit și nici nu poți să te așezi

---

* *fragmente*

Scanned with OKEN Scanner

Nu este nici măcar tăcerea în munți
Ci numai tunetul uscat sterp fără ploaie
Nu este nici măcar singurătate în munți
Ci chipuri roșii și posomorîte care rînjesc și mîrîie
Din ușile bordeielor de lut crăpat
Dacă ar fi apă

Și nu stîncă
Dacă ar fi stîncă
Dar și apă
Și apă
Un izvor
Apă stătută între stînci
Dacă ar fi susurul apei măcar
Nu greerele
Și iarba uscată cîntînd

Ci susurul de apă peste o stîncă
Acolo unde sturzul singuratec cîntă printre pini
Plici ploc plici ploc ploc ploc ploc
Însă nu este apă.

Cine este aceta al treilea care merge mereu mereu alături de tine ?
Cînd număr, nu sîntem decît tu și cu mine
Dar cînd privesc înainte pe drumul alb
Mai ales întotdeauna cineva mergînd alături de tine
Alunecînd înfășurat în mantie întunecată, și cu fața ascunsă
Nu știu dacă e bărbat sau femeie
— Dar cine este acela dincolo alături de tine ?

Ce-i sunetul acela înalt în văzduh
murmurul plînsului de mamă
Cine sînt gloatele acelea cu fața ascunsă rotindu-se
Peste cîmpii nesfîrșite, împleticindu-se în pămîntul crăpat
Prins în inel de zarea fără adîncime doar
Care este orașul de peste munți
Surpîndu-se strîngîndu-se iarăși la loc zbucnind în aerul liliachiu
Turnuri năruindu-se
Ierusalim Atena Alexandria
Viena Londra
Ireale

O femeie și-a întins părul ei lung negru
Stîrnind o muzică în șoaptă pe corzile lui
Și lilieci cu chipuri de copii în lumina viorie
Șuierau și băteau din aripi
Alunecînd cu capu-n jos pe un zid înnegrit
Și răsturnate în aer erau turnurile
Sunîndu-și clopote amintitoare, să măsoare ceasurile
Și glasuri ridicîndu-se în cîntec din cisternele pustii și din puțuri istovite.

În groapa aceasta năruită în inima munților
În lumina stinsă a lunii, iarba cîntă

Scanned with OKEN Scanner

Peste mormintele răsturnate, în jurul schitului
Este schitul pustiu, sălaș doar al vîntului.
N-are ferestre, și ușa i se bate moartă,
Oasele uscate nu mai pot face rău nimănui.
Doar un cocoș se cocoțase-n vîrful acoperișului
Cu cu rigu cu cu rigu
Într-o țișnire-a fulgerului. Pe urmă a zbucnit vîntul umed
Aducînd ploaie.

Ganga se pierduse în nisipuri, și frunzele fără putere
Așteptau ploaia, pe cînd norii negri
Se adunau, departe mult, peste Himavant,
Jungla chircindu-se pregătindu-și tăcută satul
Și atunci a vorbit tunetul
DA

Datta: *noi ce am dăruit ?*
Prietene al meu, sîngele cutremurîndu-mi inima
Crîncena îndrăzneală a renunțării de o clipă
Pe care o viață chibzuită n-o va mai putea lua înapoi
Prin asta, și numai prin asta, am ființat
Și lucrul acesta nu va fi întîlnit în vestea morții noastre
Și nici în amintirile învăluite de păianjenul nouă prielnic
Nici sub peceții sfîșiate de vreun jurist uscățiv
În camerele noastre pustii
DA

Dayadhvam: *Eu am auzit cheia*
Cum se întoarce în ușă o dată și se întoarce o dată numai
Noi ne gîndim la cheie, fiecare în temnița lui
Doar la căderea nopții, murmure de aer
Mai reînvie timp de o clipă un Coriolan înfrînt
DA

Damyata: *Corabia s-a supus*
Cu bucurie, mîinii cunoscătoare a pînzelor și vîslei
Și liniștită marea, inima ta s-ar fi supus
Cu bucurie, odată chemată, pulsînd ascultătoare
Sub mîinile stăpînitoare

M-am așezat pe țărm
Pescuind cu șesul sterp în spatele meu
N-ar trebui cel puțin să-mi las pămînturile în ordine ?
Podul Londrei se năruie se năruie
Poi s'ascose nel foco che gli affina
Quando fiam uti chelidon — *O rîndunică rîndunică*
Poi s'ascose nel foco che gli abolie
Frînturile acestea le-am țărmurit pe lîngă ruinurile mele
O dar atunci am să-ți arăt eu. Hieronymo a înnebunit iarăși
Datta, Dayadhvam, Damyata.
Shantih shantih shantih

În românește de MIRCEA IVĂNESCU

Scanned with OKEN Scanner

TRADIȚIA SPIRITULUI EUROPEAN ÎN POEZIE

Totuși, dacă singura formă de tradiție, de transmitere din generație în generație, ar consta în a urma metodele generației imediat premergătoare, păstrîndu-se orbește sau cu timiditate în limitele reușitelor ei, « tradiția » ar fi ceva cu totul nerecomandabil. S-au văzut multe asemenea curente naive, repede dispărute; și noutatea e mai bună decît repetarea. Tradiția e ceva cu o semnificație mult mai largă. Ea nu poate fi moștenită și, dacă vrei s-o ai, trebuie s-o dobîndești printr-o grea strădanie. Ea presupune, în primul rînd, un simț al istoriei de care, aș spune, cu greu s-ar putea lipsi cineva pentru a rămîne poet dincolo de vîrsta de douăzeci și cinci de ani; iar simțul istoriei presupune perceperea trecutului nu numai ca trecut, dar și ca prezent; simțul istoriei te obligă să scrii avînd nu numai generația ta în sînge, dar și sentimentul că întreaga literatură europeană de la Homer și, în cuprinsul ei, întreaga literatură a țării tale au o existență simultană și alcătuiesc o ordine simultană. Acest simț al istoriei — care este simțul atemporalului și al temporalului totodată și, de asemenea, al temporalului și al atemporalului în unitatea lor — este ceea ce îl face pe un scriitor să fie legat de tradiție. Și ceea ce face, totodată, ca scriitorul să fie pe deplin conștient de locul lui în timp, de propria lui contemporaneitate.

Nici un poet, nici un artist, în oricare dintre arte, nu înseamnă nimic singur. Însemnătatea lui, felul în care e privit, e felul în care e privită legătura lui cu poeții sau artiștii dinaintea lui. Nu poate fi prețuit singur; trebuie plasat, în contrast și spre comparație, printre cei dispăruți. Socotesc că acesta este un principiu de critică, nu numai istorică, ci și estetică. Necesitatea de conformare, de integrare, nu e ceva unilateral; ceea ce se întîmplă cînd e creată o operă nouă, e ceva ce se întîmplă simultan tuturor operelor de artă care au precedat-o. Monumentele existente alcătuiesc împreună o ordine ideală care e modificată prin apariția unei opere noi (într-adevăr noi). Înainte de apariția noii opere ordinea existentă este completă; iar, pentru ca ordinea să subziste și după apariția a ceva nou, este necesar ca întreaga ordine existentă să sufere o schimbare, fie ea cît de mică; și astfel relațiile, proporțiile, valorile fiecărei opere de artă față de întregul unei literaturi sînt revizuite; tocmai în aceasta constă concordanța dintre vechi și nou. Oricine admite această idee a unei ordini, a unei structuri a literaturii europene, a literaturii engleze, nu va socoti că e absurd ca prezentul să modifice trecutul în aceeași măsură în care el însuși e călăuzit de trecut. Iar poetul care e conștient de acest lucru va fi conștient și de toate greutățile și răspunderile care îi revin.

. . .Poetul trebuie să fie pe deplin conștient de faptul evident că arta nu devine niciodată mai bună, dar că materia artei nu e niciodată exact aceeași. Trebuie să fie conștient de faptul că spiritul european — ca și spiritul propriei lui țări — un spirit pe care cu timpul învață să-l socotească mult mai important decît propriul său spirit — este un spirit în schimbare, că această schimbare este o

---

Titlul aparține redacției: fragment din eseul « Tradiția și talentul personal » (N.R.)

Scanned with OKEN Scanner

dezvoltare care nu pierde nimic în calea ei, care nu-l perimează nici pe Shakespeare nici pe Homer, nici desenele rupestre ale desenatorilor magdalenieni. Să fie conștient de faptul că această dezvoltare, rafinare poate, complicare neîndoielnic, nu este, din punctul de vedere al artistului, un progres. Poate nici măcar din punctul de vedere al psihologului sau nu în măsura în care am crede; poate sînt întemeiate în cele din urmă doar pe o complicare a economiei și a tehnicii. Dar deosebirea dintre prezent și trecut este că prezentul conștient are conștiința trecutului într-un fel și o măsură pe care propria conștiință de sine a trecutului nu le vădește.

În românește de MIHAI MIROIU

EUGENIO MONTALE

CASA VAMEȘILOR

Tu nu-ți mai amintești
de casa vameșilor, sus
pe rîpa dintre stînci proptite-n mare:
te-așteaptă dezolată din amurgul
cînd roiul gîndurilor tale
a poposit neliniștit într-însa.

De ani de zile-i biciuie pereții
vîntul de sud, ecoul
rîsului tău nu mai e vesel astăzi:
busola-înnebunită se mișcă la-ntîmplare
și zarurile nu mai ies la joc a doua oară.
Tu nu-ți aduci aminte: alt timp îți deviază
memoria; un fir se desfășoară.

Mai ții în mîini un capăt; însă casa
aleargă-n depărtări și-n vîrful ei
se-nvîrte fără milă morișca afumată.
Îl ții în mîini; dar tu
ești singură, nu mai respiri alci,
în bezna apropiată.

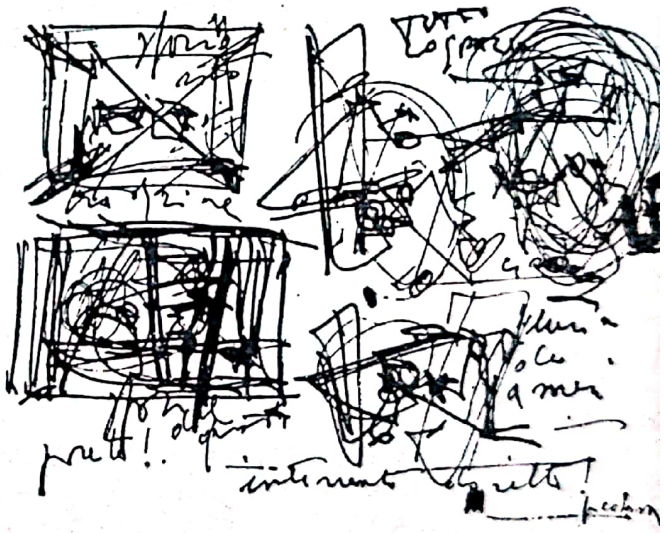

Desen de VEDOVA

Scanned with OKEN Scanner

Ah, orizontu-n fugă, unde rare
luminile se-aprind pe navă !
Aici e pasul ? (Unda
mai bate încă-n valul ce se surpă . . .)
Tu nu-ți aduci aminte casa-acestui
amurg al meu. Și eu
nu știu cine rămîne, cine pleacă.

ANGHILA

Anghila, sirena
mărilor reci ce Baltica-n urmă o lasă
ca-n mările noastre s-ajungă,
în estuare,
în fluviile noastre pe care-n adînc
le urcă, sub clocot de ape potrivnic,
din rîu în pîrîu și pe urmă
din șipot în șipot subțire,
mereu mai afund, mai aproape
de stîncă și inima ei, pătrunzînd
printre ochiuri de mîl pînă cînd, într-o zi,
din castani o lumină țîșnită
i-aprinde svîcnirea în mlaștini de apă stătută,
în lung de canale ce leagă
Romagna de coama-Appenninilor noștri;
anghila, torță și bici,
săgeată-a lubirii-n țărînă
pe care doar văile noastre sau din
Pirinei revărsate pîraie o-mping
spre raiuri de fecundizare;
sufletul verde ce caută
viață pe unde — și numai acolo —
secetă mușcă și doar dezolare,
scînteia ce spune se
totul începe cînd totul cenușă
pare-a se face, vreasc îngropat,
pupila geamănă-o clipă
cu-aceea pe care o strîngi printre gene
și-o faci să sclipească intactă-ntre semeni,
cufundați în noroiul tău propriu, ai putea
să nu ți-o crezi soră ?

În românește de ETA BOERIU

Scanned with OKEN Scanner

MIRABILA SĂMÎNȚĂ

Mă rogi c-un surîs și cu dulce cuvînt
rost să fac de semințe, de rarele,
pentru Eutòpia, mîndra grădină,
în preajma căreia fulgere rodnice joacă
să-nalțe tăcutele seve-n lumină.

Neapărat, mai mult decît prin orașul rumorilor,
c-o străduință mai mare
decît sub arcade cu flori,
voi umbla primăvara întreagă prin tîrguri
căutînd vînzători de sămînță.
Mi-ai dibuit aplecarea firească și gustul ce-l am
pentru tot ce devine în patrie,
pentru tot ce sporește și crește-n izvòrniță.
Mi-ai ghicit încîntarea ce mă cuprinde în fața
puterilor, în ipostaze de boabe,
în fața mărunților zei, cari așteaptă să fie zvîrliți
prin brazde tăiate în zile de martie.
Am văzut nu odată sămînța mirabilă
ce-nchide în sine supreme puteri.
Neînsemnate la chip, deși după spiță alese, îmi par
semințele ce mi le ceri.
Culori luminate, doar ele destăinuie trepte și har.
În rînduri de saci cu gura deschisă —
boabele să ți le-nchipui: gălbii,
sau roșii, verzii, sinilii, aurii,
cînd pure, cînd pèstrițe.

Asemenea proaspete, vii și păstoase
și lucii culori se mai văd
doar în stemele țărilor,
sau la ouă de păsări. Semințele-n palme
de le ridici, răcoroase,
un sunet auzi precum ni l-ar da
pe-un țărmure-al Mării de Est mătăsoase nisipuri.

Copil, îmi plăcea, despoiat de veșminte,
să intru-n picioare în cada cu grîu,
cufundat pîn' la gură în boabe de aur.
Pe umeri simțeam o povară de rîu.
Și-acuma, în timpuri tîrzii, cînd mai văd
citeodată grămezi de semințe pe arii,

Scanned with OKEN Scanner

anevoie pun cumpăt fierbintei dorinți
de-a le atinge cu fața.
De-alintarea aceasta mă ține departe doar teama
de-a nu trezi zeii, solarii,
visătorii de visuri tenace, cuminți.

Laudă semințelor, celor de față și-n veci tuturor !
Un gînd de puternică vară, un cer de înaltă lumină,

s-ascunde în fiestecare din ele, cînd dorm.
Palpită în visul semințelor
un foșnet de cîmp și amiezi de grădină,
un veac păduret,
popoare de frunze
și-un murmur de neam cîntăreț.

PERSPECTIVA

Noapte. Subt sfere, subt marile,
monadele dorm.
Lumi comprimate,
lacrimi fără de sunet în spațiu,
monadele dorm.

Mișcarea lor — lauda somnului.

GHIORGHIOS SEFERIS

ZILE DE IUNIE 1941

Luna nouă s-a ridicat de-asupra Alexandriei
Ținînd-o pe cea veche în brațele ei
Și noi, îndreptîndu-ne spre Poarta Soarelui,
În întunericul inimii, trei amici.

Cine vrea să se scalde azi în apele lui Proteu ?
Metamorfoza am căutat-o în tinerețea noastră,
Plini de dorințe săltînd ca peștii cei mari
În mări cu reflexul năpraznic;
Credeam în atotputernicia trupului.

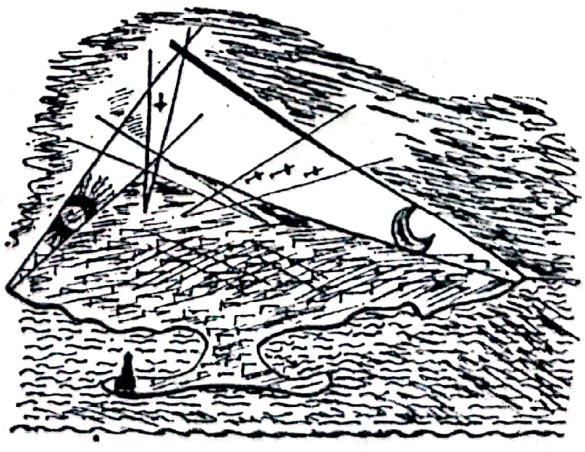

Desen al poetului SEFERIS

Scanned with OKEN Scanner

Acum iată, luna nouă s-a ridicat îmbrățișînd-o
Pe cea veche; și frumoasa insulă rănită
Odihnește în sîngele ei, insulă calmă, puternică, inocentă,
Și trupurile ca niște crengi devastate,
Rădăcinile smulse.
Setea noastră
Sentinelă călare, oprită
În fața sumbrei Porți a Soarelui
Nu mai știe să ceară nimic: se ferește
Exilată pe-aici undeva,
Pe lîngă mormîntul lui Alexandru.

În românește de A. E. BACONSKY

ANDRÉ BRETON

DIN « PRIMUL MANIFEST SUPRAREALIST »

Trăim încă sub domnia logicei. (. . .) Dar procedeele logice, din zilele noastre, nu se mai aplică decît la rezolvarea problemelor de interes secundar. (. . .) Trebuie să mulțumim descoperirilor lui Freud. Crezînd în aceste descoperiri, un curent de opinie se formează în sfîrșit, în lumina căruia exploratorul uman va putea să împingă și mai departe investigațiile sale, autorizat de a nu mai ține cont de realitățile sumare. Imaginația este poate pe punctul de a-și recîștiga drepturile. Dacă profunzimile spiritului nostru conțin forțe stranii capabile să sporească pe cele de la suprafață, sau să lupte victorios împotriva lor, există tot interesul de a le capta, a le capta mai întîi, pentru a le supune, după aceea, controlului rațiunii noastre. (. . .)

Visul meu de azi-noapte, îl urmează poate pe cel de noaptea trecută, și va fi urmat de cel din noaptea ce vine, cu o rigoare meritorie. *E posibil*, cum se spune. Și cum nu e nicidecum dovedit că, în felul acesta, « realitatea » care mă preocupă subsistă în stare de vis, că nu se scufundă în imemorial, de ce n-aș acorda visului ceea ce refuz uneori acestei realități, adică acea valoare de certitudine în sine, care, în timpul lui, nu mai e deloc expusă retractării mele? De ce n-aș aștepta de la indicațiile visului mai mult decît aștept din partea unui grad de conștiință zilnic mai ridicat? Oare visul nu poate fi aplicat, el însuși, la rezolvarea chestiunilor fundamentale ale vieții? (. . .)

Scanned with OKEN Scanner

Din clipa cînd va fi supus unui examen metodic, în care, prin mijloace ce urmează a fi stabilite, se va ajunge să ne dăm seama de vis în totalitatea sa (și aceasta presupune o disciplină a memoriei extinsă peste generații; deocamdată să începem prin a înregistra faptele care ies din comun), în care curba lui se va dezvolta cu o regularitate și cu o amplitudine fără pereche, se poate spera că falsele mistere vor face loc marelui Mister. Cred în rezolvarea viitoare a acestor două stări, în aparență atît de contradictorii, care sunt visul și realitatea, într-un fel de realitate absolută, de *suprarealitate*, dacă se poate spune așa. (. . .)

Pregătiți tot ce e necesar pentru scris, după ce v-ați așezat într-un loc cît mai favorabil concentrării spiritului asupra lui însuși. Așezați-vă în starea cea mai pasivă, sau receptivă, posibilă. Faceți abstracție de geniul vostru, de talentele voastre și de cele ale altora. Spuneți-vă cu convingere că literatura e unul dintre cele mai triste drumuri care duc la orice. Scrieți repede fără subiect prestabilit, destul de repede pentru a nu fi ispitiți să rețineți ceva sau să recitiți. Prima frază va veni de la sine, dacă e adevărat că în fiecare secundă există o frază străină de gîndirea noastră conștientă, care nu cere decît să se exteriorizeze. E destul de greu să ne pronunțăm asupra frazei următoare; ea va participa fără îndoială atît la activitatea noastră conștientă, cît și la cealaltă, dacă e adevărat că faptul de a o fi scris pe cea dintîi implică un minimum de percepție. Puțin să vă pese, de altfel; în aceasta rezidă, în majoritatea cazurilor, interesul jocului suprarealist. Oricum punctuația se opune fără îndoială continuității absolute a curgerii care ne stăpînește, cu toate că ea pare la fel de necesară ca distribuirea nodurilor pe o coardă ce vibrează. Continuați cît vreți. Încredințați-vă caracterului inepuizabil al murmurului. (. . .)

(1924)

DIN « AL DOILEA MANIFEST AL SUPRAREALISMULUI »

Suprarealismul, odată ce-și propune în mod special să facă procesul unor noțiuni ca realitate și irealitate, rațiune și nerațiune, reflecție și impuls, știință și ignoranță « fatală », utilitate și inutilitate etc., prezintă cel puțin această analogie cu materialismul istoric: că pleacă de la « colosalul avort » al sistemului hegelian. (. . .)

Noi spunem că operația suprarealistă n-are șanse de a fi realizată decît dacă se efectuează în condiții de asepsie morală de care deocamdată puțini oameni vor să audă. Fără ele, e totuși imposibil de oprit cancerul spiritului care rezidă în faptul de a gîndi cu prea multă durere că anumite lucruri « sunt », în timp ce altele, care ar putea atît de bine să fie, « nu sunt ». Noi am afirmat că ele trebuie să se confunde, sau să se intercepteze în particular, la limită. E vorba, nu de a rămîne aici, ci de a nu putea să faci *nimic altceva decît să tinzi cu disperare spre această limită.*

(1930)

Scanned with OKEN Scanner

ION BARBU

OUL DOGMATIC

E dat acestui trist norod
Și oul sterp ca de mîncare,
Dar viul ou, la vîrf cu plod,
Făcut e să-l privim la soare !

Cum lumea veche, în cleștar,
Înoată, în subțire var,
Nevinovatul, noul ou,
Palat de nuntă și cavou.

Din trei atlazuri e culcușul
În care doarme nins albușul
Atît de galeș, de închis,
Cu trupul drag, surpat în vis.

Dar plodul ?
De foarte sus
Din polul plus
De unde glodul
Pămînturilor n-a ajuns

Acordă lin
Și masculin
Albușului în hialin:
Sărutul plin.

Om uitător, ireversibil,
Vezi Duhul Sfînt făcut sensibil ?
Precum atunci, și azi — întocma:
Mărunte lumi păstrează dogm.a.

Să vezi, la bolți, pe Sfîntul Duh
Veghind vii ape fără stuh,
Acest ou-simbol ți-l aduc,
Om șters, uituc.

Nu oul roșu.
Om fără sat și om nerod,
Un ou cu plod
Îți vreau, plocon, acum de Paște:

Îl urcă-n soare și cunoaște !

Și mai ales te înfioară
De acel galben icusar,

Scanned with OKEN Scanner

Ceasornic fără minutar
Ce singur scrie cînd să moară
Și ou și lume. Te-nfioară
De ceasul galben, necesar . . .

A morții frunte-acolo-i toată.

În gălbenuș,
Să roadă spornicul albuș,
Durata-nscrie-n noi o roată.
Întocma — dogma.

Încă o dată:
E Oul celui sterp la fel,
Dar nu-l sorbi. Curmi nuntă-n el.
Și nici la cloșcă să nu-l pui !
Îl lasă în pacea-ntîie-a lui,
Că vinovat e tot făcutul,
Și sfînt, doar nunta, începutul.

GRUP

E temnița în ars, nedemn pămînt.
De ziuă, finul razelor înșală;
Dar capetele noastre, dacă sînt,
Ovaluri stau, de var, ca o greșală.

Atîtea clăile de fire stîngi !
Găsi-vor gest închis, să le rezume,
Să nege, dreaptă, linia ce frîngi:
Ochi în virgin triunghi tăiat spre lume ?

VLADIMIR MAIAKOVSKI

DIN « CUM SĂ FACI VERSURI »

Drept concluzii:

1. Poezia e o industrie. Dintre cele mai dificile, dintre cele mai complicate, dar totuși industrie.

2. A urma ucenicia lucrului poetic nu înseamnă a învăța cum să prepari un tip definit și limitat de opere poetice, ci studiul mijloacelor oricărui travaliu poetic, studiul metodelor practice ale acestei industrii, care te ajută să creezi altele.

3. Noutatea materialului și a procedeelor e obligatorie pentru fiecare operă poetică.

Scanned with OKEN Scanner

4. Munca poetului trebuie să fie de fiecare zi, pentru a îmbunătăți măestria și a acumula rezervele poetice.

5. A avea un bun carnet și a ști să te servești de el e mai important ca a ști să scrii fără greșeli în vechile forme metrice pleznite.

6. E inutil să se pună bazele unei mari uzine poetice pentru a produce brichete poetice. Trebuie să întorci spatele unei futilități poetice atît de puțin raționale. Trebuie să pui mîna pe condei numai atunci cînd nu există alt mijloc de expresie decît versul. Nu trebuie să te apuci de lucru decît atunci cînd simți clar comanda socială.

7. Pentru a înțelege corect comanda socială, poetul trebuie să se afle în centrul lucrurilor și al evenimentelor. A cunoaște teoriile economice, a cunoaște viața reală, a se pătrunde de istoria științifică, este pentru poet — într-o parte esențială a muncii sale — mai important decît micile manuale scolastice ale profesorilor-idealiști care divinizează vechiturile.

8. Pentru o mai bună executare a comenzii sociale, trebuie să fii în avangarda clasei tale, trebuie, împreună cu această clasă, să duci o luptă pe toate fronturile. Trebuie să faci țăndări fabula artei apolitice. Această veche fabulă apare acum sub un nou aspect, sub masca unor vorbării despre « marile pînze epice » (întîi epice, apoi obiective, și pînă la sfîrșit fără partid), despre un stil grandios (mai întîi grandios, apoi elevat, și pînă la sfîrșit celest), etc.

9. Judecata întîmplătoare, individuală, gustul fără principiu, nu pot fi lichidate decît dacă privim arta din punct de vedere industrial. Numai acest fel de a vedea va pune alături diversele genuri de muncă literară; și poemul, și nota rabcor-ului, În locul raționamentelor mistice asupra unei teme poetice, aceasta va da posibilitatea de a ne apropia de problema, care trebuie odată rezolvată, a tarifului și a calității poetice.

10. Cizelarea, travaliul tehnic cum se spune, al unui poem nu poate fi considerat ca o valoare în sine. Dar totuși acest travaliu e cel care face un poem utilizabil. Deosebirea în ce privește mijloacele de a lucra un poem stabilește deosebirea între poeți; cunoașterea, perfecționarea, acumularea, diversitatea procedeelor poetice fac dintr-un om un scriitor de profesie.

11. Ambianța poetică cotidiană influențează creația unei opere autentice, ca și ceilalți factori. Cuvîntul « boemă » a devenit numele comun al îndeletnicirii artistice de fiecare zi de tip mic-burghez. Din nefericire, s-a luptat adesea împotriva cuvîntului, numai a cuvîntului. Ceea ce avem în fața noastră ca realitate, e atmosfera unui vechi arivism literar individual, a unor interese de bisericuță, meschine și arțăgoase, a unor schimburi de piedici, a substituirii conceptului « poetic » prin cel de « delăsare », de « ușor amețit », de « dulce beție ». Trebuie ca pînă și vestmintele poetului, conversația sa de acasă cu soția sa să fie diferite, definite prin întreaga sa producție poetică.

12. Noi, Iefs-ii, noi nu spunem niciodată că suntem singurii deținători ai secretelor creației poetice. Dar noi suntem singurii care vrem să descoperim aceste secrete, singurii care nu dorim o admirație artistico-religioasă, pe care apoi s-o speculăm.

(1926)

Scanned with OKEN Scanner

MOMČILO NASTASIEVIĆ

CUVINTE DIN ÎNSINGURARE

1.
Trec peste-abisuri,
pe solul neted pun piciorul meu.
Zilelor mele-ntuneric,
lumina zilei fulgeră a Dumnezeu.

2.
În liniște mă-mbrac,
ființa-n taină își rostește harul.
Cenușa, adierile mi-o desfac,
rămîne jarul.

3.
Fără de casă
ofer un cald ungher.

Fără de cale
drum arăt către cer.

4.
În zilele de apoi retras
sfîrșesc tăcut,
cînd viața-abia-și deschide ușile-n zare.

Cuvîntul meu cel mut
cu limbă de moarte-l las
la pietre și fiare.

5.
Fără copii, firesc
adevărul îți este complicele.

Fiii mă însoțesc
și fiicele.

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ și SLAVOMIR POPOVICI

Scanned with OKEN Scanner

DIN « IMAGINEA POETICĂ LA DON LUIS DE GÓNGORA »

(. . .)Poetul care vrea să facă un poem (o știu din experiență personală) are sentimentul vag că pornește la o vînătoare nocturnă într-o pădure foarte îndepărtată. O spaimă fără sens îi sporește bătăile inimii. Ca să-și regăsească liniștea, e bine întotdeauna să bei un pahar de apă rece și să tragi cu condeiul linii negre fără nici o noimă. Zic negre, deoarece . . . am să vă fac acum o mărturisire . . . eu nu folosesc cerneală colorată. Poetul pleacă la vînătoare. Straturi de aer delicat îi răcoresc cristalul ochilor. Luna, corn încovoiat de metal gingaș, visează în liniștea ramurilor înalte. Cerbi albi lunecă prin luminișuri. Noaptea întreagă se reculege îndărătul unui ecran de rumori. Ape adînci și calme văluresc între trestii . . . Trebuie să ieși. Acesta e pentru poet momentul primejdios. Poetul trebuie să aibă un plan al locurilor pe care le va parcurge și să rămînă calm în fața miilor de frumuseți și urîțenii cu chip fermecător care vor trece pe dinaintea ochilor săi. El trebuie să-și astupe urechile, ca și Ulise în fața sirenelor, și să-și lanseze săgețile asupra metaforelor vii, lăsînd la o parte pe cele care sunt false sau simulate. Moment primejdios, dacă poetul se lasă în voia lui, căci de acesta depinde opera sa. Poetul trebuie să pornească la vînătoare calm și liber, sau chiar deghizat. Să reziste la miraje, să stea la pîndă cărnurilor palpitante și adevărate care convin poemului al cărui plan îl întrevede. Uneori e nevoie să scoată mari strigăte în singurătatea poetică, pentru a alunga duhurile rele ale facilității care vor să ne facă robii lingușirilor populare, în disprețul simțului estetic, al ordinei și al frumuseții. Nimeni n-a fost atît de gata pentru această vînătoare interioară, ca Góngora. El nu e sensibil la imaginile colorate, prea sclipitoare, care-i traversează peisajul mental. El o urmează pe aceea de nimeni văzută din cauza izolării ei, imagine albă și neglijată, care animă momentele lui poetice, nebănuite. Fantezia lui ține cont de cele cinci simțuri. Cele cinci simțuri ca cinci sclavi fără culoare, care-l ascultă orbește și nu-l înșală niciciînd. El înțelege clar că natura ieșită din mîinile lui Dumnezeu nu este aceea ce trebuie să trăiască în poeme și își aranjează peisajele în funcție de analiza elementelor lor.(. . .)

(1927)

PICASSO — Corrida

Scanned with OKEN Scanner

VITEZSLAV NEZVAL

PRAGA VECHE SUB PLOAIE

Ploile din Mala Strana
O harpă
Peste Hradcin plutește o zdreanță neagră pe care o sfișie vîntul
Acest drapel melancolic
Din secol în secol îi face semn de bun rămas
Soarelui pe care-l înghite oceanul
Drapel credincios eternului doliu
E prea multă vreme de cînd poporul se plînge sub acest drapel
Sună o harpă
Posomorîte profeții și păsări negre se așază pe palate
O torță roșie se-aprinde și se stinge la îndoliatele geamuri
Un toboșar își pregătește toba așteptînd să-nceapă execuția
Bătrînele se-nchid în case
Un vuiet a răsunat
Teribilă serbare-n cinstea morților
Rozariile scrîșnesc între degetele bătrînelor și turnurilor
S-au abătut peste cosciug ca o grindină
Nu mai rămîn pe loc decît pompele funebre uitate
Plouă
Glasul orologiilor
Un cortegiu sub negre umbrele
Ca o sperietoare pentru femeile-n doliu se ivește un călăreț.

În românește de A.E. BACONSKY

FRANCIS PONGE

« SFIDAREA LUCRURILOR »

Să acceptăm sfidarea pe care lucrurile o adresează limbajului. De exemplu aceste garoafe sfidează limabjul. Nu voi avea liniște înainte de a fi adunat cîteva cuvinte la lectura sau ascultarea cărora cineva să exclame în mod obligatoriu: e vorba de ceva ce aduce cu o garoafă.

Scanned with OKEN Scanner

E asta poezie? Nu știu, și nici nu interesează. Pentru mine e o nevoie, un angajament, o mînie, o chestiune de amor propriu și atîta tot.

Eu nu pretind că sunt poet. Eu cred că viziunea mea e foarte comună.

Fiind dat un lucru — cel mai obișnuit cu putință — mi se pare că el prezintă cîteva calități într-adevăr particulare asupra cărora, dacă ar fi exprimate clar și simplu, ar exista o opinie unanimă și constantă: pe acestea caut eu să le scot în evidență.

Ce rost are să le scoți în evidență? Să faci ca spiritul uman să cucerească aceste calități, de care el este capabil și pe care numai rutina sa l-a împiedicat să și le aproprieze.

Ce discipline sunt necesare pentru succesul acestei întreprinderi? Cele ale spiritului științific fără îndoială, dar mai ales multă artă. Iată de ce mă gîndesc că într-o zi o asemenea căutare va putea să fie numită pe drept cuvînt poezie.

(1929)

MIECZYSLAW JASTRUN

CONVERSAȚIE CU AUTORUL

Adevărul despre crimele veacului și suferința umană
Va fi rostit — dar mai tîrziu, mai tîrziu
Cînd înlăuntrul timpului, ca într-un tren va veni schimbul:
alt mecanic, alți conductori, alți pasageri.

Aceasta nu-i o mare consolare.
Adevărul combatant e-ntotdeauna de azi.
Ce-mi pasă dacă ecoul cornurilor de vînătoare
Pădurea-l păstrează-n adîncu-i întunecat.

Adevărul e oare-ntotdeauna văduva timpului?
E ca un tribunal de cadavre,
O ușă scîrțîind într-o singură balama,
O flacără cu-un singur braț în aer.

Oare-i e dat înțelepciunii să se-mpotmolească-n păduri?
Ciute se văd săltînd prin poiene,
Un vînt zglobiu bate-n obloane,
Noaptea conștiinței are ochi de bufniță.

În românește de A. E. BACONSKY

Scanned with OKEN Scanner

W. H. AUDEN

IMNUL NAȚIUNILOR UNITE

Mîngîie-ți strunele
Omule,
Înaripat cîntînd,
Năzuind fapte
Cu vocile toate
Vesele-mpreună,
Neamestecate
Ci coexistînd
Căci tot ce-i încins
De-un brîu de sunet
E tărîm sfînt
Unde frați sînt
Cu toți ca unul.

Muritorilor,
Vorbelor
Luați seama — voi
Așa mințiți:
Pace pe buze,
În suflet război,
Rele rostind blînd
Și-n van promițînd.
Vrednic doar cîntul:
Muzica fie
Al păcii model
Căci pacea-i schimbul,
Tic-tac-ul ce-l
Crește pămîntul.

Așa-i povestea
Cetății-omenești —
Curge 'nainte
Ca muzica:
Născute note
Note născînd,
Șuvoiul vremii
Sporind pînă cînd
Ce-ar putea fi
E-aevea și
În triști chiar
Bucurii răsar —
Liberă soartă,
Uimire, Har.

BRAQUE, pictură.

În românește de C. ABĂLUȚĂ și ȘT. STOENESCU

Scanned with OKEN Scanner

CRONICA*

1.

Măreață vîrstă, iată-ne. Răcoarea serii pe-nălțimi, adierea largului pe praguri, și noi cu frunțile descoperite spre și mai vaste-arene . . .

Într-un amurg de febră roșie și lungă cînd lăncile se încovoaie, noi am văzut spre Vest un cer mai roșu și mai roz, un roz de insecte din mlaștini sărate: amurg de mare erg, și foarte mare disc, cînd primele eliziuni ale luminii ne-au fost precum leșinuri ale limbii.

Și e o rupere de măruntaie, de viscere, pe-ntreaga arie-n lumini a Secolului: rufe spălate-n ape-mumă și degetele omului plimbate, în cel mai verde violet al bolții, pe-aceste răni însîngerate ale visului — spărturi de carne vie !

Un singur nor limpid și leneș, cu-o răsucire mai zglobie trecînd prin cerul austral, își încovoaie pîntecele alb ca de rechin spinos cu-nnotătoarele de tul. Și armăsarul roșu-al serii nechează în calcaruri. Și visul nostru este pe-nălțimi. Ascensiune potrivită pe ascensiunea stelelor născînd din mare . . . Dar nu-i aceeași mare pe care o visăm în seara-aceasta !

Oricît de naltă-i așezarea, o altă mare se înalță-n depărtare, și ne urmează, la înălțimea frunții omenești: înaltă masă și morman de vîrste la orizontul unor noi pămînturi, ca meterez de piatră pe fruntea Asiei, și prag înalt de flăcări la orizontul omului dintotdeauna trăind sau mort într-o mulțime-aceeași.

Ridică-ți fruntea, om al serii. Roza imensă-a anilor se-ntoarce pe fruntea ta senină. Înaltul arbore al cerului, ca un nopal, se-mbracă-n Vest în coșenile roșii. Și-n vîlvătaia unei seri cu iz de algă seacă, noi instruim, pentru mai nalte transhumanțe, enorme insule-ntre cer și apă, hrănite cu arbatus și ienupăr.

Febră pe culmi și pat de jaruri. Statut de soții pentru noapte pe toate crestele spălate-n aur !

2.

Măreață vîrstă, tu minteai: poteci de jar, nu de cenușă . . . Cu chip arzînd și suflet mare, spre care altă-nverșunare ne-ndreptăm ? Timpul pe care anul îl măsoară nu-i nicidecum măsura zilei noastre. N-avem nimic de-a face cu mai-puținul și mai-răul. Nouă — neastîmpărul divin în ultima-i vîltoare . . .

Măreață vîrstă, iată-ne pe drumul nostru fără margini. Pleznet de bici pe mii de lunci ! Și strigăt ascuțit pe înălțimi ! Și vîntu-acesta de aiurea-n fața noastră, ce-ndoaie omul peste lespezi ca plugul peste bulgări.

Te vom urma, aripă-a serii . . . O, dilatare-a ochiului în marmuri și bazalturi ! Porunca omului este pe vatră și mîna omului este pe piatră și din adîncul nopții lui răpește-un vultur. Ci Dumnezeu în ziua-aceasta tace; și patul nostru n-aparține întinderilor, nici duratei.

O, Moarte-mpodobită cu mănușă de ivoriu, zadarnic bați făgașurile noastre cu grămezi de oase, căci drumul nostru tinde mai departe. Feciorul scutier înzorzonat cu osu-n care locuim, și care ne servește cu simbrie, va dezerta în seara-aceasta la o cotitură.

---

* *(fragment)*

Scanned with OKEN Scanner

Și încă ar fi mai de spus: trăim în dincolo-de-moarte și chiar de moarte vom trăi. Trecut-au caii ce-alergau spre osuare, cu gura încă udă de sălciile humei. Și rodia Cybelei cu sucul ei tot mai sporește gura femeilor noastre.

Regatul nostru este-n tinda serii, această strălucire mare-a Secolului către culmea lui: și nu avem acolo nici Jilț de judecată, nici cîmpuri de onoare, ci o întreagă revărsare de stofe pe costișe, desfășurînd în falduri lungi mormanele acestea de lumină galbenă pe care Cerșetorii serii le-adună de departe, precum mătăsuri de Imperiu și borangicuri de tribut.

Ne-am săturat de degetul de cretă sub ecuația fără stăpîn . . . Și voi, măreți Înaintași, în robele rigide, ce coborîți pe scări nemuritoare, ținînd sub braț imense cărți de piatră, noi v-am văzut mișcînd din buze în limpezimea serii: voi nu ne-ați spus cuvîntul care scoală și care ne urmează.

Lumină în cutreier peste plajă spre zămislirea lucrului femeii, mai sunt și alte nașteri la care să vă duceți cu lămpașe . . . ! Și orbul Dumnezeu lucește-n sare și piatra neagră, în obsidiană sau granit. Și roata se întoarce-n mîna noastră, ca-n toba cea de piatră a vechiului Aztec (. . .)

În românește de ȘTEFAN AUG. DOINAȘ

ODISSEAS ELITIS

AUTOPSIA

Deci, s-a găsit că-n adîncul inimii sale
și-a strecurat aurul rădăcina măslinului

Și fiindcă de-atîtea ori a stat de veghe, pe lîngă
un sfeșnic așteptînd zorile, rărunchii
i-au fost cuprinși de-o pîrjolire ciudată.
Mai jos, sub piele, se vede linia albastră a
orizontului colorată intens, și urme de
albastru și sînge.

Glasurile păsărilor, pe care el pe de rost le învățase,
în orele marii singurătăți, s-au revărsat, pe cît pare,
cu toate, pînă-ntr-atîta că n-a mai fost cu putință
să intre la mare-adîncime cuțitul.

Poate atenția a fost îndeajuns pentru Răul
Pe_care-l văzu — e clar — în atitudinea îngrozitoare-a

Scanned with OKEN Scanner

nevinovatului. Ochii săi mîndri deschişi şi toată
pădurea ce freamătă încă pe retina fără prihană.

În creier, nimic, decît doar un fel de ecou de cer spulberat

Şi numai în conca urechii, din stînga aflară puţin nisip,
fin şi subţire, ca în cochilii. Ceea-ce-nseamnă
că-adeseori singur umbla pe lîngă mare, singur de
tot, cu dorul iubirii şi vuietul vîntului.

Cît despre-aceste fărîme de foc, pe semnele lui bărbăteşti,
arată că el se ducea cu multe ceasuri mai înainte
de-a se-ntîlni ca să înflorească un trup de femeie.

În româneşte de ION BRAD

GÜNTER EICH

MARELE LAC LÜBBE

Cocori, migraţii de păsări,
de cari îmi amintesc,
schela punctului trigonometric.

Aici mă cotropeşte,
în faţa întunecatului perete al ţărmului opus, deluros,
începutul singurătăţii,
o lovitură de pleoapă, un ochi,
de neîndurat a doua oară,
ochiul porumbelului cu blînda lui mustrare,
cînd cuţitul taie carotida,
începutul singurătăţii,
aici fără bărci, fără punţi,

Scanned with OKEN Scanner

stuful disperării,
punctul trigonometric,
măsurătoare în gol,
în timp ce stolurile păsărilor se deşiră,
zi de septembrie fără vînt,
limpezime de monedă gălbuie, ce zboară de-aici
pe aripi de cocor, fără urmă.

S-A AVUT GRIJĂ

S-a avut grijă
ca săracii să nu adoarmă fără rugăciune.
Mărfarul exprimă cele ce i-au fost indicate.
Cuvînt după cuvînt cade picătura de apă.
Spre dimineaţă vîntul citeşte
în frunzele uscîndu-se.

Rugăciuni, care imploră să vină întîmplarea,
zilnica umilinţă,
sarea pe rană,
pîinea pietroasă,
şi-un drum scurtat.

Mîngîierile-s tăinuite:
în cele măturate trandafirul îşi multiplică
prin pierderea petalelor
miresmele-i visate.

FINALUL UNUI ROMAN POLIŢIST

Şapcă, papuci de casă,
taxiurile au fost comandate,
dă pe de-asupra cincizeci de pfenigi !

Gin cu tonic,
şi prudenţă la peştii nepreparaţi !
Cît praf pe faţa lumii !

Mai rămîi, o jumătate de minut !
Ceva s-ar putea schimba.
S-ar putea ca amprentele de pe toate clanţele
să fie chiar ale tale !

În româneşte de PETRE STOICA

Scanned with OKEN Scanner

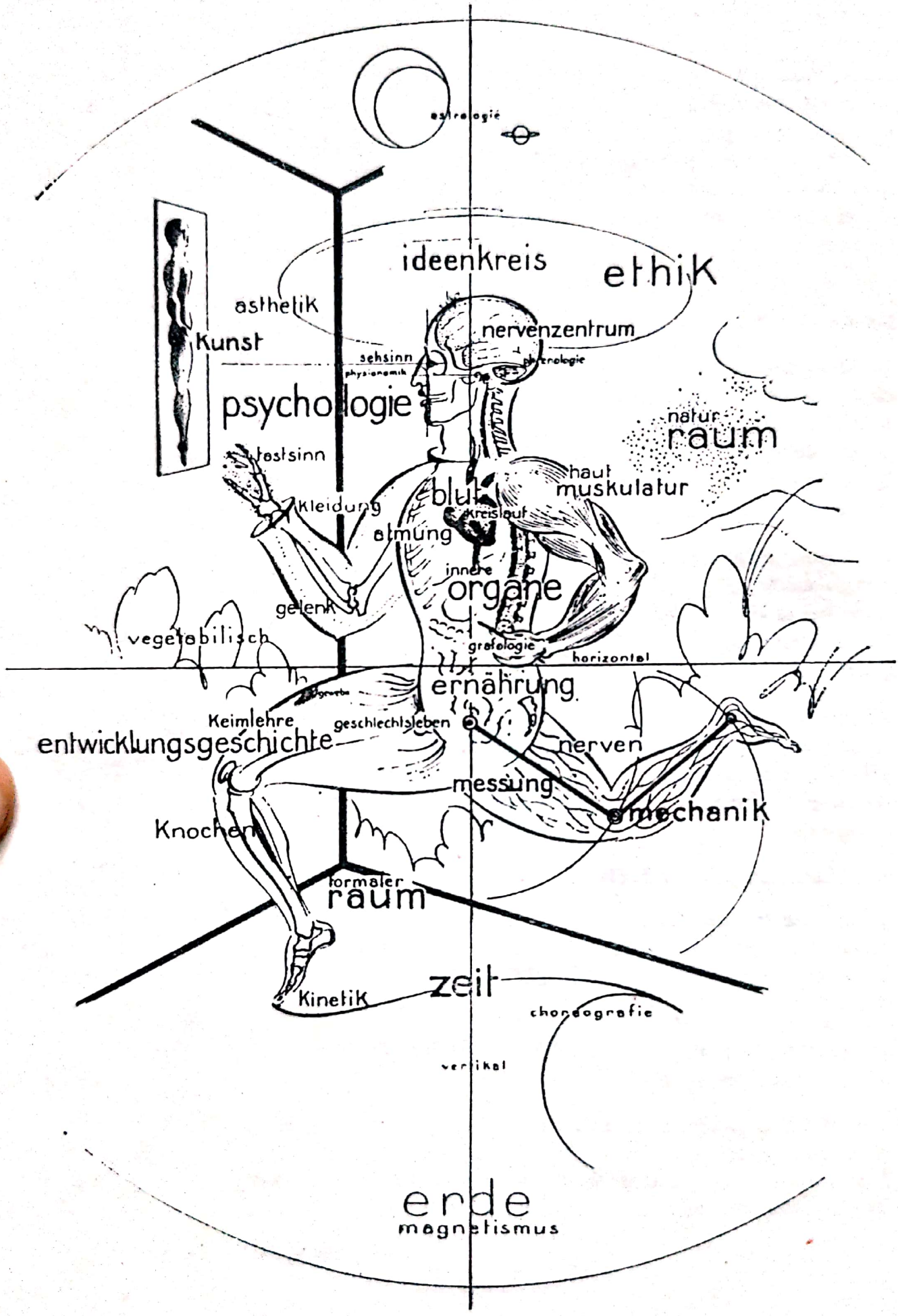

Scanned with OKEN Scanner

HENRY MILLER

CRUCIFICAREA ROZEI

PLEXUS
NEXUS
și
SEXUS

Scanned with OKEN Scanner

PLEXUS

Uneori, eram asaltat de stranii accese de nostalgie. Mă deșteptam cu mintea aburită de mahmureala unui vis, și simțeam brusc nevoia inexorabilă de a reînvia unele amintiri adînc împlîntate în memorie, ca de pildă aceea a grăsanului mătăhălos căruia îi spuneam « unchiul Charlie » și care obișnuia să mă țină în brațe și să mă desfete cu povești despre isprăvile lui din timpul războiului hispano-american. Retrăirea acestor amintiri presupunea un drum lung, parte cu vagoanele suspendate, parte cu troleibuzul, pînă într-un loc numit Glendale, unde locuiseră pe vremuri Joey și Tony. (Unchiul Charlie era de fapt unchiul *lor*, nu al meu.) Deși se scursese atîta amar de vreme, mărunta așezare adormită mai păstra încă pentru mine o atmosferă ciudată. Casele în care locuiseră micii mei prieteni erau încă în picioare, din fericire, și înfățișarea lor aproape că nu se schimbase. Rămăseseră pe loc și cîrciuma cu grajdurile ei, cîrciuma unde în serile de vară se adunau prietenii și neamurile. Mă văd și acum, un țînc de-o șchioapă, alergînd de la o masă la alta, sorbind resturile de pe fundul cănilor de bere și storcînd cîte un bănuț de la petrecăreții cherchelițti. Îmi răsună în urechi pînă și siropoasele cîntece nemțești pe care le răcneau din bojocii lor de oțel: « *Lauderbach, lauderbach, hab'ich mein Strumpf verlor'n.* Sau îi văd sobri și cu mintea clară, cu o gravă seriozitate zugrăvită pe chipuri, adunați în careu, de parc-ar fi fost ultimii supraviețuitori ai unui regiment de viteji, bărbați, femei și copii, umăr la umăr, cu toții membri ai *Kunst Verein* (un nucleu al marelui, ancestralului *Saengerbund*), așteptînd solemn ca dirijorul corului să-și clincăne diapazonul. Asemenea unei cete de războinici devotați, aflați la hotarul unui ținut străin, se împieptoșau, scrutau zarea cu ochi umezi și scînteietori, își înălțau vocile puternice într-un cor ceresc, intonînd cîte un lied cutremurător, care le răscolea adîncurile sufletului . . . Merg mai departe. Iată mica biserică catolică ale cărei vitralii au fost pictate de domnul Imbof tatăl lui Joey și Tony (primul artist pe care l-am cunoscut în carne și oase); tot el a pictat frescele de pe pereți și de pe tavan, și a sculptat amvonul. Cu toate că băieții lui îi știau de frică, cu toate că era un tip sever, tiranic, ursuz, eu am simțit întotdeauna o puternică atracție pentru omul ăsta întunecat. Seara, înainte de culcare, eram duși în atelierul lui din pod, ca să-i spunem noapte bună. Și întotdeauna ședea la aceeași masă și picta în acuarelă. O lampă de birou cernea o lumină domoală peste masă, lăsînd restul încăperii în semiîntuneric. În clipele acelea părea sincer, duios, absorbit, ba chiar absent. Mă întrebam ce anume l-o fi îmboldind să stea ceasuri întregi din noapte țintuit la masa lui de lucru? Dar ce-mi sărea mai mult în ochi era faptul că domnul Imbof părea *altfel* decît ceilalți — altă specie . . . Colind mai departe. Iată-mă ajuns la calea ferată, în viroaga unde ne jucam: un fel de țara nimănui, între marginea satului și cimitirul aflat de cealaltă parte a șinelor. Pe undeva pe aici locuise o rudă îndepărtată căreia îi spuneam Tante Grussy, o tinerică de o neobișnuită frumusețe, cu ochi imenși, cenușii, și părul negru, care chiar și pe atunci, deși eu nu eram decît un pușți, mi se părea a fi o făptură cu totul deosebită. Nimeni n-o auzise vreodată ridicînd glasul, mîniindu-se, nimeni

Din trilogia CRUCIFICAREA ROZEI
(ROSY CRUCIFIXION) vol. *Plexus*

Scanned with OKEN Scanner

n-o auzise vorbind de rău pe alții, și nimeni din cei care-i ceruseră ajutor nu rămăsese vreodată cu mîna întinsă în van. Avea un glas de contralto și cînta acompaniindu-se singură la ghitară; uneori își punea o rochie de bal mascat, și dansa, scuturînd o tamburină și fluturînd un evantai lung, japonez. Bărbatul ei dăduse în darul beției; se spunea că începuse s-o bată. Dar Tante Grussy s-a arătat și mai dulce, și mai blîndă, mai miloasă, mai plăcută și mai grațioasă. Și pe urmă, după un timp, lumea a început să șușotească cum c-ar fi ajuns bisericoasă — se vorbea despre acest lucru în șoaptă, de parcă voiau să dea a înțelege că și-ar fi pierdut mințile. Mult mi-ar fi plăcut s-o revăd. Am căutat și-am tot căutat casa în care locuise, dar s-ar fi zis că o înghițise pămîntul. Unii au insinuat că tante Grussy a fost poate internată într-un ospiciu . . . Gînduri stranii, stranii aduceri aminte îmi bîntuie mintea în timp ce străbat adormitul sat Glendale. Încîntătoarea, eterica Tante Grussy, și jovialul, senzualul morman de cărnuri care era unchiul Charlie . . . pe amîndoi îi iubeam. Acesta din urmă nu-mi vorbea decît despre omorîrea și torturarea igoroților din Filipine, despre hăituirea lui Aguinaldo prin mlaștinile și ascunzișurile munților filipinezi; Tante Grussy, în schimb, nu vorbea aproape deloc, era doar o prezență, o zeitate în întrupare pămînteană care alesese să pogoare printre noi ca să ne lumineze viețile cu boarea cerească pe care o iriza.

Cînd plecase în Filipine, cu grad de caporal, tînărul Charlie era un băiat de dimensiuni normale. Dar opt ani mai tîrziu, cînd s-a întors ca sergent major, cîntărea aproape două sute de kilograme și era tot timpul lac de sudoare. Îmi amintesc cu însuflețire de un dar pe care mi l-a făcut într-o zi: șase gloanțe dum-dum într-o punguță de pînză albastră. Mi-a spus că fuseseră luate de la unul din oamenii lui Aguinaldo: și acel răzvrătit, pentru că se făcuse vinovat de folosirea unor astfel de gloanțe, (pe care germanii le furnizaseră filipinezilor) fusese decapitat, și apoi i se înfipsese căpățîna într-un par. Asemenea povești, ca și acelea despre înfiorătoarea «cură de apă» pe care ostașii noștri o administrau filipinezilor, mă făceau să simpatizez cu Aguinaldo. Ajunsesem să mă rog noapte de noapte ca americanii să nu-l prindă niciodată. Fără să vrea, unchiul Charlie făcuse din Aguinaldo eroul meu.

Fiindcă veni vorba de Aguinaldo, îmi aduc aminte de o zi de sărbătoare militară, în care m-au îmbrăcat în costumul meu de micul Lord Fauntleroy și m-au cărat dis-de-dimineață într-o casă arătoasă din piatră maronie de pe Bedford Avenue, din al cărei balcon urma să privim «parada». Tocmai se întorsese din Filipine primul nostru contingent de eroi. Era acolo și Teddy Roosevelt — drept în frunte — conducîndu-și «Cavaleriștii neînfricați». Evenimentul stîrnise o nemaipomenită agitație, oamenii de pe stradă plîngeau și chiuiau, drapelele și steagurile fîlfîiau, iar de la ferestrele caselor ploua cu flori. Cetățenii se sărutau și strigau «Aleluia!» M-am distrat grozav dar eram, în același timp, cam nedumerit. Nu reușeam să înțeleg motivul unor asemenea emoții dezlănțuite. Pe mine mă impresionau doar uniformele și caii. În acea seară au venit la noi la cină un ofițer de cavalerie și un artilerist. Ceea ce a însemnat începutul unor romantice idile pentru cele două mătuși ale mele. Idile înăbușite în față, însă, pentru că bunicul meu, care nu-i avea la inimă pe militari, nu i-ar fi acceptat în ruptul capului ca gineri. Țin minte disprețul și scîrba cu care vorbea despre întreaga campanie din Filipine. Nu vedea altceva în ea decît o hărțuială. «N-ar fi trebuit să țină mai mult de o lună», pufnea el. Și apoi se pornea să istorisească despre Bismarck și Von Moltke, despre bătălia de la Waterloo și asediul de la Austerlitz. Bunicul sosise în America în zilele Războiului civil. «*Ăla* război!», obișnuia el să spună. Dar ca să căsăpești niște sălbatici bicisnici, asta putea s-o facă oricine. Totuși, a fost obligat să ridice paharul pentru amiralul Dewey, eroul de la Golful Manila. «Acuma ești și dumneata american», i-a spus cineva. «Și încă un

Scanned with OKEN Scanner

bun american, l-am auzit pe bunicul meu răspunzînd. Dar asta nu înseamnă că-mi place să ucid. Lăsaţi naibii uniformele astea şi reîntorceţi-vă la treabă!»

Acest bunic al meu, Valentin Nieting pe nume, era un om respectat şi admirat de toţi. Petrecuse zece ani la Londra, ca maistru croitor, dobîndise un corect accent englezesc, şi vorbea întotdeauna cu afecţiune despre englezi. Îi socotea un popor *civilizat*. Întreaga viaţă şi-a păstrat multe din pedanteriile englezeşti. Prietenul lui cel mai apropiat, cu care se vedea în serile de sîmbătă în localul de pe Second Avenue ţinut de unchiul meu Paul, era un tip uscat, arţăgos, pe care-l chema domnul Crow şi era englez din Birmingham. Cu excepţia bunicului, nimeni din familia noastră nu-l înghiţea pe domnul Crow. Şi anume, pentru că domnul Crow era socialist. Întotdeauna ţinea cuvîntări, împroşcînd cu vitriol. Dar bunicul, a cărui memorie se întindea îndărăt pînă'n patruşopt, nu-şi mai încăpea în piele de bucurie şi aplauda cuvîntările domnului Crow. Şi el era pornit împotriva patronilor. Şi, de bună seamă, împotriva militarilor. Acum cînd privesc în urmă, mi se pare ciudată teama cumplită pe care o stîrnea pe atunci cuvîntul «Socialism». Nimeni din familia noastră n-ar fi acceptat, în ruptul capului, să aibă de-a face cu vreun ins care-şi zicea socialist; ăştia erau mai de temut decît catolicii sau decît evreii. America era o ţară liberă, tărîmul măreţelor ocazii, şi era de datoria fiecărui individ să dea lovitura şi să se căpătuiască. Tatăl meu, care-şi ura patronul — «un englez împuţit şi al dracului», cum spunea el — avea să devină curînd, la rîndul lui, patron croitor. Iar bunicul a fost nevoit să lucreze pentru tata. Cu toate acestea, niciodată nu şi-a pierdut acea demnitate, acea siguranţă de sine şi integritate care-l făceau să fie oarecum superior tatii. Nu peste multă vreme toţi patronii croitori aveau să treacă printr-un jalnic proces de pauperizare, care i-a silit să se carteleze pentru a putea împărţi cheltuielile şi a menţine o mică echipă statornică de lucrători. Simbriile lucrătorilor — cei care croiau stofa, retuşerii, maiştrii paltonari, pantalonari—creşteau într-una, ajungînd la un moment dat mai substanţiale decît partea ce-i revenea patronului. Pînă la urmă — actul final al dramei — aceşti mărunţi lucrători, cu toţii străini, îndeobşte disprefuiţi, dar adeseori pizmuiţi, împrumutau bani patronilor ca să-şi poată menţine atelierele. Poate că toate astea să fi fost rezultatul acelor pernicioase doctrine socialiste propovăduite de agitatorii de teapa domnului Crow. Sau poate că nu. Poate că germenele dezastrului era conţinut în însăşi doctrina Wallingford: «Îmbogăţeşte-te rapid», cu care erau inoculaţi tinerii din generaţia mea.

Bunicul meu a murit înainte de izbucnirea celui de-al doilea război mondial. Ne-a lăsat o proprietate considerabilă, aşa cum s-a întîmplat şi cu alţi imigranţi din vecinătate, toţi sosiţi cam în acelaşi timp în America, adunaţi de prin toate colţurile Europei .Bătrînii ăştia s-au descurcat incomparabil mai bine în această glorioasă ţară a tuturor posibilităţilor decît au făcut-o fiii şi fiicele lor. Au pornit de la zero, aşa ca neamţul acela, ucenic măcelar, tizul meu — Henry Miller «regele cirezilor de vite» — care a ajuns proprietarul unei uriaşe porţiuni din California. Ce-i drept, e cu putinţă ca în zilele de demult să fi existat mai multe posibilităţi, dar mai era ceva: oamenii erau croiţi dintr-o stofă mai trainică, erau mai sîrguincioşi, mai perseverenţi, mai destoinici, mai disciplinaţi. O porneau de la o îndeletnicire umilă: măcelari, tîmplari, croitori, cizmari — şi banii pe care-i agoniseau erau cîştigaţi cu sudoarea frunţii. Trăiau în condiţii foarte modeste, dar confortabile, în pofida absenţei oricărui element de confort şi a oricărei aparaturi menite să uşureze munca manuală, din acelea care acum sînt socotite indispensabile. Îmi amintesc de toaleta din casa bunicului meu. La început avea doar o simplă latrină în curte; mai tîrziu, a clădit o cabină mică, sus la etaj. Dar chiar şi după introducerea gazului în locuinţă, closetul ăsta nu avea altă sursă de lumină în afara unui muc de candelă ce plutea în ulei. Bunicului meu nici nu-i trăsnea prin minte că ar fi nimerit să ilumineze closetul.

Scanned with OKEN Scanner

Copiii lui erau bine hrăniți și bine îmbrăcați ; din cînd în cînd îi ducea la teatru sau făceau împreună excursii în afara orașului ori picnicuri — ce chestii extraordinare ! — și, de asemenea, cîntau împreună cu el la reuniunile *Saengerbund*. O viață simplă, plină, și deloc mohorîtă. Iarna, cînd dădea zăpada și înghețul, îi lua uneori la plimbare în sănii deschise trase de cai. Cîteodată, bătrînul o pornea pe apele înghețate ale golfului, cu sania cu pînze. Iar vara aveau loc excursiile acelea de neuitat, excursii cu barca, prin locuri ca Glen Island, de pildă, sau la New Rochelle. Nimic din ce li se oferă azi copiilor nu suferă comparație cu aceste ieșiri în aer liber. Și nimic din tot ce cunosc eu nu poate sta alături de magicele terenuri de petrecere din Glen Island. Singurul lucru care le-ar putea evoca ar fi atmosfera din unele pînze de Renoir sau Seurat. Numai în ele poate fi regăsită acea ambianță de aur, veselia și senzația de pîrguire, de plenitudine, opulența plușată, carnală, atît de caracteristică acelei perioade somnolente, lîncede, indolente, dintre sfîrșitul războiului franco-prusac și izbucnirea primului război mondial. Fără îndoială, era o înflorire burgheză, infestată de morbul unei orînduiri putride, dar oamenii care au consumat-o, oamenii care au glorificat-o în cuvînt și în pigment, nu erau putrizi. Nu m-aș putea gîndi la bunicul meu ca la o ființă putridă, așa cum nu m-aș putea gîndi în felul ăsta la Renoir sau la Seurat. Eu socotesc că, prin felul său de a trăi, bunicul meu avea mai multe afinități cu Seurat și cu Renoir decît cu noul mod de viață american care tocmai germina în acele zile. Cred că, dacă ar fi avut prilejul să-i cunoască, el i-ar fi putut înțelege pe acești doi pictori și arta lor. Părinții mei, însă, nu i-ar fi putut niciodată înțelege. Și nici băieții cu care mă înhăitam pe stradă.

O iau razna, purtat de amintirile vremurilor de altădată. Mintea mea hoinărește de la una la alta în timp ce fac ocolul vechilor obsesii. Nu-i de mirare că zilele erau pe atunci atît de bogate, atît de pline de savoare. Pornind spre Glendale, aveam să-mi închei călătoria sentimentală în « vechile locuri ale copilăriei ». N-aș fi putut rezista să nu mă plimb din nou pe lîngă casa ancestrală. Dar nici prin cap nu-mi trece să-mi vizitez neamurile, care încă mai locuiesc acolo. Mă opresc pe trotuarul de peste drum — și-mi pironesc privirile pe etajul al treilea al casei, acolo unde fusese locuința noastră—străduindu-mă să recreez acea imagine asupra lumii pe care o avusesem la vîrsta de cinci sau șase ani. Fereastra din față, locul unde îmi plăcea să stau, o pornește acum cu mine prin străfunduri, încadrînd amintirile pe care le reînsufletesc, în timp ce aștept să renasc sub o nouă întrupare. Îmi aduc aminte de frica și groaza care m-au cotropit cînd mama m-a silit, pentru prima oară, să spăl geamurile în locul ei ; cățărat pe pervaz, trupul atîrnîndu-mi în afară, la trei caturi distanță de pămînt, — o înălțime înfricoșătoare pentru un puști de șapte sau opt ani — cu genunchii zdravăn înfipți în muchea pragului ferestrei, cramponîndu-mă de viață. Fereastra ghilotină își lăsa greutatea pe coapsele mele, ca o tonă de plumb. Frica de a înălța fereastra, frica de a nu-mi pierde echilibrul ! Și mama stăruind că încă au mai rămas pe geam cîteva pete care trebuie șterse. (Mai tîrziu, cînd eram om în toată firea, mama povestea ce-mi mai plăcea să spăl geamurile în locul ei. Sau ce mult îmi plăcea să atîrn storurile. Ce-mi plăcea cutare sau cutare lucru . . . Toate minciuni sfruntate !)

Stînd acum în punctul meu de observație, pierdut în reverie, mă întreb dacă nu cumva eram cam fătălău pe atunci. Nici un băiat din vecini nu era mai bine îmbrăcat decît mine. Nici unul n-avea apucături mai frumoase. Nimeni nu era mai ager și mai inteligent ca mine. Luam toate premiile, îmi atrăgeam toate laudele. Părinții mei erau atît de convinși că-mi pot purta singur de grijă, încît nici nu li se năzărea că tovarășii mei de joacă erau deja înecați pînă la gît în viciu și păcătoșenie. Pînă și cea mai duioasă dintre mame ar fi putut fi în stare să adulmece în micul Johnnie Ludlow un criminal în embrion. Pînă și cel mai nepăsător dintre părinți ar fi fost în

Scanned with OKEN Scanner

stare să discearnă că micul Alfie Betcha era de pe atunci un gangster şi un huligan. Iar acea mîndrie a şcolii duminicale, care eram eu, îşi aiegea ca prieteni nedespărţiţi numai pe cei mai înrăiţi golani din vecinătate. Şi draga de maică-mea nu vedea acest lucru? Ce-i drept, cunoşteam pe de rost catehismul de la cap la coadă şi de la coadă la cap, dar, maimuţică sprintenă la minte ce mă aflam, în tovărăşia haimanalelor mele dădeam drumul la un limbaj atît de copios în măscări, vorbe porcoase şi înjurături, de-ar fi făcut cinste şi unui ucigaş osîndit la streang. Le învăţam pe toate de la băieţii mai vîrstnici. Nu că aceştia ne-ar fi instruit făţiş ori voit. Dar noi le dădeam întruna tîrcoale, şi trăgeam cu urechea la ciondănelile şi hărţuielile lor. Dacă stau să mă gîndesc, nici măcar nu erau mult mai în vîrstă decît noi. Să fi avut poate doisprezece ani. Dar de pe buzele lor auzeai în permanenţă numai cuvinte ca : tîrfă, curvă, labagiu, spurcat, căcăcios, regulat, sculat, şi altele de felul ăsta. Dar cînd noi, mucoşii, foloseam asemenea cuvinte, băieţii mai mari se prăpădeau de rîs. Îmi aduc aminte de o zi cînd, excitat de un termen nou pe care-l aflasem, m-am dus la o fetişcană de vreo cincisprezece ani sau aşa ceva, şi i-am turnat tot felul de vorbe scîrboase. Cînd m-a înşfăcat ca să-mi tragă o chelfăneală, am suduit-o ca un birjar. Cred că am muşcat-o de mînă şi am izbit-o în fluierul piciorului. În orice caz, îmi amintesc că era turbată de furie şi frustrare. « Las-că te-nvăţ eu minte, nătăraule ! » mi-a zis şi, apucîndu-mă de-o ureche, m-a tîrît la postul de poliţie din colţ. M-a îmbrîncit pe scări, a deschis uşa, şi m-a proiectat în mijlocul încăperii. Şi iată-mă o gîgîlice de derbedeu, în faţa impozantului birou al poliţistului, căruia îi vedeam numai capul răsărind pe deasupra mesei.

— Ce mai înseamnă şi asta?

Glasul sever, tunător, m-a făcut să simt că-mi cade inima în pantaloni.

— Spune-i ! îmi porunci fata. Înşiră-i şi dumnealui cuvintele pe care mi le-ai spus mie.

Eram prea înspăimîntat ca să pot deschide gura. Îmi ţineam răsuflarea.

— Înţeleg, spuse poliţistul, înălţîndu-şi sprîncenele negre, stufoase şi ţintuindu-mă cu o privire ameninţătoare. A folosit cuvinte murdare, aşa-i?

— Da, Înălţimea voastră, confirmă fata.

— Bun, las'că-l lecuim noi.

Se ridică de pe tron şi dădu să coboare.

Eu am început să scîncesc, apoi să urlu cît mă ţinea gura.

— De fapt, nu-i băiat rău, sări fetişcana în apărarea mea, apropiindu-se şi mîngîindu-mă afectuos pe creştetul capului. Îl cheamă Henry Miller.

— *Henry Miller ?* se minună poliţistul. Dar îi cunosc foarte bine pe taică-su şi pe bunicu-su. Spui că puşlamaua asta mică ţi-a zis vorbe urîte?

Rostind acestea, descinse de pe înaltul său postament şi, aplecîndu-se asupră-mi, mă luă de mînă:

— Henry Miller, sînt mirat de cele ce aud. Pentru ce . . .

(Rostirea numelui meu în acest lăcaş public, ba tocmai în clădirea poliţiei, avu un efect copleşitor asupră-mi. Mă şi vedeam un criminal, îmi vedeam numele trîmbiţat pe toată strada, tipărit în titluri cu litere de-o şchioapă. Tremuram la gîndul ce vor spune ai mei cînd aveam să mă întorc acasă, pentru că eram convins că vestea o să mi-o ia înainte. Poate că poliţistul a şi expediat un om care s-o informeze pe maică-mea de nenorocirea întîmplată. Poate că va trebui să vină să mă scoată pe cauţiune.

Dar, paralel cu aceste temeri şi negre presimţiri, m-am simţit străbătut şi de un anume fior de mîndrie la auzul numelui meu răsunînd în clădirea goală a poliţiei. Acum aveam şi eu un statut. Niciodată pînă atunci nu fusesem strigat pe ambele nume. Toată lumea îmi spunea doar Henry. Şi deodată devenisem Henry Miller, un

Scanned with OKEN Scanner

personaj cu o identitate bine definită. Și polițistul avea să-mi scrie numele și adresa în cărțoiul ăla mare. Aveam să fiu înregistrat . . . În clipa aceea cumplită am îmbătrînit cu zece ani).

Cîteva minute mai tîrziu, aflîndu-mă teafăr și în deplină siguranță pe strada mea, după ce îi făgăduisem fetei că n-o să mai folosesc niciodată cuvinte murdare, mă simțeam năpădit de un sentiment eroic. Îmi dădeam seama că totul fusese un simplu joc, că nimeni nu avea intenția să mă urmărească sau măcar să mă toarne la părinți. Mi-era rușine că mă văicărisem ca o muiere în fața polițistului. Faptul că era atît de bun prieten cu tatăl și cu bunicul meu însemna că n-ar fi putut vreodată să-mi facă vreun rău. Și în loc să văd în el o persoană de temut, am început să-l privesc ca pe un protector, un tainic aliat. Mă impresionase grozav constatarea că familia mea se găsea în termeni buni cu poliția, că aveau poate chiar relații de prietenie. În acea clipă și în acel loc am simțit crescînd în mine disprețul față de forțele care m-ar putea constrînge vreodată . . .

Înainte de a mă putea smulge din mrejile vechilor amintiri, trebuie să mă strecor prin hol și de acolo în curtea din spate unde se găseau dependințele. Pe magazia în care se afuma carnea și peștele fusese pe vremuri o poză—pictată pe balustrada tindei—și înfățișînd o femeie care ducea un cățel de lesă. Pictată cu vopsea neagră și catran. Acum era aproape complet ștearsă. Ei bine, imaginea asta de artă primitivă îmi bîntuise toată copilăria. Constituise, ca să spun așa, propria mea pictură de sarcofag egiptean. (Ciudat, mai tîrziu, cînd m-am apucat și eu de pictură, schițam adeseori figuri care-mi evocau desenul acela simplist. Instinctiv, mîna mea trasa aceleași contururi țepene ; ani de zile, pare-se, nu am putut realiza nimic împlinit, ci mereu același profil arhaic. Capetele pictate de mine aveau întotdeauna aceeași expresie de șoim sau de vrăjitoare ; oamenii gîndeau că încercam deliberat maniera coșmarescă, dar se înșelau; era singurul chip sub care reușeam să reprezint figura umană.)

Revin în stradă și, involuntar, ridic ochii, de parcă aș vrea s-o salut pe doamna O'Melio, cea care adăpostea pe acoperișul ei plat toate mîțele de pripas din cartier. Avea peste o sută de pisici și le hrănea de două ori pe zi. Locuia singură, iar maică-mea insinua mereu că trebuie să fi fost țicnită. Asemenea generozitate gargantuană depășea puterea de înțelegere a mamei mele.

Mă îndrept agale spre partea de sud a cartierului, de unde voi lua troleibuzul spre casă. Fiecare fațadă de clădire pe lîngă care trec e împregnată de amintiri.În ciuda tuturor transformărilor, în ciuda operei de demolare, vechile case au rămas pe loc în toți acești douăzeci și cinci de ani care s-au scurs. Coșcovite, prost întreținute, părăginite ca niște îndărătnice rădăcini de măsele stricate, casele continuă «să-și facă datoria». Luminozitatea care le însuflețea pe vremuri, strălucirea pe care o radiau s-au stins. Mai cu seamă în timpul verii casele astea erau în floare, aveai impresia că respiră prin toți porii, ca făpturile omenești. Proprietarii aveau mîndria de a-și ține locuințele curate și bine îngrijite ; sclipirea varului proaspăt, umbra răcoroasă aruncată de apărătoarele de soare erau reflectări ale propriilor lor spirite modeste. Locuințele medicilor erau întotdeauna ceva mai impunătoare, mai pretențioase. Vara, pătrundeai în sala de așteptare a doctorului printr-o perdea din șiraguri de mărgele care răpăiau cînd le despărțeai. Medicii erau întotdeauna cunoscători în ale artei ; aveau pe pereți picturi în ulei, în culori sumbre, încadrate în rame grele, aurite. Subiectele acestor tablouri mi-erau cu totul străine. La noi acasă n-aveam nimic de felul ăsta ; și pereții noștri erau împodobiți cu tablouri căpătate în dar, la zile de sărbătoare, de la diverși negustori ; niște cromolitografii urîte, viu colorate, la care te uitai în fiecare zi și de cum le vedeai le și uitai. (Ori de cîte ori mama se simțea obligată să facă un cadou cîte unui vecin mai nevoiaș, alegea un tablou de pe perete. «Slavă Domnului că scăpăm și de ăsta», obișnuia

Scanned with OKEN Scanner

să spună. Uneori, voiam să adaug cîte o ofrandă și din partea mea, o jucărie nouă, o pereche de ghete, o tobă, pentru că și eu eram supraîncărcat de posesiuni. « A, nu, Henry, *asta* nu ! o auzeam spunîndu-mi. E prea nouă. » « Dar n-o mai vreau », încercam să pledez. « Vorbești cu păcat, răspundea mama. O să te pedepsească. Dumnezeu. »)

. . . Mi se pare că n-am pomenit încă nimic despre Van Gogh, ale cărui *Scrisori* le-am citit pe vremea aceea, și le-am recitit apoi, la o distanță de douăzeci de ani. Ce mă atîța pe mine era dorința mistuitoare a lui Vincent de a trăi o viață de artist, și de a nu fi altceva decît artist, orice s-ar întîmpla. La oamenii de asemenea vînă, arta devine o religie. Crist, demult mort pentru biserică, se naște din nou. Pătimașul Vincent izbăvește omenirea de păcate prin miraculoasa folosire a pigmentului. Visătorul disprețuit, de care s-au lepădat toți, reînscenează drama răstignirii. Și se înalță din mormînt pentru a triumfa asupra necredincioșilor.

Van Gogh vorbește mereu despre dorința sa de a duce o viață cît mai simplă. Extravagant este numai în folosirea materialelor. Toate trăirile lui se consumă în artă. Jertfa sa a fost atît de totală încît, prin comparație, viețile celor mai mulți dintre pictori apar palide și lipsite de vigoare. Van Gogh știe că nu va fi recunoscut în timpul vieții ; știe că nu va culege recolta trudei sale. Dar cei care vor veni după . . . poate că renunțarea lui va face ca pentru aceștia lucrurile să fie mai ușoare ! Este dorința lui cea mai adîncă. Spune același lucru într-o mie de chipuri : « Pentru mine nu aștept nimic. *Noi* sîntem damnați. *Noi* trăim în afara timpului nostru.»

Cît se chinuiește și se căznește să adune cincizeci de pînze pe care fratele lui urmează să le expună privirilor unei lumi batjocoritoare, disprețuitoare ! Și în ultimii ani de viață înnebunește de-a binelea. Nebun în adevăratul sens al cuvîntului. Făptură plămădită din flacără și duh, se revarsă de atîta energie creatoare. Cupa din care lichidul dă peste margini. Și e singur.

La Arles, e greu să găsești femei care să-ți pozeze. Oamenii spun că tablourile lui sînt oribile. « Năclăite de vopsea ». Cînd citesc aceste cuvinte, îmi vine să rîd și să plîng. — *Năclăite de vopsea !* Înfricoșător de adevărat ! Și ce ironie ca tocmai această minune care a ajuns să se petreacă (adică pînza saturată de culoare, de culoare pură, dezlănțuită), ce ironie ca tocmai acest vis al tuturor marilor pictori (în sfîrșit realizat) să fie folosit ca argument împotriva lui. Săracul Van Gogh ! Bogatul Van Gogh ! Atotputernicul Van Gogh ! Ce glumă sinistră, blasfematoare ! Ca și cum a spune despre un om preacucernic că « e prea plin de dumnezeire! »

Aș dori să pictez în asemenea fel, spune Van Gogh, încît orice om care are ochi de văzut să vadă limpede ce vreau să arăt. Este și chipul în care a cuvîntat și a trăit Iisus. Dar orbii și surzii ne sînt mereu în preajmă. Numai ei văd, numai ei aud, numai ei, cei pătrunși de prețiosul duh sfînt, pot înfăptui ceva.

Se știe că o bună bucată de vreme Van Gogh s-a abținut de-a folosi culoarea, silindu-se să lucreze în creion, în cărbune, în cerneală. Se mai știe că a început prin a studia trupul omenesc, că a încercat să învețe de la natură. Da, se deprindea să citească ceea ce se ascunde sub cochilie. Se însoțea cu cei săraci și umili, cu muncitorii asupriți, cu izgoniții. Adora țăranul, îl proslăvea pe *țăran* și nu pe omul de cultură. A studiat forma lucrurilor, simțul obiectelor materiale. S-a familiarizat cu tot ce-i comun și cotidian, astfel încît mai tîrziu, după ce va fi dobîndit măiestria și tehnica necesară, să poată reda lumea obișnuitului, banalului, viața de zi cu zi, în lumina unei realități divine. Van Gogh dorea să ne familiarizeze într-un sens nou cu lumea asta atît de familiară — și anume, într-un sens etern, ca să spunem așa. Voia să ne arate că lumea nu-i înveșmîntată în urîțenie și răutate, că nu e posomorîtă și plicticoasă, că e de ajuns să o privești cu ochii iubirii pentru a-i descoperi splendoarea și măreția. Și după ce a făurit această minune, după ce ne-a dăruit

Scanned with OKEN Scanner

un pămînt nou, şi-a dat seama că nu mai e în stare să ţină piept lumii : de bună voie s-a refugiat la ospiciu

I-au trebuit aproape cincizeci de ani omului de pe stradă pînă să-şi dea seama că Hristos, întrupat într-un pictor, pogorîse de curînd în mijlocul nostru. Şi deodată, datorită imensei popularităţi a unei cărţi senzaţionale, mii şi mii de oameni au pornit să năpădească muzeele şi galeriile ; s-au năpustit ca o Niagară peste ameţitoarele capodopere ale acestui geniu dispreţuit şi rătăcit, Vincent Van Gogh. Reproduceri ale operelor lui pot fi întîlnite pretutindeni ; răsar în cele mai neaşteptate locuri. În sfîrşit, a sosit Van Gogh ! În sfîrşit, « marele ratat » şi-a cîştigat ceea ce i se cuvenea. Credinţa lui a fost, pare-se, justificată. Jertfa lui nu a fost zadarnică. Căci nu numai că a ajuns la inima maselor, dar, ceea ce-i mai important, îi influenţează pe pictori.

Într-una din scrisorile sale — datată din 1888 — spune :

« Pictura promite să devină mai subtilă — mai muzicală şi mai puţin sculpturală — *enfin elle promet la couleur.* » A subliniat cuvîntul « culoare ». Ce intuiţie profetică ! Căci ce altceva este pictura modernă dacă nu un imn închinat culorii? Cu forţa unei revelaţii, folosirea liberă, îndrăzneaţă, a culorii a precipitat o nevisată eliberare. Peste noapte, secole întregi de pictură au fost anihilate. S-au dezvăluit perspective de necrezut.

În acele minunate scrisori în care Van Gogh îşi relatează descoperirile legate de legile coloritului (dintre care cele mai multe au fost formulate de Delacroix), se preocupă pe larg de folosirea albului şi negrului. Nu trebuie să te fereşti de negru, scrie el. Există însă negru şi negru. Rembrandt şi Frans Hals nu folosesc oare negrul? Sau Velazquez? Şi nu numai negru, ci douăzeci şi şapte de tonuri diferite de negru. Totul depinde de ce fel de negru foloseşti şi cum îl foloseşti. Acelaşi lucru şi cu albul. (Curînd Utrillo avea să demonstreze justeţea apercepţiilor lui Van Gogh. Perioada sa albă, nu-i oare cea mai bună?)

Vorbesc despre negru şi despre alb pentru că a fost inevitabil ca acest revoluţionar al lumii culorilor să se preocupe de lucrurile de început şi de sfîrşit. Din acest punct de vedere ni-i evocă pe acei oameni cu adevărat evlavioşi care nu se tem de rău şi de urît ci le acceptă şi le încorporează în lumea lor de bine şi frumos.

Cînd secolul al nouăsprezecelea s-a prăbuşit pe frontul Armageddonului, vechile bariere au sărit în aer. Artistul demoniac care a dominat secolul a contribuit la subminarea trecutului în aceeaşi măsură ca şi oamenii de stat, militarismul, marea finanţă, industriaşii şi agitatorii care au pavat drumul ce ducea la dezastru. Războiul din 1914 părea să însemne sfîrşitul a ceva; oricum, a fost culminarea a ceva demult depăşit. Şi, în realitate, ne-a deschis vaste noi perspective. Prin acţiunea sa de dărîmare, a creat canale de descărcare a imensei noi energii. Perioada dintre primul şi cel de-al doilea război mondial a fost prolifică în producţie artistică. În acest răstimp, cînd lumea sta gata să se zgîlţîie din temelii pentru a doua oară, am prins şi eu formă. Era o perioadă dificilă, în primul rînd pentru că nu te puteai bizui decît pe tine însuţi, pe propriile tale forţe. Societatea, sfîşiată de tot felul de disensiuni, îi oferea artistului şi mai puţin suport şi încurajare chiar decît în zilele lui Van Gogh. Era pusă sub semnul întrebării însăşi existenţa artistului. *Dar nu plana oare ameninţarea asupra oricărei existenţe umane?*

După cel de-al doilea război mondial a încolţit un vag simţămînt cum că însuşi pămîntul ar fi ameninţat de pieire. S-ar părea că am intrat într-o nouă eră apocaliptică. Spiritul uman este supus unor convulsii asemănătoare celor care au frămîntat pămîntul în anticele ere geologice. În realitate, însă, încercăm să ne scuturăm de moarte, de rigiditatea ei. Deplîngem atmosfera de violenţă, care prevalează, dar pentru a reuşi să sfărîme cătuşele morţii, spiritul omenesc trebuie pus în

Scanned with OKEN Scanner

mișcare. Ne dau ghes cele mai uimitoare posibilități. Sîntem infuzați și învestiți cu puteri și energii la care nici n-am visat vreodată. Ne aflăm pe punctul de a reîncepe să trăim sub chip de ființe umane, în întreaga măreție pe care o implică termenul « uman ». Strădania eroică a înaintașilor noștri ne apare acum ca fapta unor victime ce s-au lăsat sacrificate. Pentru noi, însă, nu mai este necesar să le repetăm jertfele. Ci să ne înfruptăm din roadele sacrificiului lor. Trecutul zace năruit, viitorul ni se oferă, îmbietor. Luați lumea asta a cotidianului și strîngeți-o la piept. Astfel sună imboldul spiritului nou. Ce altă lume mai bună poate exista în afara acesteia în care avem deplină responsabilitate, toți și fiecare dintre noi în parte? Nu trudiți pentru cei ce vor veni ! Încetați cu truda și treceți la creație ! Deoarece creația este joc și jocul e dumnezeiesc.

Acesta e mesajul de care mă simt pătruns ori de cîte ori citesc viața lui Van Gogh. Deznădejdea lui finală, care l-a împins la nebunie și la sinucidere, ar putea fi interpretată ca o divină impacientă. « Împărăția cerurilor este aici, striga el. De ce nu pătrundeți odată în ea? »

Vărsăm lacrimi de crocodil cînd ne gîndim la tristul său sfîrșit, uitînd însă explozia de splendoare care l-a precedat. De ce nu plîngem cînd soarele se cufundă în mare? Întreaga glorie a soarelui se revelează exact în cele cîteva minute de înainte și de după pieirea lui. Și în zori o să se ivească din nou, o nouă glorie, sau poate că un nou soare. Întreaga zi, ne nutrește și ne dă vigoare, iar noi abia de-l luăm în seamă. Știm că e acolo, la locul lui, contăm pe el, dar nu-i oferim nici mulțumiri, nici devoțiune. Marii iluminați ca Nietzsche, ca Rimbaud, ca Van Gogh, au fost niște sori umani, și au avut aceeași soartă ca și globul ceresc. Numai în clipa cînd se cufundă ori s-au cufundat, pierind din văz, numai atunci devenim conștienți de grandoarea lor. Și jelindu-le stingerea, ne astupăm ochii la ivirea altor noi sori. Ne uităm în urmă, ne uităm în față, dar privirea noastră nu străpunge niciodată direct miezul realității. Dacă uneori venerăm corpul solar care ne umple de căldură și lumină, omitem să ne gîndim la aștrii care au strălucit de la începutul timpurilor. Acceptăm cu ochii închiși faptul că întregul spațiu e smălțuit de sori.

Fără îndoială, întregul univers e scăldat în lumină. Totul e viu și luminiscent. Omul este recipientul unei inepuizabile energii radiante. Dar, în chip straniu, în mintea omului există întuneric și anchiloză.

Un dram de lumină în plus, un dram de energie în plus (aici, pe pămînt), și ajungi nepotrivit pentru societatea umană. Răsplata vizionarului este ospiciul de nebuni sau răstignirea. Se pare că habitatul nostru firesc este o lume cenușie, indiferentă. Și așa a fost de multă, multă vreme încoace. Dar această lume, această condiție a lucrurilor, e vremelnică. Fie că vă place sau nu, fie că purtați sau nu ochelari de cal sau petece negre pe ochi, va trebui să recunoașteți că ne aflăm în pragul unei lumi noi. Vom fi făcuți să înțelegem acest lucru și să-l acceptăm cu forța — pentru că marii iluminați pe care i-am izgonit dintre noi ne-au convulsionat viziunea. Și vom fi martorii unor splendori și ai unor orori, alternative și simultane. Vom vedea cu o mie de ochi, asemenea zeului Indra. Stelele vin către noi, chiar și cele mai îndepărtate.

Astăzi, cu aparatele noastre, putem detecta lumi de a căror existență oamenii din vechime nu aveau cea mai vagă idee. Și zămislim cu închipuirea împărăției de lumi aflate dincolo de sfera terestră, pentru că mintea noastră a devenit receptivă la lumina pe care o emană acestea. Și, în același timp, putem vizualiza și propria noastră totală nimicire. Dar am împietrit oare pe locurile unde ne aflăm? Nu. Credința noastră este mult mai puternică decît cutezăm să recunoaștem. Intuim magnificența acelei lumi nemuritoare care este a omului și pe care niciodată nu am negat-o. În ciuda trufiei și deșertăciunii care ne devorează, ne purtăm ca și

Scanned with OKEN Scanner

cum habar nu am avea de adevărata noastră moștenire. Protestăm afirmînd că sîntem doar oameni, nimic decît oameni. Dar dacă am fi cu adevărat umani am fi în stare de orice înfăptuiri, am fi gata să răspundem oricăror exigențe, am cunoaște toate condițiile existenței. Zi de zi ar trebui să ne repetăm, să recităm ca pe o litanie, că în ființa noastră zace îngropată întreaga gamă a existenței. Ar trebui să încetăm a venera și a inspira veneratie. Și, mai presus de orice, ar trebui să curmăm amînarea actului de a deveni ceea ce sîntem în fapt și în esență.

« Prefer; scria Van Gogh, să pictez ochii oamenilor decît să pictez catedrale, pentru că în ochii oamenilor există ceva ce nu găsești în catedrale, oricît de maiestuoase și de impunătoare ar fi acestea . . . »

NEXUS

Cînd am intrat, masa era pusă, cina mă aștepta. Mona se afla într-o stare de neobișnuită bună dispoziție.

— Cum a fost? Ți-a plăcut? strigă încolăcindu-și brațele în jurul meu.

Am observat florile aranjate într-un vas, și sticla de vin așezată lîngă farfuria mea. Vinul favorit al lui Napoleon, pe care obișnuia să-l bea chiar și pe insula Sfînta Elena.

— Ce înseamnă toate astea? am întrebat.

Radia de bucurie.

— Înseamnă că Pop consideră primele cincizeci de pagini minunate. Era absolut entuziasmat.

— Zău? Ia povestește-mi. Repetă-mi exact ce-a spus.

Dar ea însăși era atît de năucită, încît nu-și mai putea aminti mare lucru. Ne-am așezat la masă.

— Încearcă să mănînci, am îndemnat-o, și ai să-ți aduci aminte.

— A, da, exclamă, îmi amintesc de ceva . . . a spus că i-l evocă oarecum pe Melville, la începuturile lui . . . și pe Dreiser.

Mi s-a tăiat răsuflarea.

— Da, și pe Lafcadio Hearn.

— Ce? Adică Pop l-a citit și pe ăsta?

— Ți-am spus eu, Val, că citește mult.

— N-ai impresia că te-a luat peste picior?

— Absolut deloc. Era cît se poate de serios. Părea pur și simplu siderat, crede-mă.

---

* Roman. Fragmente

Scanned with OKEN Scanner

Am turnat băutura în pahare.

— Pop a cumpărat vinul ăsta?

— Nu, eu l-am cumpărat.

— De unde știi că era vinul favorit al lui Napoleon?

— Mi-a spus omul care mi-l vinde.

Am dat pe gît o înghițitură zdravănă.

— Ce părere ai?

— În viața mea n-am gustat ceva mai bun. Și Napoleon obișnuia să-l bea în fiecare zi? Mare baftă a avut.

— Val, dacă-i vorba să răspund la cîteva din întrebările pe care mi le-a pus Pop, trebuie să mă instruiești un pic.

— Credeam că știi toate răspunsurile.

— Astăzi mi-a vorbit despre gramatică și retorică. Eu habar n-am ce-i cu gramatica și retorica.

— Ca să fiu cinstit, nici eu nu prea știu. Doar ești umblată pe la școli, nu? O absolventă a colegiului Wellesley ar trebui să mai țină minte cîte ceva.

— Știi foarte bine că n-am călcat prag de colegiu.

— Mi-e mi-ai spus că da.

— Ți-oi fi spus cînd ne-am cunoscut. N-am vrut să mă socotești o ignorantă.

— Pe dracu, pentru mine n-ar fi avut nici o importanță chiar dacă n-ai fi terminat școala primară. Eu nu port respect învățăturii. Toată povestea asta cu gramatica și retorica e un căcat. Cu cît știi mai puțin despre asemenea aiureli, cu atît mai bine. Mai ales cînd ești scriitor.

— Dar dacă-mi atrage atenția asupra unor greșeli? Ce fac?

— Spui: «S-ar putea să ai dreptate. Am să mă mai gîndesc.» Sau mai bine: «Cum ai formula *dumneata* lucrul ăsta?» Și atunci îl pui pe *el* în defensivă.

— Uneori aș dori să fii în locul meu.

— Și eu. Așa mi-aș da seama dacă pezevenghiul e sincer sau nu.

— Astăzi, urmă Mona ignorînd remarca mea, mi-a vorbit despre Europa. S-ar fi zis că-mi citește gîndurile. Îmi vorbea despre scriitorii americani care au trăit și au studiat în străinătate. Spunea că-i foarte important să trăiești în asemenea atmosferă, îți hrănește sufletul.

— Și ce alta a mai spus?

Șovăi o clipă înainte de a răspunde:

— A mai spus că dacă aș termina cartea, mi-ar da pe ea banii necesari ca să petrec un an sau doi în Europa.

— Grozav! am exclamat. Și ce te faci cu mama ta invalidă? Adică cu *mine*?

Se gîndise și la lucrul ăsta.

— Va trebui probabil s-o omor.

Apoi adăugă că, indiferent ce sumă i-ar plăti, va fi cu siguranță suficient ca să ne putem întreține amîndoi. Pop era un generos.

— Vezi, urmă ea, nu m-am înșelat în privința lui. Val, n-aș vrea să te forțez, dar...

— Ai dori să termin cît mai repede cartea, nu?

— Da. Cît timp crezi c-o să-ți ia?

I-am răspuns că n-am idee.

— Trei luni?

— Nu știu.

— Doar o ai limpede în minte, ce mai ai de făcut?

— Nu, n-o am limpede în minte.

— Și asta nu te necăjește?

Scanned with OKEN Scanner

— Sigur că mă necăjește. Dar ce pot să fac? Înaintez ca melcul, cît mă țin puterile.

— Dar n-ai să deraiezi?

— Dacă sar de pe linie, mă întorc eu la loc. Cel puțin așa sper.

— Vrei să pleci în Europa, nu-i așa?

Am privit-o lung înainte de a-i răspunde:

— Dacă vreau să plec în Europa? Măi, femeie, aș vrea să plec oriunde... în Asia, Africa, Australia, Peru, Mexico, Siam, Arabia, Java, Borneo... și în Tibet și în China. Și din momentul în care am luat-o din loc, aș dori că nu mă mai întorc. Aș dori să uit că măcar m-am născut aici. Aș vrea să mă aflu în continuă mișcare, colindînd, cutreierînd lumea. Aș vrea să merg pînă la capătul fiecărui drum...

— Și cînd ai să scrii?

— În timp ce merg.

— Val, ești un visător.

— Sigur că sînt. Dar un visător activ. E o deosebire. Cu toții sîntem visători, am adăugat, numai că unii dintre noi se trezesc la timp ca să mai aștearnă cîteva vorbe. Desigur că vreau să scriu. Dar nu cred că totul începe și sfîrșește cu scrisul. Cum să-ți explic? Scrisul e ca diareea pe care o ai în somn. O delicioasă diaree, dar mai întîi vine viața și după aceea diareea. Viața e schimbare, mișcare, căutare... o fandare în întîmpinarea necunoscutului, neașteptatului. Puțini sînt oamenii care pot spune despre ei înșiși «Am trăit!» De asta avem nevoie de cărți... ca oamenii să poată trăi prin procură. Dar cînd și autorul trăiește prin procură...!

— Val, mă întrerupse ea, uneori cînd stau și te ascult am impresia că tu ai dori să trăiești o mie de vieți în una singură. Ești etern nesatisfăcut — nesatisfăcut de viață, de tine însuți, de tot ce există. Ești un mongol. Aparții stepelor din Asia Centrală.

— Știi tu, am răspuns înfierbîntîndu-mă, unul din motivele pentru care mă simt atît de dezmembrat este că în mine se găsește cîte puțin din toate. Mă pot transplanta în orice epocă și mă simt în largul meu. Cînd citesc despre Renaștere mă simt ca un om al Renașterii; cînd citesc despre o dinastie chineză mă simt întocmai ca un chinez din acea epocă. Indiferent de rasă, de perioadă, de popor, fie el egiptean, aztec, hindus sau caldean, mă simt perfect integrat, și e întotdeauna o lume luxuriantă, ale cărei minuni sînt inepuizabile. După asta jinduiesc, după o lume creată de oameni, o lume care să răspundă gîndurilor omului, visurilor, dorințelor omului. Ceea ce nu pot eu digera în *această* viață a noastră, în această viață americană, este faptul că ucidem tot ce atingem. Vorbim despre mongoli și despre huni — dar ăștia erau nobili în comparație cu noi. Trăim într-o țară hidoasă, seacă, tristă. Îmi văd compatrioții prin ochii străbunilor mei. Văd de-a dreptul prin ei — și sînt găunoși, mîncați de viermi...

Am luat sticla de Gevrey-Chambertin și am reumplut paharele. Mai era destul pentru o dușcă bună.

— Să bem pentru Napoleon I am spus. Un om care și-a trăit viața din plin.

— Val, uneori mă înspăimînți cu felul ăsta de a vorbi despre America. O urăști chiar atît de tare?

— Poate că o iubesc. O dragoste răsturnată. Nu știu.

— Sper că n-ai să scrii nimic despre toate astea în carte.

— Nu-ți face griji. Romanul va fi la fel de ireal ca și țara din care s-a născut. Nu va fi nevoie să notez: «Toate personajele acestei cărți sînt fictive», sau chestiile alea care se scriu pe prima pagină. Pentru că nimeni nu va recunoaște pe nimeni,

Scanned with OKEN Scanner

și pe autor cel mai puțin. Singurul lucru bun este că o scriu sub numele tău. Ce mai farsă dacă ne-am trezi că ajunge un *best-seller !* Dacă reporterii ne-ar rupe ușa ca să-ți ia interviu-uri *ție*.

Gîndul unei asemenea posibilități o îngrozea. Nu i se părea deloc nostim.

M-am îndreptat spre raftul cu cărți și am deschis un volum la pasajul pe care-l aveam în minte:

« Tocmai vorbise despre *Lycidas* al lui Milton, explicînd de ce era aceasta, probabil, cea mai desăvîrșită operă de literatură pură din cîte există ». Mai departe Machen spune: « Literatura este o artă senzorială care îți provoacă impresii minunate prin mijlocirea cuvintelor ». Dar altul e pasajul, vine imediat după ăsta: « Și totuși e ceva mai mult de atît; pe lîngă gîndirea logică, ce constituie adeseori un handicap, un accident supărător deși inseparabil, pe lîngă senzație, care-i întotdeauna plăcere și desfătare, pe lîngă toate acestea mai există acele indefinibile, inexprimabile imagini pe care orice literatură bună ți le aduce în minte. După cum chimistul, pe parcursul experiențelor, descoperă uneori cu uimire un element neașteptat în creuzetul recipientului, așa cum lumea obiectelor materiale este considerată de unii a fi doar vălul subțire ce camuflează un univers imaterial, tot astfel cel care citește o proză sau niște versuri splendide e conștient de unele sugestii care nu pot fi concretizate în cuvinte, care nu se desprind din sensul logic, care sînt mai curînd paralele cu plăcerea senzorială decît direct legate de ea. Lumea revelată în acest fel este lumea visurilor, lumea în care trăiesc uneori copiii, o lume care apare și dispare în străfulgerări de o clipă, o lume aflată dincolo de orice expresie sau analiză, o lume nici a intelectului nici a simțurilor . . . »

— E frumos, spuse Mona, după ce am lăsat volumul din mînă. Dar *tu* să nu încerci să scrii în felul ăsta. Arthur Machen n-are decît să scrie cum îi place. Tu, însă, caută să scrii în felul tău.

M-am așezat din nou la masă. Lîngă ceașca de cafea, se găsea acum o sticlă de Chartreuse. În timp ce-mi turnam în pahar un deget din licoarea verde, șfichiuitoare, am zis:

— În clipa asta nu-mi mai lipsește decît un lucru: haremul.

— Sticla de Chartreuse a adus-o Pop. Era atît de încîntat de paginile alea !

— Să sperăm că și următoarele cincizeci de pagini or să-i placă la fel de mult.

— Val, tu nu scrii cartea asta pentru el. O scrii pentru *noi*.

— Adevărat. Dar din cînd în cînd uit lucrul ăsta.

Mi-a fulgerat prin minte gîndul că încă nu-i spusesem nimic în legătură cu tema adevăratei mele cărți. Am dat să-i explic:

— Uite ce-i, trebuie să-ți vorbesc despre ceva. Sau poate că nu? Poate c-ar fi preferabil să mai tac un timp.

M-a rugat să n-o irit.

— Bun, atunci am să-ți spun. E în legătură cu cartea pe care am s-o scriu cîndva. Mi-am pregătit toate notele. Ți-am așternut odată totul într-o scrisoare lungă, pe cînd erai la Viena sau Dumnezeu știe unde. Dar nu ți-am putut expedia scrisoarea pentru că nu-mi lăsaseși adresa ta. Da, asta o să fie o carte adevărată . . . Grandioasă. Despre tine și despre mine.

— Și n-ai păstrat scrisoarea?

— Nu. Am rupt-o. Vina-i a ta. Dar am notele. Numai că nu vreau încă să ți le arăt.

— De ce?

— Pentru că nu doresc comentarii. Și apoi, dacă am discuta deprea ea, s-ar putea să nu mai reușesc s-o scriu. Și sînt unele lucruri pe care n-aș vrea să le cunoști înainte de le aștern pe hîrtie.

Scanned with OKEN Scanner

— Dar poţi avea încredere în mine.

Începu cu argumentările.

— Degeaba, i-am tăiat eu vorba. Va trebui să aştepţi.

— Şi dacă ai să rătăceşti notele?

— Le-aş putea rescrie oricînd. Asta-i cea mai mică dintre probleme.

Începu să devină arţăgoasă. În fond, din moment ce cartea vorbea despre *ea*, şi despre mine... Şi aşa mai departe. Dar am rămas neînduplecat.

Fiind convins că o să scotocească şi o să întoarcă totul pe dos ca să pună mîna pe note, i-am dat a înţelege că le lăsasem acasă la părinţii mei.

— Le-am ascuns într-un loc unde cu siguranţă n-or să dea peste ele, i-am spus.

După expresia ei, însă, mi-am dat seama că nu se lăsa dusă. Dar indiferent ce plan ar fi urzit în minte, a arborat o mină resemnată, părînd să nu se mai gîndească la roman.

Am încercat să mai îndulcesc atmosfera spunîndu-i că, dacă voi izbuti vreodată să scriu cartea de care-i vorbisem, dacă asemenea roman va vedea cîndva lumina zilei, atunci figura ei va fi imortalizată. Şi cum cuvintele mele aveau o rezonanţă cam grandilocventă, am adăugat:

— S-ar putea să nu te recunoşti tot timpul, dar îţi pot făgădui un lucru: dacă voi reuşi să-ţi finisez portretul, nimeni n-o să te uite vreodată.

Păru întrucîtva mişcată de asemenea perspectivă.

— Eşti foarte sigur de tine, îmi spuse.

— Am şi motive să fiu. Cartea asta am *trăit-o*. De oriunde aş începe-o, mi-aş găsi drumul prin ea. E ca o pajişte cu o mie de ţîşnitori: tot ce am de făcut e doar să răsucesc robinetul. Mi-am ciocănit fruntea cu degetul: Totul e scris aici... cu cerneală invizibilă... sau, mai bine zis, indelebilă.

— Şi ai de gînd să scrii adevărul... despre *noi?*

— Fără îndoială. Despre toţi, nu numai despre noi.

— Şi crezi c-ai să găseşti vreun editor să-ţi publice asemenea carte?

— La asta nu m-am gîndit. În primul rînd trebuie să o scriu.

— Dar sper c-ai să termini mai întîi romanul?

— Categoric. Poate că şi piesa.

— Piesa? Val, ar fi minunat.

Această din urmă replică puse capăt conversaţiei.

Dar neliniştea îşi scoase din nou capul: cît timp o să dureze oare intervalul ăsta de pace şi de calm? Felul în care se desfăşurau acum lucrurile era aproape prea frumos. M-am gîndit la Hokusai, la înălţările şi prăbuşirile sale, la cele nouă sute patruzeci şi şapte de adrese pe care le schimbase, la perseverenţa lui, la incredibila sa creaţie. Doamne, ce viaţă! Şi eu care mă aflam abia în prag. Doar dacă mi-ar fi dat să trăiesc nouăzeci sau o sută de ani, aş reuşi să scot la iveală vreun rod al strădaniilor mele.

Un alt gînd, la fel de răscolitor, porni să-mi colinde prin minte: *Voi putea oare vreodată să scriu ceva acceptabil?*

Răspunsul care aproape că-mi ţîşni pe buze a fost: *malahie!* Acum, însă, m-a săgetat un alt gînd: *De ce naiba mă obsedează atîta adevărul?*

Şi de astă dată răspunsul îmi veni limpede şi net: *Pentru că nu există decît adevărul şi numai adevărul.*

Un glas firav obiectă, însă, şoptindu-mi: «Mai există şi literatura». Atunci, ducă-se dracului literatura! *Cartea vieţii*, iată ce am să scriu eu.

Şi cu ce nume am s-o semnez?

Scanned with OKEN Scanner

Creatorul.

Asta părea să fi clarificat totul.

Gîndul că voi făuri cîndva asemenea carte — *Cartea Vieţii* — m-a făcut să mă perpelesc întreaga noapte în aşternut. O vedem în faţa ochilor închişi, ca pe *Fata morgana* din legendă. Acum cînd făcusem legămînt să o concretizez într-o realitate, mi se năluceа mult mai impozantă, o înfăptuire mult mai trudnică decît îmi apăruse pe cînd vorbeam doar despre ea. Într-adevăr, mi se părea covîrşitoare. Cu toate astea, de un lucru eram sigur: de îndată ce aveam s-o pornesc, o să curgă şuvoi. Nu va trebui să o storc, picătură cu picătură, strop cu strop. M-am gîndit la acea primă carte pe care o scrisesem, despre cei doisprezece curieri. Ce mai avort ! De atunci, însă, realizasem un oarecare progres, chiar dacă nimeni altul în afară de mine nu-şi putea da seama. Dar cu ce vastitate de material urma să lucrez ! Tema cărţii mele trebuia să fie alcătuită din toţi cei optzeci sau o sută de mii de oameni pe care-i angajasem şi-i concediasem în acei sfîrîitori ani cosmococici. Nu-i de mirare că-mi pierdeam glasul. Numai să stai de vorbă cu atîta omenire şi e o performanţă. Dar nu erau numai discuţiile, ci chipurile lor, expresiile acestor chipuri: mîhnire, furie, falsitate, viclenie, răutate, trădare, recunoştinţă, invidie, şi aşa mai departe — de parcă aveam de-a face nu cu făpturi umane ci cu nişte creaturi totemice: vulpea, linxul, şacalul, corbul, cîrtiţa, coţofana, turturica, boul moscat, şarpele, crocodilul, hiena, mangusta, cucuveaua . . . Figurile lor îmi erau încă proaspete în minte, cei buni şi cei răi, şnapanii şi mincinoşii, schilozii, maniacii, haimanalele, aventurierii, paraziţii, perverşii, sfinţii, martirii, ei toţi, cei ordinari şi cei extraordinari. Pînă la un fost locotenent din gărzile călare a cărui faţă fusese atît de mutilată — de unii sau de alţii — încît atunci cînd rîdea plîngea, şi cînd plîngea părea să jubileze de bucurie. Ori de cîte ori mi se adresa — îndeobşte cu jalba în protap — lua poziţia de drepţi, de parc-ar fi fost calul şi nu garda. Şi grecul cu faţa lungă, cabalină, fără îndoială un om de carte, care ţinea să-mi citească din *Prometeu Încătuşat* — sau poate *Descătuşat ?* De ce oare, deşi omul îmi plăcea, îmi stîrnea întotdeauna dispreţul şi ironia? Cu cît mai interesant însă şi mai agreabil era egipteanul acela cu ochi de nepătruns şi cu sexul în creier ! Mereu în fierbere, mai ales dacă nu putea să ejaculeze o dată sau de două ori pe zi. Şi lesbiana care-şi spunea *Iliada* — de ce oare Iliada? — atît de drăguţă, de sfioasă, de liniştită . . . şi o excelentă muziciană. Ştiu asta, pentru că într-o seară şi-a adus vioara la birou şi mi-a cîntat. Şi după ce şi-a desfăşurat tot repertoriul din Bach, Mozart, Paganini, a avut tupeul de a mă informa că s-a săturat de lesbianism, că ar dori să fie curvă, şi m-a rugat să-i găsesc, dacă se poate, un plasament în alt birou, undeva unde să poată trece la acţiune.

Defilau cu toţii prin faţa mea aidoma ca în acea vreme — cu ticurile, cu grimasele, cu rugăminţile, cu micile lor şiretlicuri ascunse. Zi de zi, s-ar fi spus că erau vărsaţi pe masa mea de lucru dintr-un uriaş sac de făină — ei, cu necazurile lor, cu problemele suferinţele şi durerile lor. Poate că atunci cînd am fost ales eu pentru slujba asta odioasă, cineva l-a şperţuit pe marele Scaraoţchi şi i-a spus: « Pe omul ăsta păstrează-l în formă şi pune-l la treabă. Implîntează-i picioarele în mîzga realităţii, fă să-i stea părul măciucă, hrăneşte-l cu clei de prins păsări, zdrobeşte-i şi ultima dintre iluzii. » Fie că s-a lăsat şperţuit sau nu, bătrînul Scaraoţchi a procedat întocmai. Ba a făcut chiar ceva în plus. M-a familiarizat cu amărăciunea şi cu durerea.

Şi totuşi . . . printre miile de indivizi care veneau şi plecau, care cerşeau, şuierau şi plîngeau în faţa mea, dezgoliţi, văduviţi, lansîndu-şi ultimul strigăt înainte de a se lăsa duşi la abator, se ivea, din cînd în cînd, şi cîte un juvaer, venind de obicei din locuri îndepărtate, cîte un turc sau un persan. Aşa s-a întîmplat în

Scanned with OKEN Scanner

ziua cînd mi s-a ivit Ali nu-ştiu-mai-cum, un mahomedan care şi-a însuşit o caligrafie divină pe undeva prin deşert — şi care, după ce m-a cunoscut şi şi-a dat seama că sînt un om devorat de curiozitate, mi-a scris o scrisoare, da, o scrisoare, o scrisoare de treizeci şi două pagini, fără o greşeală, fără o virgulă sau un punct şi virgulă lipsă, şi în care îmi explica (de parcă ar fi fost extrem de important pentru mine să ştiu) că minunile lui Hristos — şi le analiza pe toate, una cîte una — n-au fost deloc minuni, că fiecare dintre ele — pînă şi învierea — mai fusese înfăptuită şi înainte de către nişte anonimi, indivizi ce înţelegeau legile naturii, legi despre care, stăruia el, oamenii noştri de ştiinţă nu au habar, legi eterne şi demonstrabile prin producerea unor aşa-zise miracole, ori de cîte ori se iveşte omul potrivit . . . iar el, Ali, se afla în posesia tainei, lucru pe care nu trebuia însă ca eu să-l dau în vileag, pentru că el, Ali, hotărîse să ia slujba de curier şi «să poarte stigmatul servituţii» dintr-o raţiune cunoscută numai de el şi de Allah, fie numele lui lăudat, dar atunci cînd va sosi clipa, nu voi avea decît de rostit un singur cuvînt, şi tot aşa înainte şi aşa mai departe . . .

Cum am putut oare lăsa deoparte toate aceste divine lighioane şi balamucul pe care-l creau într-una, eu trebuind la fiecare cîteva zile să dau socoteală şi să explic cutare şi cutare lucru, de parcă aş fi fost personal instigatorul comportamentului lor bizar, inexplicabil demenţial. Da, ce pacoste să încerci a-l convinge pe marele *boss* (cu un creier de gînganie) că floarea Americii a fost însămînţată din testiculele acestor smintiţi, acestor monştri, acestor idioţi cu creier păros, care, oricît de vătămători ar fi fost, erau totuşi posedaţi de unele stranii haruri, ca de pildă putinţa de a citi *Cabala* de la coadă la cap, de a înmulţi dintr-o singură dată zece coloane de cifre, sau de a şedea cu fundul pe un bloc de gheaţă şi a năduşi de căldură. Nici una dintre aceste explicaţii nu putea scuza, desigur, faptul hidos că, cu o noapte în urmă, o bătrînă fusese violată de un zănatic cu faţa oacheşă, trimis să-i ducă vestea unui deces.

Era al naibii de greu. Niciodată nu-l puteam face pe *boss* să înţeleagă lucrurile. Aşa cum nu-i puteam prezenta cazul lui Tobachnikov, învăţăcelul talmudic, cea mai fidelă replică a unui Crist viu care a bătut vreodată străzile New Yorkului, ducînd felicitări de Paşti. Cum i-aş fi putut spune bufniţei ăleia de şef: «Amărîtul ăsta trebuie ajutat. Maică-sa moare de cancer, taică-su vinde toată ziulica şireturi de ghete, bătrînii fraieri s-au ramolit (cei care altădată îşi făceau casă din sinagogă). Băiatul ăsta are nevoie de o mărire de salariu. Are nevoie de mîncare în burtă.»

Ca să-l şochez sau să-l intrig, îi relatam uneori mici anecdote despre curierii mei, povestindu-le întotdeauna la trecut, ca şi cum ar fi fost vorba de persoane care lucraseră pe vremuri acolo (deşi erau încă în funcţiune, avîndu-i pe capul meu, dar bine adăpostiţi în birourile de corespondenţă unională sau din străinătate). «Da, îi povesteam eu, a acompaniat-o pe Johanna Gadski în turneul pe care l-a făcut în Germania.» Sau despre un altul: «A lucrat pe vremuri cu Pasteur în faimosul său institut din Paris». Sau (iarăşi despre un altul): «S-a întors în India ca să-şi termine *Istoria lumii* pe care o publică în patru limbi.» «Da (de astă dată o lovitură de graţie), a devenit unul din cei mai celebri jockey din lume; a făcut o avere colosală după ce a plecat de la noi, şi pe urmă a căzut în puţul unui lift şi şi-a zdrobit ţeasta.»

Şi care era invariabilul răspuns? «Foarte interesant, da. Veghează ca munca să meargă bine. Ţine minte, nu angaja decît băieţi buni, curăţei, de familie. Nu ovrei, nu infirmi, nu foşti puşcăriaşi. Vrem să ne putem mîndri cu serviciile noastre.

— Da, domnule.

— Şi, pentru că veni vorba, descotoroseşte-te de toţi negrii ăia pe care i-ai băgat în serviciu. Nu vrem să ne speriem clienţii.

Scanned with OKEN Scanner

— Da, domnule.

Şi mă înapoiam la estrada mea, îi mai vînzoleam dintr-un loc în altul, îi mai scărmănam un pic, dar niciodată n-am dat afară un om, chiar dacă avea faţa neagră ca smoala.

Cum de-am omis să includ în cartea curierilor toate aceste cazuri de fermecătoare schizofrenie, aceşti rătăcitori printre stele, aceşti logicieni în carapace de broască ţestoasă, aceşti epileptici marcaţi de cicatricile luptei, hoţii, codoşii, curvele, preoţii răspopiţi şi învăţăceii Talmudului, ai *Cabalei*, ai cărţilor sacre ale Orientului? *Romane !* De parcă ar putea cineva vreodată să scrie într-un roman despre asemenea probleme, despre asemenea specimene.

SEXUS

... Există o etapă cînd te laşi tiranizat de idei, cînd nu eşti decît o victimă neajutorată a gîndirii altora. Această « posesiune » exercitată de alţii pare să aibă loc în perioadele de depersonalizare, cînd eurile tale antinomice se separă, apărîndu-ţi disparate. În mod normal, eşti impermeabil la idei; ideile vin şi se duc, le accepţi sau le respingi, le îmbraci ca pe o cămaşă, ţi le scoţi ca pe nişte ciorapi murdari. Dar în acele perioade pe care le numim crize, cînd spiritul ţi se despică şi se desface în bucăţi ca diamantul sub loviturile ciocanului de mină, ideile inocente ale cîte unui visător pun stăpînire şi se instalează în fisurile creierului tău şi, printr-un subtil proces de infiltraţie, îţi provoacă o certă, irevocabilă alterare a personalităţii. Schimbarea nu este imediat perceptibilă pentru ceilalţi; individul afectat nu-şi modifică brusc comportamentul; dimpotrivă, e posibil să se comporte mai « normal » decît înainte. Dar această aparentă normalitate îşi asumă din ce în ce mai mult calitatea unui trucaj protector. De la amăgirea exterioară, individul trece la amăgirea interioară. Şi, cu fiecare nouă criză, devine tot mai conştient de o schimbare care nu e schimbare, ci mai curînd o intensificare a ceva adînc îngropat în el. Acum, cînd închide ochii, poate într-adevăr să se uite la el însuşi. Nu mai vede o mască. Mai precis, vede fără să vadă. Vedere fără văz, o fluidă palpare a intangibilului: fuziunea dintre văz şi sunet, nodul în care se îngemănează firele. Aici se revarsă eurile îndepărtate care fug de contactul nud al simţurilor; aici tonalităţile difuze ale recunoaşterii

* Roman. Fragmente

Scanned with OKEN Scanner

se învăluie una pe alta în armonii luminoase, vibrante. Aici nu se folosește limbaj, nu se delimitează contururi.

Cînd o corabie se scufundă, se lasă lent la fund. Verga, catargele, pînzele plutesc, îndepărtîndu-se. Dar pe patul mortuar al mării, carcasa însîngerată se împodobește cu juvaeruri; viața anatomică își reia ciclul neîndurător. Ceea ce a fost corabie redevine indestructibilul fără de nume.

Asemeni corăbiilor, și oamenii din cînd în cînd naufragiază. Numai memoria este aceea care-i salvează de la totala dispersare. Poeții încurcă ițele din războiul de țesut, paie aruncate naufragiaților ca să se agațe de ele în timp ce se afundă către neant. Stafii se înalță pe trepte de apă, se lansează în ascensiuni imaginare, urmate de prăbușiri vertiginoase, memorizează cifre, date, evenimente, trecînd de la forma gazoasă la cea lichidă și îndărăt. Nu există creier în stare să înregistreze schimbătoarele schimbări. În creier nu se întîmplă nimic decît treptata ruginire și erodare a celulelor. În spirit, în schimb, lumi neclasificate, nenominalizate, neasimilate se alcătuiesc, se destramă, se contopesc, se dizolvă și armonizează fără încetare. În lumea spiritului ideile constituie elementul indestructibil din care apar constelațiile diamantine ale vieții lăuntrice. În orbitele lor ne mișcăm, liberi dacă le urmăm șerpuitele meandre, înrobiți sau posedați dacă încercăm să le subjugăm. Tot ce-i în afară nu-i decît o reflecție proiectată de mecanismul spiritului.

Creația este eternul joc care se desfășoară la linia de hotar; este spontană și compulsivă, dar obedientă în fața legii. Te îndepărtezi de oglindă și perdeaua se ridică. *Séance permanente*. Numai nebunii sînt excluși. Numai cei ce «și-au pierdut mințile», cum se spune. Deoarece aceștia nu contenesc nicicînd să viseze că visează. Au stat în fața oglinzii, cu ochii larg deschiși, și au căzut într-un somn adînc; și-au pecetluit umbra în mormîntul memoriei. În aceștia stelele se prăbușesc, alcătuind ceea ce Hugo numea «o orbitoare menajerie de sori care, prin forța iubirii, se prefac în lacurile și insulele imensității».

Viața creatoare! Înălțare. Trecere dincolo de tine însuți. Să te lansezi ca o rachetă în tăriile cerului, agățîndu-te de scări zburătoare, săltînd, avîntîndu-te, apucînd lumea de chică pentru a o ridica pînă la tine, deșteptînd îngerii din etericele lor alcovuri, cufundîndu-te în abisurile stelare, prinzîndu-te de cozile cometelor. Nietzsche a descris extatic toate acestea — și apoi s-a stins în oglindă murind din rădăcină și pînă în floare. «Trepte și trepte contradictorii» a scris el și, dintr-odată, n-ai mai simțit fundul sub tălpi; spiritul, asemenea unui diamant spart s-a pulverizat sub loviturile de ciocan ale adevărului.

Cîndva, am fost folosit ca ajutor al tatălui meu. Mă lăsa ceasuri întregi singur, întemnițat în ghereta care ne slujea de birou. În timp ce el trăgea la măsea cu amicii, eu sorbeam din licoarea vieții de creație. Tovarășii mei de beție erau spiritele libere, stăpînii supremi ai sufletelor. Tînărul care zăcea acolo în lumina gălbuie, leșioasă, s-a descumpănit total; trăia ascuns în grotele marilor gîndiri,

Scanned with OKEN Scanner

pitit ca un sihastru prin văgăunile golașe ale unui măreț lanț de munți. Trecea de la adevăr la ficțiune și de la ficțiune la pură plăsmuire. Dar ajuns la această ultimă poartă, de la care nu mai există cale de întoarcere, s-a simțit copleșit de frică. A merge mai departe ar fi însemnat să rătăcească singur, bizuindu-se numai și numai pe el.

Țelul disciplinei este acela de a promova libertatea. Dar libertarea duce la infinitate și infinitatea este înfricoșătoare. În momentul acela a încolțit însă gîndul liniștitor al posibilității de a rămîne în prag, de a concretiza prin cuvinte misterele impulsiei, compulsiei, propulsiei, de a scălda simțurile în mirosuri omenești. De a deveni cu desăvîrșire uman, compătimitorul diavol cu chip de om, lăcătușul marii porți care duce dincolo, spre îndepărtare, spre eterna înstrăinare.

Oamenii naufragiază asemenea corăbiilor. La fel și copiii. Sînt copii care cad la fund de la vîrsta de nouă ani, închizînd în ei taina trădării. Sînt monștri perfizi care se uită la tine cu ochii inocenți, senini, ai anilor fragezi; crimele lor au rămas neînregistrate pentru că nu avem nume pentru a le numi.

De ce ne urmăresc mereu chipurile frumoase? Florile minunate să aibă oare rădăcini otrăvitoare?

Studiind-o frîntură cu frîntură, picioare, mîini, păr, buze, urechi, sîni, parcurgînd drumul de la buric la gură, și de la gură la ochi, femeia peste care mă prăvălisem, încleștat, mușcat, sufocat de sărutări, femeia care fusese Mara și care era acum Mona, care purtase și va mai purta alte nume, care fusese și va fi alte femei, alte generalități și alte particularități, nu-mi părea acum mai accesibilă, mai penetrabilă decît o statuie rece dintr-o grădină uitată de pe un continent pierdut. La vîrsta de nouă ani, sau chiar mai devreme, ținînd în mînă un pistol presupus a nu se descărca nicicînd, ar fi putut apăsa pe un trăgaci slăbit, prăbușindu-se, ca o lebădă moartă, de pe înălțimile visurilor ei. S-ar fi putut foarte bine întîmpla și în felul ăsta, pentru că în carnea ei era dispersată, iar în spirit era ca pulberea spulberată de vînt. În inima ei bătea un clopot, dar ce anume însemna acesta, nimeni nu știa. Imaginea ei nu se calchia pe nici una dintre cele pe care le făurise inima mea. Se insinuase în ea, se strecurase ca un tifon străveziu printre șanțurile creierului, într-un moment de leziune. Și cînd rana s-a închis, amprenta a rămas, ca un contur de frunză friabilă, imprimat într-o piatră.

Nopți bîntuite de obsesii, fremătînd de creație, cînd nu vedeam nimic alta decît ochii ei și, din ochii aceia, ca din smîrcuri de lavă clocotindă, ieșeau la suprafață fantome, estompîndu-se, mistuindu-se, ivindu-se iar, aducînd cu ele groaza, angoasa, frica, misterul. O făptură mereu hăituită, o floare tăinuită a cărei mireasmă copoii nu o puteau adulmeca. Și dincolo de fantome, stătea, scrutînd prin hățișurile junglei, o copilă ce părea să se tot împuțineze, și să se dăruiască, lasciv. Apoi scufundarea de lebădă, lentă, ca în filme, și fulgi albi de nea căzînd odată cu căderea corpului, și apoi iar fantome și alte fantome, ochii prefăcîndu-se din nou în ochi, arzînd ca lignitul, pe urmă licărind ca jăraticul, pe urmă cati-

Scanned with OKEN Scanner

felați ca florile; și apoi nasul, gura, obrajii, urechile, reconstituindu-se din haos. grele ca luna, o mască despăturindu-se, carne prinzînd formă, chip, trăsături,

Noapte după noapte, trecerea de la cuvinte la visuri, la carne, la fantome. Posedare și deposedare. Florile lunii, foile late ale palmierilor junglei, lătratul copoilor, trupul alb și fragil al unei copile, lava clocotindă, acel *rallentando* al fulgilor albi, fundul fără de fund al abisului unde fumul se preface în eflorescența cărnii. Și ce e carnea dacă nu lună? Și ce e luna dacă nu noapte? Noaptea tînjește, tînjește, tînjește dincolo de marginile îndurării.

« Gîndește-te la *noi !* » mi-a spus în acea noapte cînd a plecat și a pornit să urce treptele în goană. Și s-ar fi spus că nu mă mai puteam gîndi la nimic altceva. Noi doi și treptele care suiau către infinit. Și apoi « treptele contradictorii », treptele din biroul tatălui meu, treptele care duceau la crimă, la nebunie, la poarta plăsmuirilor. Cum *aș fi putut* să mă gîndesc la altceva?

Creația. Să creez legenda în care aș putea potrivi cheia nimerită să-i deschidă sufletul.

O femeie care încearcă să-și destăinuiască taina. O femeie disperată, căutînd, prin iubire, să se contopească pe ea cu ea însăși. În fața imensității misterului te oprești ca un miriapod care simte pămîntul lunecîndu-i de sub picioare. Fiecare poartă ce se deschide duce către un hău și mai adînc. Trebuie să înoți ca o stea în oceanul fără de cărări al timpului. Trebuie să ai răbdarea filonului de radium îngropat sub poalele unui colos din Himalaya.

Au trecut douăzeci de ani de cînd am început studierea sufletului fotogenic; în acest răstimp am inițiat sute de experimente. Cu singurul rezultat că am aflat ceva mai mult... doar despre mine însumi. Cred că la fel se întîmplă, în bună măsură, cu liderul politic sau cu geniul militar. Din tainele universului nu reușești să descoperi nimic; în cel mai bun caz, afli cîte ceva despre natura destinului.

La început, ții să abordezi orice problemă direct. Și cu cît o abordezi mai direct și mai stăruitor, cu atît mai repede și mai sigur te încîlcești în năvod. Nimeni nu e mai neajutorat decît individul cu impulsuri eroice. Și nimeni nu reușește să stîrnească mai multă tragedie și confuzie decît acest gen de om. Scăpărîndu-și sabia deasupra nodului gordian, își făgăduiește o eliberare rapidă. Amăgire care sfîrșește într-un ocean de sînge.

Artistul creator are ceva în comun cu eroul. Deși funcționează pe alt plan, și el își imaginează că are soluții de oferit. Își jertfește viața pentru a înfăptui triumfuri imaginare. Și la încheierea fiecărei grandioase experiențe, fie a politicianului, a războinicului, a poetului sau a filozofului, problemele vieții continuă să păstreze aceeași enigmatică înfățișare. Se spune că cele mai fericite popoare sînt acelea care nu au istorie. Popoarele cu istorie, cele care au făurit istoria, par să nu fi reușit altceva, prin înfăptuirile lor, decît să fi accentuat caracterul etern

Scanned with OKEN Scanner

al luptei. Şi pînă la urmă, pier şi ele ca şi acelea care nu au depus nici o strădanie, care s-au mulţumit doar să trăiască şi să se bucure de viaţă.

Individul creator (în încleştarea sa cu mediul) pare să încerce o satisfacţie care egalează, dacă nu cumva depăşeşte în intensitate, suferinţa şi supliciul care însoţesc efortul de a-şi găsi putinţa de expresie. El trăieşte în opera lui, aşa se spune. Dar acest bizar mod de a trăi variază foarte mult de la un individ la altul. Numai în măsura în care e conştient că a creat viaţă mai multă, o abundenţă de viaţă, poate fi considerat că trăieşte în opera lui. Dar dacă nu a realizat aşa ceva, atunci încercarea de a substitui viaţa reală, plină de întîmplări autentice, prin viaţa imaginaţiei, e lipsită şi de sens, şi de orice avantaj. Cel care încearcă să se ridice deasupra activităţilor cotidiene face acest lucru nu numai în speranţa de a-şi lărgi cîmpul de experienţă sau chiar de a-l îmbogăţi ci, mai cu seamă, pentru a-l grăbi. Numai în această direcţie capătă lupta lui o semnificaţie. Acceptaţi acest punct de vedere, şi atunci deosebirea dintre ratare şi succes se anihilează. Ăsta este lucrul pe care orice artist mare ajunge să-l înveţe din mers — anume că procesul de creaţie are de-a face cu o nouă dimensiune a vieţii, şi că identificîndu-se cu acest proces el *augmentează* viaţa. Însuşindu-şi această concepţie artistul se află în permanenţă izolat — şi ocrotit — de acea moarte insidioasă ce pare să triumfe asupra a tot ce-l înconjoară. El intuieşte că marele mister nu va fi niciodată înţeles, ci încorporat în propria sa substanţă. Că el însuşi trebuie să devină parte a acestui mister, să trăiască *în* el şi cu el. Soluţia este acceptarea: care e o artă şi nu o performanţă egoistă a intelectului. Aşadar, prin artă se stabileşte în cele din urmă contactul cu realitatea: aceasta este marea descoperire. Altminteri, totul este joc şi plăsmuire; nu există nici un punct stabil de sprijin de pe care să lansezi proiectilele menite să străpungă duhoarea prostiei, ignoranţei şi lăcomiei. Lumea *nu* trebuie orînduită; lumea este ordinea întruchipată. Noi sîntem cei care trebuie să ne punem la unison cu această ordine, care trebuie să înţelegem ce înseamnă ordinea lumii, în contrast cu acele alte ordini dorite şi gîndite de noi şi pe care căutăm să ni le impunem unii altora. Puterea după care jinduim, pentru a statornici binele, frumosul şi adevărul, s-ar dovedi, în cazul cînd am dobîndi-o, doar un mijloc de a ne distruge unii pe alţii. E o binefacere faptul că sîntem lipsiţi de putere. Ceea ce trebuie să dobîndim în primul rînd este concepţia, apoi disciplina şi stăpînirea de sine. Atîta timp cît nu ne însuşim umilinţa de a recunoaşte existenţa unei concepţii dincolo de cea care ne aparţine, atîta timp cît nu deţinem credinţa şi încrederea în forţe superioare nouă, sîntem ca nişte orbi care călăuzesc orbii. Cei care cred că numai munca şi creierul lor vor putea realiza totul, vor fi mereu dezamăgiţi de turnura donquijotească şi neprevăzută a realităţilor. Ei sînt acei etern deziluzionaţi; cei care, nemaiputînd să acuze zeii sau pe Dumnezeu, se întorc împotriva propriilor semeni şi-şi slobozesc furia neputincioasă strigînd: «Trădare! Prostie!» şi alte vorbe găunoase.

Scanned with OKEN Scanner

Marea bucurie a artistului este aceea de a deveni conştient de o ordine superioară a lucrurilor, de a recunoaşte prin însăşi manevrarea compulsivă şi spontană a propriilor sale impulsuri, asemănarea dintre creaţia umană şi cea pe care o numim «divină». Existenţa unei legi care se manifestă prin ordine este şi mai evidentă în operele de ficţiune decît în alte opere de artă. Nimic nu e mai puţin nebunesc, mai puţin haotic, decît o operă de ficţiune. O asemenea operă, care nu-i decît pură invenţie, străbate toate nivelurile, creîndu-şi, ca şi apa, propriul său nivel. Şirul de nesfîrşite interpretări care i se oferă nu contribuie la nimic altceva decît la întărirea semnificaţiei a ceea ce pare incomprehensibil. Incomprehensibilitatea are un înţeles profund. Care-i afectează pe toţi, inclusiv pe cei ce pretind a nu fi afectaţi. În operele de ficţiune există ceva care nu poate fi asemănat decît cu un elixir. Acest element misterios, pe care-l numim adeseori «pur nonsens» poartă în el savoarea şi mireasma acelei lumi mai vaste şi total impenetrabile în care existăm noi toţi şi toate corpurile cereşti. Termenul «nonsens» este unul dintre cele mai înşelătoare din întregul nostru vocabular. Are exclusiv o calitate de negaţie, ca şi moartea. Nimeni nu poate explica nonsensul; el nu poate fi decît demonstrat. Mai mult, dacă am adăuga că sensul şi nonsensul sînt interschimbabile n-am face decît să forţăm concluzia. Nonsensul aparţine altor lumi, altor dimensiuni, şi gestul cu care ne detaşăm uneori de el, hotărîrea cu care-l respingem, pun în lumină tocmai neliniştea pe care o comportă. Respingem tot ce nu poate fi cuprins în cadrul strîmt al înţelegerii noastre. Şi astfel, am putea descoperi unele nebănuite afinităţi între profunzime şi nonsens.

Şi de ce nu m-am lansat şi eu de la început în purul nonsens? Pentru că, asemeni altora, m-am speriat de el. Iar justificarea mai profundă constă în faptul că, departe de a mă fi situat într-un «dincolo», eram prins chiar în nodul năvodului. Supravieţuisem propriului meu destructiv dadaism: progresasem, dacă acesta e cuvîntul, de la discipol la critic şi la nimicitor. Experienţele mele literare zăceau năruite, ca oraşele din vechime, devastate de vandali. Voiam să construiesc, dar materialele erau şubrede, iar planurile mele nu ajunseseră nici măcar în faza de proiect. Dacă substanţa artei este sufletul omenesc, trebuie să mărturisesc că, din sufletele moarte care mă înconjurau, nu puteam vedea nimic rodind sub mîna mea.

A te lăsa prins într-un puhoi de episoade dramatice, a participa neîncetat, înseamnă, printre altele, a fi inconştient de acea dramă mai amplă din care activitatea umană nu constituie decît o mică parte. Actul scriitoricesc pune punct unui anumit gen de activitate, pentru a da frîu liber alteia. Dacă un preot budist, absorbit în meditaţii sacre, s-ar plimba cu paşi rari şi tăcuţi printr-un templu, dar în mersul lui ar rostogoli, unul după altul, cilindrii cu rugăciuni, numai atunci am obţine o ilustrare vie a actului de a te aşeza să scrii. Mintea scriitorului, după ce s-a desprins de preocupările observaţiei şi ale cunoaşterii, colindă meditativ printr-o lume de forme care sînt puse în mişcare prin simpla uşoară atingere

Scanned with OKEN Scanner

a aripilor lui. Nu-i un tiran acest om care face ce vrea din smeriții supuși ai ilicitei lui împărății. Ci mai curînd un explorator care cheamă la viață somnolentele entități ale visului său. Actul visării, asemeni unei adieri de aer proaspăt într-o casă părăsită, pune într-o nouă lumină mobilierul mintal. Scaunele și mesele colaborează la noua ambianță; se iscă efluvii, începe un joc.

A te întreba care-i țelul acestui joc, în ce fel este el legat de viață, ar fi zadarnic. Ca și cum l-ai întreba pe Dumnezeu de ce a dat vulcanii, de ce a dat uraganele, din moment ce acestea nu aduc altceva decît dezastru. Dar, așa cum dezastrele sînt dezastruoase numai pentru cei asupra cărora se abat, dar revelatoare pentru cei care le supraviețuiesc și au posibilitatea de a le studia, tot astfel se întîmplă și în lumea creației. Visătorul care se întoarce din călătoria lui, dacă nu a eșuat pe parcurs, poate și de obicei reușește să convertească prăbușirea șubredului său eșafodaj în cu totul altceva. Un balon înțepat îi produce unui copil doar mirare și încîntare. Dar cel ce studiază iluzia și mirajul încearcă reacții cu totul diferite. Iar omul de știință poate revărsa asupra balonului plesnit comorile emoționale ale lumii gîndirii. Același fenomen care pe copil îl face să țipe de încîntare poate genera, în mintea unui experimentator serios, o amețitoare viziune a adevărului. În mintea artistului aceste reacții contrare par să se îmbine sau să fuzioneze în acea ultimă reacție, marele catalizator care se numește *realizare*. A vedea, a ști, a descoperi, a te desfăta — aceste facultăți sau putințe sînt palide și lipsite de viață fără de realizare. Jocul artistului este acela de a pătrunde în esența realității. De a vedea dincolo de simplul «dezastru» pe care-l înfățișează ochiului nud tabloul unei bătălii pierdute. Pentru că, de la începutul timpurilor, tabloul pe care lumea l-a înfățișat ochiului omenesc nud, nu pare să fi fost altceva decît un hidos cîmp de luptă al cauzelor pierdute. A fost așa și va fi așa pînă ce omul va înceta să se considere drept lăcașul conflictelor. Pînă ce va prelua misiunea de a deveni «eul eului său».

Grupaj în românește de ANTOANETA RALIAN

Scanned with OKEN Scanner

HENRY MILLER
PRO ŞI CONTRA

« Cunosc scriitori mai inteligenţi, mai captivanţi, sau mai ingenioşi decît Miller. Şi cunosc un număr foarte mic dintre ei care pot fi crezuţi pe cuvînt. . . . Există mari scriitori al căror geniu se descoperă limpede privirilor noastre, şi alţii al căror talent ne dezvăluie doar ţelul dificil şi modest de a stabili un contact cu cititorul.

Cu toate defectele sale, dezordinea, şovăielile şi micile furtuni, Henry Miller este dintre aceştia. Nu a spus poate nimic care să nu fi fost exprimat înainte de o sută de ori, dar modul în care a făcut-o este numai al lui, al Eclesiastului şi al lui Rousseau . . .»

CLAUDE ROY
«L'Homme en question», 1960

« Şi dacă pentru H. Miller omul este lipsit de autenticitate şi viaţa nu este realmente trăită decît prin erotism şi estetism, asta nu se întîmplă oare pentru că trebuie să ne mulţumim cu semne (gesturi, tehnici) ale dragostei şi artei, acestea în sine dispărînd ca valori sau idei? . . . « senzualii » lui Miller trăiesc dragostea într-o lume degradată, lipsită de sentimentul solidarităţii, aceste personaje ne spun că numai contactul cu Celălalt permite omului să îşi înşele solitudinea »

MICHEL ZERAFFA
«Personne et personnage», 1969

Scanned with OKEN Scanner

« De fapt, modernitatea lui Henry Miller, comparabilă cu cea a contemporanului său Picasso, provine din doi factori contradictorii: lipsa unor discipoli veritabili care să-i fi alterat formula, şi influenţa difuză pe care continuă să o exercite asupra numeroşilor scriitori, ca şi Céline de care se apropie într-un anumit sens »

MARC SAPORTA
«Histoire du roman américain», 1976

« Miller este prea puţin un romancier. Ar fi mai potrivit să-l privim ca autor de anti-romane. . . . Miller este eroul lor . . . Mai importantă este atitudinea sa faţă de viaţă, anarhică într-un mod care ne-a devenit familiar. Civilizaţia, exclamă el, este sortită pieirii; singurele realităţi sînt arta şi sexualitatea. Şi dacă aici se apropie de contemporanul lui francez, Céline, din «Călătorie la capătul nopţii », îşi trage obîrşia, totuşi, din America secolului XIX. Nu este o întîmplare faptul că îl citează pe Emerson şi că atunci cînd teoretizează despre artă şi civilizaţie scrie ca un discipol al lui Whitman, bătut de vînt şi ars de soare »

WALTER ALLEN
«Tradition and Dream», 1964

« Orice subiect abordat de Miller — arta, istoria, civilizaţia, religia — e incendiat de o exprimare violentă şi transfigurat de speranţele sale apocaliptice. Opera sa disecă trupuri de bărbaţi şi femei pentru a le transcende apoi; obscuritatea le glorifică. Şi tot obscenitatea este un mod de a le purifica, de a curăţi susceptibilitatea umană de noroiul dogmei, de zgura făţărniciei »

IHAB HASSAN
«The Literature of Silence: Henry Miller and Samuel Beckett» 1967.

« Deşi tăgăduieşte existenţa unui scop sau a unei tehnici literare în opera sa, Henry Miller aparţine acelei tradiţii limbute instituite de Rabelais şi Sterne . . . De cîte ori găseşte de cuviinţă să facă profeţii, devine un guraliv pisălog. . . Este o personalitate literară mondială şi se cuvine să ne întrebăm ce a realizat, în afara unei anumite candori în exil ? Cu cine îl putem compara ? Lawrence ? Joyce ? Beckett ? Nu i se poate da o asemenea importanţă pentru că nu a fost creatorul unei lumi proprii. De fapt nu se poate spune că a fost un creator.

Scanned with OKEN Scanner

Îi lipseşte talentul arhitectului, energia constructorului. A avut un singur subiect — el însuşi — şi nu a fost pregătit sau dăruit cu destulă pricepere pentru a se transfigura într-un mare mit literar »

ANTHONY BURGESS
New York Times Book Review

« Miller este profetul noului personalism şi prin urmare primul scriitor, în mod conştient, anti-tragic din America. Totuşi este oarecum impropriu să-l numim un scriitor comic, fără a aduce unele precizări, chiar şi dacă dovedeşte, mai mult sau mai puţin premeditat, mult umor. Ceea ce este comic, la el, nu se trage nici din satira socială, îndreptată împotriva indivizilor care se abat de la normă, ca la Pope; sau a întregii societăţi, ca la G. B. Shaw; nici dintr-o perspectivă atotcuprinzătoare a absurdului uman, ca la Chaucer sau, mai recent la Samuel Beckett. Umorul lui Miller e o pălăvrăgeală batjocoritoare înrădăcinată în acea bîrfă amicală . . . atît de plăcută multor bărbaţi şi majorităţii femeilor, care însă, încredinţată tiparului, ne scandalizează, ne tulbură »

LESLIE A. FIEDLER
«Waiting for the End», 1964

« Miller obişnuieşte să scrie în vechiul stil popular american, asemănător prozei folosite de una din revistele pe care le edita Theodore Dreiser. Dar cînd fantezia lui lingvistică urcă pe culmile argoului de cafenea, asistăm la un adevărat spectacol. Sintaxa e înghiţită de valurile uriaşe ale frazelor sale. Un limbaj ezoteric e dirijat, adesea, cu maximă competenţă . . . De la H. P. Lovecraft nu s-a mai pomenit un asemenea iubitor al limbii »

GORE VIDAL
«The Sexus of Henry Miller» 1969.

« Denigrator violent, cinic, sadic, ca şi Céline, Henry Miller, american evadat, transformă şi el romanul într-o confesiune torenţială, pitorească, exasperată. Atît în seria Tropicelor, *cît şi în* Crucificare în roz (Sexus, Nexus, Plexus), *povestirea dezordonată susţinută de personalitatea pregnantă şi puternică a naratorului şi de cîteva personaje neînsemnate — totdeauna inşi neve-*

Scanned with OKEN Scanner

rosimili — este alcătuită din episoadele insolite ale unei vieți dezbinate, presărate cu invective.[. . .]

O lume obscură, degradată, descompusă, în care fiecare ființă e un monstru pitoresc. Absurditatea evidentă a acestui univers fără ieșire capătă o valoare dostoievskiană.[. . .]

Nu tăcerea Universului ori a lui Dumnezeu dezamăgesc aici. E vorba despre o dezamăgire mai directă, mai brutală: dezamăgirea omului devenit adult, un adult care descoperă că de fapt lumea adulților nu există, că nu e populată decît de iresponsabili și de epave »

R. M. ALBÉRÈS
«Istoria romanului modern», E.L.U., 1968

« Cu toată sensibilitatea lui necontrolată, Henry Miller știe să înregistreze fatalitatea irațională, feroce și în același timp demnă de milă, a călătoriei omului pe marea imensă a existenței . . . scriitorul nu întrezărește altă soluție decît aceea de a recrea universul uman prin intermediul interpretării, reinventîndu-l în romanul unic, enciclopedic, biblic. Fantezia se simte mereu fascinată de dimensiunea « istoriografică » a unui prozator de tipul lui Balzac. În această capacitate Henry Miller celebrează un nou naturalism, în care triumful realității și al societății se exaltă în haos și în energie »

SALVATORE BATTAGLIA
«Mitografia personajului», Univers, 1976

Selecție și traducere de MIHAI MÎNDRA

Scanned with OKEN Scanner

DAN GRIGORESCU

Scanned with OKEN Scanner

Viața ca artă

Cînd se vorbește despre cărțile lui Henry Miller — atrăgea atenția Herbert Read — « simți că e nevoie de un alt cuvînt decît *literatură* »[1]. Evident, nu e singura dată cînd comentatorii fenomenului modern (mai ales ai prozei) au descoperit că *opera* și formele ei de manifestare își creează un tip de raporturi cu universul real pentru a căror descriere e nevoie de un lexic nou al criticii, diferit de cel tradițional. Așa s-a spus și despre Joyce, și despre D. H. Lawrence, și despre dadaiști sau vorticiști; « noul roman », proza *pop*, beatnicii vor protesta, la rîndul lor, împotriva « despotismului vocabularului critic » și vor susține că, « în critică, toți termenii a căror rădăcină e cuvîntul *literatură* au devenit — dacă nu peiorativi — neadecvați pentru ceea ce se petrece de fapt în operă »[2].

Nu încape îndoială, lexicul e astăzi mai nuanțat (în orice caz, mai bogat) decît în urmă cu două sau trei decenii. E, însă, puțin probabil că scrierile lui Miller sînt printre cele care beneficiază de această revoluție a criticii și că lărgirea perspectivelor interpretării poate rezolva problemele rămase, în bună parte, fără răspuns acum douăzeci de ani, de pildă, cînd *Tropicul Cancerului* a stîrnit cunoscutul scandal judiciar la Curtea districtului Los Angeles. Pentru că războiul pornit împotriva cărții nu avea un motiv estetic și nu argumentele « literaturii » erau puse în cauză. Aparent, se discuta abaterea de la moralitatea artistică, evadarea în obscen, deci lucruri care nu aparțineau sferei esteticului.

---

[1] Herbert Read, *Henry Miller*, în antologia *Henry Miller and the Critics*, îngrijită de George Wickes, Carbondale, 1966, p. 111.

[2] Lawrence Lipton, *The Holy Barbarians*, New York, 1959, p. 36.

Dar, și la Los Angeles, și la Boston (unde statul Massachusetts a deschis acțiune împotriva romanului, acuzîndu-l tot de obscenitate), s-a dovedit că problemele dezbătute de avocați nu depășeau teritoriul literaturii. O demonstra, de pildă, la Boston, Marc Schorer care argumenta împotriva punerii sub acuzație, invocînd — spre comparație —exemple dintr-o altă operă literară: scenele explicit erotice din *Pentru cine bat clopotele*[3]. Sau, în fața instanței californiene, Aldous Huxley care protesta împotriva cenzurii, nu numai ca formă de limitare a libertății, ci și ca deplasare artificială a perspectivei artistice. « Nimeni nu obiectează cînd faptele vieții erotice sînt descrise și discutate în limbajul aseptic al științei. Cînd sînt descrise și discutate în limbajul metaforei și al perifrazei elegante, se fac auzite cîteva proteste blajine. Dar cînd un scriitor descrie și discută aceleași fapte în limbaj colocvial, folosind cuvinte cunoscute de toată lumea, pronunțate în mod curent de foarte multe persoane, devine pasibil de grave sancțiuni »[4].

S-ar părea, deci, că în « cazul Miller » erau implicate, nu atît chestiuni cu desăvîrșire extraliterare, cît, cel mult, « controverse privitoare la cuvinte ». Că structurile narative, relațiile dintre autobiografe și ficțiune, răzvrătirea împotriva prejudecăților de orice fel nu au atras atenția criticii decît după ce cărțile lui Henry Miller ajuseseră celebre datorită scandalului care a însoțit cariera scriitorului și a culminat în cele două procese din 1961. E adevărat, încă de la debut, Miller a cochetat cu o anume ambiguitate a termenilor și nu a respins ispita de a atrage, prin orice fel de mijloace, atenția asupra sa. Poate și pentru că, o vreme, a fost ignorat și numele lui nu părea să spună prea mult expatriaților americani din Paris: unii îl confundau cu un actor obscur de prin anii '20. Și nici prezența în antologia *Americanii în străinătate*, publicată de Peter Neagoe, în 1932, în Olanda, nu a avut darul să atragă atenția asupra lui.

E adevărat că scrierea sa (*Mademoiselle Claude*, o povestire în tradiția lui Maupassant) nu oferea decît puține argumente pentru recunoașterea unui talent. Dar era de așteptat ca, într-o antologie întocmită de Neagoe, a cărui exigență era știută, ilustrată și de scriitori ce se aflau în cazul de față statornic în centrul discuțiilor criticii americane, numele lui Henry Miller să nu treacă neobservat. Nu a fost așa. În articolele care au întîmpinat antologia, referirile la *Mademoiselle Claude* sînt puține și nesemnificative. Poate că Miller se așteptase la asta. Poate că își dădea seama că nu își mai poate îngădui să privească nepăsător cum e ignorat de critică: împlinise 40 de ani. Dintre cei pe care îi cuprindea antologia, doar Gertrude Stein, Ezra Pound și E.E. Cummings erau mai vîrstnici decît el; ceilalți (Hemingway, Dos Passos, Aiken, James T. Farrell, Kay Boyle sau « răzvrătiții din Cartierul Latin » — Putnam, Caresse Crosby, Jolas, Wambly Bald) deși mai tineri, erau celebri și toată lumea privea alegerea făcută de Neagoe drept foarte firească.

Așa încît e posibil ca Miller să se fi simțit îndemnat să braveze, să devină cunoscut într-un fel sau în altul. Cei care l-au cunoscut în anii exilului său în Montparnasse[5] (Alfred Perlès, Samuel Putnam, Walter Lowenfels, George Orwell, Blaise Cendrars) vorbesc despre stîngăcia, despre francheța și indiferența lui față de părerile criticilor, Poate că scurta biografie, redactată de el și precedînd povestirea publicată în antologie, nu a ținut neapărat să șocheze, poate că e doar un semn al inocenței, al nepriceperii de a folosi convenabil un prilej de a se face cunoscut. « A scris trei cărți, nici una dintre ele nefind publicată pînă acum. De asemenea,

---

[3] Vezi antologia citată, p. 165.

[4] Idem, p. 175.

[5] Dar au scris despre el mult mai tîrziu.

Scanned with OKEN Scanner

circa o sută de schițe, unele apărute în diverse reviste americane. Ultima carte, un roman, va fi publicată anonim »[6]. Autoprezentare fără vreo șansă de a face impresie, comparată cu listele bibliografice ale celorlalți scriitori antologați.

Schița biografică a fost de-a dreptul neinspirată: « Născut la New York, 1891. Fără studii. A fost croitor, funcționar la biroul de personal al unei mari corporații, lucrător pe un ranch în California, ziarist, muncitor sezonier, hoinar. A fost ciclist în curse de șase zile, pianist, în timpul liber practică sfințenia. A venit la Paris să studieze viciul. » Miller va recunoaște că aceste cîteva rînduri l-au pus într-o situație delicată, pentru că mulți le-au luat în serios și, de atunci, « îl întreabă mereu dacă într-adevăr s-a dus la Paris „să studieze viciul" »[7]. După ce afli, însă, mai multe despre Miller, începi să te îndoiești că el nu a ținut la echivocul ultimei propoziții din biografia lui și că nu și-a dat seama că « studierea viciului » va face vîlvă printre cititori.

Era, în ostentația unei asemenea formulări, ceva din gestul provocator al suprarealiștilor pe care, după venirea la Paris, îi descoperise și îi admira. Deși e greu să se definească îndeajuns de precis modelele literare alese de el la începutul carierei. Aceasta pentru că, pur și simplu, lecturile lui nu erau prea bogate și, susțin unii biografi, puțini erau scriitorii care făcuseră vreo impresie asupra lui. Samuel Putnam (care i-a publicat, în vara lui 1931, *Mademoiselle Claude* în « The New Review » și a încercat apoi, în zadar să-i găsească un editor american) își aduce aminte cît de profund a fost efectul *Călătoriei la capătul nopții* a lui Céline, « cartea despre care se poate spune că a făcut din Miller ceea ce el e astăzi »[8]. E foarte greu, însă — sugerează și Putnam — să se stabilească în ce măsură Miller l-a înțeles pe Céline.

S-a insistat, de altminteri (mai ales în analizele celor dintîi povestiri ale sale), asupra lipsei oricărei preocupări de adoptare a unui punct de vedere programatic privind problemele construcției narative. Scriitorul nu ar fi, așadar, decît povestitor al unor episoade autobiografice, iar scrierile lui produsul spiritului robust, viril, al folclorului din Brooklyn. Cu alte cuvinte, fiul imigrantului german, trăindu-și adolescența pe străzile unui cartier newyorkez în care se amestecau culturi populare diverse aduse din Europa centrală și răsăriteană, era un exponent, mai talentat poate decît alții, al povestirii orale, abrupte, ostentativ opusă stilului « îngrijit » din suplimentele duminicale ale ziarelor, singura literatură la care avea acces. Ceea ce nu e adevărat decît în parte. Alfred Perlès, prietenul nedespărțit al lui Miller în anii exilului parizian, editor al unor elegante reviste de avangardă, relatează cum, pe vremea cînd lucra (fără pricepere și fără spor) în atelierul de croitorie al tatălui său, Henry Miller le citea primilor lui admiratori — calfe și ucenici, imigranți analfabeți — « lungi compoziții pe teme din Nietzsche, din Petronius, din Rabelais, din Bergson și din alții »[9].

Cine erau acești « alții » nu se poate afla decît dintr-o lectură atentă a primelor sale scrieri. Nu e surprinzător că tînărul brooklynez citise paginile suculente ale *Satyriconului* și ale lui *Gargantua*. Dar întreaga problemă a culturii adolescentului din Brooklyn e mult mai complicată.

---

[6] Cartea va apărea peste trei ani, purtînd numele lui Miller, și va fi destinată să stîrnească o adevărată furtună, marcînd unul dintre momentele importante ale istoriei literare din acest secol: *Tropicul Capricornului*.

[7] Harry T. Moore, *Prefață* la antologia lui George Wickes, p. VI.

[8] Samuel Putnam, *Miller in Montparnasse*, în George Wickes, op. cit., p. 12; fragment luat din cartea lui Putnam, *Paris Was Our Mistress* 1947.

[9] Alfred Perlès, *My Friend Henry Miller* — Paris 1930, în George Wickes op. cit. p. 5.

Scanned with OKEN Scanner

E adevărat că ea nu se deosebea prea mult de ceilalți băiețandri din cartier, într-o epocă în care revistele ilustrate « puneau la îndemînă o dietă literară absolut suficientă pentru un american care voia să se considere un om cultivat »[10]. Lecturile sale îi cuprindeau mai ales pe Eugène Sue, Fenimore Cooper, Dickens, dar și pe River Haggard și G. A. Henty, romantici întîrziați, autori ai unor povestiri cu personaje învăluite în mister, cu aventuri uimitoare, cu substituiri de persoane și copii răpiți. Dar literatura de foileton și senzaționalele imagini ale unui romantism epigonic nu constituiau rezolvarea problemelor culturale ale imigranților. « Veniți într-o țară pe care o priviseră ca pe o legendă aurită, ei trăiau șocul descoperirii unei realități foarte diferite. De aici, nevoia de a înțelege, de a absorbi cultura noii patrii: librăria și biblioteca erau factori ce înlesneau adaptarea »[11].

La sfîrșitul secolului, Brooklynul (ca, de altminteri, întreaga regiune newyorkeză) traversa o perioadă de intensă « americanizare » a imigranților. Mecanismul principal al acestui fenomen era învățămîntul public, dar « bibliotecile și mijloacele de comunicare participau și ele la desăvîrșirea procesului. Dezvoltarea bibliotecilor e de-a dreptul impresionantă: numărul celor cu peste o mie de volume crește, între 1890—1900, cu 59%. Într-o singură bibliotecă din New York numărul volumelor ajunge de la 68 000 la peste 450 000. Ziarele publică lungi liste de cărți și sistemul accesului direct la raft înlesnește răspîndirea literaturii de toate felurile. Americanizarea era o problemă națională »[12].

Exegeții operei lui Miller susțin, aproape fără excepție, că această atracție exercitată de literatura americană nu caracterizează anii de formație ai viitorului scriitor. Cu excepția notabilă a lui Whitman și a lui Emerson, toți cei sub semnul cărora se conturează personalitatea tînărului sînt europeni: s-au rostit numele lui Balzac, Jean Giono, Dostoievski, Thomas Mann, Knut Hamsun (raporturile cu proza lor s-au relevat pe temeiul unor comparații stilistice, de cele mai multe ori termenii analizați fiind prestabiliți). Se știe, de asemenea, că el a scris o carte despre Rimbaud și că le-a reproșat, cu violență, editorilor americani ignorarea lui Blaise Cendrars. Miller a fost, în primele decenii ale secolului, unul dintre foarte puținii scriitori americani care și-au manifestat un interes atît de larg și de constant pentru cultura europeană. Așa se și explică reacția unor publicații (mai ales a revistelor de mare tiraj, care aveau nevoie să-și păstreze cititorii, « măgulindu-le simțămîntul că sînt cetățeni ai unei mari națiuni »[13]). Atacul celor de la *Time* e un exemplu evocat adesea[14]. Să se deslușească în înverșunarea cu care, mai tîrziu, presa din Statele Unite a respins « pentru obscenitate » scrierile lui Miller și amintirea învinuirilor mai vechi de «nonamericanism»?

Poate că nu atît în faptul că majoritatea scriitorilor a căror influență a fost descoperită în scrierile sale erau europeni, cît în acela că americanii prezenți în lista lecturilor sale aparțineau unei categorii detestate de presa de mare tiraj și de adepții « americanizării » stă explicația protestului cu care a fost întîmpinată, aproape tot timpul, proza lui Henry Miller. O scrisoare trimisă în 1966 lui William A. Gordon, biograful său, poate sugera ceva din adevăratul caracter al problemei. « Citeam cărțile pe care le citeau și ceilalți copii de vîrsta mea: sir Walter Scott, Dickens, Dumas, Victor Hugo, dar *și pe americani* /s.n./, îndeosebi pe poeți, practic pe toți

---

[10] William A. Gordon, *The Mind and Art of Henry Miller*, Baton Rouge, 1967, p. 29.
[11] Van Wyck Brooks, *The Confident Years*, New York, 1952, p. 106.
[12] Ralph Foster Weld, *Our Brooklyn*, Brooklyn, 1939, p. 161.
[13] Marianne North, *Our Master — the Reader*, New York, 1978, p. 58.
[14] Vezi William A. Gordon, *op. cit.*, p. 30.

Scanned with OKEN Scanner

poeții americani. I-am citit pe Ambrose Bierce, Lafcadio Hearn, Frank Norris, Dreiser, Anderson, Ben Hecht și pe mulți, mulți alții »[15].

Poate că lecturile lui erau întîmplătoare; dar puțini intelectuali ai vremii îi citeau, așa cum făcea acest autodidact, pe Jules Laforgue, Maeterlinck, Pierre Loüys, Remy de Gourmont. « Aproape toți erau importanți pentru mine ». Și la fel de importanți erau tragicii greci, dramaturgii englezi ai Restaurației, dramaturgii europeni ai secolului al XX-lea. Citea literatură clasică hindusă și chineză, povești din folclorul diverselor popoare. « Patima romantică pe care mi-o pui în sarcină e numai în parte adevărată; ocultul și metafizicul existau alături de romantism. Și apoi, cărți de sociologie, etnologie, economie, studiile științifice ale lui Henri Fabre și Maeterlinck, tot ce se poate imagina în materie de cultură »[16]. Tînărul brooklynez îi asculta pe oratorii socialiști și anarhiști « de la care — îi declară el lui Gordon — am învățat foarte mult ». Dintre ei, o mare influență au exercitat asupră-i Jim Larkin, faimos conducător sindical, Elizabeth Gurley Flynn, una dintre fruntașele socialismului american, Herbert Harrison și W. E. Burghardt Du Bois, militanți pentru afirmarea identității etnice a negrilor.

Foarte simptomatic e modul în care Miller s-a apropiat de Nietzsche, despre care comentatorii aveau să susțină că a reprezentat unul dintre factorii modelatori ai ideilor viitorului scriitor. Tînărul brooklynez « nu îl descoperise pe filosoful german în rafturile vreunei biblioteci de cartier »[17], auzise despre el « în furtunoasele adunări populare care se țineau aproape săptămînal în cîteva săli din centrul Brooklynului »[18]. Pentru răzvrătiții din periferiile newyorkeze, « Nietzsche și Dostoievski întruchipau spiritul deplinei libertăți »[19] acestea erau numele pe care le rostea cel mai adesea o fascinantă personalitate a vremii, Emma Goldman. Dintre toți teoreticienii anarhismului, ea a fost cea mai înfocată adversară a industrialismului american, explicîndu-l ca pe un « imens obstacol în calea deplinei realizări a individului »[20].

Cuvîntările ei aveau un profund ecou în rîndurile imigranților, pentru că ele demonstrau cum « mașinăria capitalismului din Statele Unite revarsă prosperitatea pe ogoarele celor puțini, secătuind munca sărăcimii aduse de dincolo de Atlantic »[21]. Chiar dacă Miller avea s-o audă pentru întîia oară pe « înflăcărata Emma », ceva mai tîrziu, în 1913, cînd se afla într-o scurtă călătorie în California, nu încape nici un fel de îndoială că el se familiarizase cu ideile anarhismului încă din vremea în care lucra în atelierul de croitorie al tatălui său.

Accesul la scriitorii și la filosofii care aveau să determine orientarea sa ideologică urmează, mai întotdeauna, o cale ciudată. De pildă, își va aminti el, discutînd odată despre încercările omului de a descoperi infinitul cu ajutorul telescopului a ajuns, fără vreo legătură evidentă, la Knut Hamsun. « Aceste lumi miniaturale, unde totul e cufundat, tăcut, transformat, se unesc, așa cum nu se întîmplă niciodată în cărți. O pagină din Hamsun cuprinde adesea același mister, aceleași armonii vrăjite ca o plimbare pe malul unui canal. Pentru o clipă, ne cuprinde aceeași ame-

---

[15] Cf. *Ibid.*, p. 8.
[16] *Ibid.*
[17] H. Miller, *Books in My Life*, Norfolk, Conn., 1952, p. 83.
[18] *Ibid.*
[19] Ralph Foster Weld, *op. cit.*, p. 201.
[20] Otto Heller, *Prophets of Dissent*, New York, 1918, p. 146.
[21] *Ibid.*, p. 148.

Scanned with OKEN Scanner

țeală ca atunci cînd vatmanul sare din tramvaiul în plină viteză. După aceea, totul e voluptate. Te supui vrăjii care l-a făcut inutil pe scriitor »[22]. Pentru Miller, viața e adevărata lume a misterului, iar literatura e doar un pas pe acest drum al cărui capăt nu se zărește niciodată. Scriitorii care aveau să însemne ceva în biografia lui literară nu i-au fost revelați de prietenii lui, și momentul întîlnirii cu ei i-a rămas întipărit în memorie cu o precizie comparabilă numai cu faptele descrise în paginile romanelor lui de mai tîrziu.

Numele autorilor pe care îi citea nu se ivesc în relație cu ideile lor literare sau filosofice: sînt rostite pe neașteptate, în cursul unui episod oarecare, al unui « fapt de biografie ». O conversație cu prietenul lui polonez Stanley îl condusese spre Hamsun, o fugară amintire despre un alt prieten din adolescență, Makie Schnadig, i-l adusese în memorie pe Dostoievski, iar Dostoievski pe cel de la care auzise pentru întîia oară numele scriitorului rus. « Era exact șapte și cinci, la colțul dintre Broadway și Kosciusko Street, cînd Dostoievski a fulgerat în orizontul meu. Doi bărbați și o femeie aranjau o vitrină . . . Așa s-a arătat numele lui Dostoievski. Fără ostentație. Ca o cutie veche de pantofi. Cel care l-a pronunțat avea buze groase; nu putea spune, de exemplu, Vladivostok, nici Carpați — dar rostea Dostoievski într-un chip absolut dumnezeiesc »[23].

Dintre toți scriitorii și gînditorii europeni întîlniți în acest chip în anii tinereții, Nietzsche a fost — toată lumea e de acord — cel mai important, de vreme ce el i-a inspirat primul eseu scris în vremea chinuitoarei ucenicii de croitor. Cuvîntarea Emmei Goldman (al cărei soț i-a dat lui Miller cel dintîi volum de Nietzsche pe care l-a ținut vreodată în mînă) a fost « un moment de răscruce în viața lui »[24]. Adeziunea (se pare, fără rezerve) la anarhism se leagă într-un mod bizar cu descoperirea filosofului german. Individualismul său, pătimașa dorință de libertate, nihilismul lui au dobîndit o culoare de o intensitate neobișnuită pentru mentalitatea secolului al XX-lea: ele aparțineau unei epoci mai vechi și erau înregistrate acum ca niște ciudate antichități. Anarhismul supraviețuia doar în periferiile cîtorva orașe industriale, ai căror locuitori — în majoritate imigranți europeni — aveau acces mai ușor la ideile unei mișcări politice cunoscute bine în anii afirmării ei în Franța, în Germania, în Italia. În America perioadei imediat anterioare primului război mondial, Partidul Socialist, organizațiile sindicale erau prea puternice pentru a mai îngădui răspîndirea utopiilor anarhiste.

Un istoric al acelei epoci, Otto Heller explică respectul « transformat în idolatrie » al extremiștilor americani față de Nietzsche. « Iconoclast și egocentrist », el era respins de socialiști, în vreme ce radicalii apropiați de anarhism îl proclamau « marele profet al lui *da* ». În interpretarea lui Heller, Nietzsche e « cel mai stimulator optimist al tuturor epocilor, pentru Nietzsche realitatea e vie, așa cum nu a fost probabil, pentru nimeni înaintea lui. El coboară în inima însăși a lucrurilor, le absoarbe calitățile și sensurile vitale și, învățînd el însuși să afle bucuria supremă în cele mai obișnuite fapte, preface pentru ceilalți totul într-un miracol »[25]. Nietzsche îi cheamă pe oameni la libertate și la bucurie: acesta e exact sensul pe care i-l va atribui Miller. Și tot în Nietzsche se afla seva atacurilor lui Miller împotriva celor care « stau blazați, fără poftă de mîncare, în preajma banchetului vieții »[26].

---

[22] Henry Miller, *Plexus*, Paris, 1959, p. 339.
[23] Henry Miller, *Black Spring*, New York, 1963, p. 23.
[24] William A. Gordon, *op. cit.* p. 37.
[25] Otto Heller, *op. cit.* p. 146.
[26] William A. Gordon, *op cit.*, p. 38.

Scanned with OKEN Scanner

Libertatea despre care vorbește filosoful german e echivalentă — socotește Heller— cu anarhismul, dar anarhismul înseamnă mai mult decît o mișcare politică. Pentru Nietzsche (ca și mai tîrziu, pentru Miller), « libertatea e o dimensiune lăuntrică a individului. » Anarhismul militează pentru demolarea aparatului social existent. Lupta lui are drept țintă libera determinare a fericirii omului. Preocuparea fundamentală a lui Nietzsche e, dimpotrivă, eliberarea personalității lăuntrice de obsedanta dorință a fericirii individului, în orice conotație acceptată a termenului »[27].

Nietzsche a devenit pentru Miller, « ca și pentru mulți alții care visau o viață mai bună »[28], un profet deschizînd largi drumuri spre salvarea omenirii. Salvarea trebuia să vină « prin eliberarea lăuntrică a individului: constrîngerile, instituțiile represive se vor prăbuși prin propria lor greutate, datorită marilor greșeli de construcție. Nietzsche și anarhiștii — pe care îi influențase — năzuiau să creeze un om nou, o antiteză completă a europeanului de pînă la ei »[29]. Așa cum recunoaște Heller, Nietzsche era receptat ca un purtător al ideilor egocentriste ; dar nu al unui egocentrism *ca scop*, cum fusese în liberalismul economic din secolul trecut, ci ca o etapă a drumului spre idealul dragostei universale. « Tot ceea ce e fals, toată ipocrizia vor trebui să dispară: după aceea va veni vremea dragostei și aceasta va fi revoluția »[30].

Otto Heller, el însuși imigrant din Europa Centrală, nu putea să judece cu deplină nepărtinire sensul relațiilor dintre gîndirea nietzscheeană și manifestul politic al anarhismului. E limpede că el îi atribuia filosofiei lui Nietsche o valoare practică pe care nu i-o recunoșteau decît anarhiștii. Oricum, sînt prea puține semne care să dovedească receptarea vreunei influențe intelectuale cu adevărat importante pentru Miller înainte de 1913—14. Numai cîteva referiri — neesențiale, însă — la Bergson: Miller va desluși adevăratul înțeles al intuiționismului mult mai tîrziu, în vremea exilului parizian, și a participării la antologia lui Peter Neagoe, cînd — în general — se va apropia de cultura franceză. Deci — conchid majoritatea criticilor—, indiferent de formația lui teoretică, Miller e, în primul rînd, dator experienței adolescentului din Brooklyn, formației imigrantului german expus influenței culturii europene, atît de puternică în cartierele orașelor de pe Coasta de Est.

De aceea ideile sale i-au putut deruta pe mulți, chiar și pe cei care l-au privit cu sinceră simpatie. George Orwell, de pildă, cu toate că îi admira « fervoarea revoluționară », nu îl înțelegea, de fapt, pe Miller și, în cele din urmă, îi condamna « lipsa conștiinței sociale »[31]. Dar eseul lui Orwell era scris în anii marii depresiuni economice din 1929—33, cînd individualismul era respins și acțiunea politică devenise o necesitate acută. Era și greu de acceptat atunci propunerea anarhistă de « perfecționare a individului », imperfecția societății urmînd a se rezolva radical, prin distrugerea ei. Orwell nu înțelegea că Miller își formase concepțiile sub înrîurirea anarhismului ; și e greu de presupus că, dacă ar fi înțeles, le-ar fi aprobat.

Anarhismul era asociat cu « violența, ignoranța și cu imigrația din Europa Centrală »[32]. La sfîrșitul secolului, o « panică a anarhismului » cuprinsese Europa și

---

[27] Otto Heller, *op. cit.*, p. 154.
[28] Leslie Fiedler, *Waiting for the End*, New York, 1964, p. 77.
[29] *Ibid.*, p. 79.
[30] Otto Heller, *op. .cit*, p. 155.
[31] George Orwell, *Such, Such Were the Joys*, New York, 1945, p. 89.
[32] W. A. Gordon, *op. cit.*, p. 39.

Scanned with OKEN Scanner

America. Nu fără motiv: bombele explodau pretutindeni, trenurile săreau în aer, sălile de spectacol se năruiau, îngropînd sub dărîmături zeci de victime ale teoriilor unor partizani ai distrugerii definitive a sistemului existent și care « înțelegeau eronat substanța doctrinei anarhiste; în orice caz, anarhiștii (izolați sau nu) comiteau acte de violență și cu aceste acte ei vor fi identificați întotdeauna de mentalitatea americană »[33].

În cuvîntările și eseurile Emmei Goldman e cuprinsă, mai elocvent decît în textele oricărui alt anarhist american, substanța ideologică a mișcării politice. În primul rînd, ea proclama valabilitatea « legii naturale » pe care individul trebuie să o respecte, spre deosebire de « guverne și de instituții, care sînt fabricate de mîna omului ». Legea naturală înseamnă libertate: ea « nu are nevoie de mașina guvernului, de ciomag, de pușcă, de cătușe sau de închisoare »; ea cere numai « deplina libertate, hrana zilnică a omului, împlinirea nevoilor sexuale, a nevoii de lumină, de aer, de mișcare »[34]. « Anarhismul — scria ea într-o carte publicată în 1910, în vremea cînd tînărul Henry Miller își căuta încă drumul — e unica filosofie care îl conduce pe om la conștiința de sine. Care susține că Dumnezeu, Statul și Societatea nu există, că promisiunile lor sînt nule și neavenite, de vreme ce ele nu pot fi împlinite decît prin subordonarea individului uman. Anarhismul propovăduiește, deci, unitatea vieții: nu numai în natură, ci și în om. Nu există nici un fel de conflict între instinctele individuale și sociale, așa cum nu există între inimă și plămîni . . . Individul e inima societății: el păstrează esența vieții sociale; societatea e plămînul care distribuie elementul necesar păstrării esenței vitale »[35].

Dezvoltarea ideilor pe care se sprijinea doctrina anarhistă ducea, inevitabil, la o teorie politică opusă tradițiilor societății burgheze din America. Atacurilor împotriva instituțiilor guvernamentale se adăugau violentele polemici cu puritanismul, îndeosebi cu aspectele lui cele mai intolerante. Emma Goldman credea în « bunătatea individului care trăiește cu deplină autenticitate, fără să-și refuze nici o bucurie oferită de natură »: « Orice stimul care aţiţă imaginația și înalță spiritul e la fel de necesar vieții ca și aerul. El dă vigoare trupului și lărgește viziunea frăției umane. Fără asemenea stimuli, într-o formă sau alta, creația e imposibilă, la fel ca și bunătatea și generozitatea . . . Un Byron și un Poe au răscolit umanitatea mai profund decît ar putea s-o facă vreodată toți puritanii la un loc. Ei au dat vieții sens și culoare: puritanii transformă sîngele în apă . . . Puritanismul e . . . un germene otrăvitor . . . Asemenea lui Hippolyte Taine, orice spirit, orice spirit cu adevărat liber și-a dat seama că puritanismul e moartea culturii, a filosofiei, a umorului, a adevăratei frății între oameni; caracteristicile sale sînt banalitatea, monotonia și plictisul »[36].

Părerile ei despre viața sexuală iritau și mai mult, contrariau tradițiile puritanismului. Căsătoria era declarată « o instituție creată pentru înrobirea femeii »: relațiile dintre oameni trebuie să fie « libere, pasionate, extatice ». Societatea interzice, de fapt, aceste uniuni libere, stigmatizîndu-i pe copiii născuți în afara căsătoriei, a instituției inventate « de bărbat, de stat și de biserică ». Dragostea nu are nici o legătură cu « asemenea uniuni, puse la cale din interese materiale, calculate după legile burgheziei ». Morala apărată de societatea americană nu are alt scop decît « să mențină instituția sclaviei, în primul rînd prin interzicerea eliberării sexuale a fe-

[33] Grant C. Knight, *The Critical Period in American Literature*, Chapel Hill, 1951, p. 75.
[34] Cf. William A. Gordon, p. 40.
[35] Cf. *Ibid.*, p. 41.
[36] Cf. *ibid.*, pp. 41—42.

Scanned with OKEN Scanner

meii ». Lipsa oricăror prejudecăți din cuvîntările sale (« vorbea, fără să se gîndească defel cum își formulează părerile, despre orice îi trecea prin minte » — avea să scrie unul dintre biografii ei [37]), i-a făcut pe contemporanii săi să și-o imagineze ca pe o « fiică a diavolului, trăind într-o necontenită desfătare, într-un sabbath al poftelor dezlănțuite » [38]. Pentru tradiția puritană a Americii, « amorul liber » înseamnă promiscuitate ; pentru Emma Goldman și discipolii ei — « o acțiune bazată pe sentimente sincere, expresie a aspirației la totalitate în raporturile dintre făpturile umane » [39].

Individualismul exacerbat al anarhismului a fost temelia pe care s-au clădit, în bună parte, concepțiile filosofice ale lui Miller. Datorită acestor idei absorbite în tinerețe, el se va simți atras de acei scriitori în care se deslușesc elemente ale gîndirii anarhiștilor. Religia lui va fi — ca la Nietzsche, în viziunea pe care o proiecta Emma Goldman asupra operei filosofului german — o religie a teluricului, a libertății dionisiace. Se pare că, dintre scriitorii americani, el e cel care și-a modelat gîndirea socială, ideile literare sub o influență nietzscheeană atît de hotărîtoare. Și, se cuvine adăugat, o influență în care conceptele nietzscheene să fi fost atît de mult modificate de interpretările anarhiste. Raporturile lui cu tradiția europeană a secolului trecut au fost umbrite de epoca în care i-au apărut scrierile și cînd critica se deprinsese să caute izvoarele literaturii moderne americane în romantismul propriei culturi.

Henry Miller nu era, cum s-a spus « un nonconformist din pricina complexelor imigrantului autodidact » ; revolta era, pentru el, un lucru serios, « obiceiurile — avea el să se justifice mai tîrziu — sînt la fel de adînc înrădăcinate ca viața însăși și forța de care e nevoie ca să le smulgi din pămînt e teribilă, aproape supraomenească » [40]. Dinamitarea tradițiilor morale produce o uriașă eliberare de energie ; și, constată exegeții, nici o concepție filosofică a timpului nu se traduce, în planul activității practice, prin violența reprezentată de varianta anarhistă a nietzscheanismului. Nihilismul anarhismului individualist însemna, în esență, înlocuirea civilizației prin cultul violenței căruia anarhiștii îi atribuiau o veche obîrșire grecească. Doctrina lui Nietzsche îi îndemna pe cei care îi căutau, pătimași, înțelesul *eului* să renunțe la tot ceea ce le-ar fi putut oferi instituțiile sociale ale vremii. Morala burgheză era atacată cu înverșunare și partizanii americani ai lui Nietzsche îi opuneau o concepție care își proclama drept scop suprem dobîndirea « unei trăiri depline a personalității individului ».

Era țelul existenței umane, așa cum îl descoperea Miller în cărțile lui Carlyle, Emerson, în dramele lui Ibsen care constituiau lectura lui predilectă în primii ani ai deceniului al doilea. Tuturor (și, se înțelege, în primul rînd lui Nietzsche), el le atribuia aspirația de « a-l așeza pe individ în centrul lumii reale, de a face din crearea lui scopul însuși al vieții care, astfel, nu mai are nevoie de darurile nocive ale unei societăți corupte » [41]. Influența lui Nietzsche asupra lui Miller depășește, însă, semnificațiile individualismului, ale unei justificări a autoafirmării. Nietzsche, așa cum i-l revelau Goldman și anarhiștii, era « un profet al distrugerii : pe de o parte, el identifică Erosul în adevăratul creator al unor noi structuri vitale, pe de alta, lasă distrugerea pe seama lui Thanatos » [42]. Întreaga operă a lui Miller — mai

---

[37] Richard Drinnon, *Rebel in Paradise*, Chicago, 1961, p. 149.
[38] *Ibid.*, p. 126.
[39] *Ibid.* p. 151.
[40] Henry Miller, *The Wisdom of the Heart*, New York, 1941, p. 16.
[41] Henry Miller, *Books in My Life*, p. 85.
[42] Richard Drinnon, *op. cit.*, p. 136.

Scanned with OKEN Scanner

ales în aceea anterioară plecării din Paris —, observă comentatorii, « e pătrunsă de acest spirit al agresivității și al distrugerii : în scrierile compuse în America, după război, tonul violent persistă, dar nu mai atinge intensitatea din epoca precedentă »[43], adică din acei ani în care influența anarhismului fusese determinantă. Întreaga operă a lui Henry Miller va păstra, însă, ferventa încredere în necesitatea *distrugerii* ca modalitate de eliberare a forțelor ce trebuie *să creeze* o lume clădită pe dimensiunile personalității umane.

El respingea tot ceea ce societatea crease pînă atunci pentru ea însăși și pentru individ : progresul umanității — va proclama el, cu argumentele Emmei Goldman— nu se poate imagina fără « colaborarea cu forțele distrugerii, existente în univers ». Altruismul fusese recunoscut de mult drept unul dintre principiile esențiale ale moralei sociale ; dar, obiecta el, rapacitatea burgheziei transformase altruismul într-o justificare a însușirii bunurilor altora în propriul avantaj. Soluția, mărturisită doar pe jumătate, nu putea fi decît egocentrismul. Adoptînd, aaproape fără rezerve, idealul trăirii intense a vieții, al exacerbării individului ca scop suprem al întregului efort creator al lumii și — implicit — al distrugerii valorilor acceptate de societate, Miller își formula principiile unui romantism stihinic, haotic al cărui unic punct ferm era recunoașterea individului ca măsură atotcuprinzătoare a universului. Singurul erou al lui Henry Miller nu putea fi decît Henry Miller însuși.

Tropicul Cancerului, scris în 1931 (dar publicat, se știe, în 1934), comunică un sens al formei care se înfățișează ca un rezultat al sensului individului ca agent al creației. Peste opt ani, *Tropicul Capricornului* va întemeia un mit ale cărui date fundamentale provin din viziunea romantică a începuturilor, în care se distilează pasiunea lui Miller pentru filosofia romantică europeană.

Ar fi, cu siguranță, o eroare să se reducă întreaga semnificație a operei lui Henry Miller la asimilarea ideilor nietzscheene în varianta lor anarhistă. În atmosfera Parisului de la începutul anilor '30, băiețandrul din Brooklynul de odinioară s-a întîlnit cu o lume a ideilor pe care nu avea cum s-o înțeleagă ; aproape instinctiv, el s-a sprijinit pe concepțiile lui Nietzsche, singurele ce i se înfățișau ca o construcție coerentă, în stare să-i furnizeze un anume sentiment al certitudinii. Așa încît, de acum înainte, întreaga ideologie formulată de el va avea o intensă tentă nietzscheeană. E, însă, tot atît de adevărat că el nu își va însuși *ad-litteram* concepțiile gînditorului german. Accepta viziunea dezvoltării ciclice a istoriei : dar o amenda, introducînd — în spiritul lui Vico — ideea progresului, cel puțin ca o posibilitate viitoare, dacă nu ca pe un fapt atestat d realitatea istorică de pînă acum. Credea în posibilitatea umanității de a crea un individ superior, în toate privințele, celor ce se iviseră în orizontul epocilor trecute.

Miller părea să aibă nevoie de o structură mai flexibilă decît aceea pe care i-o punea la îndemînă Nietzsche, de un univers ale cărui culmi și adîncuri să exprime mai direct experiența vieții obișnuite. De aceea, îndepărtîndu-se de Nietzsche, s-a îndreptat spre teoriile subconștientului (îndeosebi spre Otto Rank și Jung), spre pătimașul spirit dionisiac al lui D. H. Lawrence. S-a semnalat și interesul constant al lui Miller față de literatura lui Elie Faure[44] care susținea, cum bine se știe, că țelul evoluției istorice e crearea unui individ desprins de amorfa masă a biologicului. Rank și Jung dezvoltaseră această teorie la nivelul individualului ; la Erich Gutkind, un filosof de factură cabbalistă, Miller a crezut că poate afla temeiurile unei

---

[43] William A. Gordon, *op. cit.*, p. 44.

[44] *Ibid.*, p. 48.

Scanned with OKEN Scanner

concepții care să dea sens propriei sale experiențe de viață de pînă atunci. L-a ispitit, de pildă, ideea dumnezeirii, așa cum i se revela lui Gutkind, o sinteză a căutării propriei identități și a uniunii mistice cu puterea divină. Acestei viziuni eclectice, Miller îi adăuga încă un element ce avea să-și sporească, în interpretarea sa, caracterul ezoteric original: teoria lui D. H. Lawrence, potrivit căreia « polaritatea bărbat/femeie reprezintă, simbolic, lupta între biologie și cultură ».

Pe un fundal filosofic atît de eteroclit, Miller încerca să împace contrariile unei autobiografii aparent liniare. Teoriile lui Rank, de pildă, susțineau demersul său îndreptat spre recunoașterea individului uman ca punct culminant al evoluției istorice. Procesul ciclic al istoriei, spunea Rank, s-a desfășurat necontenit în sensul eliberării individului din starea lui biologică, din lipsa unei conștiințe de sine. Conflictul conținut de societatea modernă se declară între moarte (înțeleasă ca tendință de întoarcere spre inconștiință) și viață, formă a conștiinței individului. O asemenea viziune a evoluției nu era nouă: dar Rank o lega, mai direct decît alții, de procesul creației artistice. De aceea, în chip firesc, Miller s-a simțit atras de ideile lui Rank mai mult decît de cele ale lui Freud. Mult mai răspicat decît lui Freud însuși, Rank proclama arta ca expresie a desăvîrșirii individului, și nu ca urmare a maladivului. Nici impulsul sexual nu era interpretat ca sursă a artei; dimpotrivă, el aparținea vieții biologice a mulțimii, pe cînd arta e creația voinței individului. « Voința, voința conștientă sau inconștientă va fi întotdeauna expresia individului, a făpturii unice și indivizibile, în timp ce sexualitatea reprezintă ceva care se împarte, înseamnă « mai-mult-decît-unul-singur », e ceva generic care se armonizează cu voința individuală numai ca experiență a dragostei și, în toate celelalte privințe, e în perpetuu conflict cu individul »[45]. Opera de artă e desăvîrșirea supremă a forțelor universale care acționează înlăuntrul individului și, « într-un sens, fac din artist o ființă zeească ». Artistul devine o făptură « supranaturală, suprareală, supraindividuală » pe care numai instinctul procreării îl aduce din nou la nivelul biologicului.

Pentru Miller, aspirația de a deveni un artist însemna elementul modelator care a dat sens narațiunilor lui autobiografice. William A. Gordon relatează că una din marile tristeți ale lui Henry Miller a fost că « a dorit întotdeauna să fie un artist și nu i s-a dat decît puterea să scrie despre procesul devenirii unui scriitor »[46]. Se hotărîse să devină scriitor încă din adolescență și a scris un roman — *Cocoșul nebun* — în vremea în care era mărunt slujbaș la oficiul telegrafic. Scrierile lui de tinerețe, avea el să spună, au fost un eșec; singura posibilitate de a evada din « celulele mentale ale banalității » era recompunerea poveștii vieții sale urmărită de-a lungul consecventei încercări de a deveni scriitor. De aceea, se înțelege, ideile lui Rank au avut un rol atît de important în formarea sa: i se revelase aici forța autoconstructivă a personalității umane. Pentru Freud, individul își purta fatalitatea unui subsonștient îmbibat de impresiile mediului care îl primise la naștere; Rank afirma puterea personalității de a se construi pe sine. Construcția personalității poate deveni un proces conștient, asemnănător celui implicat în crearea operei de artă.

Artistul — susținea Rank — se înalță mai presus de contextul social care « îl amenință cu distrugerea »: arta, propria creație devin singura lume unde el poate supraviețui. Va veni o zi, prorocea Rank, cînd și arta va dispărea și artistul va face

---

[45] Otto Rank, *Art and Artist*, New York, 1932, p. 86.

[46] *op., cit.*, p. 50.

Scanned with OKEN Scanner

din propria personalitate scopul creației lui. Sfîrșitul apoteotic întrevăzut de Rank, e, de fapt, un triumf al distrugerii : extatic, artistul modern, spunea filosoful german, declanșa lupta între artă și viață, dîndu-i un sens mai adînc decît « conflictului necontenit dintre artă și personalitate ». Miller nu era, probabil, atît de îndatorat ideilor anarhiste încît să nu-și dea seama de contradicția fundamentală a sistemului lui Rank: distincția implicită între *viață* și *personalitate*. Scriitorul nu va prelua decît primul termen al concluziei lui Rank ; iar termenului *luptă* nu îi va împrumuta sensul de « încleștare menită să conducă la distrugerea unuia dintre combatanți », ci pe acela de « opoziție fertilă, conducînd la o sinteză specifică » [47].

O altă teorie a lui Rank va produce o profundă impresie asupra lui Miller: « trauma nașterii ». Rank nu dădea memoriei subconștiente importanța pe care i-o dăduseră freudienii : el stăruia asupra puterii personalității de a crește din vălmășagul experiențelor trecutului. Drumul e fără întoarcere : odată venită pe lume, făptura umană nu mai poate relua experiența stării amniotice, pentru că trauma nașterii îi blochează orice acces. Din demonstrația lui Rank, Miller reține un fapt căruia îi va acorda o mare însemnătate. Independența individului înseamnă, în primul rînd, opoziție față de biologic : « . . . consecința evoluției de la impulsul orb prin voința conștientă pînă la cunoașterea de sine pare să corespundă întrucîtva unui șir necontenit de nașteri, renașteri care ajung de la nașterea pruncului din pîntecele mamei, dincolo de nașterea individului din masa biologică, pînă la nașterea operei de creație din ideile individului și, în cele din urmă, la nașterea cunoașterii din opera de artă » [48].

Procesul « nașterilor succesive » se manifestă divers, în funcție de tipologia căruia îi aparține artistul. Unii « își divid eul în mai multe personaje », participante la o dramă ; alții abordează lumea socială, « rămînînd relativ obiectivi ». Cei dintîi sînt romantici și, dintr-o asemenea perspectivă, e limpede că Henry Miller face parte dintre ei. Cel care « își dramatizează eul » depășește simpla reconstrucție a propriei biografii : reexaminarea evenimentelor vieții artistului e, în ea însăși, o operă de creație, pentru că ea înseamnă alegere, modificare, schimbare a raporturilor dintre fapte și dintre oameni, în scopul construirii unui personaj, pe care autorul să îl accepte ca pe o întrupare a personalității sale. Crearea *eului* așa cum îl definește narațiunea autobiografică îl obligă pe autor, pe individul-artist al lui Rank (și al lui Miller) « să își formuleze idealuri etice independente de contextul social în care trăiește » [49]. Concluzie discutabilă, pentru că idealul etic al scriitorului e *în mod deliberat* opus celui al lumii sociale adverse, așa cum proiecția socială a utopiilor e determinată de realitatea contemporană, tocmai pentru că vrea să i se împotrivească în fiecare detaliu semnificativ.

---

[47] Philip Rahv, *Image and Idea*, New York, 1957, p. 112.

[48] Otto Rank, *Will Therapy and Truth and Reality*, New York, 1950 p. 219 ; cf. William A. Gordon *op. cit.*, p. 51

[49] William A. Gordon, *op. cit.*, p. 52.

Scanned with OKEN Scanner

Miller nu voia « să revizuiască » morala tradițională, ci s-o înlocuiască. Scopul « noii morale » era « încurajarea dezvoltării individului » : de aici înainte, întreaga structură a moralei sociale i se va părea suspectă. Forța. care, la Bergson, se chema « elan vital » se va numi la el « destin ». Ideea autocreării nu înlătura acceptarea realității (« o acceptare pasivă » — va susține Orwell [50], care nu era unul dintre admiratorii săi), amintind de viziunea lui Whitman (« a unui Whitman umblînd printre cadavre », va ricana tot Orwell [51]).

Repudierea filistinismului victorian devenise o trăsătură îndeajuns de larg generalizată în literatura anilor '20. Influența lui Freud s-a adăugat acestei aversiuni față de morala pudibondă și a condus, nu o dată, la concluzia că, « într-o lume întemeiată pe reprimare, libertatea sexuală echivalează cu libertatea individului » [52], Nici Miller, nici D. H. Lawrence — cu care el a fost comparat adesea [53] — nu au dat lucrărilor un înțeles atît de simplist ; amîndoi credeau că sexualitatea reprezintă o componentă pozitivă a existenței, dar că înseamnă și pieirea individului. Dragostea îl salvează pe om din robia instinctelor, întrupate de promiscuitatea sexuală ; dar, în același timp, îl obligă să-și jertfească eul, împărțindu-l cu ființa iubită. Individul, această creație de dimensiuni whitmaniene în viziunea amîndorura, se afla astfel într-un tragic impas.

De aici, înverșunarea împotriva vieții erotice, crisparea, lipsa oricărei bucurii, coborîrea ei la nivelul biologicului. Nimeni nu poate contesta faptul că, la Miller erotismul e lipsit de vitalitatea bărbătească a versurilor din *Calamus* al lui Whitman, de exemplu ; că obscenitatea scenelor e descrisă cu o minuție și cu un vocabular care puteau explica refuzul editorilor americani (evident, nu și reacția instanțelor judecătorești). Obscenitatea nu e, însă, atitudinea unui « rebel-bufon » [54] care vrea să-și cîștige popularitatea, stîrnind cu bună-știință scandalul ; nici rezultatul unei polemici acerbe cu morala oficială. El osîndea sexualitatea ca pe o forță potrivnică desăvîrșirii individului, condiție a biologicului, a « impulsului orb » din care individul și apoi opera de artă nu se pot desprinde decît printr-un șir necontenit de nașteri.

Rațiunea formei autobiografice e, la Miller, aflarea identității individului ; înțeleasă astfel, ea se aseamănă, într-o măsură nu îndeajuns remarcată de exegeți, unei direcții a romantismului englez din secolul trecut. Acolo, căutarea personalității se identifica, aproape întotdeauna, cu o coborîre pînă în cele mai adînci zone ale vieții psihice, cu o estompare a eului pentru ca relația individului cu întregul cosmos, interacțiunea artei și a vieții să se reveleze pe deplin. Poemul autobiografic al lui Wordsworth sau cel al lui Whitman reprezintă o formă specifică, în sensul

---

[50] George Orwell, *op. cit.*, p. 199.

[51] *Ibid.*

[52] F. R. Leavis, *D. H. Lawrence: Novelist*, Londra, 1955, p. 86.

[53] Și despre care a avut intenția să scrie o carte, nicicînd dusă pînă la sfîrșit ; argumente ale monografiei proiectate au apărut în diverse volume de eseuri ale lui Miller.

[54] Așa se intitulează un eseu al lui Kingsley Widmer (în George Wickes *op. cit.*, pp. 132—146)

Scanned with OKEN Scanner

că aspiră să înfățișeze o experiență care se desfășoară necontenit, cu alte cuvinte își consolidează principiul intern folosind ideea de *creștere*. Tendința criticii de odinioară de a se concentra asupra unor poeme ca *Tintern Abbey* sau *Odă nemuririi* a lăsat în umbră adevăratele sensuri ale *Preludiului*, « temeiul pe care se clădește întreaga structură poetică a lui Wordsworth »[55]. Poemul scrutează treptata dezvoltare a personalității poetului, de la primele impresii ale copilăriei pînă cînd bărbatul matur, pe deplin conștient de destinul lui, se poate dedica, pătimaș, creației. Mișcarea lăuntrică din *Preludiul* relevă o idealizare a vîrstei copilăriei ca fundal al întregii experiențe poetice, o descoperire treptată a sensului destinului, a implicării în existența socială și a tragismului propriei vieți, redobîndirea experienței imediate care-i dăruiește din nou amplul înțeles al destinului.

În ansamblul său, *Preludiul* e o călătorie al cărei țel e regăsirea personalității ce urmează a fi exprimată în artă. Poetul se apropie și se îndepărtează, pe rînd, de drumul care îl leagă de destin: scriind în prezent, « el proiectează o viziune a viitorului, întorcîndu-se spre trecut, așa încît să pună în lumină continuitatea procesului numit « destin »" [56].

Whitman adăuga un element pe care romanticii englezi nu izbutiseră să îl împlinească: asimilarea experienței senzuale, fără a declanșa temutul conflict cu spiritul. *Cîntecul despre mine însumi* glorifică unitatea dintre suflet și trup: ele nu sînt despărțite, ci constituie principii duale în cuprinsul unei unități .vii. În *Calamus* și în *Copiii lui Adam*, el descoperă că aceleași principii (concepute aici ca « activ » și « pasiv ») operează în întreaga natură. Imagistica erotică, întemeiată pe pasiunile umane, e transferată în natură, devine legătura esențială între om și natură. Următoarea etapă, *Din legănarea necontenită*, asociază dragostea cu moartea și îl confruntă pe poet cu nevoia de a integra moartea în propriu-i cosmos. Integrarea morții și convingerea existenței nemuririi se împlinesc în poemele de factură transcendentă, în *Trecere spre India*, de exemplu. Whitman rezolvă contradicția dintre real și ideal, lărgind spațiul conștiinței pînă ce ajunge să le cuprindă pe amîndouă: subiectul poemului e existența individului, dezvoltarea de la embrion la maturitatea care, în final, acceptă viața integrală [57].

Ideea autocrației care se exprimă pe deplin în poezia lui Wordsworth și a lui Whitman presupune o filosofie a naturii care face posibilă o armonie supremă, opusă principiilor mecaniciste și aspirînd să arunce o punte peste crevasa dintre materie și spirit. « Filosofia romantică a naturii explica omul ca pe o făptură cufundată în natură, o natură care nu a fost alungată din om »[58]. Henry Miller aparține acestei tradiții neoromantice, arta lui adoptă o concepție a rolului artistului, diferită de aceea pe care o acceptase critica deceniilor al treilea și al patrulea.

---

[55] Findlay Potts, Wordsworth's "Prelude": *A Study of Its Literary Form*, Londra, 1954, p. 112.
[56] Morse Peckham, *Beyond the Tragic Vision*, New York, 1962, p. 39.
[57] William Randel, "Walt Whitman and the American Myth" in *South Atlantic Quarterly*, LIX (1960), pp. 103—113.
[58] Max Lerner, *America as a Civilization*, New York, 1952, p. 289.

Scanned with OKEN Scanner

Philip Rahv, unul dintre cei mai subtili interpreți ai literaturii americane, îi reproșa că « nu a știut să ajungă la acel continuu sacrificiu al propriei personalități pe care îl cere actul creației »[59]. Ceea ce demonstrează că tocmai substanța specifică a narațiunii milleriene nu fusese înțeleasă. Personalitatea rămîne unica justificare a operei, iar autobiografia devine, implicit, materialul epic al scriitorului.

Opera lui Miller se numește, de fapt, « autobiografică » în lipsa unui termen mai adecvat pentru definirea acestui amestec de impresii, de amintiri, de proiecții filosofice ale viitorului, de încrîncenate atacuri împotriva prezentului. Termenul folosit de Miller, « autoromane » li s-a părut unora mai apropiat de materia epică desfășurată în fiecare carte și în ansamblul operei ; la o lectură mai atentă, se dovedește că nici el nu dă decît o sugestie vagă a structurii reale a scrierilor sale. Se poate, însă, opera o distincție între ficțiune și autobiografie, între construcție și amintire. Ca și în poemul autobiografic al lui Wordsworth sau Whitman, evenimentele și reflexiile eroului central provin (cel puțin în parte) din experiența poetului; dar structura e creată de artist. Și, de vreme ce scopul operei e « integrarea destinului în existența artistică »[60], atingerea acelui « punct în care arta și viața se intersectează și arta trece în teritoriul vieții »[61], structura dobîndește o formă specială care trebuie să-și ajungă acest scop.

Cea mai potrivită analogie e, probabil, aceea cu muzica, propusă de William A. Gordon ; dar nu cu simfonia, ca în romanul de factură tradițională, ci cu fuga[62]. Temele și motivele sînt reluate, conducînd nu atît la un punct culminant, cît la o acumulare a sensurilor ; de cîte ori un fragment cunoscut apare din nou, e investit cu un sens nou, datorat noului context. Din această perspectivă, « autoromanul » millerian seamănă cu construcția de tip gidian. « Forma pe care o folosește — observă un comentator — e numită uneori « roman autobiografic », dar aceasta e o denumire greșită. Cuvîntul « autobiografic » obține cîștig de cauză numai pentru că naratorul (adică cel care e pus să vorbească la persoana întîi, *eu*) pare a fi foarte real. E acum îndeobște recunoscut că tot ceea ce declanșează o acțiune dramatică (fie ea tragică sau comică), trebuie să dea impresia că a crescut din tulpina realității. În literatura narativă, aceasta înseamnă dicțiune neutră. Neutralitatea se poate extinde, așa cum se întîmplă la Miller, dincolo de operă, așa încît, cînd e întrebat, el poate răspunde: « Da, totu-i adevărat, s-a întîmplat în realitate, *eu* sînt cel care scriu despre asta etc. », ceea ce, desigur, e absurd. Dar, în orice caz, aceasta nu alterează noua formă pe care el a creat-o. Această formă — narațiunea care folosește un *eu* creat, dar pe deplin convingător — e una dintre formele viitorului, așa cum o întîlnim, de exemplu, în opera lui William Burroughs »[63].

---

[59] Philip Rahv, op. cit., p. 210.
[60] Henry Miller, *The Books in My Life*, p. 75.
[61] Ibid., p. 79.
[62] *op. cit.*, p. 211.
[63] Terry Southern, in *The Nation*, 18. XI. 1961, pp. 400—401.

Scanned with OKEN Scanner

Proiectul *Tropicului Capricornului* a fost redactat în 1927, cu cîțiva ani înainte ca Miller să-l fi citit pe Rank. Materia narativă e preluată, deci, din viața scriitorului, dar construcția tematică a ansamblului va purta semnul influenței lui Rank. Motivul « nașterii artistului » e cel care ordonează povestirea în *Capricorn;* în *Nexus* — ultimul volum al trilogiei — se produce momentul de culme în care naratorul-erou își dă seama că propria existență se justifică doar ca material al artei. Dezvoltarea temei e exprimată ca o eliberare treptată din biologic, în vreme ce viața erotică înseamnă o întoarcere periodică la condiția primară. Simbolurile milleriene sînt clar definite: copilăria băieților din Brooklyn e amenințată în permanență de forțele lumii urbane, adverse. Slujba de la oficiul telegrafic e « intensificarea puterii mecanice, destructive » a societății, înțeleasă într-un sens care mărturisește forța de supraviețuire a vechilor idei anarhiste. Dragostea cu Mona îi îngăduie să înceapă « lupta pentru dobîndirea artei ». Pe măsură ce povestirea înaintează și opera de artă prinde contur, Miller-eroul-cărții se realizează treptat ca individ liber. Și această mișcare coincide cu construcția propriei narațiuni, sugerînd imaginea creației care se împlinește, necurmat, din ea însăși. « Nu mai știu nici un alt scriitor care să-l fi umanizat atît de complet pe artist ca personaj literar, dezbrăcîndu-l de orice fel de prestigiu special, transformîndu-l într-un Oarecare; un personaj care își cîștigă laurii într-o întrecere cu alți indivizi, țelul fiind acela al dobîndirii însușirilor umane și al bucuriei prilejuite de tot ceea ce poate aduce bucurie în viață »[64].

O bucurie îndoielnică, în care, ori de cîte ori atinge paroxismul, se ivește reflexia rațională, revelîndu-i înșelătoarele temeiuri. La rîndul ei, rațiunea e, la Miller, mereu paradoxală, inconsecventă pentru că exprimă faptul de viață, imprevizibil. Vulgaritatea e condiția primară a existenței, o condiție detestată și, în același timp, recunoscută ca realitate, etapă obligatorie a drumului spre eliberare. Un portret desenat acum trei decenii are meritul de a fi observat o trăsătură esențială a lui Miller: « Izbucnirea miraculoasă a naturii, acest Big Sur, îl desfată... Asemenea unui suveran care își salută supușii, se înclină în dreapta și în stînga, spre flora și fauna din Big Sur. Automobilele trec, și nimeni nu le bagă în seamă; avioanele zburînd pe deasupra nu îi fură privirea de la contemplarea unei gîze. Am avut întotdeauna senzația că Miller a fost învoit să vină din Grecia antică și pus să observe numai acele lucruri din zilele noastre care au valoare veșnică »[65].

Caricaturizînd tot ceea ce i se pare ridicul prin solemnitate, ironizîndu-și propriile idei, Miller are aerul că trece prin literatura americană fără să creadă în nimic decît în realitatea vieții. Dar viața însăși nu își află valoarea decît dacă devine *artă*. Nu *experiența* în sine, ci miraculoasa aventură de *a trăi o experiență* e sentimentul precumpănitor în scrierile imigrantului anarhist, expatriat cîndva la Paris, apoi în propria țară, în California. « Odată cu el, avea să spună Moravia, romanul

---

[64] Nicola Chiaramonte, în *The New Republic*, 4. XII. 1944, p. 751.
[65] Harold Maine, în *The Atlantic Quaterly*, Autumn, 1951, p. 201.

Scanned with OKEN Scanner

american — pe care numeroșii imitatori ai lui Hemingway, Faulkner și Saroyan îl transformaseră într-o simplă mașinărie — a ajuns la un punct de răscruce. Asemenea unui torent de munte, învolburat în primăvară, izbucnind de sub gheață (sau, dacă vreți, asemenea unui șuvoi murdar care sparge conducta și iese la suprafață), echilibrul precar dintre societatea americană și oponenții ei, care nu a fost niciodată desăvîrșită, se prăbușește aici cu totul »[66].

« Scopul scrisului meu e acela de a crea o *realitate* mai cuprinzătoare . . . Mai presus de orice, mă declar pentru imaginație, fantezie, pentru o libertate atît de completă, încît nimeni nu a visat încă la ea »[67]. Poate că Miller nu e un *scriitor* în înțelesul curent al cuvîntului ; e sigur că nu e romancier. Dar aparenta lui lipsă de organizare în spiritul unor idei trasate cu o fermitate aproape despotică (« organizator al haosului », cuvintele rostite cîndva despre Joyce, i se potrivesc și lui), poartă semnul unei realități a spiritului american. Evadînd dintr-o lume a oțelului, sticlei, betonului și aluminiului într-o anacronică reverie în care totul e posibil, adunînd într-un Paris al experiențelor dramatice motivul retragerii în sihăstria de la Big Sur, el afirmă patosul romantic care se opune automatizării sociale, cunoscută de-a lungul unei existențe începute într-un Brooklyn sordid, sub semnul anarhismului.

---

[66] Alberto Moravia, în *Sewanee Review*, Summer, 1960, p. 475.
[67] Cf. Paul West, *The Modern Novel*, Londra, 1967, p. 272.

Scanned with OKEN Scanner

Secolul 20

INTERFERENȚE ȘI DETERMINĂRI RECIPROCE ALE LITERATURILOR ÎN CONTEXTUL LUMII CONTEMPORANE

- Universalitate — aspirație legitimă a literaturilor tinere
- Deschideri și obstacole în calea universalității
- Universalismul, monopolul marilor literaturi?
- Specific și universalitate în comunicarea dintre literaturi, astăzi.

Scanned with OKEN Scanner

ANDREI PLEȘU

Rigorile ideii naţionale şi legitimitatea universalului

Principiul fundamental al tuturor lucrărilor d-lui Maiorescu este după cît ştim noi naţionalitatea în marginile adevărului. Mai corect: Ceea ce-i neadevărat nu devine adevărat prin împrejurarea că-i naţional, ceea ce-i injust nu devine just prin aceea că-i naţional, ceea ce-i urît nu devine frumos prin aceea că-i naţional, ceea ce-i rău nu devine bun prin aceea că-i naţional.

MIHAI EMINESCU, Opere, vol. IX, p. 457

Ca orice specie a succesului, saltul în universalitate al culturilor naţionale poate fi dorit cu ardoare, dar niciodată programat contabilicește. El e o speranţă legitimă, a cărei împlinire nu poate face însă obiectul unor manevre strategice, decît pînă la un anumit punct. Trecerea de la anonimat provincial la notorietate planetară seamănă, în această privinţă, cu un proces de însănătoşire organică ; o minimă înţelepciune a bolii demonstrează că vindecarea ultimă e dincolo de cumînţenia pacientului

Scanned with OKEN Scanner

și de competența medicilor: ea ține de o lege încă misterioasă pe care — în lipsa unui cuvînt mai geometric — o numim destin. Tratamentul trebuie urmat fără abatere și nici un detaliu nu trebuie neglijat pentru a ieși în întîmpinarea soluției optime; dar făcînd *tot ce depinde de noi*, vom accepta cu luciditate că tușa finală, redobîndirea sănătății, ține de un determinism care nu respectă neapărat calculele intenționalității noastre. Prin aceasta, nu acordăm nimic fatalității și nici nu facem mistagogie; conlucrăm doar — în modul cel mai realist cu putință — cu dialectica imprevizibilă a lumii și cu limitele *naturale* ale libertății noastre.

Formulată în chip adecvat, întrebarea cu care urmează să ne confruntăm nu va suna, așadar: « Prin ce metode ne este asigurat accesul la universalitate? », ci mai curînd: « Ce avem de făcut pentru ca faptul (ipotetic, firește) de a rata universalitatea să nu ne poată fi reproșat *nouă*, ci unui blamabil capriciu al istoriei? » Sau mai limpede încă: « Ce avem de făcut pentru ca eventualul nostru eșec să constituie o *nedreptate*? » E de presupus că, asumată fără ezitare, întrebarea aceasta ne va ajuta să evităm la timp orice regretabilă greșeală.

În întrebarea « ce avem de făcut? » stăruie o impreciziune care ne-ar putea angaja într-o investigație laterală. Pentru cei mai mulți dintre noi, « a face » a ajuns să desemneze strictamente ceva de ordinul agitației exterioare, al acțiunii eficace, orientate numai în afară. Fapta e o enormă gesticulație publică, sau nu e nimic. Înfăptuirea interioară, travaliul discret a cărui materie primă e conștiința e luat drept « pasivitate » contemplativă, drept o non-faptă cu rost privat, lipsită, așadar, de orice funcționalitate socială. Această înjumătățire a sensului lui « a face » poate duce, în lumea contemporană, la un dezechilibru comportamental cu consecințe incalculabile: oamenii veacului nostru sînt tot mai *dinamici*, dar, în același timp, tot mai *impersonali*. Cu alte cuvinte, acțiunile lor tind să nu-i mai exprime, să nu mai fie manifestări ale unui metabolism autentic, ci doar febrilitatea mecanică a unor conștiințe vide, care au renunțat la puterea de a lua decizii, pentru confortul de a primi comenzi. « Conceptul-central » al faptei exterioare este *organizarea*. « Conceptul central » al faptei lăuntrice e *ordinea*. Diferența dintre ele e experimental demonstrabilă: în trebile spiritului, abuzul organizării poate stîrni o rigidă, greu dizolvabilă, dezordine. Organizarea *se adaugă* lucrurilor, ordinea e *conținută* în ele și trebuie doar descoperită. Ordinea implică, cu necesitate, organizarea. Reciproca însă e valabilă numai în parte.

Așa stînd lucrurile, socotim că, în primul rînd, nu asupra unei mai bune *organizări* a lansării noastre în lume trebuie să meditățm, ci asupra *ordinii* interioare în numele căreia pretindem o asemenea lansare. Înainte de a fi întreprinzători, e nevoie de staza fecundă a introspecției. De altfel, numai așa rămînem între hotarele puterii noastre reale. Căci, în genere, problemele de « management », sau de politică culturală nu sînt decît într-o măsură restrînsă la îndemîna creatorului de artă singur. Nici scriitorul, nici muzicianul, nici plasticianul nu pot decide asupra bunei adminis-

Scanned with OKEN Scanner

trări a talentului lor. Impresariatul e o profesie distinctă, ca și speculația teoretică în jurul creativității. Pe de altă parte, nici un artist adevărat nu-și începe lucrul stabilind cît specific și cîtă universalitate va amesteca în aluatul operei sale. Premeditările de acest tip sînt, deseori, catastrofale, ilustrînd odată mai mult precaritatea organizării excesive într-un domeniu care e patronat, de obicei, de o inefabilă, dar incoruptibilă ordine.

Vom lăsa, prin urmare, deoparte, tot ce am putea spune (sau au spus alții în cuprinsul acestei reviste) cu privire la piedicile *concrete* pe care le are de depășit uneori, efortul nostru de a ieși în arena mare a culturii europene. Vom pune între paranteze lacunele activității noastre de propagandă, sau unele stîngăcii ale serviciilor noastre diplomatice care acordă prea puțină atenție circulației valorilor noastre pe piața mondială și a valorilor mondiale pe piața noastră. Ne vom opri, deocamdată, la temelia chestiunii, la lămurirea noastră cu noi înșine. Odată consumată această etapă, lămurirea celorlalți cu noi va căpăta, cînd va veni momentul, o desfășurare firească. Care e, deci, ordinea specifică pe care vrem să o propunem ordinii globale a lumii? Și dacă vrem să devenim universali în numele ființei noastre naționale, care sînt conturele ei exacte și care e așezarea noastră onestă în raport cu ea?

Orgoliul (benefic) de a fi « reprezentativi » pe plan universal, de a lăsa să se audă un sunet românesc dincolo de hotarele României e, evident, o formă de patriotism. Iar patriotismul capătă o tonalitate sau alta, în funcție de configurațiile variabile ale ideii naționale. Convingerea că avem ceva de spus celorlalte popoare se bizuie pe o viziune prealabilă asupra « românescului » pe care nu o putem aduce întotdeauna sub controlul rațiunii.

Pentru o anumită categorie de români — cei al căror patriotism e de dominantă retrospectivă — România e, înainte de toate, *trecutul* ei. A fi patriot înseamnă a evoca la tot pasul istoria și a face din istorie principalul nostru « mesaj » către lume. În această accepțiune a sa, patriotismul are un anumit farmec sentimental, pe care toți îl resimțim la un moment dat. E farmecul pomenirii strămoșilor și a tradițiilor, e nostalgia « vremurilor de altădată », dublată, de regulă, de un amărui conservatorism. Patriotismul acesta tinde spre *închidere* în sine: e funciarmente păstrător, înclinat spre solemne comemorări și spre retorica exemplarității inegalabile a eroilor naționali. Despre justificarea și respectabilitatea lui nu e nevoie, credem, să mai vorbim. Să-i catalogăm, însă, pericolele. Căci el riscă, adesea, să așeze trecutul nu într-un spațiu al *emulației*, ci într-unul al *vanității*. În loc să fie un *model* al prezentului, trecutul se instituie, uneori, într-o *scuză* a lui, într-o blîndă îndreptățire a oricărei ratări. Ispita de a ne explica insuficiențele prin inventarierea greutăților de care ne-am izbit e una din consecințele amendabile ale acestei confuzii. Discutabilă moralmente ar putea fi și hipertrofia pathosului național argumentată doar prin anvergura « gloriei străbune ». *Legendarizarea istoriei* (a cărei variantă curentă

Scanned with OKEN Scanner

e eroismul de manual şcolar prost) poate deveni, astfel, substanţa unui nesănătos sofism, potrivit căruia virtuţile înaintaşilor noştri *se moştenesc fără efort*, ca ochii albaştri, de la o generaţie la alta. Or, pentru a semăna cu eroii noştri nu e suficient să-i invocăm zgomotos, sau să le multiplicăm portretele. În realitate, o înţelegere igienică a trecutului trebuie să ne avertizeze că se pot moşteni şi viciile, nu doar virtuţile şi că pentru a ne onora istoria trebuie să o refacem în noi clipă de clipă, mai mult decît să o risipim în discuţii cotidiene.

La antipodul patriotismului retrospectiv se află patriotismul profetic, pentru care România e un *proiect* înainte de a fi o realitate. România e un rezervor de disponibilităţi, un « posibil » aflat în plină desfăşurare. A fi patriot — în această perspectivă — înseamnă a profesa o maximă *deschidere* spre viitor, a înlocui ritualurile memoriei cu perpetua competiţie a inventivităţii. La limită, o asemenea ideologie adoptă radicalitatea excesivă a devizei lui Vintilă Brătianu: « *Trebuie o privire curajoasă înainte. România mare, ca şi cea mică de la 1859, nu are tradiţii !* » Cînd ideea naţională are un profil de acest tip, « specificul » cu care ea vrea să intre în marele colocviu al universalului nu mai e un « trecut nobil » ci, dimpotrivă, o sumă de resurse nefolosite încă, un energetism juvenil, uşor înregimentabil în orice isprăvă a contemporaneităţii. Patriotismul nostalgic se adresa lumii cu autoritatea *meritelor* treptat acumulate. Patriotismul profetic renunţă la orice « pedegree », dar are curajul de a-şi asuma, cu un fel de sportivitate, felurite sarcini şi de a face promisiuni. În perimetrul acestei din urmă mentalităţi intră ideea mai veche a *misiunii* naţionale, o idee în care sublimul şi diformitatea se îmbină în proporţii egale. Sublimul e acela al jertfei altruiste pe care gîndul de a fi util altor naţiuni o presupune. Diformitatea e a complexului de superioritate implicat în orice mesianism. De alternanţa aceasta de plusuri şi minusuri pe care ideea misiunii naţionale o pune în joc s-a ocupat Max Scheler, într-un text al său din 1919 («Über die Nationalideen der grossen Nationen »). E vorba acolo de elitarismul englez, de vocaţia pedagogică pe care şi-o atribuie Franţa şi de soteriologia pe care vroia să o întruchipeze Rusia ţaristă, într-un neobişnuit amestec de masochism şi agresivitate. Singură Germania — spune Scheler cu stupefiantă candoare — nu crede în supremaţia misiunii sale. Singură ea are simţul echităţii internaţionale . . . Cum vedem, patriotismul poate juca drastice feste chiar şi celor mai prevenite inteligenţe.

Scheler vorbeşte însă numai despre « ideile naţionale ale naţiunilor mari ». Să însemne asta că naţiunile mici nu sînt, sub acest raport, interesante? Poate că nu sînt şi poate că acesta e marele lor privilegiu. Ele îşi pot permite să ocolească înfricoşătoarea capcană a « misiunii », punîndu-şi cu sobrietate problema mai adîncă a « rostului » lor. *Misiunea* naţională e, de obicei, ceea ce o naţiune crede despre sine în contextul istoriei, în vreme ce *rostul* acelei naţiuni e —după cuvîntul unui gînditor rus — « ceea ce zeii cred despre ea în pragul eternităţii ». Dincolo de litera acestei definiţii stă o intuiţie de care orice patriotism trebuie mereu să ţină seama:

Scanned with OKEN Scanner

există — în ideea misiunii naționale și în aceea a rostului unei națiuni în concertul lumii — un temei *supra-individual*, care nu face posibil să se dicteze, de la nivelul conștiinței *individuale*, drumul pe care conștiința colectivă a unui întreg popor îl are de urmat.

Nu putem hotărî nimic asupra mijloacelor prin care ne vom face cunoscuți altora, înainte de a ne fi cunoscut bine noi înșine. Prima datorie a unui patriot adevărat este, așadar, efortul de a obține o cît mai exactă reprezentare despre « sufletul național». Și primul obstacol care se opune acestui efort e rumoarea patriotardă a acelora care pretind a-l fi făcut deja. Materie predilectă a tuturor dezmățurilor retorice, patriotismul își pierde consistența oridecîteori devine declarație conjuncturală. Semnul dintîi al alunecării lui spre inautentic e tocmai o stridentă intransigență. Pentru falsul patriot, orice reflexie despre patriotism, orice întîrziere în preajma marginilor sale ideale, e o vinovată tergiversare, o lipsă de zel, o erezie. Pentru falsul patriot, luciditatea e, principial, nepatriotică, tăcerea — o trădare, discreția — o fățărnicie. El face din cel care nu reacționează la ofensiva demagogiei sale — obiect de incriminare publică. Iar discernămîntul — cînd e vorba a pomeni nu doar de calitățile națiunii, dar și de inerentele ei defecte — e discreditat ca « dușmănos », așadar, iarăși, ca nepatriotic. Societatea românească a trecut printr-o asemenea criză morală în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pe măsură ce revoluționarii de la 1848 erau dislocați de politicieni insalubri în deghizament revoluționar. Împrejurarea e abundent consemnată de Ion Ghica, într-una din scrisorile sale (de prin 1880) către Vasile Alecsandri: « *. . . a fost un timp cînd trebuia mare îndrăzneală și abnegațiune unui român, ca să cugete naționalitate și libertate; pentru aceasta îi trebuia mai întâi să renunțe la orice favoare, la orice solicitudine, la orice dreptate chiar din partea guvernului, să încheie pact cu persecuțiunile, cu exilul și cu proscripțiunea, să lase orice speranță (. . .). Noi am apucat timpuri grele, pe cînd Câmpineanu, Mitică Filipescu, Niculae Bălcescu se pocăiau la Plumbuita, la Snagov, la Mărgineni și în ocnele de la Telega, topindu-și sănătatea și averea. . . Acum lucrurile s-au schimbat. A striga pe toate tonurile, cu vreme și fără vreme, din gură și din condei: patrie, libertate, egalitate, independență; a incrimina și a batjocori pe acei cari nu trec peste marginile moderațiunii, a bunei cuviințe și a modestiei, a acuza de trădători pe oamenii cei mai devotați binelui țării, a-i trata în mod ireverențios, a-i lovi și a-i insulta, nu numai că nu este periculos, dar este glorios și chiar bănos (. . .). Peste douăzeci, cincizeci, o sută de ani poate că s-or găsi publiciști și istorici cari să arate generațiilor viitoare în ce parte a fost mai multă și mai adevărată iubire de țară și să le indice drumul cel adevărat ce trebuie să-l urmeze ; pînă atunci însă meritul și gloria vor fi partea sbierătorilor și dibacilor și primejdia este mare* ».

« Sbierătorii » și « dibacii » manipulează ideea patriotică în așa fel încît exaltarea ei să devină *rentabilă*. Și pentru a-și camufla cupiditatea, și unii și cellalți mimează fanatismul iubirii oarbe, care nu vede în ființa națională decît mirabile calități.

Scanned with OKEN Scanner

Cît despre defecte, ele sînt fie contestate cu o contrafăcută patimă, fie oblojite tandru în discursuri caragialeşti din categoria «statutelor» Societăţii «Românii verzi»: «*Un neam nu poate avea vrăjmaşi în propriile sale defecte; vrăjmaşii lui sînt numai şi numai calităţile altor neamuri...*» Faţă de asemenea posibile schimonosiri ale ideii naţionale, patriotismul real ştie să păstreze aceeaşi distanţă ca şi faţă de cinismul auto-desfiinţării. Patriotismul real e un cult al virtuţilor neamului, dublat de o acută conştiinţă a limitelor lui. Iubirea de ţară care, glorificînd aspiraţiile ţării, nu se simte răspunzătoare şi de căderile ei nu e decît un chip al suficienţei, o formă de comoditate. Or patriotismul, cînd e trăit pînă la capăt, e străin de orice variantă a confortului. El savurează, fără îndoială, splendorile sufletului naţional şi crede tenace — depăşind toate dezamăgirile — în forţa şi în norocul ţării. Pe de altă parte, tocmai întrucît e, simultan, o neînduplecată conştiinţă a limitelor naţionale — patriotismul poate avea, la răstimpuri, dimensiune tragică. Dinaintea precarităţilor temporare sau mai durabile ale stirpei proprii, dinaintea malformaţiilor de caracter sau a alunecărilor morale de care ea pare, cînd şi cînd, ameninţată, patriotismul poate parcurge un nesfîrşit spectru al sfîşierii lăuntrice. În momente de criză, el poate îmbrăca veşmîntul, paradoxal, al *disperării*. Pentru a-l percepe într-o astfel de ipostază ne putem opri la Eminescu însuşi. Iată o însemnare a sa din manuscrise (*Opere*, vol. IX, p. 459): *Român care vrea a-şi fi însuşit monopolul, privilegiul patriotismului şi-al naţionalităţii, aşa român de paradă mi-e ruşine să fiu (...). Ceea ce se simte şi se respectă adînc* — spune în continuare Eminescu — *se pronunţă arareori (...). Iubesc poporul românesc, fără a iubi pe semidocţii şi superficialităţile sale*». Patriotismul nu e, prin urmare, neapărat, osana lăutărească, sau o roză coregrafie parlamentară: el poate fi un sentiment bărbătesc, aspru, o formă de îngrijorare: pe scurt, o teribilă iubire, dar, cînd e cazul, o iubire fără iluzii. Ca iubirea lui Dimitrie Cantemir pentru moldoveni: «*... dragostea ce avem pentru patria noastră ne îndeamnă pe de o parte să lăudăm neamul din care ne-am născut şi să înfăţişăm pe locuitorii ţării din care ne tragem, iar pe de altă parte dragostea de adevăr ne împiedică, într-aceeaşi măsură, să lăudăm ceea ce ar fi, după dreptate, de osîndit. Le va fi lor mai folositor dacă le vom arăta limpede în faţă cusururile care-i sluţesc, decît dacă i-am înşela cu linguşiri blajine şi cu dezvinovăţiri dibace, încît să creadă că în asemenea lucruri ei se conduc după dreptate, în vreme ce toată lumea mai luminată, văzîndu-le, le osîndeşte...*»

E de la sine înţeles că escamotarea cusururilor naţionale face imposibilă orice încercare de a le înlătura. Mai mult decît atît: preferînd adevărului o măsluire abilă, ea este o foarte proastă propagandă chiar şi pentru valorile noastre reale care, trîmbiţate ca paradigme ale imaculării, pot apărea drept un oarecare trucaj comercial, drept necreditabilă reclamă.

Din păcate, felul cum înţelegem să ne arătăm în ochii lumii suferă încă şi astăzi de pe urma unui anumit naiv declarativism. Socotim, s-ar zice, că pentru a ne impune

Scanned with OKEN Scanner

în competiția universalului, metoda cea mai sigură nu e *să facem treabă* cot la cot cu ceilalți, ci să le *spunem* tuturor că sîntem competitivi. Trimișii noștri la felurite congrese nu se înscriu, de obicei, în problematica strictă a acelor congrese, ci comunică mai curînd asistenței internaționale care e «contribuția românească» la evoluția domeniului împricinat. La un colocviu de limbă și literatura sanscrită, de pildă, participanții români, în loc să facă filologie sanscrită, dovedindu-se la fel de calificați pe acest teren ca și colegii lor străini, vorbesc despre « studiile sanscrite în România ». La o conferință despre problemele Barocului, ei enumeră teoriile bucureștene despre baroc sau vorbesc, în cel mai bun caz, despre barocul românesc, caracterizat, eventual, ca infinit mai interesant decît barocul altor țări. Candoarea aceasta enunțiativă, obiceiul de a vorbi *despre noi* și nu *în numele nostru*, greșala de ordin tactic de a ne prezenta lumii nu ca niște autorități, capabile să participe la problemele *tuturora*, ci ca niște îndîrjiți ai problemelor noastre locale, toate acestea ne costă scump din punctul de vedere al relevanței noastre culturale. Ceea ce ne preocupă consecvent în orizontul politicii noastre externe, nu răzbate îndeajuns în orizontul afirmării noastre spirituale. Și aceasta, pentru că refuzăm să înțelegem un principiu elementar al propagandei culturale internaționale: pentru a avea audiență universală, trebuie să începi prin a face proba bunei tale instalări în universal. Trebuie, cu alte cuvinte, să putem vorbi ca niște europeni despre probleme europene, pentru a ne cîștiga *apoi* dreptul de a vorbi ca niște europeni despre probleme românești și pentru a dobîndi, astfel, investirea supremă: aceea de a vorbi ca români, despre problemele europene. Strategia noastră începe însă, adesea, de la un nivel mult mai rudimentar: ea îngroașă perspectiva autohtonă asupra problemelor românești, ceea ce, în absența unei prealabile atestări europene nu poate fi, în cazul cel mai fericit, decît o performanță a pitorescului. Un articol din 1936 al lui Wölfflin (« Zum Thema: Nationale Kunst ») ne previne — în modul cel mai limpede — împotriva unei atari devieri. El zăbovește în preajma unei aparente platitudini: valorile culturale cele mai înalte își află confirmarea numai întrucît trimit la sfera « generalumanului ». Specificul național e, deci, valabil numai în măsura în care aruncă o lumină specifică asupra priveliștii fără hotare a universalului. Dacă ar fi altfel, Rafael n-ar putea să placă decît italienilor, Dürer n-ar avea ceva de spus decît nemților, iar Poussin nu i-ar putea interesa decît pe francezi. Faptul că nu așa stau lucrurile dovedește neta aderență a celor trei la preocupările globale ale umanității. Iar recompensa acestei generoase deschideri spre universal e tocmai sporul de glorie *națională* de care, prin asemenea artiști, beneficiază copios Italia, Germania și Franța.

Putem spune, în consecință, că e atîta șansă de reușită într-un program cultural național, cîtă prezență a universalului se străvede în el. Parafrazînd o temă augustiniană, vom înțelege, odată mai mult, că țara de baștină e iubită cum trebuie, cînd e resimțită ca loc în care ne e dat să așteptăm judecata din urmă a universalului. Țara de baștină e unghiul privilegiat din care contemplăm des-mărginirea, e culoarea specifică a nevoii noastre de colaborare planetară. Această colaborare nu poate avea

Scanned with OKEN Scanner

drept combustibil decît stăruitorul respect pentru un adevăr în care tot ce e ton local intră într-o largă ordine integratoare. De aceea, dacă nu vrea să fie un trist fanatism provincial, patriotismul nostru se va strădui să ofere lumii adevărul nostru şi nu prezumpţia noastră ; el va restitui, aşadar, universalităţii, acea parte din noi care îi aparţine.

Atenta considerare — încearcată mai sus — a rigorilor ideii naţionale nu ne va garanta poate intrarea promptă şi definitivă în circuitul internaţional al valorii. Ea va face însă ca dorinţa noastră de a intra în acest circuit să fie *legitimă*. Ea ne va ajuta, totodată, să găsim conturul ideal al culturii noastre, singurul pe care merită să-l aducem în discuţia lumii. Bine înţelese, rigorile ideii naţionale vor consacra cultura românească drept o *cultură a adevărului*, predestinată — în numele adevărului ei — să-şi proclame mesajul în amfiteatrul universalităţii. Codul moral al acestui mesaj stă scris într-o memorabilă frază a lui Titu Maiorescu, faţă de care textul nostru se poate declara un simplu comentariu de subsol : « . . . *fără cultură* — spune Maiorescu (1868) — *poate încă trăi un popor cu nădejdea că la momentul firesc al dezvoltării sale se va ivi şi această formă binefăcătoare a vieţii omeneşti; dar cu o cultură falsă nu poate trăi un popor, şi dacă stăruieşte în ea, atunci dă un exemplu mai mult pentru vechea lege a istoriei: că în lupta între civilizarea adevărată şi între o naţiune rezistentă, se nimiceşte naţiunea, dar niciodată adevărul* ».

Corectura: LIDA IGIROŞIANU

Tipărit la Întreprinderea Poligrafică „ARTA GRAFICĂ"

Scanned with OKEN Scanner

PREZENTAREA TEHNICĂ
SANDA GUSTI

Secolul 20

REDACȚIA: CALEA VICTORIEI, 115, TEL. 50.64.35
ADMINISTRAȚIA: CALEA VICTORIEI, 115, TEL. 50.64.30
BUCUREȘTI

Lei 21

43 804

Scanned with OKEN Scanner